

\$5.00

ב"ה

לוח יומי הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים
לחג הפסח ה'תשפ"ד

חלק ב'
י"ג ניסן - כ"ו ניסן

יו"ל על ידי
בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

מהדורת קאבאטשניק

לזכות

הרה"ת ר' **מנחם מענדל** וזוגתו מרת **מלכה** שיחיו
ובניהם: **אברהם, ארי' זאב** שיחיו
קאבאטשיניק

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות

הרה"ת ר' **יהודה ליב** שי' וזוגתו מרת **חנה** שיחיו **מרזוב**
בניהם ובנותיהם:
רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן, מאריאשא, מרים מושקא
ובת שבע שיחיו **מרזוב**

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות

החתן הת' **יחיאל מיכל** שי' **גולדשמיד**
והכלה **שרה** שתחי' **שולץ**
לרגל בואם בקשרי השידוכין
באור לי"א אדר-ראשון תשפ"ד
יה"ר שיזכו לבנות בנין עד עד, מתוך
הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב

לזכות

הרה"ת **שניאור זלמן**
וזוגתו מרת **שמחה רבקה** שיחיו
וילדיהם:
אסתר ברכה, איטא העניא,
אברהם משה, חי' בתי', חנה,
ריבה דינה ו**ישראל בצלאל** שיחיו
להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי
מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות

ר' **חיים דניאל** וזוגתו ומשפחתו
שיחיו

פיקרסקי

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם
שיחיו

לזכות

מרת **שרה פעסל** בת **אסתר מלכה**
לרגל יום הולדתה
שביעי של פסח
לשנת הצלחה

לזכות

מרת **טויבא בתי-שבע** בת **הינדא**
לרגל יום הולדתה
אחרון של של פסח
לשנת הצלחה

לעילוי נשמת

הרה"ח השליח הרב **יוסף יצחק** בן
הרה"ח הרה"ת הרב **מאיר** ע"ה **איטקין**
נפטר ו' טבת תשפ"ד
ת.ג.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

הרה"ג הרה"ח מוה"ר **שניאור זלמן**
בן ה"ר **רפאל** ע"ה **ווילשאנסקי**
נלב"ע י"ז אדר שני ה'תשפ"ד
ת.ג.צ.ב.ה.

לזכות **לוי יצחק** בן **רייזל**
לרפואה שלימה

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י ה'בד"צ דק"ק קראון הייטס שמנה פעמים בשנה
הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?
צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל daytodayguide@gmail.com

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר
www.daytodayguide.com

משרד ה'בד"צ 718-604-8000

לשעות המשרד המעודכנות

www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתרא דרב

www.asktherav.com

תחת פיקוחו של המד"א וחבר ה'בד"צ הרב ברין שליט"א

לוח יומי

הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים
לחג הפסח ה'תשפ"ד

חלק ב'

י"ג ניסן - כ"ו ניסן

מאת

המרא-דאתרא וחבר הבד"צ
הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכו' - שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב, שע"י העיון בלוחות אלו - ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות - מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. **ולכן דבר נכון ביותר הוא שכאז"א יעיין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו, מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו - לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".**

תוכן ומפתח

- פתח דבר..... 1
- יום ראשון, י"ג ("אחד") ניסן..... 2
- ליל שני, אור לארבעה עשר בניסן, ליל בדיקת חמץ..... 3
הכנות לבדיקת חמץ / דין הנוסע מביתו והמתארח אצל אחרים: / ערבית / פרטי דיני בדיקת חמץ / אחר הבדיקה
- יום שני, י"ד ניסן, ערב פסח..... 4
דיני תענית בכורות / ביעור וביטול חמץ / איסור עשיית מלאכה / בין ההכנות לסדר ול"שולחן ערוך" שכדאי לזכור / עירובי חצרות / הכנות ליום טוב
- ליל שלישי, ט"ו ניסן, ליל א' דחג המצות..... 5
הכנה לסדר / רשימת השינויים במנהג חב"ד ביחס להנדפס בסידור אדמו"ר הזקן / רשימת המצוות השייכות לליל הסדר / רשימת ה"שיעורים" לליל הסדר / היין / רשימת הדברים שצריכים "הסיבה"
- לילות הסדר..... 6
יום שלישי, ט"ו ניסן, א' דחג המצות..... 7
הלל / קריאת התורה / מוסף-מוריד הטל
- ליל רביעי, ט"ז ניסן, ליל ב' דחג המצות, אחד לעומר..... 8
ערבית / ספירת העומר
- סדר השני..... 9
יום רביעי, ט"ז ניסן, ב' דחג המצות, אחד לעומר..... 10
חול המועד פסח
- יום חמישי, י"ח ניסן, א' דחול המועד, שני לעומר..... 11
- יום ששי, י"ח (ח"י) ניסן, ב' דחול המועד, שלשה לעומר..... 12
- ליל שבת קודש, י"ט ניסן, שבת חול המועד, ארבעה לעומר..... 13
- יום שבת קודש, י"ט ניסן, שבת חול המועד, ארבעה לעומר..... 14
- מוצאי שבת קודש, ליל כ' ניסן, ליל ד' דחול המועד, חמשה לעומר..... 15
- יום ראשון, כ' ניסן, ערב שביעי של פסח, חמשה לעומר..... 16
- ליל שני, כ"א ניסן, שביעי של פסח, ששה לעומר..... 17
ניעורים כל הלילה
- יום שני, כ"א ניסן, יום שביעי של פסח, ששה לעומר..... 18
שחרית
- ליל שלישי, כ"ב ניסן, ליל אחרון של פסח, שבעה לעומר..... 19

- יום שלישי, כ"ב ניסן, אחרון של פסח, שבעה לעומר ..... סג
סעודת משיח
- יום רביעי, כ"ג ניסן, אסרו חג הפסח, שמונה לעומר ..... סז
חמץ שעבר עליו הפסח
אסרו חג
- יום ששי, ערב שבת קודש, כ"ה ניסן, עשרה לעומר ..... סח
שבת קודש פרשת אחרי, כ"ו ניסן, י"א לעומר ..... סח
סיום חודש ניסן ..... סט
- הלכתא למשיחא - נספח ..... עא
רשימת שינויים בליל הסדר בימות המשיח / פרטי מצות אכילת קרבן פסח ודיניהם / קצת דיני
אכילת קדשים
- קיצור דיני שכחה וטעות - טבלא ..... עו

לעילוי נשמת

הרב הגאון הרה"ת אהרן יעקב
בן הרה"ג הרה"ת מרדכי אליהו ע"ה
שוויי

זכה להיות מלמד ומגיד שיעור בישיבת תו"ת ליובאוויטש
במאנטרעאל וניו יארק במשך יותר ממ"ג שנה
ואח"כ נבחר להיות מו"צ וחבר בבד"צ של ק"ק קראון הייטס
במשך טו"ב שנים
נפטר ערב שבת קדש ל' ניסן א' דר"ח אייר ה'תש"פ
והובא למנוחות בו ביום אחרי חצות
ת'נצ'ב'ה'

זמני מכירת חמץ

אצל מארי דאתרא וחברי הבד"צ שליט"א

ניתן לשמוע בקו הטלפון של הבד"צ

718 604 8000

פתח דבר

על-פי בקשת רבים, מגישים אנו קיצור עקרי הלכות ומנהגים לחג הפסח הבעל"ט, חלק שני, במתכונת של לוח יומי. בחוברת זו באו דינים ומנהגים מ"ג ניסן עד כ"ו ניסן.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך ונו"כ. הגדה של פסח עם ליקוטי טעמים מנהגים. ספר המנהגים-חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. ועוד ועוד.

בכל מקום (בהערות) שצויין "ש"ו"ת אתרא דרב", הכוונה לאתר www.AskTheRav.com בפיקוח הרב ברין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמא לסי' ג'ר"ז יש לכתוב 3217), ואז בעזרה"י תמצא את מבוקשך. עזר בעריכה הרה"ח הרב מנחם מענדל שי' ראטנברג.

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטית גם לימים הבאים, כפשוטו.

* * *

כרגיל בכגון דא, נדפסו כמה תזכורות מענייני "הלכתא למשיחא"¹, מתוך ציפיה ותשוקה לגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש², שאז אפשר יהיה לקיימן כפשוטן להלכה למעשה מיוסד

1) במדור "ולכתא למשיחא" נזכרו לפעמים גם דיני טומאה וטהרה, והוא ע"פ המבואר בתניא (אגה"ס ס"כ-1 – קמג, א) שלמות המשיח יצטרכו לדיע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת"ל – היינו בתח"מ דוקא. ואכ"מ.) וכ"מ מה שהבואו הלכות אלו ברמב"ם ביד החזקה, דאל"ה מאי דהוה הוה (וכפי שהוכיחו עד"ז בכ"מ – ראה לדוגמא שו"ת הרי בשמים ח"ג סע"ה. ולהעיר, שמשמ"ק שם בדין תק"ש בכ"מ שי"ב שהביאו הרמב"ם) – יש ליישב ע"פ שיחת ליל ג' דהה"ס תשמ"ח. ולהעיר גם מצורת הבית להתני"ט (ויחזקאל מב, כ) בטעם התרחבות גבולי הר הבית לעת"ל. וזכר לדבר, מארז"ל (פסחים ג, א) שדיני נגיעים ואהלות יקרון בעוה"ז, וקפוין – היינו קלים להבנה (חדא"ג מהרש"א שם. בניהו שם) – לעוה"ב. (אבל ראה מה שפי' במאירי שם. וראה גם הגהות יעב"ץ ומלא הרוגעים שם.) ועפ"ז, קיום היעוד "את רוח הטומאה אעביר וגו'" (בשלמות עכ"פ) הוא בתקופה שני' דימוה"מ, בתח"מ, וכמובן מכ"מ. וראה גם לקו"ש ח"א ע' 221. סה"מ מלוקט ח"ב ע' רפ. סה"ש תנש"א ח"ב ע' 576 ובהערות 9-108. ועוד. ולהעיר מאג"ק ח"ז ע' שנו. ואכ"מ בזה. (ומש"כ בלקו"ש ח"א ע' 263 שלא יצטרכו ללמוד גם הל' שבת – בפשטות קאי בתקופה שני' דוקא. אבל, לפ"ז צ"ע הכוונה בהע' 51 שם, שכפה"ג ר"ל שהל' שבת ונדה לא נז' בתניא שם. ועצ"ב החילוק). כן להעיר מדין נט"י בזה"ז בכדי שיהיו יגילים לאכול בטהרה לעת"ל (שו"ע אדה"ז סי' קנח ס"א). וראה גם ב"ח י"ד סוס"י קפג – לענין נדה אחרי שיבנה המקדש. (אבל באג"ק ח"ג ע' קנג שגם בתקופה ראשונה דימוה"מ ל"ש טומאת נדה, משא"כ שאר טומאות. וראה גם לקו"ש ח"ד ע' 27 הע' 59. וי"ל. וראה זה פלא, בס' שערי ג'ע' (אורח צדיקים דרך ז) שבסוף אלף הששי יתנוצץ אור תוס"ש ויעביר רוח"ט ויהיו קצת מצות בטלות כגון פרשיות טומאה וטהרה וכו'.

[והנה, בתניא שם (קמה, ב) שהנגלות יהיו גלוים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה ואי"צ לעסוק בהם. ומשמעות הדברים, שצ"ל הלימוד בהם תחילה, פ"א עכ"פ, אבל א"צ עסק. וכן פ' ב' בלקוטי ביאורים (קארף). וכ"מ גם בסה"ש תנש"א (שם). וכן לעיל שם ע' 575, שהדגיש תיבת "לעסוק"]. וכ"ה להדיא בר"ד משיחת ש"פ צו תשמ"ח. וראה גם ר"ד אהו"ק תשמ"ח.

אמנם, בהמשך הענין, ש"גם אפשר וקרב וקורה שפירטו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן א"צ לעסוק בהם כלל". (ורק ערב רב שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה צריכים לעסוק במשנה להתיש כח הס"א הדבוק בהם.) ור"ל, שלפי זה, ת"ח א"צ כלל ללמוד הנגלות לעת"ל, והיינו גם ללא התעסקות. (עיי"ש בשה"ש בהערה 89. לקוטי ביאורים שם. וראה בשער האמונה פנו"ו ארכה. וצ"ע ש"כ"מ מבואר להדיא ע"ד לימוד הנגלה לעת"ל – ראה לקו"ש ח"ז ע' 39 בשוה"ג להע' 45. ר"ד משיחת יום שמחת תורה תשמ"ח. כ"ה חנון תשנ"ב. וכו"ה בכמה מאמרי דא"ח – ד"ה והנהגות כסילים זיהירו תש"כ. הבאים ישרו תשל"ח. השמים כסאי תשמ"ח. ואולי הדיוק בתניא שם רק "גופי התורה הנגלית" (וכמ"ש לפני"ז בתניא שם, ש"ה"ה) גם עיקר עסק התורה ג"כ בפנימיות המצות וטעמיהם הסתרים. ועי"ז הוא בכ"מ (ראה גם סה"ש תשי"ד ס"ע 107 ואילך. סד"ה וה"ל ביום ההוא תשכ"ב. ועוד.) ולהעיר מהמבואר בכ"מ (ראה דרך חיים סד, ח. חיים אדם לברך תרל"ח פ"כ ג. סה"מ מלוקט ח"ה ע' ערד) במעלת הלימוד הנפלאות דתורה מתוך גילי דתורה, בבחי' "תמלודו ביד", ששא"ב הפירטו המסעופים, וכן שקו"ט ופלאולא דאורייתא, לאפשר לה לנגלה דתורה וראה לקו"ש חכ"ז ע' 240. ולהעיר מד"ה הנה ישיכיל עבדי תשל"ב בתחילתו. ולהעיר גם מסה"ש תשנ"ג ע' 357. וצ"ע בשה"ש תשנ"ב ס"ע 27 (ואילך), ששקו"ט בתושב"ע פ' ביטל לעת"ל. ובפשטות ז"ל, שהכוונה שם לנעול ויוגעה ("במחשכים והשיבני") לברר ההלכה, שזה ל"ש לעת"ל – ראה גם מאמרי אדמו"ר האמצעי דרושים לפסח (ע' קד). ואולי קאי בתקופה שני' דוקא. ועי"ד הנת' בסה"ש ע' 510 – ראה בכ"ז קובץ העני"ב לך והיי"ש תשנ"ה. ועצ"ב ע"ג, שבשער האמונה שם מפורש שמש"ח לא ישיפע נגלה. וצ"ע. וראה גם שיחת אחש"פ תשמ"א. ולהעיר משיחת ליל ח"י אלול תשמ"ב).

ועוד כתב באו"א בתניא שם (לפנ"ז), ש"למעשה יהיו צריכים [ערב רב] לפרטי הלכות איסור וטומאה יותר מישראל שלא יאירע להם פסול וטומאה ואיסור כי לא יאוננו כו". ולכא"ל לפי ב"י זה, עדיין צריכים לפרטי ההלכות, אבל לא מנו בערב רב. וילע"נ].

2) ובס' שערים מצויינים בהלכה עמ"ס זבחים (מכת"ז אמו"ר, ובתוספת נופך מאחומר רה"ה הרמ"ש שליט"א) בפתיחה, האריך מאד בנודל החיוב ללמוד דיני הקרבנות והנהגות וכו". ובתוך הדברים הביא פרפרת נאה מפי' אמרות תורתיות (תהלים קיט, קסו) על מארז"ל (שבת לא, ב) שבשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו וכו' צפית לישועה פלפלת בחכמה כו', וצ"ב מה ענין זל"א. וגם למה לא אמר "פלפלת בתורה". אלא דשניהם ענין אחד, שאם ישיב שציפה לישועה, ישאלו אותו "פלפלת בחכמה", דחכמה זה סדר קדשים (כמבואר בשבת שם), והיינו אם למד סדר קדשים, שהמצפה לישועה מפלפל בסדר קדשים, כי זולת זה על כרחך לא ציפה לישועה, דאז הוא תליא, והמצפה לישועה מפלפל בחכמה.

על הוראות כ"ק אד"ש בריבוי שיחות, ומהן:

"מדובר כמ"פ לאחרונה, אז לויט אלע סימנים שטייען מיר היינט אויף דעם שוועל פון דער גאולה, ווען "הנה זה (משיח) בא", ותיכף ומיד רגע לאח"ז – כבר בא. דערפון איז אויך מובן בנוגע צו דער עבודה פון אידן וואס פאדערט זיך . . אז א אידן'ס אויפפירונג אין אלע ענינים אין זיין טאג טעגלעכן לעבן אויך בזמן הזה תיכף ומיד פאר דער גאולה – איז מעין ובדוגמת דעם לעבן און הנהגה פון אידן בימות המשיח ממש. [וואס דאס איז אויך די **הדגשה המיוחדת בתקופה האחרונה בהנוגע דעם לימוד פון "הלכתא למשיחא", די הלכות וואס זיינען נוגע צו דעם לעבן פון אידן בזמן הגאולה**]."³

"מוסיפים גם בהתשוקה והגעגועים להגאולה . . שענין זה נעשה גם ע"י ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק, אשר, הלימוד בענינים אלו ממחר ומחר עוד יותר קיומם בפועל ממש, כך, שמהלימוד יוצאים תיכף ומיד לפגוש את משיח צדקנו, ואומרים לו שזה-עתה סיימו ללמוד כמה הלכות הקשורות עם ביאתו! נוסף לכך שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", וכללים ב"הלכות הצריכות לה" [לנשים] בכל יום כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב".⁴

"דער אויבערשטער בעט זיך ביי אידן אז זיי זאלן זיך עוסק זיין ב"סדר קרבנות" . . ובכלל זיך עוסק זיין בתורת עולה כו' (וואס דורכדעם איז כאילו הקריב כו') – און דאס וועט ברענגען דעם הקריב עולה וכו' **כפשוטו** – המלך המשיח כו' בונה המקדש כו' וחוזרין כו' מקריבין קרבנות כו' ככל מצותה האמורה בתורה במהרה בימינו ממש, וכנ"ל – ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו כו' כמצות רצונך".⁵

* * *

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת-מה – ולא לחכות לרגע האחרון.⁶
בברכת חג הפסח כשר ושמה.

יום ראשון, י"ג ("אחד") ניסן

הילולא של כ"ק אדמו"ר הצמח צדק⁷ (נסתלק בשנת תרכ"ו ומונחתו כבוד בליובאוויטש).

"מען געפינט זיך אין א זמן פון עת רצון – וואס י"ג ניסן איז דער יום הילולא פון כ"ק אדמו"ר הצ"צ, און אויך דער יום הילולא פון דעם ב"י – מרא דארעא ישראל . . קומט נאך צו די נתינת כח און זכות פון די יומין זכאין פון חודש ניסן, און אין חודש ניסן עצמו – דער יום הילולא פון צמח צדק, וואס משיח נקרא בשם צמח, און ער איז ממשיך דעם צמח וצדקה דורך זיינע פסקי דינים און הלכה, סיי אין נגלה דתורה סיי אין פנימיות התורה; דער יום הילולא פון דעם ב"י וואס ער האט ארויסגעגעבן דעם "שולחן ערוך לפנייהם" עד סוף כל הדורות – אין נגלה דתורה, צוזאמען מיטן "מגיד מישרים" – די ענינים פון רזי תורה".⁸

(3) שיחת שמה"ת תשנ"ב – סה"ש תשנ"ב ע' 39. – חלק מההדגשות אינן במקור.

(4) משיחה לנשי ובנות חב"ד, ספר השיחות ה'תש"נ כרך ב ע' 485.

(5) לקוטי שיחות חלק יח ע' 341.

(6) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", חוה"מ פסח תשע"ח.

(7) ואולי י"ל – גם יום התחלת הנשיאות של ממלא מקומו אדמו"ר מהר"ש (לקו"ש חל"ב עמ' 23 הערה 39. וש"נ).

(8) בסה"ש תשמ"ח ח"א ע' 357 הערה 2: ידוע הפתגם שהסתלקותו של הבי"י (וכן הצ"צ) ב"ג ניסן מרומזת בכתוב (אסתר ג, יב) "ויקראו **סופרי המלך** (ע"ש חיבור השו"ע) בחודש הראשון (ניסן) בשלשה עשר יום בו". (ונתפרסמו עלי ההגה לשיחה הנ"ל, שכ"ק אד"ש כתב ע"ז "לציין מקומו". (ברשימות דברים חטריק (הוצאת תשמ"ט) ח"ג ע' קמב כתב שכ"ה בלקו"ד. וליתא. ובס' עדן ציון ע' פב הביא כן בשם כ"ק אד"ש שכתב "שמעתי מכבר וכו'". אבל ראה מגדל עז ע' רסג הערה 15, שנתברר אח"כ שאי"ז מכ"ק אד"ש. וראה השתלשלות הדברים בכרך חב"ד ניסן תשמ"ז ע' 69 הערה 15. ונמצא הוא בכתיב רח"א ביחאווסקי ע' קלט. וראה גם בטאון חב"ד ניסן תשכ"ו ע' 24). (9) לקו"ש חב"ב ע' 203. שם ע' 211.

"היינט איז דאך דער יום הסתלקות פון דעם צמח צדק, וואס דער נאמען זיינער ע"ש ספרו, אבער ביחד עם זה איז דאס אויכעט די נעמען פון משיח צדקנו כמדובר כמ"פ . . . און ער האט זיך אויכעט עוסק געווען און מפרסם געווען בכמה ממאמריו אזוי ווי עס דארף זיין דער אהכה לו בכל יום שיבוא"¹⁰.

במה שאין אומרים תחנון ביום י"ג ניסן – ראה בהערה¹¹.

אחרי תפילת שחרית (ותהלים) אומרים פרשת "זאת חנוכת המזבח" עד "כן עשה את המנורה"¹². ואין אומרים "יהי רצון"¹³.

אלו שיש להם שיניים תותבות, וכן אלו שיש להם "פלטות" ו"גשרים" לישור השיניים, עליהם להימנע מאכילת ושתיית דברים חמים (בשיעור שהיד סולדת בהם) או חריפים¹⁴ של חמץ במשך 24 שעות לפני "הגעלתם". ה"הגעלה" בדרך כלל היא למחר לפני סוף זמן איסור אכילת חמץ (מחר ב-10:36), ולכן יש לחשב את ה-24 שעות קודם הזמן הזה.

מכירת חמץ במשרד הבר"צ היום מהשעה 12 לפני הצהריים ועד 8:00 בערב (ושוב, לאחר בדיקת חמץ, מהשעה 11:30 בלילה ועד לשעה 1:00 לפנות בוקר). **באם נוסעים למקום אחר לחג חשוב לעדכן על כך את הרב.**

כל חדר הצריך בדיקה צריך לכבדו [=לטאטא ולנקות את החדר] קודם הבדיקה – ביום י"ג ניסן¹⁵. ויזהיר כל אדם את בני ביתו שייכבדו גם תחת המטות.

ליל שני, אור לארבעה עשר בניסן, ליל בדיקת חמץ

הכנות לבדיקת חמץ

כבר נתפשט המנהג להניח במקומות שונים בבית פתיתי חמץ קשה¹⁶, כדי שלא יתפרר, כל אחד מהם כרוך בפיסת נייר [וסגור לגמרי באופן שלא יפתח, אבל לא בנייר כסף שיכול לעכב את שריפתם היטב], זמן מה קודם הבדיקה כדי שימצאם הבודק. ועל פי הקבלה יש להניח עשרה פתיתין.

רצוי להכין מראש רשימה מפורטת עם המקום המדויק בו הונח כל אחד מעשרת הפתיתין.

נכון להשתדל שבכל הפתיתין יחדיו יהיה לפחות שיעור "כזית" (שכאשר מקבצם ביחד בשק הנייר וכו' ובכף העץ, יקיים מצוות ביעור חמץ מדאורייתא, אף ששורפים קודם זמן האיסור¹⁷).

10 ר"ד משיחת י"ג ניסן תש"ג (מסרט הקלטה).

11 בשו"ע אדה"ז סתכ"ט ס"ט: אין כאן פנוי אלא יום י"ג שלא הי' בו יו"ט וכו' א"כ יצא רוב החודש בקדושה לפיכך נוהגין לעשותו כולו קודש כעין יו"ט. ובשיחת י"ג ניסן תשמ"ו שמצוה ליישב שהרי בלא"ה הוא כנגד שבט לוי. וראה המענה (מימי הספירה תשמ"ה) שבתשורה מחתונת זילבר ה' כסלו תשנ"ח ע' 8. ובשו"ת הצ"צ [בעל ההילולא] או"ח סי' קטז: ע"י במהר"ל וכו' מביא שם שיום י"ג יש בו יו"ט דהיינו שיום י"ג הי' איסור חג ליו"ט של הנשיאים ונכון הוא. וראה הנלקט בס' גיילי אפרים פ"ח במעלת יום י"ג ניסן.

12 סידור תורה אור וסידור תהלת ה'. ועוד. וכו' בהגהות לסידור רבינו הזקן ע' כו וע' סד. לקו"ש חל"ב ע' 19 הע' 1. סה"ש תש"ג ח"ב ע' 396 ובהע' 51. ונתבאר בישיבת י"ג ניסן תשמ"ה. תשמ"ו. תשמ"א. י"ב ניסן תשמ"ז. ועוד. וראה סה"ש ע' 394 הע' 24, בלשון אדה"ז בשו"ע שלא נזכר להדיא שקוראים "זאת חנוכת המזבח" ביום י"ג. וראה גם בר"ד משיחת ש"פ ויקרא תשמ"ז (וחלקו נמצא בלקו"ש שם. וראה שם הע' 21) ההוראה בעבודת ה'. (אבל ראה ספר המנהגים ע' 36 – גוכתי"ק נדפס בתשורה לחתונת ברוק, כ"ג אלול תש"ע).

13 ובשיחת ש"פ צו תש"ג (בלתי מוגה) שמעולם לא ראיתי שיהי' איזה נוסח יה"ר מיוחד ליום י"ג ניסן.

14 בטעם ההיתר לאכול דברים חריפים (או חמים) במשך החג – ראה שו"ת מנחת שלמה מהדו"ת סי' ג. ובארוכה – שו"ת מאזני דק ח"ג סל"ו ואילך.

15 משנ"ב סתל"ג סקמ"ז.

16 בפנימיות הענינים – ראה לקו"ש ח"ב (ב) ע' 141.

17 יש שכתבו שבנוסף לכך יש להקפיד שבכל א' מעשרת הפתיתין יהיה פחות משיעור כזית, כדי שאם יאבד א' מהם לא יצטרך לבדוק שוב. ברם, מקום לומר שלדעת אדמו"ר הזקן שגם על פחות מכזית עוברים ב"בל יראה ובל ימצא" מדרבנן (ובמק"א – באו"א. ואכ"מ) גם אם יאבד א' יצטרך לבדוק שוב. ודוחק לחלק ולומר שכאשר החצי שיעור אינו לפניו אין עליו יותר חובת בדיקה. אמנם, עדיין ישנה מעלה מסויימת בפחות מכזית, שאם יאבד א' מהפתיתין, עדיף שיהא פחות מכזית, כי בכזית יש דורא ד"בל יראה" מדאורייתא ובאכילתו יש חיוב כרת, משא"כ בפחות מכזית. (ועוד כתבו שבפירושים קטנים אם מטונפים א"ח בבדיקה. אבל בד"כ עוטפים הפתיתים כך שאינן מתנפלים). ולהעיר, שיש המורים בדוקא שלפחות א' מהפתיתים יהא בגודל כזית, לצאת להשיטה שאין חובת בדיקה וביעור

קודם שיתחיל לבדוק צריך להצניע כל החמץ המוכן ומונח – בבית או בשאר חדרים הצריכים בדיקה – לאכול ממנה בלילה ולמחר עד שעת הביעור, שישמרנו יפה מפני התינוקות והעכברים. וכיצד ישמרנו מפניהם? מצניעו בתיבה וכיוצא בה, מקום שאין התינוקות ועכברים יכולין ליטול משם, או יתלנו באויר, או יכפה עליו כלי רחב, ויניחנו במקום גבוה קצת שלא יוכלו התינוקות ליטלו משם, ולא יכפה עליו כלי קטן וצר, מפני שהעכברים יכולין לגלותו.

דין הנוסע מביתו והמתארח אצל אחרים:

מי שבכוונתו לנסוע בערב פסח כדי להיות בחג במקום אחר ומוכר את כל החמץ שבבית לגוי, עליו להשאיר לפחות חדר אחד שאינו נמכר, ולערוך הלילה, ליל י"ד ניסן, בדיקת חמץ בחדר זה. באם הוא עוזב את הבית לפני ליל י"ד ניסן, עליו לעשות בדיקת חמץ במקום בו הוא נמצא בליל י"ד ניסן.

באם מתאכסן בליל י"ד ניסן אצל אחרים, אם בעל הבית לא נמצא בביתו – חייב לבדוק עבור בעל הבית. אם בעל הבית נמצא שם ובודק חמצו בביתו, יניח שם האורח חמץ משלו¹⁸, ויוכל גם לבדוק שם בעצמו¹⁹ (אף שמן הדין גם בעל-הבית יכול לבדוק את חמצו של האורח בתור שלווחו). באם אין לו חמץ משלו, מעיקר הדין אינו חייב במצות בדיקה. ומי שרוצה להחמיר, יחמיר על עצמו להביא חמץ משלו ולבדוק. ואם אין לו חמץ משלו, יש שהצניעו לקנות (בקנין המועיל כגון קנין סודר) מבעל-הבית את החדר בו הוא מתאכסן²⁰. ומכל מקום²¹, יתכוון לצאת בברכת בעל-הבית,

בפחות מכזית.
 18) אבל על מה שאוכל האורח משל בעל הבית, אין על האורח חיוב בדיקה. וכבני ביתו של בעה"ב האוכלים משלו (ראה שו"ע אדה"ז סת"ב ס"ח).

[ויל"ע אם כ"ה גם להסוברים שאורח זוכה במנתו (ראה לקו"ש חכ"ד ע' 72 הע' 45). ויש שרצו לה"ר שאורח זוכה במנתו משו"ע אדה"ז סשס"ו סט"ז (וראה ידות נדרים סרכ"ב ביד שאול סק"א. ועוד). אבל התם שאני, שקולי עירוב שנו כאן, ראה שו"ת מהרש"ם ח"ג סצ"א (לעניינו). ועי' ב"ב ס"א – ראה שו"ת נשמת כל חי פלאגי יו"ד ס"א. וראה תורת אש קנינים ח"ב ס"ד בארוכה.

ובכלל, אין הכרח שצ"ל גדר בעלות ממש בעירוב – ראה העמק שאלה שאילתא קלב סק"ז (ע' צד). שו"ת שבה"ל ח"ו ס"ד. עמק החכמה סכ"ב (בסוף חכמת הלב).

אמנם, בלוח ברה"נ פ"א ה"א ב' שבנותן רשות שימזגו לעצמן ה"ז כאילו יש להם חלק בו (וכבר העירו מזה בשו"ת מהרש"ם שם. ובדע"ת (שלו) ס' קע סי"ט. נפש חי' מרגליות שם (ד"ה במג"א סק"ד). שו"ת חיי ארץ' אה"ע ס"ג סק"א. שמן ראש אור"ח סע"ג. פסקי תשובה שש"א בהגה ד"ה הנהג). אבל ל' אדה"ז "כאילו יש להם חלק בו". וראה תורת אש שם. ולהעיר שבסדר ברה"נ השמיט לגמרי דין אורח לגבי הטוב והמטיב. ומסתמת הדברים, בדין בני חבורה המסובין אצל בעה"ב (שם פ"ב ה"ג) משמע קצת, דס"ל שגם בלא נתינת רשות להדיא מברך. ויתכן שהשמיט שאינו מצוי במדינתו שיהא ללא רשות. אלא שמשמע קצת שבסדר ברה"נ לא ס"ל שצ"ל שותפות. וראה בארוכה בביור הלכה בענין הטוב והמטיב, נדפס בסוף לוח יומי לפורים תשפ"ב מה שכתבנו בהז).

ובכל אופן, מצניעו שאשתו ובני ביתו שחייב במונותיהן ה"ה כשותפים לגבי הטוב והמטיב, אבל לאידך אין עליהן חובת בדיקה. ואכ"מ. וגם מה ששייר מאכילתו נכלל בזה (ואדרבה. אבל ראה הגהות חכמ"ש אה"ע סכ"ח ס"ז), ודלא כשו"ת משפטיד ליעקב אור"ח ס"ל. וראה שו"ת מהרש"ם שם].

19) ואף שאין הבית שלו חייב בבדיקה (אלא שאינו מברך בבדיקה שהוא משום שמא יבוא לאלכו רק כשהוא מדין ב"י – ראה שו"ע אדה"ז סת"ל"ה ס"ד. סתמ"ו קו"א סק"א. אבל כאן יש לו זכות השתמשות ומשתמש בו בפסח. ולהעיר מדין ביה"כ שלאדה"ז סת"ל"ג סל"ו מברך. וראה בדע"ת סת"ל"ג שלכא' הוא של שותפין ואינו מברך. וראה גם ערוה"ש שם ס"ב. והרי דעת אדה"ז סת"מ ס"א גם בחמץ שלו שא"ע מה"ת בבית אחרים. ונראה דשאני ביה"כ"נ שהוא חובת גזבר או משום ערבות. ול"ש לומר אסורה לא ינח"ל דלקנין קודם זמן האיסור. ורשום אצ"ל במק"א בנוגע למצות תשבייתו בחמץ שלו בביתו של אחרים: לדעת הרמב"ם צ' לקיים מצות תשבייתו. ובח"י סת"ל"ו ס"ז שבכיסים אינו עיקר המצוה. [אבל אין הכרח שאינו מברך בזה. וידוע השקו"ט במכונות]. וכ"מ בשו"ע אדה"ז שם סכ"א שכ' "לקיים . . מנתיכים", ובמ"מ שם מצוין לחי". וראה חיי"א ס' קיט סק"ח. וראה שו"ת חסד לאברהם יצחקי ח"א ש"ג ס"ב.

והנה, בסת"מ ס"א כ' אדה"ז שבחמצו בבית אחרים (ב"ב ונק' ביתו, וילפינן מגבולך. וצ"ע אי י"ב גם תשבייתו. ובכ"מ שקו"ט בחמץ שבבורות [שנלמד מגבולך] אי י"ב תשבייתו, או ילפינן שאור גז'ש (ראה מקו"ח, שאג"א, נוב", ועוד). עוד צ"ב במקום שיש רק ב"ב ובי"ב אי מברך. ודעת הנוב"י שאינו מברך. [בנוב"ב מוכיח מזה שיש תשבייתו ברב]. וכ"מ בכ"מ בשו"ע אדה"ז]. וקצת ראי' מתשבייתו בנשים להשי' שאינה מצווה [דלא כנוב"י בספרו צ"ח שהיא מצווה] ובשו"ת שו"מ שמכאן שמברכים על ב"י – שאי"ז שיללה כ"א מע' חיובי.

וכ"מ קצת בשו"ע אדה"ז סת"ל"ה ס"ד בסיומו. אבל בקו"א סתמ"ו סק"א השמיט תשבייתו.
 אלא שכ"ז אינו שבסת"ל"ו ס"ב מוכח שגם לראב"ה מקיים מצות תשבייתו בחמצו בבית אחרים – אף כשבעה"ב מבעור, ואינו ביתו. וצ"ל דל"ד לכיסים כיון שהחמץ בתוך ביתו. וז"ה (פ).

20) ובהליכות שלמה פ"ה ס"ח חידש שאף בלא קבלת קנין, אם מתארח עם משפחתו ויחד לו חדר שהוא דר בו עם משפחתו ואין שאר בני הבית נכנסים לשם ובודק בברכה, וה"ט שחייב בבדיקתו הואיל ומיוחד הוא לו. וראה גם אשירי האישי פ"ד ס"ז. ובאמת כ"מ קצת בפנ"י פסחים ד, א ד"ה בעא מיני', שהכל תלוי ברשות השתמשות. אבל בפוסקים ל"מ כן (אא"כ כשאין בעה"ב בודק). וראה מקו"ח סת"מ סק"ה. וגם בשו"ת מהרש"ם שם מוכח נמי דלא ס"ל הכי.

ויזהר לבדוק תחלה בחדר הסמוך למקום ששמע הברכה, כדלקמן.

כמו חצי שעה לפני צאת הכוכבים אסור לאכול²² (אבל טעימה בעלמא – מזונות או פת פחות מכביצה ופירות אפילו הרבה – מותר עד זמן הבדיקה) וללמוד (אלא אם כן בשיעור קבוע או אם ממנה שומר²³) ולעשות מלאכה ולהיכנס למרחץ. התחיל קודם החצי-שעה הנ"ל, מותר להמשיך אבל יפסיק כשמוגיע זמן הבדיקה.

ערבית

בדיקת חמץ אחר תפילת ערבית. "בשו"ע יש בזה חילוקים. והמנהג המקובל הוא כנ"ל – תמיד לאחר תפילת ערבית²⁴."

תפלת ערבית בשעה 8:16.

מתפללים מיד בזמנה. "כיון שקבעו [חז"ל] זמן [לבדיקת חמץ], אם כן מי שאינו בודק בתחילת זה הזמן אינו נקרא עצל אלא עבריין שעבר על גזירת חכמים²⁵". וצריך האדם להיות זריז ומהיר על ככה שלא יתעצל ויתעכב בשום ענין כי אפילו לקבוע למוד לא התירו שמא ימשך אלא אחר שהתפלל ערבית יצא לבדוק מיד.

פרטי דיני בדיקת חמץ

יש מהמדקדים ליטול ידיהם קודם הבדיקה. מאחר שבדיקת חמץ היא באה לטהרת הרגל, מצוה חשובה היא וראויה להיות בנקיטת.

וקודם שיתחיל לבדוק יברך ברוך כו' על ביעור חמץ. אמירת הברכה במקום שמתחיל לבדוק.

ויעמיד מבני ביתו אצלו לשמוע הברכה. ו"אפשר לומר. דמצוה לזכות את בני ביתו גם כן במצוה זו, שהרי עושים מצוה בבדיקתם, אף שאין החיוב עליהם". ומצוה מן המובחר שלא לסמוך לכתחלה בבדיקת חמץ אלא על אנשים בני חורין שהגיעו לכלל המצות דהיינו מי"ג שנה ואילך. ולא ישיחו בינתים. ויזהרו לבדוק תחלה בחדר הסמוך למקום ששמעו הברכה ולא ילכו לבדוק תיכף אחר הברכה לחדר אחר.

בנוגע לבחורי ישיבה – ראוי שכל חברי החדר ימנו אחד מהם לבדוק החמץ שבחדר. באם רוצים לבדוק בעצמם, ישמעו את הברכה ממנו, באם אפשר, ואח"כ יבדקו בחלק מהחדר.

לא ידבר בין הברכה לתחילת הבדיקה אפילו מעניני הבדיקה. ואם שח בינתיים שיחה שאינה מענין הבדיקה כלל, צריך לחזור ולברך.

נכון שלא ישיח שלא מענייני הבדיקה כל זמן בדיקתו.

הבדיקה צריך שתהיה לאור הנר, שאור הנר יפה לבדיקה וחיפוש במחבואות בחורים ובסדקים. ואין בודקין לאור האבוקה אלא לאור נר קטן יחידי. לכתחילה יש לזהר שלא לבדוק כי אם בנר של שעוה. במקום חשש שריפה וסכנה – עליו להשתמש בפנס חשמלי.

בודקין על ידי נוצת עוף. מניח החמץ שמוצא בשק קטן של נייר.

וצריך לחפש לאור הנר בכל המחבואות גם בסדקים שבקרקע.

חייב לבדוק ולחפש אחרי חמצו בכל המקומות שיש לחוש ולהסתפק שמא הכניס לשם חמץ באקראי. לפיכך כל חדרי הבית והעליות, אפילו אותן שברי לו שלא אכל בהן חמץ מעולם, הרי

21) ראה שו"ת שבה"ל ח"ד סמ"ד. שם ח"י סי"ח. ועוד. ובהכרח לחלק דל"ד לבדיקה בביהכ"נ (ראה שו"ת שבה"ל ח"א סי' קלה). וראה שו"ת חסד לאברהם יצחקי ח"א ש"ג ס"ה. ובכ"מ העתיקו משו"ת מהרש"ם שם שכתב לעשות כן. וליתא, דאיהו קאמר רק לקנות החמץ, אלא שדן באופן הקנין של החמץ, אם קונה בקנין חצר כשמושאל לו. ולמסקנא שם, דשפיר קנה בכה"ג, וליכא ברכה שא"צ.

22) באם אחרים בודקים עבורו, מותר לו לאכול – ראה שו"ע אדה"ז סת"ע ס"ז. וראה מג"א סת"ל"א סק"ה.

23) או אפי' שעון מעורר, ובתנאי שמפסיק מיד בהישמע הצלצול.

24) ולהעיר מלקוטי שיחות חלק יז ע' 434.

25) קונטרס אחרון סק"א לשו"ע אדה"ז ס' תלא.

הם צריכים בדיקה כדינה בלילה לאור הנר [אלא אם כן אין דרך להכניס שם חמץ].

בבית שהתינוקות מצויין בו, אפילו חורים הנמוכים מג' טפחים צריכין בדיקה, שמא הצניעו שם התינוקות מעט חמץ.

יש לזכור לבדוק את המכוננית (לאור פנס חשמלי²⁶).

באם כוונתו להיכנס למקום העבודה (משרד וכדומה) במשך החג, ולכן אינו כוללו במכירה, אזי צריך לבדוקו מחמץ. ואין להפסיק בשיחה עד גמר כל הבדיקה, כולל הרכב ומקום העבודה, כנ"ל.

מנהגנו להאריך ביותר בבדיקת חמץ.

אחר הבדיקה

אחר הבדיקה רצוי למנות את הפתיתים שבשק ולראות שמגינים עשרה (או, באם הוכנה מראש רשימה עם פירוט מקום הנחת הפתיתים וכיו"ב – כנ"ל – לסמן בה את הפתיתין שנמצאו).

באם קרה ואחר הבדיקה והחיפוש לא נמצא א' הפתיתין, מעיקר הדין יש לערוך מחדש את הבדיקה בכל הבית (אך ללא ברכה). ואם יודע באיזה חדר נמצא – יבדוק רק שם. באם בדק שוב ועדיין לא נמצא הפתית החסר אזי יש לסמוך בדיעבד על הביטול.

בגמר הבדיקה מניח שק הנ"ל, הנוצה ושירי הנר – אם ישנם – בקערורית כף-עץ, מעטף הכל בנייר (אבל לא יד הכף, שנשאר בלתי מעוטף) ומהדק ע"י חוט שכורכו סביב הנייר כמה פעמים וקושרו.

ואחר הבדיקה יזהר בחמץ שמששיר, להצניעו למחר לשרפה או לאכילה, לשמרו שלא יולכיהו, אנה ואנה שלא יתפרר ויתגרר ממנו על ידי תינוקות או עכברים. ואין זו עצה ותקנה טובה בלבד, אלא הטילו חכמים דין וחובת זהירות בחמץ, ומי שאינו נוהר עובר באיסור.

וכשם שנזהרים בחמץ הנמצא בבדיקה לעוטפו ולגונזו במקום משומר ביותר עד לשריפת החמץ שלמחרת, כך יש להזהר גם בשאר החמץ שעדיין בבית, שאסור להשאירו פתוח ולהרשות לקטנים להגיע אליו ולהסתובב עמו בבית.

לזכור להכניס למקומות הנמכרים לגוי את הדברים האחרונים של החמץ. לסגור ולנעול ולסמן את כל המקומות הנמכרים.

וגם צריך לבטל אחר הבדיקה ויאמר כל חמירא וכו'.

ועיקר הביטול הוא בלב שישים בלבו כל חמץ שברשותו הרי הוא כאלו אינו ואינו חשוב כלום והרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל וכשגומר בלבו כך הרי הסיח דעתו מכל חמץ שברשותו ונעשה הפקר גמור ושוב אינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא. ומכל מקום תיקנו חכמים שיוציא דברים הללו בפיו ויאמר כל חמירא וכו'.

בארצות הללו שאין עמי הארץ מבינים לשון ארמי צריך ללמדם ולהזהירם שיאמרו נוסח הביטול בלשון שהם מבינים שהרי עיקר הביטול הוא בלב לפיכך צריך להבין בלב מה שהוא מוציא בשפתיו.

תרגום כל חמירא בשפה המדוברת: "כל חמץ ושאר שיש ברשותי שלא ראיתיו, ושלא פיניתו²⁷

26 ואולי יש ללמד זכות על המקילים לבדוק ביום, כשחלונות המכוננית מזכוכית צלולה (משא"כ זכוכית בזמנם), דלא גרע מאכסדרה שלאורה נבדקת. ואף שגם באכסדרה לכתחילה יש לבדוק בלילה, ה"ט שלא לבטל תקנת חכמים שתיקנו לבדוק בלילה בשעה שבנ"א מצויין **בבתיים** (ש"ע אדה"ז סת"ג ס"ה). ומשמעות כל הפוסקים שכ"ה אפילו בהשאיר חדר א' לבדוק אור ל"ד, וכנראה בכדי שלא לחלוק בין ביעור לביעור בנוגע לבדיקה בלילה דוקא), משא"כ במכוננית, כיון שעיקר דין תשבתו ל"ש בזה (עפ"מ"כ הח"י סת"ו סק"ז בנוגע לבדיקת הכיסים. וראה גם ש"ע אדה"ז שם סכ"א, ובמ"מ עה"ג מציין לח"י). ועצ"ע.

27 התירוגם "שביערת" אינו מתאים, כי בשפה המדוברת פירושו "שרפת", ולא זו הכוונה. ואכן כ"ה בתרגומים באידיש שנכתבו ונדפסו מן קדמת דנא ("אויסגערמט").

אמנם, בכת"ק כ"ק אד"ש (נדפס בנלכה מאורחותיו ע' 250) העיר בסימן שאלה ותמיהה על תרגום אנגלי להגש"פ (לאברהם רגלסון, ונדפס בתש"ב בהוצאת שולזינגר) שכתבו "removed". אבל למעשה, ברוב הסידורים, כולל סידורי חב"ד בתרגום אנגלי, שראיתי נמצא תירוגם הנ"ל. וראה העיטור ה' ביעור חמץ בפ' הברכה "על ביעור חמץ" (מל' ביערתי הקדש וביעור שביעית. וכ"מ בל' הח"י סת"ד סק"ח. אבל ראה מקו"ח להחור"י סת"ד ס"ב. ונראה שכן גם כוונתו ור"ל שהברכה קאי בעיקר על השריפה, משא"כ בנוסח כל חמירא. שו"ת

ושלא ידעתינו יהא בטל ויהא הפקר כעפר הארץ".

כשמבטל החמץ בליל י"ד מיד אחר הבדיקה אינו מבטל אלא החמץ שאינו ידוע לו שלא מצאו בבדיקה אבל חמץ הידוע לו שדעתו לאכול ממנו בלילה ולמחר עד שעה ה' אף אם ביטלו אינו מבוטל.

שכח לבדוק בזמנה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יום שני, י"ד ניסן, ערב פסח

יום הולדת הרמב"ם. "נולד ערב פסח יום השבת שעה ושליש אחר חצי היום".

כתב השל"ה: בערב פסח יקיים אדם שויתי ה' לנגדי תמיד בכל היום כולו בעבודת השם יתברך ביראה ובאהבה. ובמכתבי ר' עקיבא איגר: בזמן שהיו ישראל שרויים על אדמתם ה' לנו יו"ט בשמחה ובשחיטת הפסח וקריאת הלל, וכעת בעוונותינו הרבים צריכים עכ"פ לעשות זכר לזה ולנהוג בו קדושת היום להיות ירא וחרד ועוסק במצוות כל היום בביעור ובביטול חמץ ובתיקון והכנסת הסדר, ואחר חצות היום אסור מדינא במלאכה.

אסור לאכול מצה כל היום מעמוד השחר ואילך. [ומנהגנו שלא לאכול מצה מפורים ואילך]. קטן או קטנה שאינו יודעין מה שמספרים להם ביציאת מצרים מותר להאכילם מצה בערב פסח כל היום ואפילו בלילה קודם קידוש. אבל קטן וקטנה שיש בהם דעת להבין מה שמספרים להם ביציאת מצרים בלילה אסור להאכילם מצה בערב פסח.

יש נוהגין שלא לאכול מרור בערב פסח כדי שיאכלנו בלילה לתיאבון וכן שלא לאכול ביום טוב ראשון של פסח כדי לאכול בליל שני לתיאבון. מנהג חב"ד: התחל מבוקר ערב פסח עד אחרי כורך של סדר השני אין אוכלין מכל המינים – הנכנסים בחרוסת ומרור²⁸ וגם תבשיל של מרור בכלל. [אך מותר לאכול עוף ובשר, ביצים, תפוחי אדמה ובצל – אף שכל אלו שייכים לזרוע ביצה וכרפס].

בערב פסח שחרית משכימין לבית הכנסת²⁹ כדי שיגמור סעודתו³⁰ קודם שעה ד'.

בתפילת שחרית דהיום, ערב פסח, אין אומרים (אחר "ברוך שאמר") "מזמור לתודה" (וכן בחול המועד). ואין מאריכים בתפלה. נכון לבדוק ולנער כיס הטלית והתפלין אחרי התפלה.

המשכים לשרוף חמצו מוקדם בבוקר, ובדעתו לאכול חמץ אחר כך (עד סוף זמן אכילת חמץ), לא יאמר "כל חמירא" (השני) בשעת הביעור, אלא אחר כך – אחרי שסיים לאכול ולבער כל חמצו.

דיני תענית בכורות

נוהגין הבכורות להתענות ולהשלים בכל ערב פסח, זכר לנס שנצולו ממכת בכורות.

מי צריך לצום? כל בכור, אפילו הבכור מאב בלבד או מאם בלבד וכן בן קיימא הראשון שנוולד

נשמת חיים סי' ק (ושם, דקאי על המכירה, ולהדעות שהמכירה מהני רק מחמת הביטול. אבל אין כן דעת אדה"י). דע"ת סתל"ד ס"ג (בשם דע"ק), דשמא לא נשרף לגמרי. וצ"ל לפ"ז שהביעור היינו גוף השריפה ולא הכליו – ראה גם תרגום אונקלוס שמו"ג, ב. ובאו"א, שבנפלה עליו מפולת ה"ז כמבוער. ועוד שם בשם יד יוסף, דקאי על המכירה ושמא לא היתה כדון). וראה בב"ז שד"ח חומ"צ ס"ה סקמ"ה. שו"ת דבר משה תנינא או"ח סצ"ד. שאלת שלום סרס"ז. בית ארוזים סתל"ד סק"א. שם בגליונות למור וקציעה סתל"ד (שמ, ג), ונרפסו גם בסו"ס מו"ק מהדורת מכון ירושלים. הגש"פ בית אהרן בפי' דבר אהרן (ו, ב). מילי דפיסחא אות כה. ברכת הפסח ס"ט הע' א. אול"צ ח"ג פ"ז סט"ז בהע'. וראה משמיע שלום (וולפא) ס"ג. וראיתי למי שפי' דקאי על אפרו שאסור בהנאה. ויש מי שכתב דשיגרא דלישנא הוא, וסיבת האמירה שלא ישכח לומר "דלא ביערת". ובשם הגר"ח שמבטל החמץ שנשרף לקיים מצות תשבתו ע"י ביטול ושריפה יחד. (28) ולא מצאתי אם יין בכלל המנהג. והיינו לפני שעה עשירית, שלאחרי שעה עשירית בלא"ה אסור לשתות יין מעט. ובכל שאר המקומות שנתפרש המנהג נז' רק ע"ד פירות וירקות. והכי מסתברא. ולפענ"ד כן מוכח משיחת שה"ג תשמ"א (דאל"ה עדיפא הול"ל בטעם שלילת שתיית יין הרבה). וכפשוט שאין להוכיח מקידוש על היין בשבת ע"פ. וראה גם שו"ת באתר דרב ז' בתתיד.

(29) וראה סה"ש תש"ח ע' 199 (ושי"ג) בנוגע לזמן הקימה. ועיי"ש עוד (ס"ב).

(30) בהמעלה דסעודת חמץ ביום זה – ראה גם שיחת ש"פ צו תש"ז (בלתי מוגה). ולהעיר משמועות וסיפורים ח"ב ע' 110.

לאב אחרי נפל [ודאי], וגם גר שהוא בכור³¹. אבל חתן בשבעת ימי המשתה, וכן בכור הנולד בניתוח קיסרי³², וכן הנולד אחריו, אינו צריך לצום.

נוהגין שהאב מתענה תחת בנו הבכור כשעדיין הוא קטן [לאחרי ל' יום משנולד] עד שיגדל ואז יתענה הוא בעצמו. אם האב בכור וצריך להתענות בעד עצמו, תתענה האם [והיינו להשתתף בסיום מסכתא כדלקמן]. ויש מקילין שיביאו לה מסעודת הסיום במקום תענית] תחת בנה הקטן עד שיגדיל. אבל במקום צער, וכל שכן אם היא מעוברת או מניקה, אין האם צריכה להתענות, [וכן המנהג בכלל] שתענית האב עולה גם בעד בנו [וכשאין לה בעל שיתענה בעד בנו, וכן אם התענתה בעבר – ראה בהערה³³].

במקום שאין מנהג ידוע יכולין הבכורות לאכול בסעודת מצוה. ונתפשט המנהג שבמקום להתענות בערב פסח משתתפים הבכורות בסיום מסכתא (סעודת מצוה) וממילא התענית נפקעת ומותר לאכול כל היום. ומכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה. [נהגו להקל שגם סיום משניות ומסכתות קטנות נחשב כסעודת מצוה³⁴]. המנהג שמתקבצים אצל המסיים קודם שסיים, והוא מסיים לפנייהם המסכת, ושומעים ומצטרפים עמו בסיומו, ואח"כ עושין סעודה. ונכון שישתתפו גם בסיום מסכתא וגם בסעודת מצוה³⁵. מנהג ישראל להביא גם בכורים הקטנים להסיום דערב פסח.

סוף זמן אכילת חמץ³⁶: 10:36 בבוקר.

אסרו חכמים את החמץ ב' שעות קודם חצות היום (דהיינו חמישית וששית). אלא שכל שעה חמישית לא אסרוהו אלא באכילה, אבל מותר ליהנות ממנו כל מיני הנאות בשעה חמישית ולפיכך יכול עדיין למכרו לנכרי.

אחרי האכילה לפני סוף זמן אכילת חמץ יש לנקות היטב את הפה והשיניים בחורים וסדקים

31 כמה נתפקו בזה. ולכאז' דומה להנהיג ולוים הפטורים מפדיון אבל אית ל' שם בכור (משא"כ ביוצא דופן [שבעה' הבאה] דל"ה פטר רחם, וגם אינו בגדר וילדו שאינו דרך לידה [ראה פירש"י בכורות מז, ב ד"ה וילדו]. ומש"כ אדה"ז בטעם שנקבות וגדול הבית אינן מתענין לפי שעיקר ההתראה והמכה בפ' בתורה היתה רק בזכרים [ולא מטעם שאי"ב קדושת בכורה כבביהגר"א] מ' ג"כ שיתענה. ואכ"מ עוד.

32 שאינו בכור לא לנחלה ולא לפדיון. וכמה נדחקו מאד להבין כוונת הח"י סת"ע סק"ב בענין זה [וראה אמרי שפר לפסח (צארום) ע' קפט ואילך – בדא"פ]. ואף בח"י ל"כ אלא כמסתפק, כיון שהוא זכר לנס שניצולו ממכת בכורים ובכור סתם הוי. ולענין מעשה נשאר בצ"ע. והוב"ד בבאה"ט סק"א. ובשו"ע אדה"י השמיט הענין לגמרי. וכן במשנ"כ לא העתיק דבריו. (ולהעיר שגם בפמ"ג ציין לשאר דבריו ולהעתיק ד"ו. וראה להלן). ומסתימת כל הפוסקים בד"ו וכי"ב, משמע שהעיקר בזה שנק' בכור לנחלה או לפדיון, ותו לא. וכמו שבנקבות לא נהגו שיתענו הבכורות [כיון שהמכה הכתובה בתורה בפ"י לא ה' בכה"ג. ובביהגר"א, יתירה מזו, שלא ניתנה קדושת בכורה לנקבות], וכן גדול הבית אינו מתענה, דלא מחמירין כולי האי (כמ"ש הטור). ואולי איכא למישמע הכי גם מד' אדה"ז כאן, עייש"ה (בכללות דבריו. וכן בנן קיימא שנוולד אחרי נפל ונולד לאב בן מאשה אחרת. ומש"כ בהעו"צ (אשכנזי) – אי"מ. וכבר העיר בזה בקובץ העו"ב י"א ניסן תשס"ג). וכ"מ גם בשו"ת שמלת בנימין סכ"ו. גם בפמ"ג בא"ר דס"י תע"כ שבכור הבא אחר יוצא דופן יש לצדד לקולא. ובפשוטות, ביוצא דופן עצמו פשיטא לי' דפטור. (אבל י"ל שביוצא דופן עצמו ר"ל להחמיר). והכי איכא לדיוק ממש"כ בשו"ת חת"ס חו"מ סי' קמח ד"ה אמנם (הב"ד בפת"ש חו"מ סרע"ז סק"ו), שממה שהחזק להתענות בע"פ מוכח שהוא פטר רחם [לנחלה, עיי"ש], שכל המתענים בע"פ בכור פטר רחם הוא. ומוכח כנ"ל. וראה גם עד"ז ערוה"ש חו"מ סרע"ז סי"ח. (וי"ל ד שיוצא דופן לא שכיח). גם בדברי שאול יו"ד סשה"כ סי"ח כ' לחלוק על הח"י. וכ"פ בכה"כ סק"ג שלדינא א"צ להתענות. וכ"כ באורי ישראל (יאנובסקי) בטעם הפסח סק"ה. וכן הוור כמה מאחרוני זמנינו. ובפרט, שעיקר תענית בכורות אינו אלא מנהג. וספיקו לקולא (ראה דגו"מ כאן. פמ"ג במ"ז כאן. אבל שם מיידי בספק במציאות. אבל בכה"כ השהו בין הנהגים). והרוצה להחמיר ישמע סיום.

33 עיין בשו"ע אדה"ז סי' תע ס"ו הפרטים בזה.

34 שקו"ט מזה באחרונים. ואכ"מ. וראה שיחת ט"ו בשבט תשל"ט. התוועדות תשד"מ כרך ב ע' 1050. ולהעיר מסה"מ תשי"א ע' 296. ע"ד אופן הלימוד – להעיר משיחת ש"פ משפטים תשט"ז.

35 אם לא שמע הסיום: הדבר שנוי במחלוקת. וראה שיחת ש"פ פינחס תשמ"ה [לענין תשעת הימים]. וכתבנו מזה בשו"ת באתרא דרב סי' ד'תתקלד. ולמעשה, יש לשמוע הסיום (וראה דברי יחזקאל החדש ע' שסז). ויש שהביאו משד"ח א"סד מערכת ביהמ"צ ס"ח: אם אינם שומעים. אבל שגגה היא בידם, דקאי לענין מי שאוכל בשר בסיום מסכת שלא בדרך לימודו אלא שמיהר או אחר הסיום דלאו שפיר עבדי [לדעתו, ראה לעיל מזה] ועז"כ [ואם אינם שומעים], היינו שלא ישמעו לנו, "עכ"פ לא יאכלו רק בשר עוף". והדברים מוכרחים ממקור הדברים בשו"ת הרמ"ץ ח"א סמ"א, יעו"ש, ובפרט בערב פסח (משא"כ בתשעת הימים). אם שמע הסיום ולא השתתף בסעודה: נחלקו גם בזה (וראה שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי' קלג), ולמעשה מקילים גם בזה בשעת הדחק (ולהעיר מהשקו"ט בשמיעת הסיום בטלפון וכדומה), ואינו דומה למי ששולחם לו לביתו שאסור לאכול, דהתם מיידי ששלחו לו משיירי סעודת מצוה, אבל כאן שמע עכ"פ הסיום.

36 בנוגע להקדים הזמן מצד שא"פ לצמצם כו' – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'תתפג.

מפירוורי חמץ ואחר הניקוי ירחוץ וידיח פיו היטב. יוודא שהמסננת³⁷ מורכבת על הברז לשת'.

בעלי שיניים תותבות עליהם לנקות היטב ולוודא שלא נשאר עליהן אפילו משהו של חמץ בעין, ואחר כך יש להכשירן היטב בעירו מים רותחים מכלי שני (ואם ב**טוחים** שמכלי ראשון לא יתקלקלו השיניים התותבות, יש לערות עליהן מכלי ראשון). וכשיש חשש שיתקלקלו – די בנקיון גרידא (נוסף לזה שלא אכל חמץ חם או חריף במשך מעת לעת לפני זמן איסור חמץ). צעירים שיש להם "פלטות" ו"גשרים" ליישור השיניים – באם אפשר להוציאם, יוודאו שאינם מונחים בפה בעת האכילה בפסח. ואם הם קבועים בתוך הפה, כך שאין אפשרות להחליפם, וכן בנוגע ל"סתומות", אזי אחרי שינקום היטב, כנ"ל, ישתו מים חמים – בחום הכי גבוה שיכולים להכניס לפה מבלי להזיק לעצמם חלילה – ובכך יכשירו³⁸.

ביעור וביטול חמץ

לפני סוף זמן ביעור חמץ: באם לא נעשה עדיין, לזכור להכניס למקומות הנמכרים לגוי את הדברים האחרונים של החמץ. לסגור ולנעול ולסמן את כל המקומות הנמכרים. להוציא מהבית את כל שקיות הזבל, שואב־האבק וכדומה.

נשים שעדיין לא הכשירו את טבעות הידיים או עגילים שנגעו בחמץ חם, או בזיעה (=אדים) של חמץ, ובכוונתן להשתמש בטבעות אלו בפסח, יזכרו להכשירן כעת בעירו מים רותחים.

יזהר כל אדם לבדוק ולנער הבתי־ידיים [=כפפות] והכיסים של הבגדים שלו ושל התינוקות בשעת הביעור לפי שלפעמים מכניסין בהן חמץ. וכל זה במי שדרכו לפעמים ליתן חמץ לתוך הבתי־ידיים והכיסים של הבגדים, אבל מי שלעולם אין דרכו בכך אין צריך בדיקה כלל, לא בליל י"ד ולא בשעת הביעור, ומכל מקום המחמיר תבא עליו ברכה.

החמץ שהונח בפחי הזבל, אם הפח שייך ליהודי או נמצא בתוך חצרו הפרטית, יבער את החמץ לפני סוף זמן ביעור חמץ. ויכול לשפוך עליו אקונומיקה או חומר מפגל אחר עד שלא יהיה ראוי לאכילת כלב. ואם הפח שייך לעירייה ומונח ברשות הרבים, אין צריך לבער את החמץ שבתוכו.

במענה לשאלת רבים: מה עושים במצת העירוב שהשתמשו בה בערב פסח של שנה שעברה לעירובי חצרות? יש שהציע לאוכלה לאחר שבת הגדול בצורה מבושלת, אך הראשונים כמלאכים כתבו במפורש שנוהגים לשורפה או לבערה בערב פסח. ובטעם הדבר שלא ניתן להשתמש בה לשנה הבאה, ביאר כ"ק אד"ש שהיות ובמשך השנה כולה אין המצה נשמרת כראוי לפסח, על כן זקוקים לבערה³⁹.

סוף זמן ביעור חמץ: 11:44 בבוקר. ויש להקדים קצת, לפני סוף שעה חמישית⁴⁰, כדי שיהי' זמן לביטול חמץ אחר זריקת החמץ לאש.

37 אין להשתמש בגרב בתור מסננת. ובשבת ויו"ט – יש בזה חשש מלבן. וכשאינו לו מסננת מיוחדת – אפשר להשתמש במפה לבנה מיוחדת לכך. ואין לחוש משום בורר. וראה שו"ת באתרא דרב ס' י' לתרז.

38 ויש שהקפידו לעשות מלוי ועירו ג' ימים.

וכבר האריכו בכמה צדדי קולא בזה: שבד"כ אין היס"ב בפה והאוכל הגיע מכ"ש או שלישי, (והמנהג להחמיר בכלי שלישי הוא רק בדאפשר, ובנדו"ח ה"ז כשעוד"ח והפ"מ שאפשר להקל בכלי שלישי, ועוד שרוב תשמישו בצונן), וגם שבלא שהה לכמה דעות אינו נבלי, ונוסף לזה נפגם בפה ע"י תערובת הרוק וחום הטבעי (וריאקציות עיכול וכימיות של חלל הפה) ובפרט בין השיניים. ועוד זאת שקו"ט אם שיניים תותבות ופלטות וכו' בולעים שבטבעם נעשו באופן דשישי ולא בלעי (שאינו דומה לשיניים ממש שמחבור בעורקים ויש לצדד דדינו כבע"ח שאינו בולע, ויש שנטו להקל מה"ט גם בנדו"ח).

39 ומלפנים נהגו בכ"מ בקהילות ישראל שבערב שבת הגדול הולך השמש מבית לבית ונותן לכל אחד קצת ממצת העירוב דאשתקד, ועושים עירובי חצרות בפת לשבת זה. (ובט"ז הביא רק חלק הראשון של המנהג לחלק ממצת העירוב, וכתוב על זה שזהו איסור, שהרי באותה שבת אין שם עירוב כלל. ולכן כתב שאולי נתפשט המנהג שהי' השמש משייר בביהכ"נ מן העירוב חתיכה קטנה, וטועים בזה שמחלקו כולו, ושעל כן טוב על כל פנים לערב אותן שבת משלו בעיסה שעושים הלחמים לכבוד שבת, ולזכות לכל הקהילה). ולמעשה נתבלע המנהג (מכמה טעמים), ועשו ככפנים.

40 ויתירה מזו, שיש שנהגו להקדים כבר בתחילת שעה חמישית – ראה הגהת סמ"ק סצ"ח סקכ"ו. הב"ד בב"ח סתל"ד. וכ"כ במקו"ח לבעל חז"י בקיצור הלכות לתסמ"ח. ובסד"ח סדר ביעור חמץ: מה שישאר אחר האכילה תיכף ומיד עם החמץ שקיבץ בשעת הבדיקה ישרוף אותו באש אם אפשר לו. ובשל"ה מס' פסחים בנר מצוה: זההרו מאד להשיכים בבוקר בבוקר וזריזין מקדימין למצוה. (ואם לדין יל"ע דל"ש זריזין כשלא הגיע זמנו עדיין. וראה שו"ת להורות נתן ח"י סל"ה סק"ב ואילך).

מתחלת שעה ששית ולמעלה אסרו חכמים את החמץ גם בהנאה ולפיכך אינו יכול למכרו לנכרי. ואפילו חמצו של נכרי אסור בהנאה (לפיכך אסור להריח פת חמץ של נכרי משעה ששית ואילך).

טוב ליזהר שלא לבטל החמץ פעם ב' ביום עד שיבער תחלה מן ביתו כל החמץ הידוע לו כדי שיקיים מצות ביעור חמץ בחמץ שלו, שלאחר הביטול אין החמץ שלו שהרי בטלו והפקירו.

יעשה⁴¹ לחמץ מדורה בפני עצמו [ולא עם דברים אחרים] וישרפנו ויבטלנו. יש לזכור לקחת מהבית שק הנייר שבו פתיתי החמץ (והכף והנוצה ושירי הנר) מהבדיקה בלילה⁴².

מי שלא בירך בשעת בדיקת חמץ, יברך על הביעור ללא שם ומלכות.

נכון הדבר שבשעה שהוא מבער מן ביתו את החמץ ששייר למאכלו, יחזור ויבטל פעם שנית כל חמץ שיש ברשותו [גם חמץ הידוע לו] כדי שיבוטל גם כן החמץ שנתגלגל מחמץ זה ששיירו למאכלו, ולא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא כשימצאנו בפסח.

ובביטול היום יאמר: כל חמירא כו' [הנוסח בארמית נמצא בסידור, ושונה קצת מהנוסח שנאמר בליל בדיקת חמץ]. ומשמעותו בשפה המדוברת: "כל חמץ ושאר שיש ברשותי שראיתו מעולם ושלא ראיתו מעולם, שראיתו בשעת הבדיקה ושלא ראיתו בשעת הבדיקה, שביערתו ושלא ביערתו, יהא בטל ויהא הפקר כעפר הארץ".

ויש לשרוף עשרה פתיתין ובשעת שריפת החמץ יאמר יהי רצון כו' [הנוסח נמצא בסידור].

כתב הש"ח: יהי זריז לבער החמץ ולבטלו במהירות וזריזות וכו' ויהרהר בתשובה ויפשפז במעשיו ויחשוב ככה יבער היצר הרע ולא יראה ולא ימצא עוד אצלי.

הסדר בליובאוויטש בערב פסח היה, שאחר שריפת החמץ היו הולכים לטבול במקוה, לובשים בגדי יו"ט ואופים מצת מצוה, ואח"כ עוסקים בשארי ההכנות ליו"ט. בין שאר ההכנות היה ג"כ – להסיר החותמות מעל בקבוקי היין ובפרט אותם שהיו בהם אותיות – ולהסיר המגופה במקצתה, והיו נוהרים שלא יגע ברזל הפראפענציער [=פותחן] בייך⁴³.

"ערב פסח. אין ליובאוויטש. אין איין און דעם זעלבען טאג איז געווען א גרויסער אונטערשייד אין דער שטימונג צווישען דעם ערשטען האלבען טאג און דעם צווייטען האלבען טאג. דער חצות היום האט מבדיל געווען אין אזא הבדלה אז עס פלעגט זיין ווי צוויי באזונדערע צייטען אין יאר."⁴⁴

בספר המנהגים – חב"ד⁴⁵: "כ"ק אדמו"ר שליט"א נוהג לחלק מצות שמורה ערב חג הפסח אחרי מנחה כשהוא **לבוש בבגד משי של שבת ויו"ט** ובחגירת אבנט". וכ"ה בכ"מ שלובשים בגדי שבת ויו"ט אחר חצות.

חצות היום בשעה 12:54.

איסור עשיית מלאכה

בזמן שבת המקדש היה קיים אסרו חכמים לכל אדם מישראל לעשות מלאכה בערב פסח

אבל בכס"מ חומ"צ פ"א ה"ט: וצריך להמתין עד קרוב לתחלת ששית להורות ששורפו מפני זמן האיסור שבא זה מורה יותר שמקיים המצוה. והביאו לדינא בשו"ת שיח יצחק ווייס ח"א סד"ה ועיי"ש עוד. ואולי איכא למישמע הכי מל' אדה"ז רס"י תלד: ואינו מבערו מיד [אחר הבדיקה] אלא צריך להמתין עד למחר בסוף שעה חמישית. (אלא שממה שציין לסי' תמה, משמע שכונתו למש"ב שם ס"ז שאין שורפין אותו מיד בלילה אלא מצניעין אותו לשורפו למחר ביום כדי לדמותו לנותר שמצותו לשורפו ביום). וראה גם שו"ת פנים מסבירות (פרקנפורט תקל"א) בסוה"ס בשו"ת מהרי"ש הלכות פסח ס"ח דעדיף טפי להסמיך זמן שריפתו לזמן איסורו (אלא שכתב שם יתר על כן לדחות גם דברי מג"א סת"ד סק"ח, והביאו אדה"ז בשלחנו שם סי"ב וסי"ד, להקדים לבער לפני שעה ששית).

(41) ומצוה שישורף חמצו בעצמו ולא ע"י שלוחו. ואם צריך לשלוח שליח, נכון שלא ישלח קטן – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יד"א. (42) בשו"ע אדה"ז כתב: יש נוהגין לשרוף את החמץ בערבה שחבטו אותה בהושענא רבה לפי שכל דבר שנעשה בו מצוה אחת נכון לעשות בה מצוה אחרת ויש נוהגין לעשות היסק מערבות הלולב בפי התנור בשעת אפיית המצות.

בפועל, לולב והושענאות – שורפים אין א מיטען מיטוואך, ולא לשריפת החמץ (סה"ש תרצ"ג ע' 85. אמנם, לפעמים ראינו מעשה רב לשרוף בעת ביעור חמץ, וגם יש שקיבלו הוראה כזו בקשר ללולב הנמסר להם מהקודש).

(43) ספר השיחות תש"ג ע' 74. וראה ספר השיחות תרצ"ו ע' 129.

(44) לקו"ד ח"א ע' 264. ועיי"ש ע' קלד ואילך (חלקו הועתק לקמן).

מחצות היום ולמעלה, לפי שמחצות ואילך הוא זמן הקרבת הפסח. ואף לאחר שחרב בית המקדש ובטל קרבן פסח, אף על פי כן לא נתבטל איסור עשיית מלאכה. העושה מלאכה בזמן הזה מחצות ואילך משמתין אותו כדין העובר על דברי חכמים, וגם אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם. ואף אם אינו עושה כדי להשתכר אלא עושה בחנם, בין לעצמו בין לאחרים, אפילו לצורך יום טוב, הרי זה אסור.

כל מה שמותר לעשות בחולו של מועד, כגון דבר האבד, או שעושה מעשה הדיוט ולא מעשה אומן ויש בו צורך המועד, כל שכן שמותרים בערב פסח אחר חצות.

לא אסרו בערב פסח אלא מלאכה גמורה, כגון לעשות כלים חדשים או לתפור בגדים חדשים, [וכן אסור לכבס בגדיו], אבל רשאי הוא לתקן כלי ישן שנתקלקל קצת אם יש בו צורך המועד, וכן בגדים שנקרעו קצת רשאי לתפורם ולתקנן לצורך המועד, אפילו מעשה אומן בין לעצמו בין לאחרים בחנם.

כתיבת ספרים היא מלאכה גמורה ולא התירוה אפילו לצורך מצוה אלא אם כן בדרך שמותר בחולו של מועד. מותר לכתוב דרך לימודו שבודאי אינו מתכוון לכתובה גמורה והגונה. ונוהגין היתר באגרות רשות⁴⁶.

תספורת: אסור לספר לישראל מחצות ואילך. ואפילו לספר את עצמו אסור. אבל מותר להסתפר על ידי נכרי⁴⁷. וכן שאר כל המלאכות נוהגין להתיר לעשות על ידי נכרי, אפילו שלא לצורך המועד.

נטילת צפננים: יש אוסרין ליטול הצפנניים מחצות ואילך, ויש מקילין וכדאי הם לסמוך עליהם. ומכל מקום, לכתחלה יש לחוש לסברא הראשונה ויטלם קודם חצות. אבל אם שכח ולא נטלם קודם חצות, יש לסמוך על סברא האחרונה ויכול ליטלם אחר חצות.

פרקמטיא: המנהג לא לעסוק בפרקמטיא בערב פסח אחר חצות, אע"פ שמעיקר הדין מותר.

בערב פסח קודם חצות תלוי במנהג: מקום שנהגו לעשות עושיין כל המלאכות אפילו שלא לצורך המועד, ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושיין. בימינו, המנהג שעושים מלאכה קודם חצות בכל מקום, והלואי שיפסקו מלעשות מלאכה בחצות.

כתב השל"ח: מחצות ואילך הוא יו"ט בשביל קדושת קרבן פסח ולא יעסוק אלא בעניני החג ילך למרחץ ויטבול וכו' ויעסוק באהבה רבה ובשמחת המקום ברוך הוא.

אין מקיזים דם בערב יו"ט, גזירה משום הקזת דם בערב חג השבועות שיש בו סכנה⁴⁸.

המוצא חמץ בביתו (או בכל מקום שברשותו) בפסח: מן הדין, אם החמץ נמצא בערב פסח, אחר זמן הביעור ועד שקיעת החמה, וכן בחול המועד – חייב לבערו מן העולם מיד שיראנו. אם מצאו ביום טוב (וכן בשבת חול המועד) כופה עליו כלי לכסותו מן העין שלא יראנו, ושללא יבוא לאוכלו (ויכול לטלטלו בגופו ולא בידיו למקום מוצנע), ובמוצאי יום טוב (או במוצאי שבת) – יבערנו. כשמבער החמץ במשך חג הפסח (מה שאין כן במבער בערב פסח לאחר זמן ביעור): אם החמץ הוא כזית ויותר, והוא חמץ גמור, מברך עליו "על ביעור חמץ". בזמנינו שנהגו למכור כל החמץ "בכל מקום שהוא" – יש אומרים שאין לבערו, וישים את החמץ אצל שאר החמץ הנמכר. הרוצה להחמיר ולשורפו (מצד החשש שמא המכירה לא חלה על חמץ זה) לא יברך על שריפתו. ואין לו לחשוש משום גזל הגוי, כיון שבדעתו לשלם לגוי לכשיתבענו, ומותר לקחת מהגוי על מנת לשלם. ויכוון שאינו רוצה לזכות בחמץ⁴⁹. וטוב להחמיר ולפרש בפיו שאינו רוצה לקנות⁵⁰. ומטעם זה,

(46) ולהעיר מלקוטי לוי"צ אג"ק ע' קצז.

(47) בענין הסתפרות ע"י נכרי בכלל – ראה פרטי הדינים בשו"ע יו"ד ס' קנו. וראה שו"ת באתרא דרב ס' יג'קעב.

(48) ושק"ט בכ"מ בנוגע לתרומת דם ובדיקת דם שבזמנינו. ואכ"מ.

(49) ראה שו"ת הריב"ש ס' ת"א (הביאו המשנ"ב בבה"ל רס"י תמו) שהמגבי' חמץ של הפקר ברה"ר ע"מ לסלקו לצדי רה"ר שלא ישלכו בו בני ה"ר קנאו ועובר עליו בב"י. אמנם בריב"ש גופא שם מצד אצדודי לה, ובין הדברים מספק"ל (כמ"פ בתשו" שם) שמא אינו רוצה לזכות בו. ואיהו מיידי בסתמא, אבל כשמכוון להדיא כך, אין כאן בית מיוחס. וכאן עדיף ש"יא שמגבי' חמץ ע"מ לאבדו לא קנה.

(50) ראה שו"ע אדה"ז סתמ"ח ס"ד, לענין קנין חצרו בדרון שהביא לו נכרי. ויש לחלק לקולא ולחומרא. ולכאורה דמיא לשו"ת מהר"י

כדאי גם שלא לגעת בחמץ אלא ידחפנו בקנה וכדומה⁵¹.

אין לשהות בחדר שיש בו חמץ המכור לנכרי.

אם מוכרח להיות בחג במקום שיש בו חמץ של אחרים – ישאל שאלת חכם⁵².

בין ההכנות לסדר ול"שולחן ערוך" שכדאי לזכור:

"יהיה שולחנו ערוך מבעוד יום כדי להתחיל הסדר מיד כשתחשך". לפיכך יש להכין מבעוד יום את הפריטים הנצרכים לליל הסדר [מצות, יין (לפתוח את הבקבוקים), סימני הקערה, צליית הזרוע, לבדוק את החסה מתולעים ולייבשה (מחשש שרויה ב"כורך"), גירוד החרירין, הכנת החרוסת, ועוד].

בבדיקת עלי חסא (סאלאט) מחרקים יתכנו בעיות של נטילת נשמה, מוקצה, בורר, סחיטה ועוד, ולכן צריך לבדוקם ולנגבם מבעוד יום וגם לפי שאור היום יפה לבדיקה, ועוד שבלייל הסדר ממהרים ולא ישתדל לבדוק כראוי. אין להשרות המרור במים לכ"ד שעות.

כדאי לבדוק את המצות היום שלא יהיו בהן כפולות ונפוחות⁵³.

אנו נוהגין לסדר הקערה בלילה וקודם קידוש.

זרוע: נהגו שהבשר יהיה צלי על הגחלים זכר לפסח שהיה צלי אש. אפשר לצלות גם על אש התנור, רק יזהר לצלותו באופן שלא יגע במתכת, וכן שלא ע"י שפוד או מזלג ממתכת (אלא ישתמש בשפוד של עץ⁵⁴), שיהא צלי אש ולא צלי דבר אחר.

מינין ספ"ב (הביאו בח"י שם סק"ח לענין הג"ל) כשחשב שמכר פרה מעוברת והמכירה לא הועילה, ובפועל משכה לרשותו וילדה אצלו. (51 ונתבאר באריכות בכינוס תורה חוה"מ פסח תשע"ו בבית חיינו צדדי השק"ט בהנ"ל והמסקנא כנ"ל.)
 (52) הנה כשאין החמץ שלו אינו חייב בבדיקה – שו"ע אדה"ז סת"ב ס"ח. שם סת"ו ס"ג (אא"כ בביהכ"נ. ונת"ל בדיני בדיקת חמץ במתאכסן בבית אחרים). ולהעיר גם משע"ת סת"מ סק"ד שבאינו בתורת פקדון אצלו ל"ח דאתי למיכל וא"צ לילך מביתו (כמו במפקיד יין. ולכא' כוונתו לע"ז ס"א, א – בדיני יי"ג). ומ"מ, בחמץ של ישראל הרי חייב בביעור בפסח, משום ערבות.
 וצ"ע במש"כ בקה"י פסחים סי' ס' להתייר, והוכיח מתוס' פסחים ג' א. ובאמת כ"ה להדיא בתור"פ פסחים ג' א. אבל אינו, דהתם עכ"פ בדק. ועשה ככל שביכולתו. וכש"כ במקום שגם לא ביטל, שבעה"ב עובר מה"ת בבי"י וחייב מה"ת בתשבייתו.
 אמנם, מש"כ בט"ז יו"ד סי' קי סק"ט ומקו"ח סת"ז סק"ז שאסור לגור בבית שאינו בדוק – מיירי בחמצו.
 והנה, לגבי ביתו של נכרי, ראה בחזו"א או"ח סי' קכד שכתב להתייר ליכנס לבית נכרי ואף לגור שם, אם אינו משאיל לו או משכיר מקום מסויים.

ולכא' לא שנה מנכרי שאין מזונותיו עליו שמתור לו לאכול בביתו של ישראל על שולחנו בשעה שאינו אוכל עליו. וגם אם משאיר הנכרי חמצו בבית ישראל – אם ברור וידוע שלא ישתה הנכרי חוץ לביתו של ישראל שחמצו מונח בתוכו רק כחצי היום ואח"כ יחזור לבית הישראל לטוול חמצו משם א"צ אפילו לעשות לפניו מחיצה.

ואף שולחנה לא יניחנה ישראל לילך מביתו אלא אם כן יטול חמצו עמו אפילו לא ישתה שם חוץ לביתו רק שעה אחת – היינו בביתו של ישראל, אבל אם נמצא ישראל בבית הגוי, מדוע אסור.

ולכאורה יכול לעשות קונם דבהקדש בדילי. ועכ"פ, צריך מחיצה.

וראה שו"ת שביבי אש ח"ג ס"א. שערי הוראה חו' יט ע' קנח ואילך בארוכה.

(53) מצא כפולות ונפוחות ישרפם (ובשבת ויו"ט יפנה עליהם כלי). אבל אם עבר עליהם הפסח מותרים באכילה.

במצות דקות שלנו ברובם לא שכיח נפוחה. וכן גם בכפולה, י"א להקל במצות שלנו. ובכלל, בקמטים קטנים השכיחות במצות שלנו הרבה מקילים שאינו בגדר כפולה, והמחמיר יחמיר רק במקום הכפל עצמו ולא מסביבו. כפולה היינו רק כששני צידי הכפל דבוקים זה בזה (או אפילו מונגנים זע"ז ממש אצל האים דבוקים) בלי הפסק אויר.

(54) כ"ה בס' המנהגות לר"מ מלוני ע' 156. ולכא' ה"ט ששפוד של עץ שאינו של רמון ה"ז רק מדרבנן (ראה כס"מ ק"מ פ"ח ה"י). אמנם, בכ"מ משמע שאם אינו של רמון לא סגי לצלות בשל עץ וצ"ל בגחלים דוקא.

ולמעשה, הרבה צולים על הגז. (ויש שבכלל אין צולים רק במשלים. וראה שערים מצויינים בהלכה לאאזמור"ר סי' קיח בקו"א. ואכ"מ בהשק"ט אם צריך שלהבת של עצים דוקא).

ואולי מחמת שנהגים שלא יהא דומה לק"פ. ואכן באבודרהם סדר ההגדה הביא כן בשם ר"פ בטעם שאין לדקדק בזה. (אמנם, שם מיירי שלא לחזר אחרי שפוד של רמון דוקא). אלא שלא הובא בפוסקים. אמנם, הובא בד"מ סת"ע"ג סק"ט. אבל בשו"ע שתק לדברי המחבר. ובפרט למנהגו שמשמשים בבשר עוף, ש"ל דל"ש בזה הסברא להדר לצלות ע"ג גחלים, שבלא"ה אינו כשר לפסח. וכש"כ בימינו שאין הרגילות לצלות ע"ג גחלים, וממילא נוסף לזה שגז"ז טורח גדול (כשפוד של רמון), עוד זאת שכיון שאינו רגיל לצלות ע"ג גחלים עדיף שלא לחזר אחרי גחלים, שנהא כקדשים בחזון. ובגזו שבימינו לפעמים ה"ז ככללי מנוקב שלרמב"ם (ק"פ פ"ח ה"יט) ש"ד בכה"ג, אפי' הבשר נוגע בברזל. וראה כס"מ שם. ואת"ל דה"ט שאסכלה מנוקבת עדיף משפוד לפי שהאש שולט בבשר, וכש"כ בעוף שהוא דק ורך.

ויש שכתבו ליישב כשצולה מעל הגז (ולא באופן שנוגע ברשת ברזל) ותחוב במקצתו בשפוד ברזל כיון שאין כולו נוגע בברזל. ואף שבפסח אינו כשר כה"ג, מ"מ ג"ז בגדר זכר, שסי"ו ל"ד לשפוד שכולו נמצא בתוך השפוד. ועוד, שכיון שבפסח צריך רק לקלוף את מקומו והשאר כשר סגי בכחי. וא"ש לפ"ז גם לראב"ד שם. אבל ראה ח"ר ארי ל"ב ח"א ס"ד. וראה חידושי בן דוד פסחים עד, א – ס"ב.

במדינות אלו נהגו שלא לאכול בשר צלי בליל פסח, ואפילו בשר עגל ועוף (שאינן הפסח בא מהם). אבל דבר שאינו טעון שחיטה, כגון דגים וביצים, מותר לאכולם צלויים.

צלי קדר (פירוש: שנצלה בקדירה בלא מים ושום משקה, אלא מתבשל במוהל [=רוטב] היוצא ממנו) – אף על פי שאינו דומה לצליית הפסח, אף על פי כן יש לאוסרו מפני מראית העין, שלא יטעו להתיר גם צלי אש. [ויש להחמיר גם בטיגון במעט שמן]. ואפילו אם בשלו מתחילה במים ואח"כ עשאו צלי קדר, יש לאסור. אבל צלאו ואח"כ בישלו מותר.

נהגו כשקונין קדירות חדשות [של חרס] בפסח מבשלין בהן פעם אחת קודם יו"ט (לפי שעי"י בישול הראשונה הן מתחזקין ומתקשין ומחזיקין מים ביו"ט וזהו גמר תיקון עשייתן ואסור משום תולדת מכה בפטיש⁵⁵).

טבילת כלים חדשים – לפני יום טוב. שכח להטביל לפני יום טוב – ראה בהערה⁵⁶.

הפרשת חלה מהמצות לפני יום טוב.

לחתוך מפות ניילון ופלסטיק עבור יו"ט ושבת.

תזכורת: לפני כניסת החג – לפתוח את האריות והעטיפות של הבגדים החדשים, להוריד את התוויות מכירה או של הניקוי יבש, לקרוע את התפרים בכיסים, לבדוק ולהדק את הציציות וכדומה. כתב הרמב"ם: כשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו, ושמחה כזו קלון היא להם.

עירובי חצרות

כשיש ב' בתים בחצר אסרו חכמים לטלטל מבתיהם לחצר. ואפילו מבית לבית שלא בדרך החצר. אבל התירו על ידי עירובי חצרות.

המנהג לעשות עירובי חצרות בערב פסח ע"י מצה אחת שלימה ומערבין בה לכל שבתות השנה, ולא יעשו עירוב חצרות בעירוב פסח אלא אם יש ב' בתים שיותרו על ידי עירוב זה לטלטל ולהביא העירוב מזה לזה דרך פתח או חלון.

לפרטי הלכותיה – ראה הנסמן בהערה⁵⁷.

כפשוט, שצריך להיזהר שהמקום מוקף מחיצות כהלכה. כמו כן, באם יש גוי, או מחלל שבת בפרהסיא, או מי שאינו מודה בעירוב ח"ו, הגר בחצר, יש לסדר שכירות רשות ממנו⁵⁸.

וצריך לברך עליו ברוך אַתָּה אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת עֲרֹוב. ואומר: בְּדִין יְהִי שְׁרָא לָנָא לְאַפּוֹקִי וְלְעִיּוּלִי וְלְטָטוּלִי מִבֵּית לְבֵית וּמִחֲצָר לְחֲצָר וּמִחֲצָר לְבֵית וּמִרְשׁוֹת לְרְשׁוֹת בֵּין בְּשַׁבָּת זוּ וּבֵין בְּשַׁבָּתוֹת הַשָּׁנָה לָנוּ וְלְכָל הַדָּרִים בְּשִׁכּוּנָה הַזֹּאת. ואם אינו מבין בלשון ארמי, יאמר בלשון שמבין. התרגום ללשון הקודש: "בעירוב זה יהיה מותר לנו להוציא ולהכניס ולטלטל וכו'..."

ואימתי מברך? בשעה שמזכה לבני החצר, מפני שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן. ואם כבר זיכה לבני החצר, אעפ"כ היא עובר לעשייתן ועדיין יכול לברך עליו⁵⁹.

(55) ראה הפרטים בשו"ע אדה"ז סי' תקב ס"ט.

(56) אם הוא כלי שראוי למלאות בו מים ימלאנו מים מן המקוה ועלתה לו טבילה ולא יברך על טבילה זו. אבל רק אם אם בדעתו להשתמש במים ביום טוב (לדחת כלים וכדומה, שהרי אינם ראויים לשתי'). ואם אין בדעתו להשתמש במים ביום טוב – יתן הכלי לנכרי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו. ומכל מקום אחר יום טוב צריך להטבילו בלא ברכה. בכלי זכוכית – שחיוב טבילתו מדברי סופרים – כשלא הי' באפשרות להטבילו לפני יו"ט מותר להטבילו ביו"ט, אבל לא בשבת.

(57) ראה בשו"ע אדה"ז ס"שס"ו ואילך.

(58) ראה בפרטיות בשו"ע אדה"ז סי' שפב.

(59) מפני שכל שלא נכנס שבת עדיין לא קנה עירוב שקניית עירוב היא בין השמשות. ובפשטות, היינו בדיעבד (וד"ז תליא בפלוגתא בפ" ד' המג"א ואדה"ז א"א לכתחילה אפשר לסמוך לברך אחר היכוי מטעם הנ"ל).

אופן הזיכוי: אחד מבני החצר נותן פת [=מצה] משלו [בשיעור כגרוגרות (=כשליש ביצה) לכל אחד מבני החצר [כלומר לכל בית⁶⁰], ואם הם יותר מי"ח בעלי בתים, שיעורו מזון ב' סעודות, שהם י"ח גרוגרות, שהם כששה ביצים פת. מצות עבודת־יד אינן אחידות. כן להעיר שבמצה גופא יש הבדל בעובי בין מרכז המצה לשאר המצה. ולכן, לא ניתן לשער "שיעור מוזר" לפי גודל המצה. במצות עבודת יד שבהכשר הבד"צ – בהשערה ממוצעת, כשלוש מצות. במצות גדולות יותר מהמוצע – השיעור פחות. ובמצות קטנות יותר מהמוצע – השיעור הוא יותר] בשביל כל בני החצר אפילו שלא בפניהם, ובלבד שיזכנו להם ע"י אחר [לכתחילה – על ידי גדול דוקא ולא על ידי בנו ובתו אפילו גדולים אם הם סמוכים על שולחנן] דהיינו שהאחר נוטלו בידו ומגביה טפח בשביל שיזכו בו כולם בהגבהה זו כאלו הגביהוהו בעצמן (ששלוחו של אדם כמותו, ואף שהם לא עשאוהו שליח, מכל מקום זכין לאדם שלא בפניו). וכשהוא מזכה צריך לזכות לכל בני החצר ולכל מי שיתוסף עליהם.

הכנות ליום טוב

חייב אדם לטהר עצמו ברגל, והיינו לטבול במקוה בערב הרגל. ויכוון בשעת טבילה שהוא טובל לכבוד הרגל ולהמשיך עליו קדושת היום בשמחה ובטוב לבב. ואף מי שאינו טובל בכל ערב שבת, חייב לטבול עצמו בכל ערב הרגל. [וכמובן שזה כולל גם כן טהרה רוחנית. ובשיחת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע⁶¹: "האם הפירוש של "לטהר עצמו" הוא בבגדים חדשים? הלא הכוונה של "לטהר עצמו" היא טהרת כוחות הנפש, טהרת המחשבה דיבור ומעשה"].

הלכתא למשיחא: טומאת עמי הארץ כטהרה היא חשובה, שכל ישראל חברים הם ברגלים וכליהם כולם ואוכליהם ומשקיהן טהורים ברגל, מפני שהכל מטהרים עצמם ועולים לרגל, לפיכך הן נאמנים כל ימות הרגל⁶².

אסור לאכול מצה עשירה מ"שעה עשירית" (4:18 לערך אחר־הצהריים) כדי שיוכל לאכול כזית מצה לתיאבון. אבל במדינות אלו אין נוהגין כלל לאכול מצה עשירה בערב פסח משעה חמישית [סוף זמן אכילת חמץ] ואילך. ומכל מקום, משעה הנ"ל (4:18) גם משאר מינים [כגון פירות, ירקות, בשר, ודגים] לא יאכל אלא מעט ולא ימלא כריסו מהם, וכן לא ישתה יין משעה זו. בנוגע לשתית הרבה יין – ראה בהערה⁶³.

מנחה: כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע היה מתפלל מנחה בשעה מוקדמת. בכלל, יש להקדים מעט תפילת מנחה כדי להספיק ולומר "סדר קרבן פסח" (אחרי מנחה) לפני שקיעת החמה (7:43).

סדר קרבן פסח: ונשלמה פרים שפתינו ותפלת מנחה היא במקום תמיד של בין הערבים, ובזמן

הנהגה, בסידור, בסדר עירוב תבשילין, הזיכוי הוא קודם הברכה. וכבר העיר מזה בקצה"ש סי' קה בבדה"ש סק"ז.

אבל כבר כתבו כמה אחרונים (בדעת השו"ע) שיש לחלק בפשיטות – ראה ערך ש"י שצ"ה. פני אפרים במובאך סתק"ב סי"ב. שו"ת בדרי מלכאל ח"ג סי' סו'. קובץ בית ועד לחכמים שנה ד חו' ה-ו ע' ד. חמדת אברהם ח"ב ס"כ. והאריכו בזה בכ"מ. והרבו להקשות עמש"כ במשנ"ב שס"ו בבה"ל סט"ו ד"ה בשעה. וראה קובץ העו"ב י"א ניסן תשע"ג. ואכ"מ. [וזהו נוסף לכך, וג"ז עיקר, שבהנהגת הארז"ל מצינו להדיא לברך קודם הזיכוי. ומש"כ במג"א שס"ו סק"ב דקאי בע"ת – הנה, בכתהארז"ל שלפנינו מוכח דקאי בע"ת, ממש"כ "בכל ע"ש". ויתירה מן, מפורש בשע"כ מנחת ע"ש דמייירי בע"ח. ומפורש יותר במ"ח מס' יום הששי פ"ו מ"ג. וראה יד אהרן שצ"ה. ברכ"י סצ"ד. שעת"ש שצ"ה. ערה"ש שס"ו סכ"א. ניומוק או"ח סק"א. כה"ח שס"ו ס"ק קלד. כה"ח סתקכ"ז סקע"ז [וצ"ע שהרי הו"ע כתב בדעת הארז"ל דקאי בע"ת]. ואיך שלא יהי', הרי בע"ת בריא לן בסידור דעת אדה"ז לזכות תחילה].

הנהגה, לא נעלם ממני שכמה ראשונים (ראה אבודרהם הל' ברכות סדר ע"ח. אר"ח הל' עירובין. ועוד) כתבו להדיא לברך אחר הזיכוי, וכ"ד כמה אחרונים (וראה שו"ת מגידות סי' קנד ובפי' מגד יהודה שם. חלק לוי סי' קנד. וראה נחלת צבי שס"ו סק"א. בני ציון ליכטמאן סק"ב). אבל אנו בדעת אדה"ז קיימין השתא. ואין סיבה לנטות ממש"כ בשו"ע ללא ראי' ברורה. ובסידור ש"ל לאחרונה עם הוראות והדרכות כתבו לברך אחר הזיכוי. וטעמם נפלא ממני. אמנם, בקצה"ש שם כתב ללמוד מסתימת רבינו בסידורו בנוגע לע"ח שדינו כע"ת. וצ"ע.

(60) כ"מ בשו"ע אדה"ש שם. וכ"ה בפי' רבינו יהונתן עירובין פ. ב. רשב"א וריטב"א שם. מאירי שם. שלה"ג שם. ולהעיר שברמב"ם (עירובין פ"א ה"ט. הט"ז. ה"ח) משמע לחלק בין שיתופי מבוואת לעירובי חצירות, שבעירובי חצירות הוא לכל בית. וראה תו"ט עירובין פ"א מ"ח. מלאכת שלמה שם. ולהעיר מכה"ח שס"ח סק"ד.

(61) אחש"פ תש"א – הנחה נדפסה בתשו"ה גארדאן-רייניץ שבט תשע"ח.

(62) רמב"ם מטמאי מו"מ פ"א ה"ט – ממשנה גמ' חגיגה כו, א. ונת' בלקו"ש חל"ז ע' 20 ואילך.

(63) ראה שיחת שבת הגדול (ערב פסח) תשמ"א.

שבית המקדש היה קיים היה הפסח נשחט אחר תמיד של בין הערבים, כן ראוי לעסוק בסדר קרבן פסח אחר תפלת המנחה. נוסח האמירה נדפס בסידור⁶⁴.

בכמה משיחות כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע נזכר על דבר הנהגת אביו, כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, ללמוד בעיון סדר קרבן פסח והלכות קרבן פסח, וכן נהג גם הוא. וראה גם שיחת יום א' דחגה"פ ה'ש"ת (אחר התפלה בחדר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע): איין מאל בין איד אריין צום רבי'ן ערב פסח נאך מנחה, און איד האב געזען אז ער זיצט און לערנט משניות און טרינקט א גלאז טיי, און דער רבי האט מיר געזאגט, אז זיין פאטער האט ניט געזאגט דעם 'סדר קרבן פסח' נאר ער האט דאס געלערנט⁶⁵.

בשיחת שבת מברכים ניסן תשמ"ח נזכר שיש להתכונן להקרבת הפסח, ובהכנה זו נכללת גם (ולכל לראש) לימוד פרטי הענינים דהקרבת הפסח, החל מסדר קרבן פסח שנדפס בסידור השוה לכל נפש.

נאך דעם אמירת – ריכטיגער געזאגט – לימוד קרבן-פסח וואס פלעגט דויערן העכער א שעה און אמאל אנדערהאלבען שעה פלעגט ווערען גאר א אנדער ליכטיקייט אין שטוב, אזא אצילות'דיגע אויפגעלייגטקייט אז אלץ איז געווען פרייליך, יעדער זאך אויף וואס די אויג איז געפאלען האט געהאט א בעזונדערן חן. ..

עם פלעגט זיין א קורת-רוח'דיגע שטימונג. די שטימונג פון ערב פסח נאכן לימוד הקרבן פסח איז געווען ניט נאר א הכנה צו א יו"ט, נאר דאס אליין איז געווען יו"ט ממש, א פרייליכקייט וועלכע קומט פון מחשבה טובה, אין די גרעסטע בעסטע האפענונגען פון ביאת המשיח.

אט קומט משיח און עס איז דער בנין בית המקדש און מען איז מקריב דעם קרבן פסח און מען איז זיך עוסק אין דעם מיט אזא עונג. דער עונג פון ערב פסח איז געווען אנדערש פון שמחת תורה אדער יו"ט כסלו. ערב פסח איז געווען א קורת רוח'דיגע, עונג'דיגע אויפגעלייגטקייט בב"א.

דער ליל שמורים האט געשפראצט פון יעדער ווינקעלע, דער גאולה-ריח האט זיך געשפירט פון יעדער זאך, עס האט זיך געפילט אז מען שטייט אין א יחוס'דיגע מצב. אט אט, נאך א רגע און נאך א רגע וועט געשעהן אזא זאך וואס נאר מיר אידען האבן דאס, וואס געהערט נאר צו אונז אליין⁶⁶.

כתב אדמו"ר הזקן: וצריך האדם הירא וחרד על דבר ה' לקרות אותו בזמנו, שתעלה קריאתו במקום הקרבתו, וידאג על חורבן הבית ויתחנן לפני ה' בורא עולם שיבנה אותו במהרה בימינו אמן. – לשון אדה"ז הנ"ל נתבאר בארוכה בלקוטי שיחות⁶⁷. ושם⁶⁸: שנחשב כאילו עומד בביהמ"ק ועושה בפועל כל פרטי הדברים שאומר בסדר קרבן פסח, מעשה הקרבה ממש.

"לא חייבוהו לאומרו בדיוק בשעה שהיו מקריבין את הקרבן-פסח בפועל ודיו שיהי' בזמן שהקרבת קרבן-פסח כשרה". ולכן, בדיעבד אם איחר, יש עדיין מקום לאומרו עד הלילה [שי"א שבדיעבד ניתן לשחוט, או עכ"פ לזרוק מדמו עד צאת הכוכבים].

הלכתא למשיחא

קרבן פסח: "ויה"ר והוא העיקר – **שמהדיבור** בכל זה. . יומשך ויבוא המעשה בפועל **תיכף ומיד**, כולל ובמיוחד בנוגע להקרבת קרבן פסח. . בערב פסח, שלא יהי' צורך באמירת "סדר קרבן פסח" **בדיבור** (כמ"ש "ונשלמה פרים שפתינו"), כיון שיקריבו קרבן פסח **במעשה בפועל** בבית המקדש השלישי. כ"ק אדמו"ר שליט"א פנה אל הרב (הרה"ג וכו' הרי"י שי' פיקרסקי) ואמר: ומסתמא תמצאו היתר שיוכלו

64) ביאור נוסח אדמו"ר הזקן בזה התבאר ב'הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים' מכ"ק אד"ש. פרטי הלכות קרבן פסח – ברמב"ם הלכות קרבן פסח. סידור יעב"ץ. מנחת חינוך מצות הית, יג"ז. ערוך השולחן העתיד ח"ד הלכות ק"פ. **ועוד.**

65) ובכ"מ ע"ד הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע – בחגירת אבנט ובעמידה. ולכאוי' ילה"ע משו"ע אדה"ז מהדו"ב ס"א ס"ט. (ודלא כמהדו"ק שם ס"ד. סמ"ח ס"א. וראה אוה"ת דרושים לשבועות ע' קנט. אג"ק ח"א ע' שבד). וי"ל לפמש"כ בלקו"ש (דלקמן בפנים) שנחשב כאילו עומד בביהמ"ק ועושה בפועל כל פרטי הדברים שאומר בסדר קרבן פסח, מעשה הקרבה ממש".

66) לקוטי דבורים ח"א ע' קלד. ועיין שם עוד **בארוכה**.

67) כך לב עמודים 36-43.

68) ע' 41.

להקריב קרבן פסח גם ללא ביקור ד' ימים⁶⁹.

בענין ברכת שהחיינו בעת הקרבת קרבן פסח - ראה בהערה⁷⁰.

להלשון בסדר קרבן פסח "הפסח נשחט בשלש כתות" - יש להעיר מאגרות קודש⁷¹ ש"צ"ע אם לעת"ל תהי' שחיטתו בג' כתות, עיי"ש.

היום, בשחיטת פסח הראשון, החליל מכה לפני המזבח.

הלכתא למשיחא: מלבנים את אבני המזבח וההיכל בסייד בערב פסח.

הלכתא למשיחא: מצא סכין בירושלים בי"ד בניסן שוחט בה הקדשים מיד שלא גזרו על הסכינין הנמצאים ביום הזה.

הלכתא למשיחא: בערב פסח תוקעין 48 תקיעות⁷².

הלכתא למשיחא: בקשר לחנוכת ביהמ"ק השלישי, כתוב ביחזקאל⁷³: "ועשה הנשיא ביום ההוא בעדו ובעד כל עם הארץ פר חטאת". ובפירוש הפסוק - פירש"י שם: בעונינו נעלם ממנו מה שדרש בקרבנות האלה פר בארבעה עשר בניסן למה. ואומר אני שמא בי"ד בניסן של פסח ראשון שנתחנך בו הבית עומד ופר זה בא תחת עגל בן בקר שהקריב אהרן בשמיני למלואים ומגיד שאם לא הקריבו בשמיני למלואים יקריבנו בי"ד בניסן כדי שיתחנך לעבודה קודם יום טוב לפי שעליו קרבנות ועולת המועד לעשות.

הכנת אש לנרות: אין מוציאים אש ביו"ט מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה, וכיון שהיה אפשר לעשות מערב יו"ט אסור לעשות ביו"ט⁷⁴. לכן, בערב החג יש לדאוג להשאיר אש דולקת [ואפשר אש מהגז] שיוכלו להעביר אש מאש עבור הדלקת הנרות בליל שני.

נר נשמה ליארציית שחל ביום טוב, עדיף שידליקו היום בנר שדולק לשתי ימים, שכן לכמה דעות אסור להדליקם ביום טוב (אלא אם כן מדליקם ביחד עם שאר הנרות במקום ולצורך הסעודה, או כשמדליקים בבית הכנסת אצל עמוד התפלה לכבוד בית הכנסת)⁷⁵.

המשתמשים בשעון־שבת, יכוונו אותו באופן שהזמנים יהיו מתאימים לשני ימי החג.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: ארגוני הבטיחות והצלה ממליצים שאם משאירים את מבער הכיריים דולק במשך החג אזי יש לוודא שיש בסמוך חלון פתוח לפחות 4 אינץ', ועוד חלון נוסף פתוח בצדו השני של הבית, כדי לאפשר אוורור ראוי. כמו כן לוודא שהגלאי (לפחמן חד-חמצני) פעיל.

מומלץ שהמשתמשים בנרונים שבכוסיות זכוכית יניחו מעט⁷⁶ מים או שמן בכוסית בערב יו"ט

69) סה"ש תנש"א ח"א ע' 426. וראה בהערה 16 שם.

70) בקרבן נתנאל על הרא"ש פסחים פ"א ס"י סק"ו שאינו מברך שהחיינו, וה"ט שיוצא יד"ח בשהחיינו שבקידוש. וכ"כ בהגהותיו נתיב חיים לשו"ע או"ח סת"ב ל"טז סק"ב. וראה משה"ק ע"ז בשו"ת שבה"ל ח"ג סס"ט. וראה שם סס"ה סק"א. ח"ט ס' קיג. וראה בארוכה קובץ עץ חיים באבוב חו' לג. אוצר דינים תורת הקרבנות קרבן פסח ע' מד ואילך.

71) בנוגע לשהחיינו על האכילה - ראה סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 742.

72) אג"ק כ"ק אד"ש חכ"ב ע' תמג.

73) וילה"ע שאם לעת"ל ישחטו ג' כתות בב"א (ראה לעיל מאג"ק) לכאן יפחתו ממספר התקיעות. וכ"מ מל' פירש"י סוכה נד, ב (ושייך לע"א) ד"ה שייך ממה שהוסיף "כת אחר כת", דלכאור' הוא שלא לצורך, ומהי שייכותו לכאן. ועכצ"ל שרק מה"ט תקעו לכל כת. ויל"ע בזה. ולהעיר מהשק"ט (ראה לקוטי יהודה (גור) בא יב, ו ד"ה ושחטו), לדעת הירושלמי (פסחים פ"ה ה"ה) שבפסח מצרים שחטו בג' כתות (וכ"ה להדיא בתוספתא פסחים פ"ה מ"ח. מכילתא דרשב"י בא יב, ו) במקומות בפ"ע, ע"י קולו של משה (עיי"ש), וא"כ ה"ב בב"א (וראה מהר"ם חלאוה פסחים סד, א ד"ה משנה), למאי נפק"מ שהם ג' כתות. [וכן ילה"ק בכלל (ראה עבודת הפסח פסחים סד, ב ד"ה מספקא) על עיקר הספק אם אפשר בג' כתות בב"א - מהו גדר כתות שבה זולת מה שצ' ל' בני"א. וראה לקו"ש ח"ח ע' 107. ולהעיר ממעדני יו"ט עהרא"ש ברכות פ"ב ס"ה סק"ו]. אבל בתויר"ט פסחים פ"ט מ"ה בשם התוס' (וראה רש"ש שם) שבפסח מצרים לא הי' נשחט בג' כתות. וראה נתיבות ירושלים לירוש' שם ג' אחרת.

74) מה, כב - הפטורת פ' החדש.

75) שו"ע אדה"ז סתק"ב ס"א.

76) וראה שו"ת באתרא דרב ס' ד'תתקס. ולהעיר, שמנהגו גם שלא להדליק נר מיוחד להבדלה במוצ"ש שחל ביו"ט בכדי שיוכל להבדיל על אבוקה. (וראה שו"ת ריב"א אה"ע ס' קז).

76) אבל לא הרבה מים שאסור גם בערב שבת ויו"ט מחמת גרם כיבוי.

[ומותר לעשות כן] בכדי שהדיסקית (המחזיקה את הפתילה) שבתחתית הכוסית לא תידבק אליה – ראה להלן בליל ב' דיום טוב.

ימשמש בבגדיו עם חשיכה (שלא יהיה בהם מוקצה⁷⁷).

לתת צדקה עבור שני ימי החג.

סדר הדלקת נרות: מדליקין הנרות לפני הברכה כבשבת, ואח"כ מברכים "להדליק נר של יו"ט" ו"שהחיינו" [טענתה בהברכה או שכחה לברך "שהחיינו" ראה בטבלא שבסוף הלוח]. איש המדליק יברך שהחיינו בקידוש.

זמן הדלקת נרות יום טוב בערב החג בשעה 7:25 (18 דקות לפני השקיעה).

אם איחרו את הזמן, ניתן להדליק גם בחג, מאש דולקת.

ליל שלישי, ט"ו ניסן, ליל א' דחג המצות

ערבית: שיר המעלות. מעריב לשלש רגלים. דיני הטועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מבואר בכתיבי האריז"ל⁷⁸, שבשאר ימים טובים ושבת עולין העולמות ממדרגות מדריגה אחר מדריגה, שבכל תפלה ותפלה עולה מדרגה אחת, מה שאין כן בליל פסח שעולין בפעם אחת כל המדרגות והוא על ידי תפלת ערבית.

נוהגים לגמור את ההלל ("הלל שלם") בציבור⁷⁹ בנעימה בברכה תחילה וסוף בלילה הראשון של פסח אחר תפילת ערבית וכן בלילה השני. המתפללים ערבית מבעוד יום, מותר להם לקרוא הלל אף לפני חשיכה⁸⁰.

י"א שאם דילג מלה בהלל לא יצא ויחזור עוד פעם מתחילתו. ונכון לחזור ולומר ללא ברכה⁸¹.

(77) ראה שו"ע אדה"י קו"א לסרנ"ב סק"ד.

(78) ראה שיע"ב ענין הפסח דרוש ג', הובא בכה"ח סתפ"ז סקל"ו. וראה שיחת ליל ב' דחה"פ תשכ"א.

ובמורה באצבע להחיד"א ס"ז סק"ו, הובא בחיים לראש סדר תפלת ערבית ס"א: ילך לבית הכנסת ויחון מאד בערבית כי רבו מאד רזין עילאין ואורות גדולים בשמים גדולי גדולים תלי תלים.

(79) והמתפלל ביחידות – יאמרנו ביחיד ובברכה. וכן גם הנשים רשאות לומר הלל ובברכה. ובא"ק מתאריך כ"א מ"ח תש"כ (ללא חתימה, ונתפרסם לאחרונה מארכיון הר"מ ע"ה הארליג) בנוגע לאמירת הלל בחנוכה לנשים (שלא נהגו בהוה ופוק חזי מאי עמא דבר, ולא ראינו ראי'), שאף נשים אומרות הלל בליל פסח בהגדה לא מצינו מחייבים אותם לומר הלל בליל פסח בתפלה.

שכח ולא אמר הלל בערבית יאמר קודם קידוש (רוח חיים סתפ"ז סק"ד. כה"ח שם סקמ"ב). ואם לא נזכר עד לאחר ההגדה, כדאי שיאמרנו כולו בשלימות אחר הסדר, וללא ברכה (ראה בארוכה במאירי פסחים קיז, ב. רשב"א ברכות יא, א. ועוד).

וצ"ע ושי מקום לאומרו אחרי קידוש, וכש"כ בעת ההגדה (לפני לפיכך וכדומה), וכדעת הראשונים שבה פוטר הלל על שולחנו מברכה, שהרי מפסיק באמצע ההגדה (ראה רוח חיים שם), ולא תיקנו אמירת הלל שלם על שולחנו, או ש"ל שבה שאומרו בעמידה גלי דעת' שאינו אומרו בדרך שירה, ול"ח להפסק כיון שהוא לצורך. וילע"ע.

(80) וכמפורש בהגדה: יכול מבעו"י, ולא נתמעט אלא סיפור יצי"מ מצה ומרור וכל השייך לזה. ואמירת הלל בערבית היא משום הלל בשעת שחיטת הפסח, ואפי' הלל על הנס אפשר לאומרו מבעו"י שאינו שייך לחובת מצה ומרור, ומהני תוס'ש לד"ז. ואף גם אם צריך לפטור בברכה ההלל שבשעת הסדר, לפי שאפשר לברך לפני זמן החיוב. ועוד, שב(בחציו השני של) הלל בשעת הסדר אין מקפידין לאומרו קודם חצות [וראה בארוכה אצלנו כירור הלכה בענין אכילת מצה אחר חצות (נדפס בסוף החוברת בלוח דשנת תשע"ח הערה 22. ואכ"מ)]. וראה שו"ת יחוד"ח ח"ה סל"ד. דברי יציב או"ח סר"ז. עמק התשובה ח"ב סמ"א. ויען דוד ח"א ספ"א. קובץ שערי הוראה חו' די. ועוד.

(81) במשנ"ב סתפ"ח סק"ב כתב שלא יצא. אמנם, דבריו מחודשים. ואדרבה, בטור שם וכן בסתמ"ד מוכח שבגוף הדלוג אין כאן חשש, רק מחמת נוסח הברכה להמברכים בל' "לגמור", לדעת מהר"ם. וכש"כ להרא"ש שהביא בטור שם שאין לדקדק בנוסח הברכה. (וכ"ה בפרישה סתפ"ח סק"א שאף אם יארע שדילג תיבה או שתיים אין ברכתו לבטלה. ואיהו קאי גם לאלו שמברכים לגמור). וכן הוכיח מזה שו"ת מעט מים סנ"ג. (אבל מש"כ שם לדמות לפסוד"ז – צ"ע שבהלל מפורש שאין לדלג. ואנו קיימין השתא רק לאחר מעשה, ובמי שדילג רק תיבה אחת, אם יצא.) ובשע"ה צ"ע שם סק"ג נדחק בהוה. ומה שתי' שם בפ"י דברי הטור, שקדעת מהר"ם שגם במגילה אין מוקדקין באותיות' – אינו מעלה ארוכה, חדא שאינו עולה יפה עם דעת הטור הרא"ש ושאר הראשונים. ועוד, שזהו רק לענין שינוי המשמעות ולא בדלוג תיבה. וכש"כ שאין לפרש בדבריו שר"ל דקאי להדעה שגם בדילג תיבה יצא במגילה, ועוד שהעיקר חסר מן הספר. ואולי כוונתו לומר שבטור מיידי במי שלא דקדק בקריאתה. אבל הפקיע ל' הטור מפשוטו, שכתב להדיא דקאי בחשש שיחסר תיבה אחת. ועוד, דמאי שיאטי' דשינוי משמעות התיבה לנוסח "לגמור". וכן קשה, שאם באמת יצא יד"ח בלא דקדק בקריאתה, מדוע לא יברך לגמור, שכן ה"ז בגדר הלל בשלימות. ועוד אחת היא לנו, לדבריי המשנ"ב דמקשינן למגילה לכל מילי, הא אנו קייל"ן גם במגילה שלא יצא כה"ג במפסיד המשמעות. (ובאמת ילה"ק לאיך גיסא, שמנין לנו ללמוד הלל ממגילה להקל גם בהוה שלא לדקדק באותיות', דשאני מגילה שמקולי אגרת שנו בה.) [ואולי י"ל שמדברי הטור ליכא לאוכוזח, דקאי בחשש וספק שמה ידלג, ואמטו להכי כתב שמברך לקרוא ליכא למיחש, לפי שספיקו לקולא, משא"כ במברך לגמור, שאין לו לברך כך מחמת הספק שמה ידלג. אמנם, בוודאי ידלג אכתי איכא למימר שלא יצא.

אבל אם טעה ואמר חצי הלל כמו שאומרים בראש חודש וכבר סיים עם ברכת יהללך, חוזר ומברך.⁸²

אחרי הלל שלם, קדיש תתקבל. עלינו. קדיש יתום.

מאחלים איש לרעהו⁸³: גוט יום טוב.

אם לא הספיק לומר קידוש לבנה, יקדשנו הלילה.⁸⁴

שכח לבדוק חמץ באור לארבעה עשר וזכר הלילה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הכנה לסדר

מצוה למהר להתחיל הסדר בשביל התינוקות שלא ישנו. ומכל מקום לא ימהר להתחיל הקידוש קודם שיהי' ודאי חשיכה, ("בזמן הראוי לאכילת מצה", שהיא מן התורה, ו"כל מה שתקנו חכמים כעין של תורה תקנו", והיינו בזמן צאת ג' כוכבים קטנים⁸⁵). בשעה 8:17.

מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים בליל פסח קודם עשיית הסדר כדי שיראו שינוי וישאלו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. ואף על פי שעל שאלה זו אין לנו מה להשיב להם, מכל מקום על ידי שיראו שינוי זה ויתעוררו לשאול עליו, יתעוררו גם כן לשאול על שינויים אחרים, דהיינו שאוכלין מצה ומרור ויושבין בהסיבה, וישיבו להם עבדים היינו וכו'. ובר"ד משיחת אחרון של פסח תש"מ: ס'איז א דבר פלא, אז אע"פ וואס דאס איז א פסק דין אין שולחן ערוך אז "מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים כו" – געפינט מען ניט אז מ'זאל זיך אזוי פירן.

השוכח להכין את הפריטים לליל הסדר בערב החג, עליו להכין אותם בחג בצורה המותרת בחג. ולכל לראש, להכין רק את כמות הפריטים הנדרשת ללילה הראשון בלבד, שכן יש איסור להכין ביום הראשון של החג עבור היום השני (אלא אם עושה כל פעולת ההכנה בבת אחת).

זרוע: בשולחן ערוך אדמו"ר הזקן הובא ש"יכול לעשותו בין צלויין בין מבושלין מעיקר הדין, ונהגו שהבשר יהיה צלי על הגחלים זכר לפסח שהיה צלי אש". מי ששכח לצלות את הזרוע בערב החג ויש לו זרוע מבושלת, יכול להשתמש בה. ואם רוצה בדווקא בצלי⁸⁶, מותר לו לעשות

אלא שנוסף לזה שבשעה"צ לא רמז כלל לפי' זה, גם בדברי הטור רחוק הוא ממשמעות דבריו. וגם בעיקר הענין – ילה"ע מבה"ס סתכ"ב ד"ה ולמקום, שבספק טעה בהלל יש לו להחמיר מחמת הברכה, דהו"ל ספק דלא תשא. וראה שו"ת שאג"א רס"י סט]. ובכלל, שאני מגילה שלא יצא בחיסור תיבה דכתיב בה ככתבם ולשוונם, וכמפורש ברמב"ן מגילה יז, א. ואילו הלל דמאי לתפלה וברכות, ונתקן בתורת שירה. ומפורש הפכו בפמ"ג סתפ"ג במ"ז סק"א. וכ"מ בשו"ת נוב"י סמ"א שגם בדילג הלל שייך עלה שם הלל. ומוכח נמי במג"א סתכ"ב סק"י: אם דיילג פסוק אחד (ולא כתב בדילג תיבה). וכן מפורש גם בר"ד בעת הסעודות ביום ב' דחג הסוכות תשכ"ט.

ויש להוסיף, שאם נאמר שבדילג תיבה לא יצא, הרי בשמייעת הלל מהש"צ ועניינת ראשי פרקים (וכפי שנהגו גם היום אצל יוצאי תימן), איכא למיחש שמא יפנה לבו לדברים אחרים כבברכות ק"ש. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 232 הע' 29, שמה"ט הבקיאים אמרו עם הש"צ. ולכא"ל לא מחמת שמעכב בלא שמע תיבה או שתיים, וכמו בברכות ק"ש שאינו מעכב, אלא שראוי לשמוע כולו. וגם לפעמים יפנה לבו ויחסר ענין שלם, וכבה"ע הבאה.

ואף שכ"מ קצת בתוס' ברכות טו, ו באגודה ברכות פ"ב סמ"ד, ועוד – נראה דקאי אק"ש ומגילה, או שבאם רוצה לחזור יחא על הסדר, ולא קאמר אלא להשוות לענין זה שאין לקרוא למפרע.

ועי"ז כתבנו לחזור עוד הפעם, מטעם אחר, שלא לגרוע בתקנת אמירת הלל. (וא"ש הא דקילין"ן שבטעה חוזר. ובלא"ה איכא למימר דקאי בטעה ודילג פסוק כבמג"א ה"ל, או ענין שלם כבה"ע הבאה). וגם בפמ"ג שם כתב שאם אומר לקרוא ולא לגמור אם "ידילג באונס יצא אע"פ מחוייב לגמור כולו". וצ"ע בכוננתו שא"כ שעדיין מחוייב לגמור כולו מה שייך לומר שייצא. ואולי ר"ל שמעיקרא הי' מחוייב לגמור כולו, אלא שבדיעבד בדילג באונס יצא. ועו"ל, דקאי לענין הברכה, שא"צ לברך שוב, אע"פ שמ"מ עליו לגמור בשלמות]. וראה גם בשו"ת שבה"ל ח"ז דלקמן שמ"מ לא קיים תקנתו לגמור כולו.

ורשום אצלי שדנו בזה בשו"ת שבה"ל ח"ז סס"ב. שם ח"ח סל"ט סק"ב. חזו"ע חנוכה ע' רבי. זה השולחן סתפ"ח. שואלין ודורשין ח"ד סכ"ד. הררי קדם סי' קפ. רשימות שיעורים סוכה ע' ש.

הנה, במג"א סתכ"ב סק"ח שאם שמע מהש"צ יצא אלא שמוטב לומר בעצמו בנחת. וכבר כ"כ בסדה"י בענין כוונת הלב ואגידתו ד"ה אחר, הובא במקו"ח שם. והטעם, שאף ששוכ"ע לפעמים אינו מכוון ולפעמים הש"צ מאריך בניגונים.

(82) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כה"ר. ושנ"ת.

(83) ולהעיר שמצינו בלקו"ש חכ"ב ע' 282 (ועוד) האיחול בליל פסח: א כשר'ן און א פריילעכן פסח.

(84) ואם אפשר, יקדיש קידוש לבנה לפני תפלת ערבית. ואומר כל הנוסח עם הפסוקים וכו' – ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' א'רצט. נתבאר בחוברת הבד"צ לשיעו"ת תשע"ה.

(86) ולכאורה עדיף כך, שהמנהג לצלות מפורש בשו"ע, משא"כ המנהג שלא לאכול הזרוע אה"כ. וראה בה"ע הבאה. וילע"ע.

את הצליה בחג (וכן הנוהגין רק לבשל הזרוע ושכחו לבשל, וכן הנוהגין לבשל ואח"כ לצלות, יכולים גם לבשל בחג), אך עליו להזהר משני דברים: א. להכין רק הכמות הנדרשת לאותו לילה. ב. לוודא שהבשר [שמנהגנו להסירו כמעט כולו מעל עצמות הזרוע] ייאכל ביום המחרת [אף שבדרך כלל מנהגנו שמדקדקין שלא לאכול הזרוע אח"כ - הרחקה שלא יהא כל דמיון לקרבן פסח⁸⁷], שכן, כל ההיתר לעשות מלאכה ביום טוב (צליה/בישול) הוא רק אם אוכלים ממנו בחג. **זהירות נוספת:** באם הזרוע צלויה אין לאוכלה בליל הסדר, אלא רק ביום המחרת, שכן בלילה אסור לאכול בשר צלי. גם אם הזרוע רק בושלה בחג יש מחמירים שלא לאוכלה בלילה⁸⁸. מנהגנו להסיר כמעט כל הבשר מעל עצמות ה"זרוע".

מרור: דעת אדמו"ר הזקן בשולחן ערוך שאסור לפרר את המרור (חריין) ביום טוב **אפילו בשינוי**, לפי שדרך לגוררו הרבה ביחד⁸⁹. לכן, מי ששכח לפרר את המרור לפני החג, ישתמש בחסה (הבדוקה היטב מתולעים) או יחתוך את התמכא [חריי"ן] בסכין לחתיכות קטנות.

חסא: בבדיקת עלי חסא (סאלאט) מחרקים יתכנו בעיות של גטילת נשמה, מוקצה⁹⁰, סחיטה ועוד, ולכן צריך לבדוקם ולנגבם מבעוד יום וגם לפי שאור היום יפה לבדיקה, ועוד שבלייל הסדר ממהרים ולא ישתדל לבדוק כראוי.

חרוסת, מי מלח: מותר להכין את החרוסת ומי-המלח⁹¹, בליל הסדר, **ללא צורך** בשינוי⁹².

מצות: כדאי לבדוק את המצות מבעוד יום שלא יהיו בהן כפולות ונפוחות. באם שכח מותר להסיר הכפולות ונפוחות (גם בשבת), ואין בזה חשש בורר⁹³. (ויניחם בצד ע"מ לשורפם לאחר יו"ט⁹⁴).

שכח להפריש חלה מהמצות, אסור להפריש בשבת ויום טוב. במצות מחוץ לארץ אוכל והולך ומשייר כדי חלה לבסוף ומפריש לאחר יום טוב. אבל מצה מארץ ישראל לא יאכל עד שיפריש.

לכתחילה אין לצרף ללחם משנה מצה שגשרפה בחלקה באופן שאינה ראויה כלל לאכילה. אבל אם ראויה לאכילה ע"י הדחק, אף שעומד ליחתך, אפשר לצרפה. ובשעת הדחק, אפשר לצרפה בכל אופן⁹⁵.

בשעת הדחק כשאינו לו מצות שלימות ללחם משנה יש להקל לסמוך על האומרים שמצה

87 וצ"ע ביחאת ליל ב' דחה פ"ט שט"ו, ואם נרשמו הדברים בדיוק, שהרי כשנצלה ביו"ט א"י הידור לאוכלו, כ"א מדינא. ודוחק גדול לומר, שר"ל שלמעשה נקטינו - דלא כפס"ד אדה"ז - שומרת לצלות גם ביו"ט, דאמרינן מתוך לצורך מצוה וגם לצורך מנהג (וע"ד אפיית מצה ביו"ט כשע"פ חל בשבת - שו"ע אדה"ז סתנ"ח ס"ד. או המנהג לעשות ג' מצות מעשרון א' - שם ס"א), והאריכו בזה בכ"מ. (וראה מש"כ בענייניו בפמ"ג סתמ"ד במ"ד סק"ב. אבל לדין אמרינן מתוך גם בבישול - ראה שו"ע אדה"ז סתנ"ה ק"א סק"ד. ודוחק לומר, שא"י רק הכשר מצוה, שהמצוה אינה בצליתו כ"כ בהנחתו על השולחן. ולכא"ו י"ל בזה דמיון שאפשר בלא"ה (ע"י תבשילין אחרים, ואינה מצוה מורה. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתנ"ג ס"א. ועוד ועיקר, שהרי אפשר לאוכלו), ל"ש מתוך, ובמכ"מ מש"כ אדה"ז בשו"ע סתמ"ד ס"ב. ולהעיר מהשק"ט בהדלקת נר יאצ"ט ביו"ט. ומצינו בזה בכ"מ דברים הנראים כסותרים בנוגע להוצאה הבערה ובישול לצורך מנהג. ואולי תלוי בחשיבות המנהג, או אם מחמת המנהג ה"ז צורך גמור להאדם. וראה שו"ת מהרש"ג יו"ד ח"א סצ"ב סק"ה. ואכ"מ.) וכ"כ בבא"ב ש"א פ' צו ס"ל. והדברים מחודשים. ואדרבה, בערך השולחן טיב סתנ"ו סק"א, אף שהאריך להוכיח שאין לאכול הזרוע גם ביום [כמנהגנו. וכדעת שו"ת בית יהודה עייאש או"ח סנ"א. מנהגי אלגרי ס"ד סט"ו. חסדי דוד פארדו תוספתא ביצה פ"ב סק"י. וכ"מ בשו"ת נכנסת יחזקאל סק"ג. ועוד], כתב שאם עבר וצלה צריך לאוכלו ביום, דלא דחינו איסור משום מנהג. וכ"ה להדיא בשו"ת בית יהודה שם (ועיי"ש ששולל להדיא הסברא דמתוך לצורך מצוה בנדו"ד). ועוד. וראה כה"ח סתנ"ג סקס"ג.

88 כ"ה בפמ"ג סתנ"ג במ"ד סק"ד עפ"ד הט"ו. אבל בפר"ח סתנ"ו שאין איסור לאכול זרוע מבושלת. וכ"מ בשו"ת מהר"ו סי' קצג. וכן מוכרח בדעת מהרש"ל (בשו"ת ספ"ח - הובא בב"ח מג"א סק"ח וט"ו כאן סק"ד). וכ"מ בדעת הח"י סק"י. וראה בשו"ת אג"מ או"ח ח"א סי' קנו. וילע"ו בדעת אדה"ז שם סכ"א, עיי"ש.

89 ולא כפסק החיי אדם ועוד שהתירו לפרר ולגרר בשינוי.

90 ובשבת - גם בורר (מש"כ ביו"ט כיון שאיני בורר לימים הרבה).

91 בשל"ה מס' פסחים תורה אור במצה שמורה כרפס בחומוץ או במי מלח עזין. והנה, מי מלח עזין - היינו שני שליש מלח. ולהעיר ממעשה רב להוסיף מלח לפני טיבול הכרפס.

92 כפי שכותב אדמו"ר הזקן. ולא כפסק החיי אדם ועוד שהצריכו עשיית שינוי בהכנת מירמ"ח גם בחג.

93 ע"פ שו"ע אדה"ז סי' תק ס"ח.

94 מצה כפולה ונפוחה שומנעים מלאוכלה משום חומרא אינה אסורה בטלטול בשבת ויום טוב. וגם כשאסורה מן הדין, אם חלק מהמצה מותר באכילה מותר לטלטל כולו. וכשהתחיל כבר לטלטל בהיתר, מותר להמשיך לטלטל בעודה בידו במקום הפסד.

95 ראה שיע"ת סויע"ד סק"א. ארחות חיים ספינקא שם סק"א. משנ"ב שם סק"ב. שש"כ פנה"י ס"ז.

שחסר בה רק חלק אחד ממ"ח חלקים עדיין נחשבת כשלימה. וכשגם זה אי אפשר, י"א שגם שלימה ופרושה ביחד (מצה וחצי) היא בכלל לחם משנה. וכשאין לו אפילו מצה אחת שלימה, יקח לפחות שתי פרוסות. אבל לכתחילה צריך להקפיד על לחם משנה ממש – היינו שתי מצות שלימות לגמרי.

יש שכתב שאין לחרוך מצה שבורה ביו"ט לעשותה שלימה, משום תיקון מנא⁹⁶. וכל שכן שאין לעשות כן בשבת. ובכלל, יש מפקקים על הנהוג לצרפם ללחם משנה כשנחרכו.

לא נהגו להחמיר ולהדר להקנות המצה לאורחים או לבני ביתו⁹⁷.

להסיר מכשול: איסור גמור לחתוך בשבת וחג חתיכות מגליל נייר או גליל ניילון (או נייר-כסף) בכדי לעשות מהן מפות לשולחן, אף אם החתיכות גדולות יותר מהמידה המדוייקת של השולחן, משום איסור מתקן מנא.

מנהג בית הרב בקבלה מדור דור להתחיל סדר הראשון תיכף אחר תפלת ערבית ושלא להאריך בו כדי לאכול האפיקומן קודם חצות לילה. לא כן הסדר השני אשר עורכים אותו בשעה מאוחרת בלילה והאדמו"ר מאריך בביאור ההגדה ובעניני תורה והתעוררות לעבודה.

96 שאסור גם ביו"ט, וגם לצורך או"ג.

ועוד יל"ע שהרי אפשר מעיו"ט. ולהעיר משו"ת תורת חסד סכ"ח סק"ח שלתקן אוכל מאיסורו אינו בגדר אוכל נפש. אבל ראה מש"כ ללמד זכות בשו"ת מגדנות אליהו ח"ג ס' קה, עיי"ש באורך. וראה משמרת המועדות ס' תקו ס"ג. ולהעיר שלפעמים מחמת דקות המצה נתפס האש במצה ואסור לכבותה ביו"ט (אא"כ באופן שהוא כיבוי לצורך או"ג ממש).

97 כן מוכח מסתימת ושתיקת כל הפוסקים בדבר הרגיל ושכיח טובא. ולא ראינו שיעשו כן גם אצל המדקדקים במצוות ולא חזינא להבין קשיאי דעמדי הכי. וכ"כ בא"א מבוטשאטש תנינא סתרנ"ח. יד המלך חומ"צ פ"ו ה"ז. אמרי בינה דיני פסח סוסי' כ"ד. ועוד. והכי מדוייק בשו"ע אדה"ז סתנ"ד ס"ט במוסגר, שרק אם אכל מצה של חבריו שלא מדעתו אינו יוצא, ומשמע, שאם ה' מדעתו יוצא גם ללא קנין. [ואולי בא לאפוקי מש"כ שם ס"ד (ע"פ הט"ז שם סק"ד. וכ"ה בריטב"א סוכה לה, א) ומשאייל מצה לחבירו, דשאני התם שנעשה ממונו כיון שהוצאה ניתנה, משא"כ באורח להחמירם].

וכמה טעמים בדבר (במה של"ח שאין אורח זוכה במנתו ולפחות שצ"ל מעשה קנין): שבואדי גמר ומקנה ואנן סודי ואומדנא דמוכח הוא, ומדין מטעבת שאולה (וכש"כ באשמו"ז וב"ב שחייב במזונותיהם); כשמשמשש בו לצרכו ומפסידו נעשה שלו; שבהיתר אכילה סגי, וא"צ שלו ממש מדלא כתיב מצתכם בהדיא. וראה לקו"ש ח"ט ע' 349 בחילוקי הדרגות ד"שלו" (אמנם ממש"כ אדה"ז הטעם להתייר מצה שאולה שמצד שבאמת צ"ל שלו ממש); שניתן לו ע"מ לכלותו ולאכלו; שהלעיסה ה"ה כמעשה קנין (ודעת אחרת מקנה בלא כוונת קנין, וגם פיו חסמו דמאי וקונה גם בלא כוונה לקנות, או בקנין יד כשמונה בידו); שמעיקר הדין קייל"ן שאורח זוכה במנתו (וראה לעיל לענין בדיקת חמץ שאכלו בבית המארח), ועכ"פ רוב מצה שני אכלו בידו. וגם למ"ד שאינו קונה – היינו לפני שנותן לתוך פיו, או רק כשאינו רוצה לזכות בו, או רק כשרוצה לקדש בו אשה ולא כשמשמשש בו לעצמו. ועוד סברות כיו"ב.

וראה שערים מצוינים בהלכה לאאזמו"ר נדרים לה, ב ד"ה א"ל (ושם בפ"י הנוסח "כל דכפין ייתן ויכול" ולא שיתן לו. ועיי"ש שמעולם לא שמענו חומרא זו ומנהג ישראל תורה היא. וראה גם בשערים מצוינים בהלכה קדושין נב, ב ההוא סרסאי ד"ה כתב בשלטי הגבורים). ושקו"ט מזה בכ"מ, וגם הכי. והנה מביא מעשה רב מכו"כ, ראה בהסמך לקמן בארוכה – שו"ת מנח"י ח"ח סמ"ח סק"א. צ"א ח"ב ס"כ סק"ח. ח"י"ב סל". ח"ג סט". בצה"ח ח"ד ס' קעב. משנה"ה ח"ח ס' קצא. תשוה"ג ח"ב סר"מ. ח"ה סוסי' קמד. באר שרים ח"ג סנה"ה סק"ג. מנחת שלמה ח"א סנ"ה. בית אבי ח"א סס". הליכות שלמה פסח פ"ט ס"ד. אשרי האישי או"ח ח"ג ס' ס"ז. מגילת ספר או"ח ס' ס. ורן כצבי פסח ס"ז ח"ה' בחג פסח פט"ז ח"ה' 38. ועוד.

[וח"א כתב אלינו שיבוב המנהג, ולהביאות דמילתא מצו"ב: ידוע השקו"ט כמה שאינו יוצא י"ח במצה גזולה, דהא לעסה קניא. וכבר כתבו לדייק בשו"ע אדה"ז (ס"ז) שהוא כסברת הגר"ח מבריסק הידועה, שיש ב' דינים, שינוי גרוע שאין הבעלים חייבים לקבל את הגזלה כמו שהיא ואין הגזלן יכול לומר הרי ש"ל, ושינוי גמור שהוא קנין גמור. אך לענ"ד קשה לדייק כן, שגם בלולב הגזול כתב אותו לשון ממש. כמו"כ פשוט שלעיסה בגדר שינוי גמור, ול"ד לעשבר הכלי שנחלקו בזה ראשונים. וי"ל, עפש"כ בחי' הצ"צ תרומות פ"ח מ"ב, בנוגע לכהן שהוא בן גרושה או בן חלוצה אחרי שלעס, ר"א אומר יבלע, דה"ט שכשהלעיסה בשווג א"פ שיתחייב על הבליעה, שהלעיסה חלק מאכילה, ואחרי לעיסה כבר נפסלה מאכילה, ורק כאשר הלעיסה והבליעה הם בענין אחד – דהיינו במוזי – אפשר לחייבו. ועפ"ז י"ל כן בגד"ד, שהלעיסה חלק ממעשה המצוה, וכשהמצה פסולה בשעה שהתחיל ללעוס משום שאינה שלו, לא יצא אף דקניא טרם בליעה. וכע"ז תירצו החלקת יואב והגרצ"פ, וכבר קדמם הצ"צ (בהקשר אחר). ולהעיר, שהמפורסם כחידושו של הגר"ח (ובעצם מוכח כן מסוגיות הש"ס והראשונים, רק שהגר"ח הליבשו בגדרי ב' דינים) גם מוכח מהצ"צ שם, דאל"כ קשה על פירושו מירושלמי מעשרות פ"ג, דחיישינן שיקבע למעשות כשהיא בתוך פיו, ועכ"פ י"ל דלעסה ל"ד, אלא מיד שבא לפיה קנתה בקנין יד, וטאכ"מ), ולמה לא יצא י"ח (ודמאי דידה וגיטה באין כא), לפי שנמאסה, עדיין לא נקנתה עד שלעסה, דקונה בשינוי. ועפ"ז יומתק שאין חוששים להקנות מצות לאורחים, ובשו"ת בצה"ח שם תי' שכשמוגיע לפי האורח בודאי קנה אף לפי ה"ן, וקשה דא"כ מאי שנא גנב? וי"ל שכשמכניס לפיו ברשות בעה"ב קנה אף להר"ן בקנין חצרו, ואיכא דעת אחרת מקנה וגם נפסל מחזרה ע"י נשוא. וא"ת ה"ה בגנב שקונה בזה בקנין גזילה (ופלפלו אם לעיסה הוא קנין יד או קנין שינוי, ובמאורי ומהר"ם ס"ל דלעסה ל"ד, אלא מיד שבא לפיה קנתה בקנין יד, וטאכ"מ), ולמה לא יצא י"ח (ודמאי דידה וגיטה באין כא), אלא שכבר באווארענט בסוף דברי שו"ע"ד שם, שהרי אף לאחר שקנה בקנין גזילה ואינו יכול לומר הש"ל, מ"מ ה"ז בידו של בעה"ב, דאי בעי גובה ממון ואי בעי מוציא את המצה שהיא בעין, ולכן אינה 'שלכם'. משא"כ לעיסה, קניא בשינוי גמור, ויצא מידי בעה"ב לגמרי, אך בזה אא"פ לומר גיטה וידה באין כאחד, שהרי התחיל מעשה האכילה במצה פסולה, כסברת הצ"צ, ורק לאחר שלעסה קנה בשינוי, ואינו דומה לאורח שדעתו בעה"ב מקנה וקונה בשעת ההכנסה לפיו, וממילא אוכל מצה כשרה)].

בשיחת ליל ב' דחגה"פ תש"ד: "הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט געזאגט אז די נעכט, – הכוונה על ב' לילות הסדרים דחגה"פ – איידער מען טוט עפעס מעניני הסדר דארף מען א קוק טאן אין סידור"⁹⁸.

מטעם זה, וגם מצד קוצר היריעה, לא נפרטו כאן הלכות ליל הסדר בפרטיות המתאימה, ומקומם בסידור ובהגדה. ובמיוחד – חשוב לעיין בהגדה עם לקוטי טעמים ומנהגים של כ"ק אד"ש לדעת מה לעשות. בכל זאת, לתועלת הקוראים, נרשמו כאן נקודות אחדות:

רשימת השינויים במנהג חב"ד ביחס להנדפס בסידור אדמו"ר הזקן

את הכרפס טובלים במי מלח ולא בחומץ. בברכת "בורא פרי האדמה" מכוונים להוציא (נוסף "מרור") גם את ה"כורך". ב"מגיד" אין מגביהים הקערה ורק מגלים מקצת המצות⁹⁹. אחרי "הא לחמא", נוהגים כמה שאין מסלקים הקערה "לצד אחר" אלא מזיזים אותה קימעא ומכסים המצות. באמירת "והיא שעמדה" מכסים תחילה המצות ואחר כך מגביהים הכוס. באמירת "מצה זו" ו"מרור זה" אין נוטלים הפרוסה והמרור ביד, אלא אווזים את המצה השניה והשלישית ע"י המפה שעליהם ומניחים הידים על ה"מרור" וה"כורך". באמירת "לפיכך" אין אווזים את הכוס עד סיום ברכת "אשר גאלנו", אלא אווזים את הכוס עד שמסיימים "ונאמר לפניו הללויה", מעמידים את הכוס על השולחן וחוזרים ומגביהים אותה לברכת "אשר גאלנו". אין מרככים החרוסת ביין, אלא נותנים אותו ביין שבכלי שתחת הגביע ובו טובל המרור. ב"מרור" מכוונים להוציא בברכה גם את ה"כורך". ואין טובלים המרור של כורך בחרוסת, אלא נותנין מעט חרוסת יבשה (מזה שנשאר על הקערה, אחרי נתינת החרוסת ביין שבכלי שתחת הגביע) על המרור ומנערים אותה אח"כ ממנה. ב"צפון" אוכלים שני כזיתים ולא רק כזית. בלילה השני אין מקפידים לאכול אפיקומן קודם חצות.

רשימת המצוות השייכות לליל הסדר:

מצוות עשה מן התורה: סיפור יציאת מצרים. אכילת מצה. ובזמן בית המקדש קיים (במהרה בימינו) גם: אכילת בשר קרבן הפסח (ונוכלו בו שש עשרה מצוות פרטיות), אכילת בשר קרבן חגיגה, וגם אכילת מרור [שבזמן הזה – הוא רק מדברי סופרים].

מדברי סופרים: הבאת שני תבשילין (זרוע וביצה על הקערה), אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה. שתיית ארבע כוסות. שתיה ואכילה בהסיבה דרך חירות. אכילת מעט ירקות בטיבול כדי להתמיה את התינוקות. אמירת הלל. אכילת מרור (זכר למקדש. ובזמן הבית זו מצוה מהתורה. ובכדי לצאת דעת הלל, אוכלים את המרור עם מצה, באכילת כורך). טיבול בחרוסת זכר לדם, לטיט ולתפוח. אכילת אפיקומן (זכר לקרבן פסח הנאכל על השובע, או זכר למצה הנאכלת עם הפסח). [וזוהו נוסף למצוות שבכל יו"ט – קידוש, לחם משנה וכדומה].

רשימת ה"שיעורים" לליל הסדר

הערה כללית: נכון להוסיף קצת על השיעורים, גם כדי לצאת מידי ספק, וגם מפני שהשיעור הוא

98 וראה גם שיחת ליל ב' דחגה"פ תשי"א.

וראה בריש ס' בחפזון פסח (בשם "קיצור ש"ל"ה מס' פסח", וכן צויין בכת"ק "כ"ק אד"ש" (עם סימן שאלה), מה שרשם לעצמו ע"מ להעתיק להגש"פ): מי שהוא יר"ש ורוצה לעשות הסדר כהלכתו כאשר כתבנו יכתוב בס' ההגדה שלו בכל מקום ומקום הגהה כיצד לעשות ובה לא יבוא לידי שכחה.

וכן מעשה רב לקרוא בלחש מתוך ההגדה ההוראות. ולפני ורחץ קורא "ורחץ ו"כרפס", ולפני רחצה – עד אחרי "כורך".

99 טעם השינוי – ראה בארוכה בשיחת ליל ב' דחה"פ תשכ"ד. ושם, שענינם של נשיאי חב"ד – הפצת המעיינות חוצה, ומצד הענין דהפצת המעיינות חוצה, אחרי הבעש"ט ואדה"ז וכו', אין מקום להגבי' את הקערה למעלה, ואילו השולחן והרצפה שעליו עומד השולחן ישארו במקומם למטה, כיון שצריכים לבוא ל"חוצה" כפי שהוא במעמד ומצב ד"חוצה", ולא להמתין עד שיתעלה כו', ובהיותו במצבו צריך להפיץ בו את ה"מעיינות". ואדרבה, הפעולה של גילוי מקצת הפת "שעונין עליו דברים הרבה", שהיו צריכים לעשותה לקראת אמירת ההגדה והסיפור ביציאת מצרים, מקדימים ועושים אותה כאשר אווזים עדיין במעמד ומצב ד"אכלו אבהתנא בארעא דמצרים"; כאשר נמצאים עדיין בגלות וב"חוצה" – "עונין כבר דברים הרבה", שמגלים את הפנימיות והבלי גבול דתורה שאי אפשר לתאר אותו בתואר אחר מלבד "הרבה".

לבליעה בפועל, ורגיל שהיין עלול להשפך מעט מן הכוס טרם השתי¹⁰⁰. כמו כן יש לקחת בחשבון הישארות פירווי מצה בין השיניים.

שיעור הכוס, לכל אחת מארבע הכוסות, רביעית. ושותה הכוס כולו ובבת אחת. (ואם קשה, די בשתיית רובו. אבל בכוס האחרון צריך לשתות רביעית שלם. ובדיעבד אפילו הפסיק כמה פעמים באמצע יצא, והוא שלא ישהה מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה יותר מכדי שתיית רביעית¹⁰¹. ובשני כוסות האחרונים לא יחזור וישתה אלא אם כן שהה מתחלת השתייה עד סופה יותר מכדי אכילת פרס).

פחות מכזית ל"כרפס" [ובבצלים קטנים מאד – אין לאכול בצלים שלמים אף בפחות מכזית]. שני כזיתים ל"מוציא מצה" (רק למי שיש לפניו קערת מצות. ולשאר המסובים שאין אוכלים כזית מהשלימה ופרוסה שבקערה¹⁰², וכן בדיעבד, ולזקן וחולה¹⁰³, "כזית" אחד). כזית "מרור" [שני המינים, חסא ותמכא מצטרפים לכזית]. כזית מצה וכזית מרור ל"כורדך". שני כזיתים לאפיקומן (אחד זכר לקרבן פסח ואחד זכר למצה, כנ"ל. ואם קשה עליו, שאז אוכל רק כזית אחד, עליו להתנות שהוא זכר על-פי הדעה שהלכה כמותה).

שיעור כזית: שיעורי תורה הם בדרך כלל בנפח ולא במשקל [לדוגמא: נפח של כזית למשל שוקל פחות במצה מבמים]. בכזית מצה שהוא מן התורה יש להחמיר שהוא מדת הנפח (VOLUME) של כחצי ביצה בינונית. במרור שהוא מדברי סופרים, וכן בכורדך ואפיקומן יש לסמוך על האומרים שכל כזית הוא פחות מעט משליש ביצה. [האוכלים שני כזיתים למצה, כנ"ל, יכולים לשער כל כזית בשיעור הקטן¹⁰⁴. אלא, שמכל מקום צריך לאכול במשך הסעודה (ואפשר גם באפיקומן)

100 מותר לטעום מעט לפני שיסב, כדי שלא ישפך, ואז לשתות השאר בהסיבה, ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ג'תנתנו. וש"נ. וראה להלן בדיני הסיבה, שעיקר ההסיבה משעת הבליעה, אף שדרך בני חורין להסב כבר משעת הלעיסה, ובנדו"ד, במשקין – משעת ההכנסה לפיו. 101 ואם שהה כדי שתיית רביעית חוזר ושותה בלא ברכה. וצ"ל דמירי רק בדעתו לחזור ולשתות בין כוס ראשון לשני (שלכן שותה "בלא ברכה". וסמך אדה"ז בסתע"ב ס"כ אמ"ש לעיל סט"ו. וראה מחה"ש שם סק"א. משנ"ב שם בשעה"צ סקמ"ט), אבל כשאין דעתו לחזור ולשתות דינו כב' כוסות האחרונים (כדלקמן בפנים).

הנה, אף להכרעת אדה"ז בסדר ברה"ג פ"ח ה"ו שהעיקר כדעה שהשיעור בכא"פ, מ"מ נדו"ד שאני, דהתם טעמא מאי ד"אין סברא כ"כ לשער שתיית רביעית שבמהרה בכדי שתיית רביעית בשתי' בינונית" (כמ"ש בשו"ת שארית יהודה סט"ו בשם אדה"ז. וכסברא זו מצינו בכ"מ. ואכ"מ), משא"כ בד' כוסות שמעיקר הדין א"צ לשתות רביעית, שבדיעבד שיעורו ברוב רביעית, ודאי אפ"ל ששיעורו בכא"פ.

102 ולדינא, שיעור פרוסת המוציא בכלל (במשך כל השנה) א"צ להיות בכזית, ודי שתהא כחצי זית שלא יהא נראה כצר עין (שו"ע אדה"ז סי' קסז ס"ד).

ובראשונים נכתבו ליתן גם להמסובים שני כזיתים (נוסף לזה ש"ל דיניהו קאי לדעה קמייאטא בשבוע"א אדה"ז שם שב"ל לא פחות מכזית לכאור"א מהמסובין גם בכל השנה, או דס"ל שצריך כזית משום לחם משנה, עוד זאת) לפי שמצות שלהן עבות, וכולם היו אוכלים מהפרוסה ושלימה שבקערה.

ולהעיר מל' אדה"ז (סתע"ה ס"ה) "שבשביל ברכת המוציא בלבד א"צ לבצוע כזית מעיקר הדין". ומשמע שלהידור צריך כזית גם בשביל ברכת המוציא. ולכאורה היינו מחמת דעה קמייאטא שם בס"י קסז (שלא מסתבר שנתכוון למה שבשבת – ומסתמא גם ביו"ט – מצוה לפסוע פרוסה גדולה).

103 מי שקשה לו לאכול מצה יבישה – יאכל מצה מפוררת אף שהיא קמחה ובלבד שיאכל כזית. ואם קשה לו לבלוע ילגום מעט מים בפיו להקל על הבליעה. ובלית ברירה – ישרה במים (שאינם חמים) לזמן מועט מיד לפני האכילה ויוציאנה מיד. אבל לא יטביל במי פירות. וכל זה בשביל מצת מצוה בליל הסדר, אבל לאכילת מצה שבשאר ימי החג (לבד מאחרון של פסח שאוכלים שרויה), יטביל במי פירות ולא במים. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'תני. שם יג'תכה.

104 כפשוטו. וכך ההוראה הרווחת. וכן הורו רבני אנ"ש דפקיע שמייהו.

ועוד אעירה, ואעידה לי עדים נאמנים, אלו נאמנים בגודלן להעיד מה שראו בקוטנו, עיני דשפיר חזי, את כל ונוכחת, בראיתא פני הקודש, שיעניהם ראו ולא זו, ממות המצה שבמקום קדוש תיחאל, אפס קצהו תראה, מעט מזעיר, ולאידך גיסא, משארותם אלו הן שיעירי מצוה, הנתורת ממנה ושולחן גבוה, היתה בתוספת מרובה על העיקר, באופן שנראה שקרוב לודאי שלא ה' בשיעור ב' הכזיתים שיעור חצי ביצה לכל כזית (גם למקילים במדידת השיעור).

ולא נצרכה אלא להדגשה, שכ"ה גם למש"כ בפס"ד להצ"צ או"ח סתע"ה (לו, ב ואילך) שהאכילה היא בדרך תנאי (שאם הדין כהטור יוצא אכילת מצה משלימה ואם כהר"ף והרא"ש יוצא מהפרוסה), ואף גם זאת שכ"ה גם את"ל שגוף האכילה מהפרוסה ג"מ מדאורייתא לכתחילה (ראה שם לו, ג במוסגר: בשגם ש"ל וכו'). ובהקדם, דאנן קייל"ן לעיקר כהדעה שהוא פחות מעט משליש ביצה (כאשר האריך בזה שיעורי תורה להגרא"ח ע"ה נאה), והדעה שכזית הוא בשיעור חצי ביצה הביאה בשו"ע או"ח סתפ"ו רק בשם י"א, וכל עיקר החומרא לחוש לדעה זו היינו רק מחמת מצות מצה דאורייתא, וכולי האי לא בעינן להחמיר בשיעור כזית, שכל שבלא"ה יצא אין לנו לחוש לכך. וכבר נתקשו בכ"מ במה שהמחבר בשו"ע לא הביא לדעה זו בשום מקום רק גבי אכילת מצה, וג"ז רק בדעת י"א. וידוע מש"כ בשבת פסח (לבעל זרע אמת) דיני מצה ס"ח (ודבריו הועתקו גם בשו"ת ויאמר יצחק או"ח ס"ח. ועוד. ולהעיר שבהג"ש עם לקו"ט (וכן בכ"מ) הרבה רבינו לציין לספר נדן): אפשר הדינו טעמא דכתב מרן דין זה בס' תפ"ו בשם יש אומרים לפי שלבו ראה שאינו מוסכם מרוב הפוסקים

כשיעור כביצה, וכל כזית ממנו בכדי אכילת פרס, והכזיתים תכופים זה לזה, מחמת ברכת על נטילת ידיים (וכן גם בכל השנה כשנטול ידיו לסעודה בברכה)¹⁰⁵. מצות עבודת-יד אינן אחידות. [וגם במצות מכונה יתכנו חילוקים בין בשטח והן במשקל אע"פ שאינו נראה לעין]. כן להעיר שבמצה גופא יש הבדל בעובי בין מרכז המצה לשאר המצה. ולכן, לא ניתן לשער "שיעור מוזר" לפי גודל המצה. במצות עבודת יד שבהכשר הבד"צ – בהשערה ממוצעת, כזית הגדול הוא לערך רבע מצה, והקטן הוא לערך שישית מצה. במצות גדולות או עבות יותר מהממוצע – השיעור פחות. ובמצות קטנות או דקות יותר מהממוצע – השיעור הוא יותר¹⁰⁶.

אכילת שיעור "כזית" צריכה להיות במשך¹⁰⁷ שיעור "כדי אכילת פרס"¹⁰⁸. בשיעור אכילת פרס

שו"ע אדה"ז סו"ד ס"ח. סע"ד ס"א ובי. קו"א סרע"א סק"ב) עכצ"ל שגם חובת הפרוסה מדרבנן. [נהעינינו ח"א שיל"פ שדרשת חז"ל אינה אסמכתא, ומש"כ לפני"ז שהיא תקנת חז"ל – היינו רק להרא"ש, שהיא שיטה שלישית. ויש לזה סברה אלימתא, שאם קי"ל שהוא רק אסמכתא, לכן נעדין מברך המוציא על השלימה ככל לחם משנה, מש"א"כ להר"ף וסיעתו שהיא דרשה גמורה ולא אסמכתא, עדיף לברך המוציא על הפרוסה. אבל באמת לא נחית שם כלל לחלק בין הרא"ש וסיעתו והר"ף אם הוא מה"ת או מדרבנן. ועוד יוקשה שאם נאמר שלהר"ף המוציא מה"ת מוכרח לכאורה כשיטתו ש"ז שגם לח"מ מה"ת. אבל י"ל שאין הכוונה שהוא דין בלח"מ, אלא שזה גובר על חיוב לח"מ. וכ"מ קצת ברא"ש]. ובכלל, קי"ל ששבדאורייתא ליכא לאפלוגי בין לכתחילה ודיעבד. (אלא שבכ"מ מפורש הפכו. ואכ"מ). וכן תמוה בעיקר הענין (אם נפשך לומר שהיא מה"ת) במה שאינו מחוייב לחזור ולאכול מפרוסה, עכ"פ מדרבנן. ועכצ"ל שהיא רק להידור וכדומה (ראה ערוה"ש שם). ועוד זאת, הרי כל שאפשר לתקן ה"ז בגדר לכתחילה, ולא שמענו מעולם להצריך לאכול אח"כ מהפרוסה (אא"כ נפרש כסברת הגדולה שדין מקום להידור אחרי שקיים המצה). ואת"ל שהיא מדאורייתא, מה יענו הראשונים דס"ל שברכת על אכילת מצה על השלימה. ואם נפשך לומר שזוהו גופא נחלקו, איך נפרס מש"כ בכמה ראשונים בשם רה"ג להדיא שכל עיקר דין אכילת הפרוסה היא מדרבנן, ולא אימנר רק לרשות ולא לחיובה (ראה רשב"א ברכות לט, ב. ר"ן פסחים קטז, א. מאירי שם. מהר"ם חלאווה שם קטו, ב. ריטב"א קדושין יח, ב. מ"מ הל' חומ"צ פ"ח ה"ו. ועוד. וברמב"ן ברכות שם ובמאירי פסחים שם שמונה בעלמא הוא. וכבר האריכו בכך החילוק בין שלילת מצה עשירה שהיא ממשמעות הפסוק שצ"ל לחם עוני שהיא מדאורייתא, עליונות המצות דלחם עני, לבדור האריכו החילוק ואף שזו שיטה אחרת – נמצא בדיני סברות הפוכות מן הקצה אל הקצה. ובהכרח שאף אם נאמר שהיא לעיכובא, ודאי אינו אלא מדרבנן. (ושו"ר שכה"ק בח"ה צבי ברכות לט, ב. על מש"כ בפס"ד שם). ועוד, שאם אכן כ"ה, מדוע לא ראינו שיהדורו ליתן להמסובים ממצות שהם פרוסות בדוקא. ועוד תיקי שפ"י מי שיש בידו רק ב' מצות שלימות מחוייב לפרוס המצה לקיים המצוה בפרוסה, אף שלא יהא בידו לח"מ (לדין שצריך ב' שלימות לח"מ בפסח), וזו לא שמענו. ובפמ"ג סתע"ה במ"ז סק"ה כתב איפכא. וראה גם שו"ע אדה"ז סתפ"ב ס"ד. אבל דאה פת"ש שם הובא בארוחות חיים ספינקא שם). אלא שגם לפני"ז, מברך ע"מ על הפרוסה, ורק מפסיד זה שאינו אומר הגדה על הפרוסה. איברא, אחרי ככלות הכל, ראיתי בארכיון ספריית אגו"ח צילום שריד מהכת"י, ורובו חסר, והעיד בפנינו הרשב"ל שליט"א שכלל הנראה הוא גזכתיק אדמור"ר בעצמו. ואף הוסיף בה דברים, שכל הכרך רובו ככולו מכתתיק, אלא שנמצא עדיין בשב"י במוסקבא, ולכן התצלום אינו בהיר די הצורך. ומח"א מומחה לד"ר שמעתי, שלפי הכתיבה נראה שהוא משמעותי, והוא מוכת"י, וצ"ע, בחיי אדה"ז, ושצורת הכתיבה אופיינית לשנים אלו. ועוד אמר שיתכן מאד שצ"ע העתיק לעצמו מכת"י אחר (ויתכן שהוא מהמהר"ל), ושבוה מובן מה שאין שום מחיקות כלל בכתיק. ומ"מ, משנה ראשונה לא זזה ממקומה, שדברינו בלא"ה עולים בקנה אחד עם דברי הצ"צ.

105) וראיתי למי שכתב שמחמת המצה, מצותה אחשבה, וחייב בנט"י גם בפחות מכביצה. אבל בשו"ע אדה"ז סתפ"ב ס"ג מפורש שנטול ללא ברכה כגון דא.

106) ובמק"א הארכנו בכ"ז. ואכ"מ.

107) ולא נהגו להחמיר לכתחילה לבלוע הכזית בבת אחת (ראה א"ר סתע"ה סק"ב וסק"ג). ובכ"מ). ואף שכה"ג גם בכל אכילת שבתורה (ראה שו"ע אדה"ז סתע"ה ס"ד) – לענין מרור. שם סכ"א – לענין ב' הכזיתים שבוהן. ואפי' בפרוסת המוציא ככל השנה – שם ס"י קסז (ס"ד), ולא רק במצה – למעשה אין המנהג כן בכל הגו"ל (זולת לענין ד' כסות – ראה הגש"פ עם לקו"ט ד"ה בפסח שותה). ובסידור אדה"ז בהגש"פ לא הובא כלל. (וגם לענין המוציא, כתב אדה"ז שם שהמנהג שא"צ אפי' לחלק שיעור כזית, והשמית סו"ד הממ"א שם סק"ז להחמיר לכתחילה). ובימינו נהגו דלאו דרך אכילה היא. וראה גם ח"י חת"ס חולין קג, ב – עד"ז. ובכל אופן, הרי אינו מעכב כלל, וכל שלא הורגלו באכילה כזו אין מקום להחמיר.

108) ובפשוטו, היינו זמן הבליעה ולא הלעיסה.

(הוא) ככל דיני אכילה שבתורה שהמצוה בבליעה, וכדמוכח גם מזה שלכתחילה צריך לבלוע בב"א, ומדיעבד כדא"מ, ועכצ"ל שהכל קאי על הבליעה לחוד. וגם ל"ש לבלוע בב"א אע"פ שוהה הרבה בליעסה. וכן מורים פשוטו דברי הממ"א סתע"ה סק"ד ואדה"ז שם ס"ז ומשנ"ב סק"ט, עייש"ה. והכי קי"ל שגבולת עוף טהור שמשמאה באכילה ולא במגע, ושיעורו בזכית בכדא"פ ככל אכילה שבתורה, והטומאה רק בבית הבליעה. והיינו שהלעיסה אינה רק הכשר מצוה (או איסור). ולהעיר מהקדמת הרלב"ג עה"ת במקום השמיני בטעם שיעור כזית: שהוא יקרא אוכל בעת בלועו אותו ולפי שאין בית הבליעה מחזיק יחד יותר מכזית הנה יוגבל זה החלק אשר יקרא נאכל כזית כי יורגל לבלוע מהמזון יחד בבית הבליעה פחות מכזית.

ומה שמצינו בפעמים שהלעיסה כתיחת האכילה לענין הפסק (בין ברכה לאכילה, הן בברכה"ג והן בנוגע לאכילת ב' כזיתים במצה) – הכל רק מדיני הפסק, ולא שהיא בכלל המצוה (או האיסור). וגם בנוגע שיעור הכזית שמחשבים כפי שהיא לפני הלעיסה (וצ"ע לרלב"ג ה"ל), ולא אחרי שנתמזק ונתמעט בליעסה (שכ"ה בכל השיעורים שמשערים כמות שהיא אף שאח"כ יוד משיעורו בעת הלעיסה), וכמו דיני ברי', וכן בהיתרא דדם שלא פירש אף שפירש בעת הלעיסה, אבל האכילה בתורה היינו משעת הבליעה. וכן גם הפרס נחשב משעת לעיסת הפרס (כ"מ בפי"ה מ"מ נגעים פ"ג מ"ט. ולהעיר מרבינו מנוח שביתת עשור פ"ב ה"ד. ר"י קורקוס תרומות פ"ה ה"ג), אבל ה"ט שבאכילת הפרס פשוט שמשערים משך כל זמן האכילה, אבל בדין כזית שהוא בהלמ"מ מדין אכילה שבתורה, רק הבליעה בכלל אכילה.

ויש שהעירו מפי הרע"ב ברייתו פ"ג מ"א. ואינו, ששם ה"ל שהפסיק בין בליעה לבליעה בליעסה, אבל השיעור הוא בבליעה. ונקט הכי תמצא ששוהה באכילתו שתייה בכדא"פ ויותר, לפי ששהה בליעסו, ותו לא. ובא לשלול מדעת ר"מ שהוא כאוכל קליות, שאפילו נמשכה אכילתו כל היום מצטרף, והיינו דוקא במאריך בליעסה ובליעה הואיל ולא פסק מלאכול (ראה פי"ה מ"מ שם). ובלא"ה, אין לדמות דיני

איסורים למצוות, שבאיסורים לכו"ע הנאת גרון בעיניו, אבל במצה בבלע מצא יצא, וראה לקמן מזה. (ועוד להעיר מהשיטה שבאכילת מצוה שאני מאכילת איסור שהאכילה עצמה אינה בכלל השיעור – ראה באר אברהם לבלע משכיל לאיתן שבת ע"א, א. אבל לא קייל"ן הכי וראה שו"ת בי"א או"ח סנ"א. הגהות הרש"ש שבת ס"ט).

וגם למ"ד שהלעיטה לפעמים בכלל אכילה, ושהחייב מתחיל מהלעיטה (ראה שו"ת חלקת יואב יו"ד ס"ט) – לא קאי כלל לענין שיעור כדא"פ, שהרי יצא בבליעה לחוד בלא לעיסה, ודל לעיסה מכאן. ובסגנון אחר, דהן אמנם בלועס ובוכלע הלעיטה מצטרפת לשיעור החיוב, אבל יוצא יד"ג גם אם בלע לחוד כגון בלעס קודם זמן החיוב. ומה שמצינו לפעמים שלעיטה אתחלתא דאכילה היינו שהיא התחלת פעולת מעשה האכילה, אבל הבליעה לעצמה נמי מעשה אכילה היא. (וייתישב מה שגורא פשוט דסגי להתרות תוכ"ד ללעיטה ולא בלעיטה). וגם במרור יצא בבליעה לחוד, אי"ז נוגע לשיעור דאכ"פ, שהלעיטה ענין בפ"ע הוא (אף שגורא פשוט שלא יצא אם ללעס ופלט וחזר ובלע כזית אחר, שצ"ל. ולהעיר מצפ"צ חומ"צ פ"ו ה"ב שמה שבלע מרור לא יצא, "הה רק בזה" דמרור דרבנן, וא"כ צריך לטעם המרור ולא המרור בעצמו". והוא מחודש).

ויש שהביאו מדין "לועס כאוכל" לגבי תרומה (תרומות פ"ח מ"ב), אבל היינו רק לר"א דשמותי היא, ולא קייל"ן כוותי". וגם לר"א – רק לר"ג בירושלמי תרומות שם הוא מפני שהלעוס כבלוע, וגם בזה איכא לפרושי שהוא מפני שאחרי הלעיטה א"ר לא אכילת אדם ופקע איסורא מילי. וגם את"ל שלדד"ר ראוי הוא ועטמו דס"ל דמדלעסה חייב – הרי לשיטה ראשונה בירושלמי אינו כן, אלא מפני שהתחיל בהיתר. (וראה בארוכה בחי' הצ"צ תרומות שם בדעת ר"א). ולדינא, פשוט שבלעס ופלט לא יצא, ואין מכאן שום ראי' לדינא שמקיים מ"ע בלעיטה, ולו יהא כן, הרי מ"מ מקיים גם בבליעה לחוד.

ומש"כ בחי' סתע"ה סקכ"ב – פשוט דלא דוק הוא, דזק בלשונו שם. וי"ל שכונתו מתחילת בליעת לעיסה ראשונה עד סוף בליעת לעיסה אחרונה. ועיקר תנ"ד לומר שגם בשהיה בזאת האכילה גופא מיקרי הפסק, ולאמיקי מהסברא שרק בנתעסק בדברים אחרים הו"ל כהפסק. ואדה"ז שינה מל' החי' וכתב כמג"א שם סקט"ו. ובהגהות טהרת השולחן סתע"ה לבאה"ט סקט"ז נראה שהבין בחי' שהשיעור מהתחלת הלעיטה. וכתב שם לחדש יתר על כן, שאם ללעס כזית בב"א אף בשהה בבליעתו יותר מכדא"פ מצטרף. ודבריו צע"ג לדידי ולדכותי.

לאידך גיסא, מסברא נראה שמוזה גופא ששיעור אכילה בכזית הוא בשיעור של אכילת פרס שהוא הרבה יותר בכפלי כפליים מכזית, כיון שהדרך ששוהה בלעיטה, וכך הוא דרך אכילה, ואילו נאמר שהשיעור קאי על הבליעה לחוד מדוע הרבו השיעור. אלא שכו"ז רק אם נפרש שכדא"פ הוא מדין דרך אכילה. אבל באמת הלמ"מ היא ולא מסברא (ראו פירש"י פסחים מד, א ד"ה וכזית. סוכה מג, ב ד"ה בכדי. שו"ת הרא"ש כלל טז ס"ב. שו"ע אדה"ז ספ"א ס"א. וצ"ע בפירש"י זבחים דף לא, ב ד"ה לאכילתו. וי"ל. גם צ"ע ברלב"ג שם שנתן טעם לשיעור כזית אף שהוא אכילתו מ), וגוזה"כ היא שזהו שיעור צירוף. וכל פירש"י פסחים שם "זהו כמו שאכלו בב"א". ובברכות לו, ב ד"ה והוא "שזהו צירוף שיעור אכילה ואם שהה יותר איך האכילה מצטרפת והו"ל כאוכל חצי זית היים וחצי זית לחמו". ועד"ז בסוכה שם, "יותר מכאן הרי הוא כאוכל עכשיו חצי זית ולמחר חצי זית שכן הלכה למשה מסיני שאין אכילה מצטרפת לשהיה ארוכה מזו". (ואדרבה, סתם אכילה, לולא גוזה"כ, בב"א משמע – פירש"י חולין קג, ב ד"ה מהו, שלכן באבר מן החי חייב רק באוכלו בב"א. והובא לענין אכילת מצוה במג"א סתע"ה סק"ד. ובירושלמי נזיר פ"ו ה"א משמע שכשאנו בב"א אינו דרך אכילה, ראה שירי קרבן שם. וכן שקו"ט גינה"ג ושואר אם השיעור בב"א או בכדא"פ. ולאידך בזבחים ע, א קס"ד בגבלת עוף טהור דיותר מכדא"פ נמי ליטמא, ומסברא סתם אכילה מצ"ע אין לה שיעור, ראה שו"ת חת"ס או"ח סי' קמ. כל"ח וישלח אות ג. ועוד. ויש שכתבו לחלק בין איסורי אכילה לטומאה בענין זה – ראה הגר"ז פניאל לסתמ"צ לרס"ג ח"ב ע' צב. תוספות אהבה ס' יראים מצוה קמ אבל להעיר, שבחי' רעק"א שבועות כד, ב שבאמ"ה חייב גם באכילה שלכד"א (אבל ראה פמ"א ס"ס"א בשפ"ד ס"א), ואכ"מ אפשר לדלדיל בב"א אינו דרך אכילה. ואת"ל דדרשני טעמא דהלמ"מ, איכא למימר בגדל אכ"א או בכדא"פ. וכ"מ בפירש"י יומא פ, ב ד"ה כזית "עד שיאכל כל השיעור בתוך כדי שהיית סעודה". וייתישב לפ"ז מש"כ במשנ"ב סרע"א סקע"א, שאם שותים מיון הקידוש כמה שומעים צריך שבין כולם ישתו כזית אכילת פרס. וכמה ראו כן תמורה על המה"ב – ראה אפיקי ים ח"ב"ב. שבה"ל ח"ח סמ"ה סק"ב. וכבר העירו מפניגול שמצטרפים ב' אנשים ועכ"ז קס"ד לצורך דאכ"פ בכדא"פ, ראה שפ"א זבחים לא, ב. וראה אשר לשלמה תנינא ס"א. אבן גרובל ח"ח סכ"ב. ועוד. ואכ"מ.) וכן מוכח מה ששיעור דאכ"פ הוא גדר צירוף, הוא גדר שיעורן באכילה כמנכנס בגוה"ל שיעור מדין דרך אכילה. וכ"מ בפסחים מד, א הוא כן גם כשאנו אכילת כזית, כמו אכילת כותבת דיר"ב. ובפליתי סי' קד סק"ב גם בשרץ שאסור כבעדשה השיעור כן. וכ"כ במג"ח מצוה שסב סק"ה. וראה ערו"ג כריתות יב, ב לתוד"ה אוכלין. וגם בשתיית דברים חמים שדרך לשתות לאט נקטינן לדינא שכן השיעור. וכן מוכח ממה שמצינו באחרונים שנסתפקו בשיעור כביצה לנט"י, או כדי שביעה לברהמ"ה, ויותר מבביצה לסוכה, וכבר שונשע שלא יאכל, אם כולו צ"ל בכדא"פ. ואף אי נקטינן שרק בכזית השיעור בכדא"פ, מוכח ע"פ שאינו מדין דרך אכילה. וכ"מ בפסחים מד, א כמותת הבבלי דאי משטר קשטר ואכיל ל"י כדרכו לית ב' כזית בכדא"פ ואינו לוקה. וכן בכריתות יג, א. ובתינוק שיונק בדרך יניקתו שספק שהוא ביותר מדא"פ – ראה מה במש"כ ברכות פ"ג ה"ב. תוספת יו"כ יומא פ, ב. והדברים עתיקים. (ועכ"ז נדינן מקום להסברא שבדבר ששיעורו רביעית אא"פ ששיעורו בשתיית רביעית גופא, דהתם טעמא ש"אין סברא כ"כ לשער שתיית רביעית במהרה בכדי שתיית רביעית בחי' בניגונית" (ראה שו"ת שארית יהודה או"ח סט"ו). וכע"ז ברכינו מנוח ה'ל' בביבת עשור שם), דלפ"ז נכצ"ל ששתונה בתפוח, "ששתנה כותבת רביעית בחפזון שלא דרכו יתיה רוב בני אדם ושהה מעט וחזר ושתה" (לוח ברה"ג פ"ב ה"ז. סדר ברה"ג פ"ח ה"ו. וראה עד"ז בלח"מ שביתת עשור שם ורדב"ז תרומות פ"ה ה"ג מאכ"א פ"ד ה"ט). ובלא"ה, י"א דשאני גדר צירוף בשתי' שהוא משום דרך שתייתו לצירוף דאכילה שהוא מדין צירוף – ראה שו"ת מהר"ם שיק או"ח ספ"ה. ומה"ל דחה שם הרמ"א מנייקת תינוק עיי"ש. וראה מש"כ בשו"ת ה"ל או"ח סי' ירד ובעו"ר לתרי"ג מצוות טעם סק"ג ששיעורו כותבת ביו"כ, בדיומא פ, ב. מתקין רבא כזית בכדא"פ וכותבת ככזית"ו. והא כיון דשיעורו גדול בעי' שהיי' טעם לצירוף אכילתו. וי"ל דשאני יו"כ"פ שאינו מדין אכילה אלא מדין עינוי. ועצ"ע שביומא שם הקשו באוכל אוכלין טמאין ששיעורו בחצי פרס, ובפירש"י כיון דשיעורא רבה הוא בטפי מהכי ליצטרף. וראה מש"כ ליישב בהערות ובאיורים בעניני טהרות אדלשטיין יומא שם. (ונכפלו הדברים בממה ספרים משמו. ולפלא שנמצא הוא כלשונו משם בשיעורו פסחים מילר ס"מ). שיד דוח ביריות סי' קז. ואוי ישעיה הולנדר ס"ו). וראה קר"א מנחות טז, ב ד"ה הקטיף דמוכח בגמ' שגם אכילה ביותר מכדא"פ נחשב דרך אכילה. וכן מנ"ש תנינא ס"ח (ח"ב סק"ה).

ולהעיר, שגם להמחמירים לחשב מהלעיטה, ראה שו"ת שבה"ל ח"ט סקע"ג – כתב בשביבי אש או"ח ח"ד סכ"ח (ע' ע) בשם בעל שבה"ל עצמו דהיינו רק בסוף הלעיטה כשהוא מוכן וקרוב לבלוע. וגם בשו"ת שבה"ל שם גופא איכא למישמע הכי, שהחיוב רק סמוך לבית הבליעה. וכן מצינו, דהא דהנאת גרונה בעיניו – היינו הבליעה בגרונה ולא בחיך (ראה שו"ת אדה"ז סתע"ה סכ"ה), ולא סגי בלעס ופלט, אלא בבלע באופן דא"פ לאהדורי.

במקום האפשרי כדאי לחוש (על-פי ספר המנהגים חב"ד: "למיחש מיבעי") לשיעור של שלוש דקות¹⁰⁹.

שיעור רביעיית במדות זמנינו¹¹⁰ לערך 3 אונס [מהדעות בזה: בין 2.6 ל-3.5 אונס. החישוב בכוס עגול, נפח של 2 גודלים בינוניים אורך, 21 גודלים רוחב וגבהו - 3.6 גודלים. והוא נפח של כביצה ומחצה].

היין

מצוה לחזור אחר יין אדום אם אין הלבן משובח ממנו¹¹¹.

לכתחילה ישתה יין שיש בו לפחות 5 אחוז אלכוהול¹¹². למי שקשה לו, אפשר להקל לשתות בשיעור 4-3 אחוז אלכוהול. ואם גם זה קשה, אפשר לשתות מיץ ענבים, וכדאי ונכון לערב בתוכו קצת יין אם אפשר.

יין - וכן מיץ ענבים - שמזגו במים אפילו המים הם הרוב מברך עליו בורא פרי הגפן אם הוא יין חזק שראוי לשתיה ע"י מזיגה גדולה כזו ודרך בני אדם לשתותו במקום יין ע"י מזיגה זו. ובכל אופן, אין למזוג באופן שהמים יהיו 85.7% או יותר בתערובת (וחשוב לידע שהרבה פעמים כבר הוסיפו מים לפני זה), שאם היין הוא אחד משהה במים, שיש במים ו' פעמים כמותו, אין מברכין עליו בורא פרי הגפן בכל ענין. וראוי להחמיר בשלשה חלקים מים, שהמים יהיו פחות מ-75%. לגבי הוספת משקאות אחרים שאינם מפסידים טעם היין, אין לברך בורא פרי הגפן אם הם יותר מ-50%, שהולכים אחרי הרוב¹¹³.

מי שאינו מסוגל, מסיבות רפואיות, לשתות גם זה - ישתה חמר מדינה (כגון קפה או תה).

רשימת הדברים שצריכים "הסיבה"

ד' כוסות. מצה. כורך. אפיקומן. (ודוקא בשעת אכילה ושת' ולא בשעת ברכה. ואדרבה, אז אין להסב).

שכח להסב: בד' כוסות - בכוס שני יחזור וישתה בהסיבה. בשאר הכוסות - אין לחזור ולשתות בהסיבה (אבל אם התנה בדעתו קודם שמברך על כוס ראשון שיוכל לחזור ולשתות בין כוס ראשון לשני על סמך ברכה זו [וטוב לכתחילה לעשות כן] - יחזור וישתה כוס זה בהסיבה). מצה - טוב להחמיר לחזור ולאכול בהסיבה. כורך - אין צריך לחזור ולאכול בהסיבה. אפיקומן - אין צריך לחזור ולאכול בהסיבה. וכל זה לענין הסיבה, אבל ישיבה מעכבת, וגם הפטורים מהסיבה צריכים לאכול ולשתות בישיבה ולא בעמידה.

[ואף גם זאת, ראיתי באיזהו מקומן למיסבר סברא, שגם את"ל הכי דלעיסה אתחלתא דאכילה היא, היינו רק כשמתכוון בלעיסה לשם האכילה (ראה בשעה"צ סי' קצו סק"ל) אבל כשלוטע משך זמן בכדי שיהא אצלו כזית בשלימות שיוכל לבלוע אח"כ בב"א, הך לעיסה לאו אתחלתא דאכילה היא. ודומה למי שלועט ע"מ לפלוט ונמלך לבלוע, שבודאי אין הלעיסה התחלת אכילה בכה"ג. ויל"ד. כמו"כ, מקום אתנו לחלק בסגנון אחר, וכן ראיתי במק"א לחלק כן, שבבולע הכל בב"א הרי איכא מעשה אכילה בהבליעה גופא, וקחשבינן לה מעשה מצוה מעליא, ורק כשבולע לסירוגין וקאתי עלה מדין צירוף אמרינן דהלעיסה אתחלתא דאכילה היא].

וכן העידו בכ"מ על גדולי ישראל וחכמיהם שנהגו כך. ובהגש"פ עבודת הגרשוני מפי עדי ראי' ש"החפץ חיים הקפיד מאוד לאכול כל שיעור כזית בבליעה אחת ולעת זקנתו קרוב למאה שנה והיה קשה עליו מאוד ללעוס את המצה לעס בעודו יושב לאט לאט וכשנלעס כל שיעור כזית בלע בהסיבה. וכן הועד לפנינו שראו כן בליל הסדר בשולחן גבוה אצל רבינו, "שאיכילת המצה של מצוה של הרבי נמשכה הרבה יותר משיעור אכילת פרס עד כדי ארבעים מינוט ויותר". ומ"מ במצה שאינו משאר מיל, שבלע מצה יצא. והוכיחו הדברים בראיות ברורות בכ"מ - ראה שו"ת פרי אליעזר פולק ח"א סי"ג בארוכה. ודרשת וחקרת ח"א סי"ט. נתיבים בשדה השליחות ח"א סי"ג. קובץ בית ועד לחכמים ג' א' ע' רט. בית אהרן וישראל ג' קכד ע' קטו ואילך. ועוד. אבל ראה שיעורי תורה בהלכות בתחילת הספר אות י' וצ"ע.

109) אבל באכילת שני כזיתים ב"מוציא מצה" - שכתב הפמ"ג סתע"ה במ"ז סוסק"ב לאכול שניהם יחד תוך שיעור אכילת פרס - יש להקל בשיעור הגדול של 6-7 דקות, כל שאוכל כזית אחד תוך 3 דקות, או עכ"פ 4 דקות. וק"ל.

110) ואין סיבה להחמיר לקחת כוס בשיעור רביעיית כשיטת הצ"ח - ראה שו"ת באתרא דרב סי' ג'שמב. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יט'תקננ בנגוע לקבלה מאדה"ז בשיעור רביעיית. וש"נ.

111) בפ"י משובח - ראה במקורות ועיונים להל' יומית אות שעב. וראה אצלנו בלוח יומי לפורים דיני הטוב והמטיב בהערה.

112) מבוסס על שיעור חזק היין בזמנם ואחזי האלכוהול אחרי המזיגה - ראה הנסמן בשו"ת אתרא דרב סי' יג'תפת.

113) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ז'תבע.

אופן ההסיבה¹¹⁴: ישב בהסיבה דרך חירות כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים, ויטה¹¹⁵ ראשו¹¹⁶ ורובו על כרים וכסתות (ולא באויר) על צדו השמאלית¹¹⁷. ואם אין לו כרים וכסתות להסב עליהן, אפשר לסמוך גם על משענת הכסא. ואם גם זה אין לו, ישב על הספסל ויסמוך על ירך חבירו (אבל לא יסמוך על ירך עצמו).

הלכתא למשיחא: רשימת שינויים בליל הסדר בימות המשיח ופרטי מצות אכילת קרבן פסח ודיניהם, ראה בסוף הלוח.

לילות הסדר

פעם אמר לי אאמו"ר [כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע]: יוסף יצחק מ'דארף טראכטען – (במשך הסדר) – אף זיין א מענטש וועט דער אויבערשטער העלפען. בפרט בעת פתיחת הדלת. ניט בעט קיין גשמיות בעט רוחניות¹¹⁸.

כתב השל"ה: "קדושת הלילה הזו וכל הדינים הנוהגים היא קדושה רבה במאד כי אז בחר בנו השי"י מכל העמים וקדשנו במצותיו, על כן ראוי לאדם להיותו נזהר שלא ידבר בלילה זו שום שיחה משיחת חולין, ויזהיר בני ביתו על זה, ולא יהיו נפרדים מדביקות השי"י רגע כמימרא, רק יתעסקו הכל במצות הלילה הזה ובסיפורי ניסי מצרים ולפרסמם לבני ביתו"¹¹⁹.

בתרגום יונתן¹²⁰: ליליא דין עילאי משבחין למארי עלמא ואוצרי טלין מתפתחין בי [=הלילה הזה העליונים משבחים לרבוך העולם ואוצרות טללים נפתחים בו].

קידוש

הכוס טעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ לפני קידוש כדי שיהא כוס של ברכה יפה מבית ומחוץ¹²¹. וכן יש לשטוף ולהדיח עוד פעם לפני ברכת המזון.

בארבע כוסות של פסח, אף שבני הבית שומעין הקידוש וההגדה מבעל הבית, אף על פי כן חייב כל אחד ואחד לשתות ד' כוסות דרך חירות. וכששומע קידוש מאחר צריך לכוון ולשמוע מלה במלה לכל מה שיאמר המברך. וטוב שיאמרו עמו מלה במלה לפי שאי אפשר לכוון ולשמוע. וכן המנהג¹²².

אתקינן סעודתא דמלכא וכו', בורא פרי הגפן, מקדש ישראל והזמנים, שהחיינו. [בברכת שהחיינו

114 ועיקר ההסיבה משעת הבליעה, אף שדרך בני חורין להסב כבר משעת הלעיסה (כפשוטו, וכדמוכח גם מזה שהסיבת ימין לאו שמה הסיבה לפי שבימינו צריך לאכול. ולהעיר שאף שבלע מצה יצא, לכתחילה צריך ללועסה עד שירגיש טעמה בפיו. וגם הלעיסה חלק מהמצוה – ראה מנ"ח מצוה י סק"ב. שו"ת מנחת ברוך סע"ד. משנ"ב סתנ"ד בבה"ל לס"ד ד"ה אין. אבל ההכנסה לפה אינה חלק מהמצוה).

115 בכל כוחו, שאם ניטל הדבר שמיסב עליו יפול.

בנוגע לשיעור ההטי' – בכ"מ נזכר שהוא "כשוכב", ו"דומה לחולה". ולהעיר משיחת ליל ב' דחגה"פ תשי"ט. והכוונה שנשען קצת על שמאלו (פירש"י שבת מג, א) בזקיפת אלכסון קצת (רש"י סוכה ג, א), ורגליו לארץ (פירש"י ברכות מו, ב, ולא בשכיבה ממש – ראה גבורות ה' למרה"ל פמ"ח שהוא מל' ישיבה אלא שצריך לסמוך. וראה לבושי מכלול ס"ח סקע"ה. הלולא דרבי ע' טו סק"ד. ויש שנהגו בשכיבה.) ויש שהצרכי הטי' של 45 מעלות. ואין המנהג כן. ולהעיר מפירש"י סוכה ב, ב ד"ה ראשו. מג"א סתרל"ד סק"א.

116 העיקר בהסיבה – הסיבת הגוף, על צדו השמאלית, כמפורש בכ"מ. אבל בכ"מ נזכר גם הטיית הראש – ראה שבה"ל סר"ח. לקט יושר הל' ליל הסדר ס"ו. משנ"ב סתע"ב סק"ז וסק"י. ואכ"מ.

117 י"א שצ"ל דוקא אצל השולחן, עכ"פ לכתחילה (כל' רש"י ורשב"ם פסחים צט, ב. שבה"ל רס"י ריח. ועוד. וראה פ"ה המ"כ לבמדב"ר פ"א פ"ב. וכו"ה במשנ"ב סתע"ב סק"ג. ועוד. וראה ח' הגר"ח על הש"ס סל"ג. שבת יצחק פ"ט בשם הגריש"א). אבל לא הובא ברמב"ם ובטורש"ע בשו"ע אדה"ז.

118 הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים, משיחות חגה"פ תש"ב. בשעת מעשה – ליל ב' דחגה"פ תש"ב – אמר כ"ק אדמו"ר מהורי"צ נ"ע לכ"ק אד"ש: "אבל איני רוצה שידעו שיספרתי לך זה".

119 ובסדר היום: ראוי לכל אדם לענג נפשו וגופו בלילה הזה ולהראות חירות בעצמו וירחיק מעליו כל דאגה וצער שיש לו ממקום אחר ואין צריך לומר שנלא יעורר עתה מחדש שום קטטה ומריבה אלא הכל יהיה שלום והנהגה ולא יתן פתחון פה לבעל דבר לחלוק.

120 תולדות כז, א. וראה עד"ז בפרד"א פ"ב.

121 ואם הוא נקי מבית ומבחוץ או קינחו יפה במפה דיו. ויש מהדריים, ובפרט בליל פסח, להדיח תחילה, או לקנחו יפה, גם כשהוא נקי. וראה שו"ת בארתא דרב סי' א'תסד.

122 בליל פסח. ושק"ט בטעם שלא נהגו כך בקידוש דכל השנה (ובפסחות, מחמת שמבינות לה"ק, ולכתחילה צ"ל אחיזת הכוס, ועדיף לשמוע, משא"כ בליל פסח שיש לכאור"א כוס משלו. ואכ"מ).

בקידוש נפטרת ועם ברכת שהחיינו עבור בדיקת וביעור חמץ].

אשה המקדשת ובירכה "שהחיינו" בהדלקת נרות, לא תברך שוב "שהחיינו" בעת הקידוש¹²³.

טעה בקידוש, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

ורחץ: צריך כל דיני נטילת ידים כמו לפת, רק שאין מברכין. שכח ובירך "על נטילת ידים" ב"ורחץ", ראה בהערה¹²⁴.

123 וכו' בהוספה לליקוטי מנהגים (נדפס גם בס' המנהגים ע' 60) לגבי ר"ה. ופשוט שה"ה בכל שאר יו"ט (ודלא כמי שרצו לחלק), וכמפורש בשו"ת תשובה מהאבה ח"ב סרט"ט לגבי ליל פסח (אף שברכת שהחיינו בקידוש קאי גם על מצות הלילה) שה"ה ברכה לבטלה. וכבר כתב בעד"ז בהגש"פ המורבה לספר (קראסורא, תקנ"א) לבנו של הקרבן נתנאל (אחרי קידוש) בשם אביו שאם בירכה בעת הדלקת נרות לא תברך זמן בקידוש. וראה גם שו"ת זכר שמח"ה סל"ד. ברכת הבית שמ"ה סכ"ו. כה"ח סתק"ד ס"ק קיב. ועוד. [אבל להעיר מאלפסי זוטא ר"ה ספ"ג, במקדש לביל פסח לאחרים שאומר זמן אח"כ כשמקדש לעצמו הואיל וברכת שהחיינו שייכא נמי לאכילת מצה].
וגם לפמ"ש"כ אדה"ז בשו"ע סתרמ"א ס"ג שברכת שהחיינו קאי "על מצות קידוש היום שהיא ג"כ מצוה הבאה מזמן לזמן" - ולהעיר מלקו"ש חל"ז ע' 15 ה' 12 של' אדה"ז כאן צ"ע - אין לחדש עפ"ז חובת שהחיינו בשביל קידוש, כשכבר קיבלה קדושת היום בפועל בשעת הדה"ז. [ולהעיר שבכ"מ בשיחות קודש שהאנשים מברכים דוקא בקידוש והנשים בהדלקת נרות, וכמ"פ נחית למנינא במספר הפעמים שאומרות שהחיינו בחגי חודש השביעי. וכי"ב. ואכ"מ].

בנוגע לעניינת אמן ע"י הנשים על שהחיינו (כיון שבירכו כבר בשעת הדלקת נרות) - נהוג עלמא לענות אמן. ואף שכמה אחרונים כתבו לחוש משום הפסק, ולכאורה נכון לחוש פדריהם - כבר כתבו בכ"מ ליישב המנהג. וגם אין בעניינותי, יש לנו אריכות דברים במק"א מזה. ואכ"מ. ובכל אופן, לביל הסדר יש עצה פשוטה: שתשתה הכוס מיד אחרי קידוש לפני שהחיינו, ובעה"ב המקדש יאריך בברכת שהחיינו, באופן שיתוכל לענות אמן אחרי גמר שתייתו.

124 אם אמר רק "ברוך אתה ה' יסיים" "מדני חוקיך". ואם בירך "על נטילת ידים", יעשה כסדר הזה: "חץ", "מוציא מצה", "כרפס" ללא ברכת "בורא פרי האדמה" (כיון שהוא מין ירק מדברים הבאים מחמת הסעודה, וכרגיל. ואם רוצה, יכול לברך תחילה "בורא פרי האדמה" על דברים שאינם באים מחמת הסעודה ויכוון לפטור את המרור והכוור, ואח"כ יקח ירק הרגיל לכרפס). "מגיד" (כרגיל עד "גאל ישראל" ומברך "בורא פרי הגפן" על כוס שני, כרגיל), ויטול ידיו בלי ברכה, ומשיך "מרור", "בורך" ידיו עד גמירא - כרגיל. (מבוסס על הנהח משיחת אחש"פ תשי"ט).

ונראה שכל זה רק אם כשנטל ידיו היתה כוונתו (בטעות) ליטול ידיו לאכילת פת (מצה), או שנטל בסתמא כרגילותו אחר קידוש, אבל אם כיוון ליטול ידיו רק לדבר שטיבולו במשקה ולא לאכילת פת (אלא שבטעות בירך "על נטילת ידים" מתוך רגילותו הלשון וכדומה), צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וליטול ידיו עוד פעם בלי ברכה עבור אכילת פת, ואח"כ משיך מ"חץ" ו"מוציא מצה" וכו' כדלעיל. ונת' אצלנו בארובה בכינוס תורה דחו"פ פסח אשתקד (תשפ"ג) בבית חיינו.

[ולהעיר, שבשנים האחרונות - יותר מחמשים שנה לאח"ז - נתפרסמה לראשונה שמועה המספרת שבשיחה שלאח"כ (בהתוועדות שבת מברכים אייר, או "באחת השבתות שלאחר מכן" לגירסא אחרת), היתה "משנה אחרונה" בנדון - שיש להמשיך כרגיל. אמנם, אין ל"שיחה" זו שום זכר ורמז בהנחות ויומנים, וגם החוזרים שמאו (כולל הר"י ע"ה כהן, ועוד כו"כ שנכחו בשעת מעשה) מעידים שהלד"מ. והעיקר, שפלא גדול ש"הוראה" זו (להפך מהמבואר בשיחה) לא נודעה לרבים כ"כ הרבה שנים. ויותר מסתבר, שהתבלבלו המספרים (שסיפרו כן בהיותם בני 70 שנה ומעלה. ומהם מי שעדיין לא מלאו לו 16 שנה בשנת תשי"ט) עם הנרמז בשיחה הנ"ל שזו משנה אחרונה (ביחס להנאמר לביל הסדר בשנה ה"ל - באו"א קצת). וידוע לי, ביודיעי ומכירי קאמינא, שזה רבות שנים, כשארבע מקרה כנ"ל, נהגו למעשה בכמה מבתי אנ"ש (ומהם - אלו שהיו בבית חיינו בשנים הנ"ל) ע"פ המבואר בשיחה הנ"ל. גם מפורסם שכ"כ ת"ח ויודיעי ספר (כולל אלה שהיו נוכחים בשעת אמירת הדברים בהתוועדות) שקו"ט בשיחה הנ"ל, ודבריהם נדפסו בכר"כ קובצים, וגם להם לא נודע כלל ע"ד "הוראה" המחודשת, ואף אחד לא העיר כן בקובצים הבאים על דבריהם. זאת ועוד, שבשיחה הנ"ל נאמר, שההוראה מכל הענין היא שאין לסמוך על העולה בהשקפה ראשונה (ורמז בזה לההוראה שניתנה בשעת מעשה, לביל הסדר), כ"א לפסוק רק אחרי העיון כדרוש. ולאחרונה הגיעה לידי חלק מיומן מהתוועדות של' דאחש"פ, ותוכן הדברים (בחיפוף יותר מהנרשם) שההוראה הראשונה (לביל הסדר) היתה ב"טעות" ו"שלא כפי העו"ה", ו"מקוה שאלף אחד לא כתב בחוה"מ על כך שבחיה תקלה על ידו". וכמה מן הדוחק לומר, שלאחמ"כ היתה חזרה נוספת בנדון. ופלא גדול יותר, שה"הוראה השלישית" לא נרשמה כלל.

ולא זו לבדך, אלא שלפי דבריהם נזכר בטעם השינוי מההוראה הקודמת, "אחרי שרואים אצל אדמו"ר הזקן את החשיבות הרבה בסימני הסדר ובסדר של ליל הסדר הרי שענין זה גובר, ו"שיש לסמוך בכך על הדעה שאומרת שמברכים גם בדבר שטיבולו במשקה" - ואותם דברים ממש שנשללו להדיא בהתוועדות של' ה"ל. ועוד פזינו למי שכתבו הסבר ונתנו משלהם בשלילת ההוראה הנזכרת (שגם מי שסיפר כן לא הביא טעם זה), ותוכן דבריהם הוא שההוראה הנ"ל מוקשה מצ"ע, לפי שנט"י לדבר שטיבולו במשקה אינה עולה לאכילת לחם ע"פ דין. (ולהעיר, שקושיא זו היא גם על כל הפוסקים שכתבו שאם שכח ובירך בנטילה ראשונה לא יעשה היסח הדעת ועלתה לו לנטילה שני - יוסף עליכם סרס"ו (שאלניוק, תצ"ז), הביאו ופסק כן הר"ח פלאי בחיים לראש (אימיר, תרי"ב) דיני ורחץ ס"ב (מ, א), וכ"פ בנו ביפ"ל ח"ה סתע"ג סק"ה (אבל ראה שם ח"ה סתע"ג סק"ג), וכן בגאולת ה' (ליוורנ, תר"כ) דיני ורחץ ס"ד (כד, א). ואכן כה"ק בוכרנו לחיים (ליוורנ, תרל"ה) דיני ורחץ ס"ד (כז, ב). אבל של' ורחץ ס"ד (א, א) שחלוקה עם אלו שחלקו על הנ"ל, מוכח מדבריהם שלא חשו לקושיא זו. ונת' בארובה בכינוס תורה הנ"ל). ולדבריהם אינו מובן כלל - "מעיקרא מאי קסבר".

ושבו באו קרובי משפחה של בעלי השמועה הנ"ל, ונתלו בזה שבהנחה ההתוועדות ש"מ אייר נרשם בתחילתה שהיא ר"פ לבדך, וממילא נחסר כל הענין. והמעייין בפנים יראה שאין בדבריהם ממש, שהמדובר שם רק על ב-ג סעיפים הראשונים בהנחה, ותוכנם - ר"פ משיחה הראשונה בהתוועדות, שכל כולה היא בענין אחר לגמרי, ע"ד החסידות ובעניני עבודת ה' (במעלת הזמן שלאחרי פסח על אחש"פ, שכיון שצ"ל יצ"מ בכל יום, ובפרט בחודש ניסן, מובן שבימים שלאחרי חה"פ צ"ל על"י גדולה באי"ע, וכן במעלת המעשה (בח"י משה) שהיא למעלה מענין הגילויים דאחש"פ (בח"י משיחה), ובסדר הענינים - משה (מעשה), משיח (גילויים) ומשה (גילוי מעלת המעשה)). ומי פתי יאמין, שבין הדברים - ובתחילת ההתוועדות - נזכר גם ענין בגולה, ובשלילת הוראה קודמת שנאמרה באריכות גדולה בהתוועדות הקודמת, בתור "הוראה שלישי", ואף גם זאת שלא נרשמה כלל ולא נמצא זכר לדבר, וזאת למרות הדברים החריפים לפנ"ז שלא לרשום

אין להפסיק שלא לצורך בין הנטילה לאכילת כרפס.

כרפס: מפי השמועה במעשה רב, שנוטל באמצעות סכין חתיכה קטנה ממרכז הבצל ומטבילה בידו¹²⁵, חלקה לא כולה¹²⁶, ג' פעמים במי מלח ואחר כ"כ מברך, ואוכלה ללא הסיבה.

הברים שנאמרו "בטעות", ודוקא הנאמר לפני כן בהתוועדות הקודמת נרשם ובא בדפוס לדורי דורות.

זאת ועוד, ששמועות הללו שנתחדשו בזמן האחרון כולן הגיעו לדינו ע"י מקור אחד, שהכל מכתבת בנו של מי שסיפר כן מתחילה, ועבד איננו לאחוזקי דבריו הראשונים. ולמרות רוס ערכו ומעלתו וכו' וכו' - אין אנו אחראים לכל השמועות, והרי הכותב מפורסם בכתבת ריבוי כרכים של ספורים ורגולציות, וטרח ויגע מאד לקבץ ריבוי שמועות שונות ומשונות, וכולם נהנים ומשביחים ומפארים פרי עמלו, אבל מי כמוהו יודע שהרבה מהשמועות אינן נכונות, ויש שאינם עומדים בכור המבחן של המציאות, וכידוע ליוזעים. ונזכרנו טעם להביא כאן (נוסף להזכר בריבוי מקומות שאין להסתמך על השמועות, ובפרט בעניני הלכה ומנהג. וראה שו"ת הצ"צ אה"ע ח"ב סתי"ג: ומה"ש כתר שנושע לו בשם כאאזמו"ר הגאון נ"ע וכו' ודאי אילו ה' בירור שאמר כן בלי ספק הייתי מבטל דעתי בזה כי מי יבוא אחר המלך כו' וכנבחה שמים מעל הארץ גבהו דרכיו מדרכיו כו' אך ידוע לנו שיוכלו לומר בשמו מה שאינו כו' ולזאת אין לסמוך על השמועות. ועד"ז הוא בכ"מ בתשובותיו) מש"כ באגרות הרמב"ם: כוונתי להדריךך הדרכה אשר תהי' מועילה לך מאד וכן בהשקפתו וכן באמונתו והיא שכל אדם שסיפר לך ענינים שהוא אומר שהוא ראה אותם והשיגם בחוש ואף על פי שאתו אדם יהי' בעיניך בחזקת תכלית הנאמנות והיושר וטוב ההשכלה והמוסר מכל מקום תתבונן במה שסיפר לך ואם במה שאמר שראה רצונו לחזק השקפה בה מחזיק או דעה בה מאמין אזי תחשוך במה שהזכיר שראה ולא תשבש מחשבתך באותם הסיפורים אבל תחקור ותבחן את אותן השקפות ואתו הדעות לפי מה שיגורו העיון מבלי שתשיגיה למה שאמר שראה בעיניו בין שיהי' אותו המספר אדם אחד בין שיהיו אנשים הרבה מבטלי אותה השקפה. ודי בהערה זו]

שוב נתפרסם כעת - שילחי אדר שני ש. ז. (תשפ"ד) מארכיון הרמ"ל ע"ה הארליג מכתב בחתי"ק (מתאריך ב' אייר תשי"ט, והיינו אחרי התוועדות המדוברת בש"מ אייר) וככל הנראה לא נשלמה כתיבתו, ובו שקו"ט בטעם ההוראה הנוכרת, במה שלא הורה ללבוש בתי ידיים ושלא להסיח דעת, עיי"ש. (וברוך א"ל עליון שכיוונתי בד"ז לדעת עליון, דעת רבינו, שכך נת' בנינוס תורה שההוראה שנטילה זו תעלה לו לאכילת מצה היא היא ממש כדעת הפוסקים שישמור ידיו ועלה לו אה"כ למצה, אלא שלא אבה רבינו בשמירת ידיו עד הסעודה, וכדעת הפוסקים שלא לסמוך ע"ז - ראה ויגד יעקב רקה (ליוורנ, טרנ"ו) דיני ורוחץ ס"א (במהדור"ח - ע' קלט). וכמשנ"ת באג"ק ה"ל). ועוד שם באג"ק, בטעם האחרונים שהורו ליטול ידיו שוב אה"כ בברכה - שהוא מחמת שאין מחמירים כ"כ בספק ברכות (משא"כ לדידך, וכמשנ"ת בהתוועדות דאחש"פ שם). ואיך שיהי', לא נזכר שם לא דבר ולא חצי דבר ע"ד חזרה ומשנה אחרונה. וגם כמאן נראה שילחה מוחלטת על שמועה הנ"ל. אלא שדרכך המספרים, אפשר שימצאו גירסא חדשה להעמיד דבריהם הראשונים.

שוב כתב אלא א"ל, ממפסחת הנ"ל, להקשות במש"כ במכתב הנ"ל "והטעם מובן, שכיון שבתלו הנהגה זו, כדי שיתמחו התינוקות או מטעם אחר, אין להחזירה אפילו באופן הנ"ל שיכח" - שלפ"ז נשאלת השאלה במש"כ על ההוראה שיחיה דאחש"פ שמי ששיכח ויברך ענט"י יאכל מיד את המצה, ויבטל התמיהה של התינוקות, וכך ישנה מהנהגה שקבעו מלכתחילה איך צריך להיות הסדר.

ועינתי לו כך: תוכן מכתב דגן שמביא דעת כמה אחרונים שמעיקרא ביטלו הנהגה להסתפק בנטילה אחת ושלא להסיח דעת, ומה"ט גם כאן אין להורות כן לכתחילה להסתמך על העדר היסח הדעת בשכח. ואחרונים הנ"ל פסקו מה"ט יתר על כן, שיש ליטול ידיו בשניתי אה"כ להמציא, ולסמוך על הדעות שנת"ל, בברכה דבר שטבולו במשקה. והטעם שב"כ הוא מחמת שאין מחמירים בספק ברכות. ע"כ בקצרה תוכן הדברים במכתב. אמנם, המדובר שם לא מחמת גוף כללות סדר הדברים של ליל הסדר, אלא בענין זה, שביטלו הנהגה - מאיזה טעם שיהי' - דשמירת ידיו. ולכן גם לא הורה הרבי כך. לאיך, הרבי מורה שיאכל מיד מצה ובכך מחד גיסא לא יסמוך על העדר היסח הדעת. אבל גם לא יכנס לחישש ספק ברכות. ולכאן יסוד הדברים בב"י סתע"ה שאין לכוון בכך לגמור כל הסעודה בלא היסח"ד שלא לבטל תקנת תכמים שתיקנו ליטול פעמיים בליל פסח (ולא כב"ח שם. ובמהדור"ח ס"א עם אמרי שפר להנצי"ב בטעם הנטילה אף להתנהג להקל בטיבולו במשקה, וכל מקום בסדר הנהגה כמו בזמן אכילת הפסח. ובאמת, גם בהגש"פ עם לקו"ט הביא רבינו דעת הח"י בטעם הנטילה להתמי', וכן בסימני הסדר בסדר קדש ורוחץ, שגם ברוחץ קודם קידוש חזרו ורוחץ, אף שאי"ז כדעת אדה"י שטעם הנטילה ב"פ משום היסח"ד, וטעם שלא לשמור ידיו ולהתנות - משום שסיברו שהוא גוי. והארכנו בנינוס תורה מזה). ולהשאלת שלפ"ז הרי לפי הוראת רבינו מבטל ג"ב את התקנה ליטול ב"פ - הרי עדיין יוכל ליטול בשניתי לכרפס. (ואף שאכילת הכרפס היא כדי להתמיה את התינוקות, מחמת שאוכלים ירקות תבחייל הסעודה, ואם אוכלים את הכרפס בתוך הסעודה אין כאן תמיהה - הרי ההדגשה כאן לא על תמיהת התינוקות, אלא בגוף הענין שביטלו הנהגה לסמוך על שמירת הידיים. ובטעם שביטלו כתב רבינו שהוא "כדי שיתמחו התינוקות או מטעם אחר". והיינו שלא הטעם העיקר כאן. ואכן אכילת הכרפס גופא היא בכדי להתמיה התינוקות, אבל כאן המדובר בנט"י, שהנטילה היא משום היכרא לתינוקות. ומה שהעיר שביטח אחש"פ נזכר שניארנו רק עם תמיהת התינוקות על כך שמטבילין שתי פעמים, אינו מוכרח מזה שלא ליטול שוב לכרפס. והכונה שם לזה שאין מקיימים ירקות קודם הסעודה וממילא נשארת רק התמיהה על הטיבול ב"פ. ומה נזכר שטבול ידים ב"פ (אף שבתוך הסעודה לא נוטלים ידים לדבר שטיבולו במשקה) - אם נאמר כן - הוא לפי שכך נהגו בליל פסח. ולהעיר, שלכמה ראשונים הנטילה פעם שני' היא עבור טיבול שני, ולא עבור הלחם, וכפשוטו לשון הגמרא, אף שהוא בתוך הסעודה. ובמאייר הביא הדעה שבכרפס כלל א"צ נטילה (שא"צ טיבול), וכל שטבולו במשקה צריך נטילה קאי אטיבול שני. ובתוס' חכמי אנגלי' פסחים קטו, ב כתבו בשם ריב"א (בישוב הקושיא למה ליה למימר "משום טיבול שני" תיפוק ל'י דבעי נטילה משום סעודה), דנפק"מ היכא דמשכה סעודתו מבעוד יום ועשה סדרו בתוך סעודתו בלא הפסק, ואין צריך נטילה משום הסעודה שכבר נטל וצריך נטילה משום טיבול שני. והוא כנ"ל). ובכל אופן, לא על זה המדובר.

ואם הפירוש כדבריו, שהרבי הורה לאחר זמן שממשך בסדר הרגיל, ובכך רוצה לפרש הכוונה מכתב דגן - תיקש, מה זאת אומרת "ועד כדי כך שי"א" - הרי כך הורה הרבי? ומה הפי' במש"כ "כנראה מפני שאין ממירין כ"כ בספק ברכה להקל" - הרי זו גם הוראת הרבי. ופשוט, שנתכוון לרמוז להמדיבר בשניתי אחש"פ שלדידך מחמת חומי הענין על ספק ברכות אין לעשות כן. ובמכתב דגן כותב גם "מדמומה שהזכרתי זה בפירוש (שהרי זהו מהסברות הראשונות בזה) ואמרתיו שם ש"תירוצה". ואף שכ"ז לא נתפרש להדיא בהנחה, ומכללל איתמר - דעת לנבון נקל, שבהנחה לא הביאו כל האירכות כרגיל, והרי רשום שם ש"חסר קצת". וכאמור, "זהו מהסברות הראשונות בזה", ולא מסתבר כלל שבא לרמוז לשיחה נוספת **מאוחרת** שנאמרה לאחר זמן.

ולדידי בריא מילתא, שעד שלא תתברר ללא ספק אמיתית שמועה הנ"ל (שכמעט ומופרכת אפשרות זו), אנו בתר דברי רבינו בהתוועדות גריינין].

[125] יש מקפידין לא להטביל בכך או מזלג, שבדבר שדרכו להאכל בכך א"צ נט"י.

[126] בסדר ליל פסח לרבינו שמי' (שקיבל מרש"ו), ובמדרכי סוף מס' פסחים, סדר הפסח בקצרה, והובא בד"מ סתע"ג סקט"ז שצריך לטבול כולו בחומץ. וכ"ה בהגמ"ג טירנא ליל הסדר סקצ"ב. ובשבש"ל סר"ח: ומשקעו שם יפה יפה. וראה מה"ק ע"ז בביאור מרדכי שם. ובבגדי ישע למדרכי שם סק"ה, דשאני טיבול ראשון שאינו משום קפא אלא שישאלו התינוקות ולכן צריך לטבול כולו.

כל דבר שהמלח מועיל לו לשנות את טבעו כגון צננון ובצל¹²⁷ אסור למלוח¹²⁸ מהם בשבת יותר מחתיכה לבדה כדי לאכלה לאלתר ולכן אסור לטבול ב' חתיכות אחת לבדה ולהניח לפניו לאכלן מיד זו אחר זו¹²⁹ ואינו מותר אלא לטבול חתיכה ולאכלה תיכף ומיד. ויש מחמירין שלא למלוח הרבה חתיכות ביחד גם ביום טוב¹³⁰. וטוב לחוש לדבריהם בדבר שאין בו הפסד כלל. אם אירע שאכל כזית לא יברך בורא נפשות¹³¹.

מגיד

דרכן ה' שאחד אומר הגדה ואחרים שומעים, שבני הבית יוצאין בשמיעת ההגדה מבעל הבית¹³². אבל למעשה נהגו שכל אחד ואחד אומר בעצמו, שמחמת האריכות אין לסמוך על שמיעתה מבעה"ב שמא יפנה לבו לדברים אחרים ולא ישמע, שאין כל אדם יכול לכוון לשמוע כל תיבה ותיבה, ואם באמצע יפנה לבבו ולא ישמע איזה תיבה המעכבת לא יצא ידי חובתו¹³³.

איתא בזה"ר¹³⁴ (בתרגום ללשון הקודש): כל אדם המספר ביציאת מצרים ובסיפור ההוא הוא שחמ

אל לא הובא בהגות הרמ"א בשו"ע. וגם לא בשאר פוסקים (אמנם הביאו בהליכות עולם קאראסיק סתע"ג סק"ו). ונראה שהבינו שדינו כבמורה, שאין נוהגין לשקעו כלו אלא בטיבול מקצתו, לדין שקפא אינו מצוי בינינו. ואינהו קאי להשיטה שגם במרו צריך לשקעו כולו. ודלא כסברת בגדי ישע.

וכ"ה להדיא במאירי פסחים קטו, א ד"ה זה שביארנו. וכן בב"י ס' קנח ד"ה בפ' ערבי פסחים משמע שביטול במקצתו סגי. ולדינא צריך נט"י גם במטבול רק ראש הירק. וראה ט"ז שם סק"ז. וז"ל קצת שהניח בשלחן תמיד ס' קנח בזר זהב סק"ז, ככוונת המג"א שם סוסק"ח שמטבליים בהרפס רק ראש הירק. וכן המנהג. וראה גם שו"ת אבני ישפה ח"ח ס"צ סק"ה בטעמא דמיתא שלא יהא הכרפס חמור מהמרו. (127) וכיוצא בהם מדברים החריפים שכשהם שוהים במלח הם מזיעים ויוצא מרירותם ונעשים קשים.

(128) ולכאורה כ"ה גם במי מלח. וראה כ"ה"ח ששכ"א סק"ב. והאריכו בראיות לכאן ולכאן. (ומש"כ בשו"ע אדה"ז ששכ"א ס"ג בנוגע מי מלח "מפני שאסור למלוח שום דבר להניחו שלא לאכלו לאלתר כמו שיתבאר - קאי אס"ה בדין דבר שאין המלח מועיל לשנות טבעו ולא נותן טעם בלבד כבשר וביצה, ולא אדבר שמועיל לשנות טבעו שבס"ד, כפשוטו, וכדמוכח גם במג"א סק"ד. ודלא כהערת המו"ל בשו"ע אדה"ז מהדר"ח. ואכתי יל"ע כשמועיל לשנות טבעו אם מי מלח דינו כמלח. ולהעיר שגם באינו מועיל לשנות טבעו צ"ל לאלתר ממש ולא די בזה שאינו מסעודה לסעודה - ראה קצוה"ש ס' קכו בבדה"ש סק"ט). ובדוא"ש י להחמיר במי מלח עזים. וראה שו"ת רבבות אפרים ח"ו סמ"ט. מנחת אפרים וזאגרער ס"ג. קובץ פעלים לתורה ח' לד. צהר ח' ב.

כי עד שיאכל הראשונה תשהה השנייה במלחה וכיון שהמלח מועיל לה הרי זה דומה לעיבוד.

(129) שהרי אבינו למלוח כל חתיכה בפני עצמה שאין האחת משבחת במליחת חבירתה.

(131) וצ"ע בימינו שהחטא בגד דברים הבאים מחמת הסעודה (וראה בשו"ע אדה"ז רס"י קעז שירקות באים מחמת הסעודה שדרך ללפת בהן הפת. וכ"ה בסדר ברה"ר רפ"ד. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתפ"ג ס"ב (ושינה מל' המג"א שם סק"ב). וראה שו"ע אדה"ז ס' תקפג ס"ג. וראה שו"ת באתרא דרב ס' כ"רצו - באתרא דרב הל' ברה"נ סט"ז), ונפטרת בברכת המוציא, וא"כ א"צ לכוון בברכת בפה"א שבכרפס על המרו, ויכול לברך בנ"ר. וכשאוכל חריין, אף שאינו בא מחמת הסעודה, הרי לאידך חריין אינו טעון ברכה לפניו כלל, שאינו ראוי לאכילה כשהוא חי (ראה אדה"ז סתע"ה סכ"ג).

ואולי צ"ל שלדעת הרשב"ם, דעה קמייאת בשבו"ע אדה"ז (סתע"ג ס"ז), שברכת בפה"א שבכרפס פוטרת המרו, ה"ט לפי שמורו אינו בגדר דברים הבאים מחמת הסעודה אפי' כשרגיל לאוכלו בסעודה, כיון שנאכל לכוונה אחרת (ובאמת, נסתפקו בכ"מ בדבר הבא מחמת הסעודה אם מברך כשבא הפעם לקינוח. וראה סדר ברה"נ פ"ג סוף ה"ח. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב ס' לא'תרכא), לפי שנאכל למצוה (וכ"מ בשו"ת הרשב"א ח"א סע"ב). שם סמ"א. ומיחסות סר"א ואל"ך. החדשות סר"א, והובא בב"י סתע"ג, אם לא שנחלק דתם מיירי בדבר שבא ללפת הפת ובליל פסח אוכלו ללא פת למצוה, משא"כ בחסא הנאכלת גם לעצמה במשך כל השנה. אבל בשבה"ל סר"ח (דין מרו) נראה דקס"ד שמחמת שעשוי בא לשם מצוה אינו בגדר דברים הבאים מחמת הסעודה. אלא שדחה וכתב לה"ר מק"פ שאין מברכים שהכל אינ"פ שאיכלתו לשם מצוה. וכ"ה בתוס' ריה"ח ברכות מא, ב. או"ז ח"ב פסחים סר"ג. אמנם בתרי"ב ברכות כט, ב - בדפי הרי"ף, בטעם שאינו מברך על ק"פ שהכל, שטפל לפת שאכל מתחלה כיון שחייב באכילתו. וכתב שו"ע אדה"ז במרו שכוין שמתחלה היתה כוונתו לאכלם שיותר שמחוייב באכילתן בדברים הבאים מחמת הסעודה הוו והו"ל טפילה בפה"א. ובא"ה, גם בימינו אינה נאכלת בדרך כלל לעצמה, כמה עלים שטפל הוא מברך עליו, אף שבדוא"ש נאכל לשובע והוא מחמת הסעודה. ובדוחק י"ל, דשאני פסח שנאכל בסוף הסעודה והו"ל כמשכו ידיהם מהפת, ומשו"ה קס"ד לברך עליו. וכ"כ בשו"ת גו"ר או"ח כלל א סל"ג בדיעת ר"י טוב עלם שבתוס' פסחים קטו, א ד"ה והדר, שהמרו נפטר בכרפס ו"אינו מחוייב פרפרת הפת כיון שאינו אוכל ממנו אלא כזית", והיינו שנאכל שלא לשם לגרר הלך רק למצוה. אבל ראה שם סל"א - באו"ר, שבכזית לחוד אינו מגרר הלך. וראה ח"י הצ"צ ברכות יג, ג). ובא"ה, גם בימינו אינה נאכלת בדרך כלל לעצמה, כמה עלים יחד (ללא שמן חומץ ומלח), כדרך שאוכלים למצות מרו (וראה משנ"ב ס' קעז סק"ד). ועוד כמה טעמים מצינו בפוסקים לפטור המרו מברכה, או שלא לברך בנ"ר על הכרפס. וסב"ל.

וראה ונחשו נברך סולמנס סל"ה. עומק של הלכה בורשטיין ח"א סכ"ז ובנספח לשם. ועוד. והנלפענ"ד כתבנו.

(132) ואבנ"ע אדה"ז: שכן נכון לעשות משום הרוב עם הדרת מלך. והיינו שאף שאין לחייב אדם שקיים המצוה המוטלת עליו ע"י שלוח כשיכול לקיימה בעצמו - מכל מקום טוב שקרא אחד לכולם לקיים ברב עם הדרת מלך.

(133) וראה ר"מ משיחת אחש"פ תשל"ב (ונשמט בתורת מנחם): ווי דער מנהג בכ"מ, ובפרט בארה"ב, אז דאס זאגט נאר דער עומד בראש הבית וואס איך האלט גניש דערפון. [ולכאורה קאי לא רק על "הא לחמא עניא" כ"א גם על ההגדה בכלל. אבל בהערת המו"ל בתורת מנחם שם: חסר הענין שזכור כאן אודות המנהג בכ"מ שהפסיקא "הא לחמא עניא כו"ו" נאמרת רק ע"י ראש הבית].

(134) ח"ב (ברע"מ) מ, ב. ואילך. [וז"ל: כל בר נש דאשתעי ביציאת מצרים ובהואו ספור חדי בתדוה, זמין איהו למחדי בשכינתא לעלמא

בשמחה, עתיד הוא לשמוח עם השכינה לעולם הבא, שהיא השמחה היותר גדולה מכל השמחות, כי זה הוא אדם השמח באדונו, והקב"ה שמח בסיפור ההוא. בה בשעה מקבץ הקב"ה את כל החבורה שלו, ואומר להם, 'לכו ושמעו הספור של השבח שלי שמספרים בני ושמחים בגאולת'. אז מתקבצים כולם ובאים ומתחברים עם ישראל ושומעים סיפור השבח ששמחים בשמחת הגאולה של אדונם, ובאים ומודים להקב"ה על כל אלו הנסים והגבורות, ומודים לו על עם הקדוש שיש לו בארץ ששמחים בשמחת הגאולה של אדונם. אז נתוסף לו כח וגבורה למעלה, וישראל בסיפור ההוא נותנים כח לאדונם, כמלך שנוסף לו כח וגבורה בעת שמשבחים גבורתו ומודים לו והכל יראים מפניו ונתעלה כבודו על כולם.

בשיחת ליל ב' דחגה"פ תשט"ו: עס שטייט אין כתבי האריז"ל אז די הגדה דארף מען זאגען בקול רנה [רם] ובשמחה. ויש לומר אז מצד דעם פלעגט כ"ק מו"ח אדמו"ר זאגן די הגדה בקול רם, און אין די זמנים וואס ער אליין האט ניט געקאנט זאגן בקול רם, דאס הייסט אז ווי א צווייטען האט זיך אויסגעוויזן אין זיינע חושים גשמיים אז ער זאגט ניט בקול רם, פלעגט ער אין יענע זמנים מאנגען בא אנדערע זיי זאלן זאגן בקול רם. [ועד"ז בכו"ב שיחות קודש].

בשיחת ליל ב' דחגה"פ תשי"ב: עס שטייט אין כתבי האריז"ל אז פסח ביי נאכט – די ערשטע און די צווייטע נאכט – דארף מען זאגן די הגדה בקול רם ובשמחה, און בכלל דארף מען די נעכט זיין בשמחה. ווארום עס איז ניטא קיין גרעסערע שמחה פאר די שכינה ווי פסח ביינאכט. דערפאר איז בא מיר אלע מאל געווען א וואונדער, אז בא כ"ק מו"ח אדמו"ר פלעגט מען ניט זעהן פסח ביינאכט קיין שמחה, ואדרבא, עס איז נאך געווען א ענין פון דמעות, הגם עס קאן דאך זיין דמעות של שמחה, אבער עס איז ניט געווען ניכר עס זאל זיין דמעות של שמחה. אין כתבי האריז"ל שטייט דאך אבער מען זאל זיין פסח ביינאכט בשמחה, במילא זאל מען זאגן א ניגון. אין ניגונים גופא איז דאך פאראן מרידות ניגונים און שמחה ניגונים, זאל מען זאגן א פריילעכען ניגון און זינגען טאקע בשמחה, און מען זאל טראכטען אז דאס איז שייך צום סדר וואס דער אריז"ל זאגט אז די אמירת ההגדה דארף זיין בשמחה. (כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן א פרייליכן ניגון).

בשיחת ליל א' דחגה"פ תרצ"ט: ר' נחמן משרת שמע מאזמו"ר – אדמו"ר מהר"ש – אז פסח קען מען זיך ארויפכאפן אויפן וואגן, און דאס וואס א איש פשוט קען אויפטאן מיט אמירת האותיות פון דער הגדה מיט א תמימות, קען דאס א משכיל און אן עובד ניט אויפטאן מיט 15 הפסקות.

בשיחת ליל ב' דחה"פ תרצ"ט: עיקר סיפור יציאת מצרים הוא בעניני הנסים. גם הי' בתוך הדברים: איך וואלט זיך ווינטשן הערן ווי משיח וועט אויסטייטשן די הגדה.

בראשונים כתבו שיש למהר באמירת ההגדה בכדי להגיע לאכילת מצה. והאריכות בסיפור יציאת מצרים היא אחר אכילתו. ובשיחת ליל א' דפסח תש"ח¹³⁵: ערב פסח איז אלץ וואס מען האט געטאן געווען מיט א מיושב'דיקע געאיליקייט, נאר דאס איז אלץ געווען ביז מען האט אנגעהויבען זאגען די הגדה ביים סדר, נאכדעם האט מען שוין ניט געאילט, אבער מען האט אויך ניט מאריך געווען. . הוד כ"ק רבינו הזקן איידער ער איז געפארען אין מעזריטש פלעגט ער ערב פסח אויפשטיין פארטאג, און אגאנצען טאג זייער איילען בכדי צו עסען דעם אפיקומן פאר חצות, נאכדעם ווי הוד כ"ק רבינו הזקן איז געקומען פון מעזריטש פלעגט ער אויך אויפשטיין ערב פסח פארטאג, נאר ניט איילען.

אף שמתור להפסיק באמירת ההגדה לצורך גדול¹³⁶, אין להפסיק לשיחת חולין ודברים בטלים

דאטי דהוא חדו מכלא, דהאי איהו בר נש חדדי במריה וקודשא בריך הוא חדי בההוא ספור. ביה שעטא כניש קודשא בריך הוא לכל פמליא דליה ואמר לון זילו ושמעו ספורא דשבחא דילי דקא משתעו בני וחדאן בפורקני. כדון כלהו מתכנשין ואתיין ומתחברין בהדיהו דישראל ושמעו ספורא דשבחא דקא חדאן בחדוה דפורקנא דמריהון, כדון אתיין ואודון ליה לקודשא בריך הוא על כל אינון נסין וגבורון ואודאן ליה על עמא קדישא דאית ליה בארעא דחדאן בחדוה דפורקנא דמריהון. כדון איתוסף חילא וגבורתא לעילא וישראל בהאי ספורא יחיבין חילא למריהון, מכלא דאתוסף חילא וגבורתא כד משבחין גבורתיה ואודון ליה וכלהו דחלין מקמיה ואסתלק קריה על כולהו].

ובפ' אור החמה בשם הרמ"ק: שהמספר ביציאת מצרים גורם לחדש אותם האורות שנתגלו מאז ביציאת מצרים והיינו סיפור הנסים לשון ספיריות שמש מאיר ומספר אותם האורות.

(135) סה"ש תש"ח ע' 199.

(136) שקו"ט בזה בכ"מ. ואכ"מ. ולהעיר בדעת אדה"ז בנוגע להבדלה באמצע ההגדה שהטעם משום נראה כמוסיף על הכוסות. והוא

ח"ו, כי אם לצורך סיפור בענייני יציאת מצרים או לצורך סעודתו. אין מפסיקים בפירושי ההגדה מהפיסקא "לפיקך" והלאה, וכן בחציה השני של ההגדה (לאחרי ברכת המזון).

באמירת¹³⁷ הגדה עיקר הדבר הוא מחשבת הלב, שצריך להבין מה שאמר, ואם אינו מבין כלל מה שהוא אומר אינו יוצא ידי חובתו, שאין זה נקרא סיפור, על כן מי שאינו מבין יקרא ג"כ הפירוש בלשון שמבין (ולא סגי לעיין אח"כ בשעת האכילה בפירוש¹³⁸). וכשמקריא לאחרים – מה נשתנה וכל ההגדה יקריא בלשון שמבינים, ואם אינם מבינים – יפרש להם הענין שצריך לומר מעיקר הדין. ואם הם מבינים הרבה יפרש להם הכל. אבל הלל עד סוף ברכת אשר גאלנו יוצא אף אם אין מבינים הלשון¹³⁹.

יכן כלי שבור¹⁴⁰ עבור השפיות בעשר מכות.

רחצה: להזהר שמי הנטילה (שיצאו וחיץ לפרק הזרוע והרטיבו את השרוול וכו') לא יטפטפו על המצה (משום שרויה).

מצה: "מצת מצוה הוקשה לפסח שצריך לאוכלה לפני חצות הלילה כמו הפסח שאינו נאכל אלא עד חצות". ונחלקו הפוסקים אם מברך עליה כשאוכלה אחר חצות. וספק ברכות להקל¹⁴¹. אחיזת המצות – בשתי ידיים¹⁴².

כמה אופנים בחלוקת המצה למסובין בכדי למעט בהפסק. והכי טוב, אם אפשר, שבעל הבית יטול ידיו ויחלוץ ויכוון להוציאם בלחם משנה, ואחר כך יאכל ב' כזיתים. ורק אחרי שגמר לאכול יטלו ידיהם שאר המסובים ויחלק להם. ואפשר גם שיתן להם מראש (לפני נטילת ידיים או לפני שמברך על המצות) מצה כשיעור, ואחרי שאכל כשיעור ב' כזיתים יוסיף ויתן להם קצת ממצה העליונה והאמצעית.

ונשמרתם מאד לנפשתיכם: אין לאכול חלקי המצה השרופים או מושחמים ביותר במינונים גדולים מחמת חומר הרעיל אקרילאמיד שיש בהם.

ע"פ הח"י שם סק"ה. ושם שמצד ההפסק לית לן בה. אבל אין מכאן הכרח גמור בדעת אדה"ז (אף שגם בשתי היקל (בסתע"ג סי"א וסתע"ד סי"א) לשתות באמצע ההגדה כדעת הר"ה, ולא כרמב"ן ש"משמזגו לו כוס שני והתחיל במצותו לשאול ולדרוש עליו אינו רשאי להפסיק בשתי"ה), ובכלל – שאני הפסק לצורך הבדלה, וכמ"ש בכ"מ כן בדעת הח"י. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתע"ז ריש ס"ט, דמשמע שאין להפסיק לכתחילה באמצע הלל. וראה שיהיה ליל ב' דחגה"פ תשי"ג. ועוד להעיר שאין להפסיק מצד קידוש במקום סעודה (שהגדה אינה הפסק לענין זה – ראה תוד"ה רב אשי – פסחים קג, ב. קצוה"ש ספ"א בבדה"ש סק"י. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתע"ג סכ"ה. אבל לא נראה דקאי התם בדין קבמ"ס).

137) בהבא לקמן – ראה פ' ההגדה לריטב"א ד"ה שאינו. גבורות ה' פ"ב. פנים יפות בא י. ג. בית דוד או"ח סר"ו. דרך פקודין מצוה כא חלק הדבור ס"ב. מנ"ח סוף מצוה כא. נחלה לישראל סל"א. ועוד.

138) שהרי בשעה שאמר לא הבין, ואח"כ מה שמעין עיניו נקרא ולא הגדה וסיפור, ואנן הגדה וסיפור בפה בעיניו.

139) שר"ע אדה"ז סתפ"ד ס"ג. וראה שם סתע"ג סמ"ב.

והנה בדרך פקודין כתב שיקרא בפה גם בלשון אשכנז. אבל אין המנהג כן. וברמ"א סתע"ג ס"ו, וכן בשו"ע אדה"ז (שם ושם), כתב דסגי שיפרש הענין. והיינו ש"א צ"ל לומר הכל בלעז. וכן מוכח בהמנהיג הל' פסח סע"ב שמה שנהגו ללעז שני המקראות הראשונים הוא משום היכר ולפרסום הנס. וכ"ה בשבש"ל סרי"ח – רק לגבי הא לחמא עניא. וכ"ה בעוד ראשונים – ראה בהגש"פ עם לקו"ט ד"ה הא לחמא. וגם בריטב"א שם כתב רק שראוי לפרש להם יצי"מ. ובהגש"פ שם שמהנהגו שאין לזעזים כי אם מה נשתנה (שמדקדקין שעכ"פ האומר הפיסקא יבין את הנאמר על ידו, ומה נשתנה הרי שואליו התינוקות) – היינו לענין לתרגם בלעז, אבל ודאי צריך לפרש הענין.

140) בכדי שענינים אלו – השפיות – לא יהיו בכלי שלם. א"צ פגימה ניכרת לעין, ודי שיהא בכלי חד פעמי, או כלי שאין משתמשים בו. נוהגים להקפיד שלא להניח כלי השבור על השולחן, וכן שלא להעבירו מעל גבי השולחן. הטיפות שופכים במקום שלא ידרכו בני אדם.

141) וגם בליל שני. והארכנו בזה במק"א (נדפס בפ"ע בקונטרס "בירור הלכה בענין אכילת מצה אחר חצות", בלוח יומי דפסח שנת תשע"ח, בסוף החוברת).

142) לשון אדה"ז בהגש"פ "ויאחזם בידו". וכ"ה בשו"ע שלו סתע"ה ס"ד (כל' השו"ע ושאר הפוסקים). ובהגש"פ עם לקו"ט ד"ה ויאחזם במאר, שבכ"ד שמברך צריך לאחוז בימיו. וכ"ה בלח"מ בשו"ע אדה"ז ס"ז ענד ס"ב (וכל' רש"י שבת קיז, ב: אוחוז בידו. וברמב"ם ברכות פ"ה ה"ד: נוטל שתיהן בידו. וכ"ה בכ"מ).

אלא שבתת"צ בשו"ע אדה"ז סקס"ז ס"ז שטוב שיתן ב' ידיו. (וכ"ה ע"פ סוד – ראה כה"ח סקס"ז סקל"ב. ושג"י). ולכאן צ"ל שאדה"ז נקט כאן רק חצונו מן הדין, אבל עדיף בב' ידים. והאחיזה בב' ידים אינה מבטלת דין מין (ראה גם דעת נוטה ח"ב סכ"ג ובהנסמן שם. סדר ברכות וינבר ח"א פ"ב הע' ל).

וכ"ה במנהג הרה"צ בעל דברי חיים מצאנו באוצר החיים אות שמה. וכן העידו על כו"כ גדולי הצדיקים. וכן מנהג כ"ק אד"ש (וגם בשעת האכילה משום חיובו מצוה, משא"כ בכל השנה שואכל רק ביד ימיו הק') – ראה אוצר מנהגי חב"ד ע' קעו.

[ומסבירא אפ"ל שהאחיזה בב' ידיו צ"ל רק בעת ברכת המוציא. אבל המנהג גם בשעת ברכת על אכילת מצה. וכנ"ל, גם בעת האכילה].

מרורי-כורך: שכח להטביל מרור בחרוסת, יסמוך על הטיבול שבכורך. וכן לאידך, שאם שכח להטביל בכורך, סומך על הטיבול שבמרור. שכח להטביל הן במרור והן בכורך, יקח קצת מרור (וא"צ כזית), ויטביל בחרוסת (ללא ברכה)¹⁴³.

שולחן ערוך¹⁴⁴: כבכל שבת וחג, צריך להזהר כשמקלפים ביצים, בהיות והקליפות נחשבות מוקצה, לקלף ישר לתוך פח האשפה, או ע"ג צלחת שאפשר לנער לתוך האשפה, או צלחת חד-פעמית שנזרקת ישר לפח. (יש לוודא שיש כבר אוכל או כלי בתוך הצלחת). כמו כן, צריך לקלף רק סמוך לסעודה (מצד בורר).

כנזכר, מנהגנו שלא לאכול מכל המינים הנכנסים בחרוסת ומרור עד אחרי כורך של סדר השני¹⁴⁵. למים אמצעים ואחרונים אין להעביר ידיו על שפתיו, (וכן כל ז' ימי הפסח, משא"כ אחש"פ **שמהדרין** לשרות).

המנהג שאין ואמרים לחיים כששותים יין בתוך הסעודה.

סמוך לאכילת אפיקומן וקודם לה, "יזהר שלא ישתה אחר אפיקומן" – היינו שישתדל שלא יהי צמא, שישתה באופן שלא יצמא אח"כ.

צפון¹⁴⁶: אפיקומן צריך לאכול קודם חצות [הלילה] כמו הפסח שלא היה נאכל אלא עד חצות¹⁴⁷. חצות בשעה 12:53. שכח לאכול אפיקומן – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יזהר שלא ישתה אחר האפיקומן – משמע: א) שמכל שת' יזהר, ואפילו מים¹⁴⁸ (ב) שגם בלילה

[143] נתבאר באריכות בכינוס תורה חוה"מ פסח תשפ"ב ב-770.

[144] בנוגע לשמחת יו"ט – ראה הלחן בסעודת היום.

בנוגע לשמחת יו"ט בלילה – ראה שו"ת שאג"א ס"ח באריכות – הובא בהגש"פ עם לקו"ט ד"ה מצה. וראה גם שיחת שמחת ביה"ש ושבת חוה"מ תשי"ט. אבל ראה שיע"ת ס"ל תקבט סק"ה שהוכיח ממג"א ס"ל תקמו סק"ד (ועיי"ש בחמ"מ). שו"ת אבנ"ז או"ח ס"ל תכנ. ועוד. וראה גם שיחת ליל שמח"ת תשכ"ו. ולקמן בסעודת היום נזכר מנהג לשתות יין בכל סעודה.

[ושקו"ט בזה לענין חובת אכילת בשר בלילה (ונוגע לחגה"ש, שיש שהנהגו בחלב) – ראה דרכ"ת ספ"ט סק"ט. אבל להעיר משפ"א סוכה מה, א דבחדא מינייהו – ביום או בלילה – סג"י].

[145] והכוונה גם אחרי מצות מרור בלילה, ודלא כמי שפקפק בזה. וכ"ה בס' בחפזון פסח כג, א בשם שו"ת בית דוד או"ח סרמ"ט. וראה קמח סולת קיב, ג. לקט הקציר ס"ב סק"ו. שולחן גבוה סתע"א סק"ו. ועוד. ודברי הבית דוד צויינו בכת"ק כ"ק אד"ש שרשם לעצמו ע"מ להעתיק להגש"פ. וכ"כ עוד בכת"ק שם: "אסור לאכול פירות שהם בחרוסת לא בלילה ולא בלילה ב (הפר"מ)?". ואוצ"ל: "הפס"מ". והכוונה לפסח מעובין (אות קנן אותו ששב). והו"ד בבית דוד שם. ועוד. ובזכ"ל א אלקלעי סתע"א הועתק בשם "הפר"מ שם אות קכ"ג, ופשוט שהכוונה לפסח מעובין שם, והוא ט"ס. וכונראה ברשימה הנ"ל הועתק משם, וס' פסח מעובין לא הי' תח", כדמוכח מזה שלא הביאו בשום מקום, וכן מוכח גם בהגש"פ עם לקו"ט ד"ה יוחזקו בנוגע להשפיכות.

[146] בנוגע לאכילת קינוח סעודה לפני אפיקומן – למעשה המנהג שאין מקפידים שלא לאכול קינוח סעודה. ואדרבה, לפעמים עדיף כן כשיש חשש שהאפיקומן בגדר אכילה גסה, והקינוח מועיל לעיכול וכי' ושיוכל לאכול לתיאבון. והרי נהגו להביא מיני מגדים ופירות לשדל התינוקות להפיג שינה מעליהן (שבה"ל סרי"ח). וגם מדין שמחת יו"ט צריך שירבה במגדנות כפי יכולתו (שו"ע אדה"ז סתק"ט ס"ד). ומפורש ברי"ף ס"פ ערבי פסחים, והובא בטור או"ח סתפ"א, שכתב "בתר דאכלין כל מגדני ומיני פירי אכלין בסוף כזית מצה דמינטרא".

[והנה, בס' הנייר הל' פסח בהנהגת כתב, שיש להזהר בלילה פסח שלא לאכול בקינוח סעודה פירות ולא מיני מתיקה פן ישכח האפיקומן ויצטרך לעשות הסדר בכתילה. אבל ראה ויגד משה ס"ז ס"ב שהוא רק לשיטתו שמיני מתיקה מפיגים טעם המצה, ולדין כל מאכל אסור אחר האפיקומן, והואיל ואכל שולחן ערוך אחרי מצה שוב ליכא קפיידא גם בפירות ומיני מתיקה. והעירו מלבוש סתע"ח ס"א: ואפשר לומר שאנו קורין את המצה עצמה אפיקומן סתם על שם שהיא במקום הפירות שדרך לאכול אחר הסעודה בפעם אחר ואגב חביבותא דמצוה שהיא חביבה עלינו כפירות מתוקים אנו קורין אותה אפיקומן כלומר שאומר לבני ביתו או כל אחד לחברו אפיקו לנו מיני מתיקה והיא המצה שמתוקה עלינו במצותה. ואין מכאן שום ראי' שלא לאכול לפתן אחר.

אבל ראה הליכות שלמה פסח פ"ט הע' 350, שלא אכל לפתן בלילה הסדר ואמר שעלינו להרגיש דאתכא דרחמנא סמכינן וכל צורת ושלבי האכילה מסודרים וקבועים ע"י רבותינו במשנה וגמרא הם קבעו לנו הלפתן בסעודה זו והוא האפיקומן ומה לנו לתור אחר לפתן אחר. וראה אר"ח ח"ב ע' צ. מנהגי מהר"צ הלוי מועדים ע' קנה. אמנם, פשוט כל הפוסקים שרק אחרי אפיקומן אין לאכול קינוח. וכנ"ל, מפורש הוא ברי"ף שכן עושים. והבוחר יבחר].

ואם הלפתן ברכתו בורא פרי האדמה, אין לברך עליו שכבר נפטר בברכה שעל הכרפס. (וראה בארוכה אליבא דהלכתא גל' פח ע' ל ואילך).

[147] בנוגע לעצת האבנ"ז כשמתאחר בסעודתו להתנות באכילת מצה – ראה בשו"ת באתרא דרב ס"י כ"ק.

[148] נכון שלא לטשטף פיו שלא להעביר טעם מצה (אף שמדינא לית לן בה רק במשקין, וגם להמנהג במים – היינו רק שלא להעביר הטעם מביט הבליעה, שהרי בלע מצא יצא. וכן מדויק בבבא"ט סתפ"א ס"א שהביא מכנה"ג לגבי התיית טוט"ן ששומר נפשו ירחק, דמדינא אף שמעביר הטעם לית לן בה, והמנהג רק בשתי'. ולא גרע מלועס לתינוק שאינו מושך טעם – ראה ט"ז י"ד ספ"ט סק"א וש"ך שם).

השני צריך לזוהר. וכן נוהגין.

ב'הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים' מובא אודות זמן מזיגת כוסו של אליהו: "אחר ברכת המזון (חוץ מזמנים ידועים)". ובספר השיחות תשמ"ט¹⁴⁹ נאמר שמזיגת כוס זה "שייכת לחלקו השני של הסדר שקשור עם הגאולה העתידה (שלכן מזיגת הכוס בדרך כלל היא לאחרי ברכת המזון, ורק בזמנים ידועים היו מוזגים הכוס לפני ברכת המזון)", ושם¹⁵⁰: "ולאחרונה – נהגו כן (למזוג לפני ברכת המזון) בכל פעם."

ברך: בברכת המזון – יעלה ויבוא. שכח יעלה ויבוא, ראה בטבלא שבסוף הלוח. הרחמן ליו"ט. מי שהקיא כל מה שאכל לפני ברכת המזון אינו מברך ברכה אחרונה. אבל אם ודאי אצלו שנשאר כזית במעיו, וכן אם אכל מלכתחילה כדי שביעה ועדיין מרגיש קצת שובע מהמאכל מברך אחריו ברכת המזון¹⁵¹. לגבי אכילת מצה, מרור, ושתית ד' כוסות וכו' – נחלקו הפוסקים אם יצא ידי חובתו. ולמעשה, אינו צריך לחזור ולאכול רק כזית מצה. ואפילו בירך כבר ברכת המזון יטול ידים שוב ויברך על נטילת ידים (באם אוכל כביצה) ויברך המוציא ואחר כך ברכת המזון¹⁵².

שפוך חמתך: מנהג בית הרב: (כשחל בחול לוקחים מנורת נרות דולקים¹⁵³) והולכים לפתוח כל הדלתות שבין החדר שבו עורכים הסדר ורה"ר (או החצר), ואומרים שפוך – השלוחים אומרים אותו אצל הדלת.

מותר לטלטל בחוץ נר של שמו, או נר פרפין שנהפך לנוזל, בתנאי שהולך בנחת ולא במרוצה – מכל מקום אסור להעמיד הנר במקום שהרוח שולטת אפילו אין רוח מנשב כלל. ולכן צריך להזהר שלא ילכו בנר דלוק מבית לבית דרך החצר אל הרחוב רק אם הוא בכלי, ויזהרו שיהיו הדפנות של זכוכית באופן שלא יכבה אף אם יהי' הרוח מנשב אז¹⁵⁴.

חייב אדם לעסוק כל הלילה בהלכות פסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ונפלאות שעשה

(149) ח"א ע' 391 הערה 78.

(150) בשולי הגליון שם נוספה הערה כבפנים.

(151) והארכנו מזה בלוח יומי לפורים.

(152) ונתבאר אצלנו במק"א הטעמים להכרעה שבפנים, גם את"ל שבתר הנאת גרונו אזלינן, כמשמעות דעת אדה"ז בשו"ע סקצ"ז ס"ט וסתע"ה סכ"ג. ואכ"מ.

ושוב נעתק כאן ע"פ בקשת רבים: הנה, לרוה"פ (וכ"מ גם בירושלמי נזיר פ"ו ה"א לפי הפני משה, הביאו באמרי בינה דיני פסח סכ"ג) דמיא אכילת מצוה לאיסורים, דקילין דבתר הנאת גרונו אזלינן. וכ"מ דעת אדה"ז בשו"ע סקצ"ז ס"ט ממ"א שם סק"ב בנוגע לברכה"ג (דרבנן) [אבל ראה במח"ש שם בפ"ד המג"א דה"ט ש"י"ב גם הנאת מעיו. ולהעיר משיחת ש"פ עקב תשכ"ג], ובסתע"ה סכ"ג לענין אכילת מצה. [אלא דיל"ל דלא נחית כאן לענין הנאת גרונו או מעיו, ור"ל שאפי' למ"ד שצ"ל הנאת גרונו הרי נהנה, וכש"כ כיון שיש גם הנאת מעיו, ובאמת יתכן דס"ל דלענין אכילת מצוה בעי תרתי, כמ"ש כמה פוסקים והיחזיקו גם מראשונים – ראה שו"ת כת"ס או"ח סצ"ו. פני מבין סי' קפה. שם סי' קפז. ולהעיר גם מרמזות לשון רבינו בלקו"ש חכ"ו ע' 47 הע' 44. ואולי קאי שם לענין אחר – בהשקו"ט בפ' נהנה גרונו, ובדין מצה מבושלת. וראה גם אנ"ק ח"א ע' מא. ואכ"מ.]

ומ"מ לענין מעשה נ' להחמיר לענין מצה מכמה טעמי, והרי דעת אדה"ז סתע"ח ס"א שמותר לאכול מצה שמורה אחרי אפיקומן: 1. כיון שהמדובר בענין דאורייתא, ומספק – הלא אחר המחמיר. 2. וגם, כיון שצ"ל קידוש במקום סעודה, ולכמה דעות לענין זה צ"ל הנאת מעיו דוקא – ראה השקו"ט בפתח"ד ח"ג סרע"ג. [אלא שבשטות רביעית שלימה יצא יד"ח קבמ"ס]. 3. וכ"ה לענין אכילת מצוה דסעודות שבת ויו"ט משום עונג (או שמחה) – ראה שו"ת כת"ס שם סע"א. (אבל י"ל בכהנ"ל, דרחמנא אחשב"י לאכילת מצוה, ויוצא גם בהנאת גרונו – ראה עד"ת בברכת משה חולין קג, ב. וכע"ז באמרי בינה למהר"ם א"ש יומא עט, ב, נח, א – בדפי הספר) בשם החת"ס. 4. ועוד זאת: בהקיא לפני ברהמ"ז, שלענין ברהמ"ז (גם את"ל דוק הנאת גרונו בעינן) כשהקיא א"י לברך לכמה דעות, שה"ז כנתעכל המזון, ובליל הסדר צריך לברך ברהמ"ז דוקא על כוס ג' – ראה שו"ת תורה לשמה סי' קכה. 5. עוד להעיר, שאפיקומן צ"ל על השובע דוקא, וכבכ"פ – "כדי לשבוע ממנו", ולכמה דעות ה"ז לעיכובא באפיקומן (וגם דעת אדה"ז מ' כן – ראה הלכות ליל הסדר אשכנזי סתע"ז ס"ג, אף שבכ"פ ה"ז רק מצוה מן המובחר), וא"כ מקום לומר שצ"ל הנאת מעיו (וע"ד ברהמ"ז שלכמה דעות צ"ל הנאת מעיו כיון שצ"ל שביעה – ראה שו"ת חת"ס או"ח סי' קכו). 6. ועוד להעיר ממהר"ל שאפיקומן צ"ל בשיעור כביצה משום שביעה, אבל לא הביאו אדה"ז. 7. ובכלל, בכמה אופנים לא הגיע אל בית הבליעה ולכו"ע לא יצא – ראה שו"ת מנחת שלמה סצ"א סק"ז.

[ועלה דיעתי דבר מיוחד אבל לא מצאתי מקור, שלענין ד' כוסות תיקנו שיהא בכאו"א מהן מצוה דאורייתא דוקא (קידוש שיעיקרו מה"ת, סיפור יצי"מ דאורייתא, ברכהמ"ז דאורייתא, והלל י"א שהוא דאורייתא, לדעת בה"ג וכ"כ בהשגות רמב"ן לסהמ"צ. ובפרט בליל פסח – לפי פירוש"ש פסחים לו, א ד"ה שעונין. אבל ראה או"ש חומ"צ פ"ו ה"ד). ולפ"ז בברכהמ"ז צ"ל שביעה דוקא. אלא דאנן קיילין שאין מקפידים בהלל שיהא קודם חצות, ועל כרחך ה"ט לפי שהוא דרבנן. ור"ל.]

(153) נתבאר בשו"ת באתרא דרב סי' כח'תדר.

(154) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב שם. ושנ"ת.

הקדוש ברוך הוא לאבותינו עד שתחטפנו שינה¹⁵⁵. ואם יודע בעצמו שלא יוכל להתפלל כראוי בתפלת שחרית, ויחלש כוחו, יצא שכרו בהפסדו, ויותר טוב ושכבת וערבה שנתך. והתורה לא ניתנה למלאכי השרת.

בספר השיחות תש"ד¹⁵⁶: אה, מ'קען דאך די נאכט א סך מקבל זיין, עס איז דאך תרעין פתיחין, די טויערען אפען, די שערין ניט פתיחים¹⁵⁷.

נוהגין שלא לקרות על מטות רק פרשת שמע¹⁵⁸ [עד "ובשעריך"] וברכת המפיל אבל לא שאר דברים שנוהגין לקרות בשאר לילות כדי להגן, כי לילה זה לילה המשומרת היא מן המזיקין. אין לזרוק הזרוע לאשפה דרך בזיון.

במענה לשאלת רבים: להוציא האשפה מביתו ביו"ט – באופן שאין חשש משום מוקצה (כיון שהוא גרף של רעי וכו'. ואכ"מ) – הנה, יש שכתבו להחמיר שאסור להוציא ביו"ט כשמטרת ההוצאה רק בכדי לסלק החפץ ממקומו. ולדינא יש להקל כשהריח מפריע, או כשצריך למקומו להכניס עוד זבל. אמנם, בנמצא כבר בחצירו שאינו קובע שם ישיבתו וכל שכן אם רוצה להוציאו לרחוב בכדי שיאספיהו ועובדי העיריה למחרת אסור¹⁵⁹.

יום שלישי, ט"ו ניסן, א' דחג המצות

סוף זמן קריאת שמע היום בשעה 9:27.

שחרית ליום טוב. תפלת העמידה לשלוש רגלים.

בשיחת יום שמיני עצרת תרצ"ט (בנוגע להשאלה אם להזכיר גשמים בשחרית כשמע כבר ההכרזה¹⁶⁰): מען דארף זיך מגביל זיין אז מען זאל קענען דאווענען מיט דעם מנין. למעשה, אם שמע הכרזת "מוריד הטל" קודם שהתפלל שחרית – **אם אינו מתפלל במנין אחר**¹⁶¹ – יאמר גם בשחרית "מוריד הטל"¹⁶².

155) וזכר שהיו נייעורים כל הלילה בשה"ש תש"ד ע' 81: אז מיר זיינען געווען יונגעלייט פלעגט מען די ערשטע נאכט פסח אופזיין א גאנצע נאכט. ובערת כ"ק אד"ש שם מצוין לפע"ח שחה"מ ספ"ו. וזכר גם בין הימים שאין אומרים ק"ש שעל המטה, בשה"ש תש"ב ע' 100. אבל בהיום יום כ"א ניסן נשמט "ליל א' דפסח". ומצוין שם בכת"ק לשיחת שש"פ תש"א. ואינו בשה"ש תש"א לפנינו. אבל נמצא הוא בשיחת ליל שש"פ שבתשורה גאדאן רייניץ תשע"ח. וגם שם לא נזכר ליל א' דפסח. ודובר עד"ז בסעודת ליל שש"פ תשכ"ט. ובר"ד יום א' דחה"פ בסעודה תשכ"ט – שלא ידוע אם דייקו בזה.

156) ע' 81.

157) ושם: ווי עס איז ידוע דער הפרש צווישען פתח לשער כמבואר במאמר דא"ח של הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי הפרש בזה, שאפי' פתחי היכל אינם עדיין במדריגת שערים.

ובר"ד מסעודת יום א' דפסח תשכ"ט נזכר בקשר לזה, ש"אוצרות טללים נפתחים בזו הלילה" (הובא לעיל בד"ה לילות הסדר מתיב"ע ופרדר"א).

158) ענינו – תשובה עילאה (ר"ד הנ"ל).

159) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כא'תקסט.

160) בנוגע לשמע"צ.

161) ויל"ע באם מתפלל שחרית ביחידות ומוסף במנין אחר, או להיפך – שחרית במנין אחר ומוסף ביחידות. ומסתבר שגם ככה"ג אומר מוריד הגשם בשחרית.

וכן הוא אפילו אם אמר (עם הש"צ) לתפלת מוסף) הפיוט למוסף הנקרא "תפלת טל", שאומר אחר כך מוריד הגשם בשחרית, אם מתפלל שחרית במנין אחר. [ומש"כ באו"ז הל' הזכרת גשם וטל ששצ"ח, לגבי הזכרת גשמים, שגם בשמע פיוטים של גשם מהש"צ מזכיר גשמים אפי' לא שמע ההכרזה (ואולי כוונתו שעי"י שמיעת הפיוטים יודע הוא שהכריזו) – ל"ש לנדוד", דאיהו קאי להסברא שהיחיד אינו מזכיר אם לא שמע להדיא ההכרזה. ולא קייל"ן הכי. ובאמת, צ"ב בכוונת האו"ז, שלא פי' כל צרכו החילוק בין ב' הדעות בירושלמי ובין היחיד לציבור, עיי"ש. ובשו"ת איש מצליח ח"ג או"ח סי"ב בהערת המלבה"ד נדחק לפרש שר"ל לחלק בין היחיד שנמצא בביהכ"נ ליחיד בביתו. ואף שדוחק קצת הוא נ' עיקר דבריו בדעת האו"ז].

162) כ"ה בלוח כולל חב"ד (לגבי מוריד הטל) והוא ע"פ אג"ק חי"ב ע' ג בהערות ללוח הנ"ל (ושם הוא לענין מוריד הגשם. ולכאורה כש"כ הוא). ויחיד המתפלל בביתו אף שלא שמע ההכרזה אומר מוריד הטל במוסף, אם משער שכבר הכריזו.

ולא נמצאתי דבר ברור באחרונים אם היחיד נגדר אחר מנין הראשון, האחרון, שרגיל בו, או רוב בתי כנסיות, רוב אנשי העיר, ואם אשה נגררת אחרי בעלה. ויש מאחרוני זמננו שכתבו לכאן או לכאן מסברא ומד"ע ללא מקור ברור. כן ראיתי מהמלקטים שחפאו דברים אשר לא כן בדברי האחרונים. והמעמיק בפנים שר תחינה ענינו אשר לא מיני' ולא מקצתי'. ולמעשה, יש להורות שבכל אופן יאמר מוריד הטל בשחרית אם כבר הכריזו במנין א', כיון שבאומר מוריד הטל יוצא לכונ', ואין כאן בית מיחוש (ראה כעיל"ז בתהל"ח סי' קיד סק"ב וסק"ג. ולענין אחר – משנ"ב סי' קיד סקט"ז). והוי היחיד רשאי לומר טל במקום גשם גם קודם שהכריזו – שו"ע אדה"ז סי' קיד ס"ב.

הלל

מצוה מדברי סופרים מתקנת הנביאים בכל שלש רגלים לגמור ההלל ביום ולברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל.

אין להפסיק באמצע ההלל (שלם) כי אם על דרך שמפסיקים בברכות קריאת שמע.

מצוה מן המובחר לקרותו עם הציבור מיד אחר תפלת שחרית כדי שיענה עמהם הודו ואנא אחר הש"ץ. אם בא לבית הכנסת אחר שהתפללו הציבור שחרית ועומדים לקרות ההלל והוא לא התפלל שחרית, ראה באגרות קודש כ"ק אד"ש. וזלה"ק: "אודות אמירת הלל לפני התפלה – הוראה בפירוש לא שמעתי בזה, אבל מסופר בפי חסידים, שאף שרבותינו נשיאינו בתפלת שבת היו מאריכים בתפלה אפילו כמה שעות לאחריו גמור הציבור את תפלתם, הנה ביום טוב היו מסתדרים באופן לגמור תפלת השחר עם הציבור ולאמר ההלל עמהם".

כל היום כשר לקריאת ההלל שאם לא קרא מיד אחר תפלת שחרית יכול לקרות כל היום עד צאת הכוכבים.

לאחר ההלל שלם, קדיש תתקבל. שיר של יום. קדיש יתום.

קריאת התורה

אומרים י"ג מדות ו' רבוננו של עולם". מוציאים שני ספרי תורה.

סימן סדר קריאת התורה של כל הח' ימים של פסח בקביעות שנה זו: "משך תורא קדש בכספא פסל במדברא שלח בוכרא". ונתבאר בשו"ע אדה"ז סת"צ ס"ח ואילך, עיי"ש פרטי דינים.

סדר הקריאה: בס"ת הראשון קורא "משך" – משכו¹⁶³ – חמשה קרואים. אחר גמר קריאת

והרי יש מורים שגם אם מתפלל במנין אחר ה"ה נגמר אחר מנין הא', ודיינו להקל בזה ותו לא. ובסגנון אחר, שמש"כ בפוסקים שאומר מוריד הטל בשחרית אא"כ מתפלל במנין אחר, מ' קצת שכל שאינו מתפלל עם המנין השני לא סג, אף ברגיל להתפלל עמו וכדומה, דאל"ה עדיפא הול"ל, וק"ל.

ועוד איכא גבוה, שעיקר הדיון שאין מפסיקין מלהזכיר גשמים קודם הכרזה הוא רק שלא יהא אגודות אגודות, ובאמת ראוי להפסיק בשחרית, אלא שאא"פ להפסיק להכריז בשחרית, אבל לגבי היחיד ל"ש דין אגודות אגודות (וראה גם מחה"ש סתפ"ח שם כע"ז. ואפי' במעריב מצ"ע ראוי להפסיק לולא הטעם דלית עמא תמן. ולכן בדיעבד אינו חוזר אם לא הזכיר גשמים אפי' כשלא אמר טל (משנ"ב סי' קיד סק"ג).

ולכא' אפ"ל דדמיה לקבלת שבת שנגרר אחר רוב אנשי העיר (שו"ע אדה"ז סרס"ג סי"ט במסוגר. ולהעיר, שבשו"ע אדה"ז מ' קצת שהעיקר בזה ש' שרגיל להתפלל בו אלא שהעדר הקבלה דרוב העיר אלים להפקיע הקבלה מחמת הרגילות. ואולי נפק"מ במחצה על מחצה. גם יל"פ בדעתו דתרווייהו לקולא, שאם בביהכ"ל שרגיל לא קיבלו שבת אינו נגמר אחר רוב העיר שקיבלו).

ובאמת, יל"ע בכ"מ ש' שנתפללו הקהל ערבית ונגרר היחיד (לענין הפס"ט, אבילות, הזכרת יעו"י ברהמ"ז, אכילת סעודה שלישית בשבת, איסור בשר ויין מ"ח מנ"א, איסור בשר ויין בשבת שבתשעת הימים) אם ה"ה כשיש ב' ביהכ"ל בעיר. ובפשטות, גם בזה אין ביהכ"ל הא' נגמר אחרי הב'. ולהעיר ממג"א סי' תקנא סק"ו. וכן הבינו במח"ש ועוד הבינו כוונת המג"א. אבל ראה בלבוש וגליון מהרש"א. וראה ית רענן לשתיילי זתים שם סק"ז. ועצ"ע כשיאנו מתפלל בביהכ"ל בתר מאן גריר. וראה משנ"ב סתקנ"א בשעה"צ סק"ו. ויל"ע בדעת אדה"ז. ולכא' תלוי גם אם היינו שלא לפרוש מהציבור (מצד הגברא) או שנעשה לילה (החפצא). וראה גם בשעה"צ שם סק"ז ע"פ ד' הפת"ש. ויל"ע.

לאידך, לא מצינו להדיא בד"ד דין גרירה, ואדרבה – היחיד אינו נגמר אחר הציבור ותליא בשמיעה מהש"צ (מג"א סתפ"ח סק"ד) – למנהג שהציבור מוזכר בתפלת מוסף ורק הש"צ פוסק מלהזכיר רק שהכרות הש"צ מועלת גם למי שלא שמע. (כמפורש בשו"ע סי' קיד ס"ב ובשו"ע אדה"ז שם סוס"א. וראה פמ"ג בא"א סק"ה). ועצ"ע.

ותו, שבשאר דינים ה"ל כשהתפללו הקהל ערבית, אין הדר בישוב שאין שם מנין נגמר אחרי הציבור, ורק בענינו מצינו שגם הדר בישוב מוזכר גשר רק אחרי שהזכירו בקהילות. ובפשטות כ"ה גם לענין אמירת מוריד הטל (אף שרשאי היחיד להזכיר טל קודם. ואף גם לענין הפסקה, למנהג שא"א מוריד הטל, שלא רק שיוצא בדיעבד כשלא הזכיר לא גשם ולא טל בשחרית (משנ"ב סי' קיד סק"ג) כ"א שמתור לו להפסיק אף שהציבור לא הפסיקו עדיין – ראה פמ"ג ב"מ"ז סק"ד. ומ"מ, יראה דאף בהפסקה ימתין – פמ"ג בא"א סק"ב. ולכא' כוונתו לענין מנחה, שבמוסף עליו למהר להתפלל, כמ"ש בפמ"ג בא"א סק"ה. או דקאי למנהג שאומרים מוריד הטל במוסף). ומוכרח, שאין הנדונים שוים זל"ז.

ולכא' מקום בראש חלקל תיריה מוז בין דין הזכרת גשמים, דאיכא איסורא להתחיל להזכיר לפני שהכריזו, והוא בכדי שלא יהא אגודות אגודות בהזכרה (ראה בטור בשם הראב"ד), ומימלא עליו להמתין מלהזכיר עד שמתפללים בקהילות [ואולי איכא למשמע מהדא, דלא סגי כשרק מנין א' הכריזו], משא"כ בהפסקה שהיחיד רשאי להפסיק קודם הציבור (וי"א שגם לרבים מותר וראה בב"י), ול"ח ככה"ל לאגודות אגודות, ומה שצריך להפסיק אחרי שהציבור הפסיקו (ושצריך לחזור כשהזכיר גשמים) הוא מדין סימן קללה. אבל משמעות הפמ"ג בא"א סק"ב שלא חלקל, וראה גם בקיצור שו"ע רס"י יט.

התורה בס"ת הראשון, מניח ס"ת השני על הבימה [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות¹⁶⁴] מימין לס"ת הראשון¹⁶⁵, ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון. ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון, שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה¹⁶⁶]. למפטר, קורא בס"ת השני, בפרשת המוספין שבפינחס ("ובחדש הראשון"). הגבהה וגלילה לס"ת השני. ב"מי שבירך" לחולה אומרים בנוסח של שבת אבל אומרים "וי"ו הוא מלזעוק"¹⁶⁷.

מוסף מוריד הטל

במוסף של יום טוב הראשון של פסח מתחילין לומר מוריד הטל, ואין הצבור רשאי להתחיל עד שישמעו מפי הש"ץ, ונוהגין שהשמש מכריז קודם התפלה.

דין שוחב ואמר מוריד הטל שהגשם ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אומרים פסוקי מוסף המיוחדים לימים ראשונים של פסח ("ובחדש הראשון") דיני הטועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלכתא למשיחא: מצא סכין בירושלים ביום טוב שוחט בה מיד שחזקת כל הכלים ביום טוב טהורין¹⁶⁸.

164) מרדכי סוף הלכות קטנות בשם מהר"ם – הובא בב"י או"ח סוס"ק קמו. תשב"ץ קטן סי' קפו. רמ"א שם סי"ח. מט"מ סרנ"ד (ושם הביא טעם אחר, ובשם הר"ר). קצוה"ש ספ"ד בבדה"ש סק"ז.

ומקצת חכמים בעיניהם מתעקשים לומר שא"ז מנהג חב"ד, וכאילו מנהגנו היפך השו"ע רח"ל. ומהם שמצדיקים עצמם באמתלא שלדבריהם לא ראו נוהגים כן ב-770. ואין טענה זו כדי להשיב על'.

165) כן המנהג בכ"מ. ויש שכתבו מומתת כל מנות שאתה פונה לא יאה אלא דרך ימין (ודלא כשו"ת מנשה ח"ג סכ"ה. וראה קובץ אבקת וכול חו' ח' ע' קפג ואילך שהביא מ"מ" (בכ"ב) להניח מימין, אלא ששלל דבריהם. וכדבריו, ראה גם שו"ת ארחותיך למדני ח"ו סכ"ג. ואין דבריהם מוכרחים).

166) ארחות חיים הל' קריאת ס"ת סנ"ד. כלבו סדר קריה"ת. מרדכי – הובא בב"י שם. תשב"ץ קטן שם. מט"מ סרנ"ה. שו"ע סי' קמו ס"ח. והטעם – בלבוש סוס"ק קמו. וראה בשו"ת בעי חיי או"ח ח"ב ס"ג. ובביהגרא"ה שם סקי"ב, ובכ"מ שו"ת שם סק"ג, הוסיף טעם שאין עושים מצות חבילות חבילות. וראה במקו"ח שם שקו"ט אין צריך גמר הגלילה. וראה גם קצוה"ש שם בבדה"ש סק"ו.

167) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כח'קלד.

168) רמב"ם אבוה"ט פ"ג ה"ה – ממשנה שקלים פ"ח מ"ב. פסחים יט, ב. וקמ"ל, דאף שגזרו חכמים על כל הכלים הנמצאים שיהיו בחזקת תומאה (שם ה"ד), ביו"ט חזקתן טהורין. ואף שבירושלים בלא"ה כל הכלים הנמצאים טהורין שלא גזרו תומאה (שם. מטמאי מו"מ פ"א ה"ב), וכנראה הטעם כיון שזוהרה הטמאים בירושלים מחמת שכל העם אוכלים קדשים (ראה מאירי ופי' הר"ש סיריליאו שקלים שם מ"א לענין רוקים הנמצאים בירושלים). ובמאירי שם מ"ב (לענינו: שהוא מקום מוחזק בטהרה. ועד"ז כ' בפסחים ע, א: אין כאן חזקת תומאה בירושלים שהטרה מצוי לכל. לענין אחר) לקו"ש ח"ז ע' 24) – לדעת הרמב"ם, בסכנינים לשחיטת קדשים גזרו מפני חומרת הקדשים (ובמאירי (שם ושם) פי' באו"א, אבל ביו"ט לא גזרו. ופשוט, שהסכנינים טהורים ביו"ט גם לשחיטת חולין. ואדרבה.

ונהג, ברמב"ם שמצא הסכין בירושלים. ועיי"ש בראב"ד ובנו"כ. ויל"ע בדעת הרמב"ם, דמוקי לה במצא בירושלים, והלא גם חוץ לירושלים חזקתם טהורים, אט"ל (ראה ערוה"ש העתיד סי' קכא אות ג-ד), הובא בלקו"ש ח"ז ע' 25 הערה 48. ובלקו"ש שם נראה כנוטה לסברא זו, וכ"כ בלקו"ש הלכות תגינה כו, א בז"ת ד"ה ויאסוף בש"י הרמב"ם. וראה שיח צחק חגיגה שם. ואולי איכא למשמע הכי מראב"ד שם ה"ה, עיי"ש. והתכן שבסו"ד נטה קו מסברא זו) שהדין שכל ישראל חברים הם ברגל (רמב"ם מטמאי מו"מ פ"א ה"ט) אינו רק בירושלים, והרי ד"ז קאי גם על כלים (כמפורש שם).

[ולעירי מלשונו כאן, "שחזקת כל הכלים ביום טוב טהורין", ולא התנה זהו דוקא בירושלים. (משא"כ לפני"ה, במצא ב"ד ניסן, שפי' דקאי בירושלים). וכמו"כ ליה"ה, דמשמע קצת, ר"ה הוא בכל הכלים, שחזקתם טהורים, ולא רק בסכנינים הנמצאים, ולפ"ז אין הטעם משום שבדואי הטבילו לצורך שחיטה, וכמ"ש בפי"ה שם (וכבר העיר בכס"מ עמש"כ הרמב"ם כאן לפרש באו"א, לפי של"ג על כלים הנמצאים ביום זה) – שרק ב"ד ניסן אמרו כן, שצריך להטביל סכנינו לצורך שחיטת פסחון, משא"כ בשאר יו"ט ל"ש למימור הכי. אבל משמעות סוגיית הגמ' פסחים שם, וכן במאירי שם, שגם ביו"ט הוא מה"ט. אלא, שבשאר כלים בלא"ה טהורים בירושלים, כנ"ל].

(ובאמת, עיקר כוונת הרמב"ם שאפי' בירושלים במצא ב"ג שונה ומטביל, וכמ"ש הראב"ד בביאור דעתו, דאוקי לה בנמצאת בירושלים, דעכצ"ל דלא מיירי חוץ לירושלים, שבלא"ה חייב בטבילה. והכריח מזה, שגם בירושלים גזרו על סכנינים הנמצאים, חוץ מהנמצא ב"ד וביו"ט. וא"כ אפ"ל, שלענין זה – קאי גם בנמצאת חוץ לירושלים. אלא שד"ז לא נתפרש להדיא ברמב"ם).

ולכא"ז צ"ל, דאף שגזירת כלים הנמצאים הוא בפשטות מחשש שנפלו מע"ה (וראה אפיקי מים טהרות (מיטלמן) סס"ב סק"א, בשלילת ד' הח"א טהרות ס"ז סק"ד דמיירי ברובם חברים. וראה שם סי"ח סק"ד שהוא מחשש מיעוט זבים), מ"מ חמירי מכליו של ע"ה בענין זה, שלא אמרו שחבריה הם ברגל וכליהם טהורים רק בכלים של ע"ה, שאפשר לברר אצלו אם נטמא (אף שא"צ לברר בפועל), וכאן מיירי בכלים הנמצאים (בשווקים וכו'), ויש לחשוש שמה בזב או במת נטמאו (שם ה"ד), שהרי לא כאו"א יכול לטהר עצמו. (וכמו רוקים הנמצאים בירושלים, שאף שבאמצע הדרך טהורים מה"ט גופא, לפי שכל ישראל טהורים ברגל, שבצדדים טמאין, כיון שהטמאים ברגל – והיינו, מי שנשאר טמא ואינו יכול לטהר (פי"ה) שקלים שם מ"א) – מועטים ופורשים לצדי הדרכים (משנה שקלים שם. רמב"ם אבוה"ט פ"ג ה"ח)). (ואף שלשונו במטמאי מו"מ פ"א ה"ב משמע קצת דשוו אהדי (כלים של ע"ה וכלים הנמצאים) – יל"ד. ובלא"ה מוכרח

הלכתא למשיחא: סך-הכל של הקרבנות להיום [וכן בכל שאר ימי הפסח], שלוש-עשרה קרבנות (ומפורטים בנוסח התפילה, "ונשלמה פרים שפתינו"). וזהו בנוסף לקרבנות הפרטיים שעל כל אחד להביא ביום הראשון של חג: עולת ראיה (אלא שבפועל לא דייקו להקריבם ביום טוב ראשון), שלמי חגיגה, ושלמי שמחה (שחיוב הקרבנות פעם אחת במשך החג - כתשלומין ליום הראשון).

היום, יום ראשון של פסח, החליל מכה לפני המזבח.

בחזרת הש"ץ תפילת טל¹⁶⁹. ברכת כהנים.

אין הצבור עונים אמן עד שתכלה הברכה מפי הכהנים¹⁷⁰. עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה. יחזירו פניהם נגד פני הכהנים, ולא יחזירו פניהם אנה ואנה ושנשיאת כפים אינה אלא פנים כנגד פנים. וצריך לשמוע ולכוון לברכתם.

ברכת כהנים. כשאומרים תיבת יברכך - המתברך ראשו באמצע. ה' - מיסב ראשו לימינו, שהיא שמאל המברך. וישמרך - באמצע. יאר - לשמאלו שהיא ימין המברך וכו'. שלום - ראשו באמצע. אמירת רבש"ע - בשעה שהכהנים מנגנים דוקא, אבל כשאומרים התיבות צריך לשמוע. כשמנגנים ל"וישם" אומרים רבוש"ע... הצדיק. כשמנגנים לתיבת "לך" ואם... אלישע. ל"שלוש" וכשם... לטובה. כשאומרים "שלוש" - אומרים "ותשמרני ותחנני ותרגני". אדיר במרום אומרים אחר עניית אמן כשעדיין הטלית על פניו.

אחר הדוכן לא יאמרו יישר כח כהנים עד אחר כל הקדיש תתקבל. ולכן במקום שנוהגים לומר יישר כח נכון שלא ירדו הכהנים מן הדוכן עד אחר סיום הקדיש כדי שלא יתבטלו מעניית אמן.

שש זכירות אחרי התפילה.

סדר הקידוש: אתקינו ליו"ט. אלה מועדי. סברי מרגן. בורא פרי הגפן.

לא בירך שהחיינו בליל הראשון ונזכר למחר אומר בשעה שנזכר.

שמחת יום טוב: עיקר המצוה ברגל שיהי' שמח וטוב לב, וכל היום חייב בשמחה וטוב לב. ואינה שמחה פרטית אלא שמחה כללית שמחוייב לשמוח ביו"ט בכל מיני שמחה שיכולת בידו לשמוח. וכל שמחה הראויה לאדם וכל דבר המשמחו חייב אדם לעשות ברגל, בכל דבר שלבבו מוצא שמחה וקורת רוח באכילה ושתי' וטיול וכל דבר ששמחה היא לו. ואפילו אם כבר אכל ושתה

לחלק ביניהם (ולהיפך), שהרי כלים של ע"ה טמאים גם בירושלים, והיינו אפי' טומאת מת, משא"כ בכלים הנמצאים (וראה גם ח"א שם ס"ח סק"ג).

ומ"מ הקלו ביו"ט בירושלים, אף בנמצאים. (וצ"ע מ"ש מרוקים הנמצאים, שבצדדים עכ"פ טמא. ולהעיר ממאירי פסחים יט, ב שגם בכלים הנמצאים, באם מצאם מוקצים במבואות קטנים, כמו שפינהו אדם לשם, טמאים. ונראה שפי' כן מש"א בפסחים שם "בזויתא". וצ"ע בדגמ' קאי לר"מ דוקא).

ואף שע"ה אין בקיאים בדיני טומאה (ראה פיה"מ כלים פ"י מ"א. מטמאי מו"מ פ"י ה"א) ובפרט בטומאת היסט (מטמאי מו"מ פ"ג ה"ד) וכן אין יודעין הלכות טבילה וחגיגה (שם ה"ב), ומה שייך לברר אם נטמאו או לא. וצ"ל שגם לזה ל"ח מה"ת כ"א מחמת גזירה, לפי שרובם בקיאים ונוהרים, ורק מדרבנן חיישינן למיעוטא, וברגל ל"ג לחוש לזה. [ודוגמא לדבר: דין טומאת מת, שבכלי סתם של ע"ה חוששין שמא טמא מת הוא (מטמאי מו"מ פ"א ה"ב. שם פ"ג ה"א), ובאמר להדיא שכלי זה טהור מטומאת מת נאמן (פ"א שם. וראה לקו"ש שם ע' 23). וכן במכירו שאוכל בתרומה (פ"ב שם). וכל גזירות חכמים הם כך, ולדוגמא, שמחד גיסא ע"ה מטמא גם בהיט (לדעת הרמב"ם. ובמק"א הארכנו. ואכ"מ), ולאידך בסתמא ל"ח לטומאת היסט בע"ה, אף שאין בקיאים בטומאת היסט, ורק כשנמצא לבד ללא השגחה (פיה"מ טהרות פ"ז מ"ב). ולהעיר מתפ"א טהרות פ"ח מ"ב (בבועז סק"ד) שאשת ע"ה נאמנת לפעמים. ומצינו כמ"פ שנאמנים - נוסף לתקנות מיוחדות בזמנים ומצבים מיוחדים (ראה מטמאי מו"מ פ"א כמה דוגמאות) - ראה טו"א פ"ט ה"ז. שם פ"א ה"א. פט"ז ה"ב. ושם הטעם שאינו משקר אלא דיניו בקי בדיני טומאה - ערוה"ש העניתי סי' קפד ס"ב ואכ"מ]. ויומתק יותר להנת' בלקו"ש שם ע' 25, שברגל חל גדר ציבור על כולם. (ולהעיר, שבשעתו בהשיחה - כ' חשון תשמ"ו - נת' בזה, שהוא מעין **דוגמא** "כענין דאורייתא תקון") הדין דטומאה הותרה בציבור.

ובראב"ד (ה"ל) כ' שחון לירושלים יש לחוש משום מגעות עוברים ושבם, משא"כ בירושלים שאין טמאים מצויים שם. ופשוט, שאין לפרש בכונתו דחיישנן לנגיעת נכרים - דלשונו ל"מ כן. גם י"ל דמייירי בישראל החשוד על הטהרות יותר מע"ה, שעה' רובם נוהרים מטומאה ורק מדרבנן גזרו, משא"כ במי שלמטה מדרגת ע"ה.

169) ובשיחת ש"פ צו תש"ג (בלתי מוגה) שע"פ מנהג ישראל נאמרת בניגון מיוחד, ושלכן צריך הש"צ להכין א"ע לזה מבעוד מועד.

170) ובפשטות, לא סגי ברוב כהנים וצ"ל כל הכהנים.

הארכת הניגון מכלל הברכה היא, אא"כ מאריך הכהן הרבה, שאז יענה אמן מיד.

ושמח בשמחת יו"ט כראוי, אעפ"כ כשעושה אח"כ דבר המביא לידי עצב אפילו על שעה קטנה¹⁷¹ מבטל בזה מ"ע של שמחת יו"ט¹⁷².

האנשים אין יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט אלא ב[רביעית¹⁷³] יין¹⁷⁴ כל יום (וגם בחול המועד). אך אפשר לצאת ידי חובה בשתיית הרביעית מכוס הקידוש¹⁷⁵. כ"ק אדמו"ר (מהור"י) נ"ע שתה רביעית יין בכל סעודה. והקטנים נותן להם קליות ואגוזים משום שמחת יום טוב.

שמחת יום טוב חייבים מדאורייתא ועם כל זה ודאי אין לבסומי כו' וכמו שכתב הרמב"ם גבי שמחת יום טוב לא ימשך ביין כו'.

מצות עונג יו"ט: צריך לקבוע כל סעודה על היין, דהיינו שישתה יין באמצע סעודתו אם ידו משגת וירבה בבשר¹⁷⁶ ויין ומגדנות כפי יכלתו.

תזכורת: מנהגנו שאין אוכלים עד אחרי כורך של סדר השני מכל המינים הנכנסים בחרוסת ומרו (כגון חסה, חריין, תפוחים, אגוזים וכו') וגם תבשיל של מרור בכלל.

ברכת המזון כדאיתמול.

הלכתא למשיחא: בזמן שבית המקדש קיים אוכלין [כל שבעת ימי הפסח] בשר שלמים לשמחה.

ונתבאר בלקוטי שיחות¹⁷⁷, שלדעת אדה"ז, ש"עיקר המצוה" דשמחת יום טוב (אצל אנשים) היא אכילת בשר שלמים, אין זו שמחה גשמית בלבד, אלא שמחה של מצוה, ושיש בה קדושה (אכילת

171) אבל להעיר מהעמק שאלה שאילתא סז סק"א: שאין מצות שמחת החג תמידית בלי הפסק אלא הוי כמו כל מצוה זמנית אכילת מצוה ותק"ש שאינו אלא פעם אחד ה"נ מצוה לשמוח שעה א' ברגל. אמנם, התם קאי לענין אכילת בשר ושתיית יין (וראה גם שפ"א סוכה מת, א), ולא בעיקר החובה להיות שמח.

172) ראה סהמ"צ להרמב"ם מ"נ ע. יראים סרכ"ז. ר"ן סוכה רפ"ד. שו"ת שאג"א סס"ח. חת"ס מו"ק ח, ב. שו"ת מנחת יהודה (לר"ל בר"ה הלוי, פיערקוב, תרפ"ח) או"ח ס"ה סק"ב. שו"ת שבה"ל ח"ה סס"ג סק"ג. ועכ"פ חייב בזה מדרבנן – כ"מ בתוד"ה עשה – מו"ק יד, ב. ועצ"ע אם הדבר מתאים לגמרי לשיטת אדה"ז – ראה שו"ע אדה"ז סרמ"ב קו"א סק"ב. שם סתקב"ט ס"ז, ונת' בלקו"ש חל"ג ע' 65 ואילך. ואכ"מ.

173) כ"ה להדיא בתו"א מגילת אסתר צט א, וכו"מ. וכבר העירו ממש"כ החינוך מ' א: דפחות מזה השיעור אינו ראוי ולא יתעורר לב האדם עליו. ומש"כ בשו"ת הרא"ש כלל כה ס"א – אינו שייך לדין שמחה, כפשוטו. ולהעיר מביצה ד, א דרב לא מוקי אמורא על' משום שכרות, ועכ"ל שהוא ברביעית. וכן מוכח גם מקושיית מהרש"א שבהנ"ל הבאה.

174) בנוגע למיץ ענבים – ראה הלכה יומית אות תשל"א ובמ"מ וציונים לשם בארוכה. ודון מינה ואוקי באתרין. ובפשטות חייב בכך גם כשאינו ערב לו, כדמוכח מסהמ"צ להרמב"ם מ"ע נד. וראה גם יש"ש ביצה פ"ב ס"ה. ומש"כ בחדא"ג מהרש"א נדרים מט, ב ד"ה אלא קידושא, שבאינו ראוי לו (כר"י בר אילעי שה' חונג צדעיו) פטור משתיית יין – היינו כשמוזקו. ובכל אופן, יכול לשתות מיץ ענבים, כנ"ל.

175) ראה שיחת אחש"פ תשל"א. וכ"מ בתוד"ה ידי יין – פסחים קה, ב. [לכאול' לא שנא משלמי שמחה שא"צ שיהא מהחולין ובה אף מהמעער]. ועוד ענין מצד מצות עונג כדלקמן. ולהעיר משיחת יום ב' דחה"ס תשט"ז בתחילתה. וראה שיחת שמחת ביה"ש תשי"ט. ר"ד בסעודה ליל א' דחה"ש תשכ"ו. ליל א' דחה"פ תשכ"ט.

176) בנוגע לאכילת בשר משום מצות שמחת יו"ט, שאינה חובה אבל מצוה (מדרבנן – ראה שיחת ש"פ האיזנו תשל"ח. ר"ח שבט תשמ"א. ש"פ קדושים תשמ"א. ליל ד' דחה"ס תשמ"ז), אם צ"ל בשר בהמה דוקא (ששק"ט מזה באחרונים. ואכ"מ) – ראה שיחת ש"פ בשלח תשכ"ו. ש"פ בחוקותי תשל"ל. ליל הושע"ר תשמ"ה. ר"ד בעת הסעודות ליל ב' דר"ה תשכ"ט.

ושיעורו בכזית – כ"ה בכ"מ (ראה ניומקי או"ח סתקב"ט. דרכי חו"ש אות שצה ובהערה שם בשם בעל ד"ח מצאנו. (וראה סדר שנה האחרונה הע' לג). שו"ת רבבות אפרים ח"א ס"ט. ו"ה להדיא בר"ד בעת הסעודה דיום שש"פ תשל"ל. וכ"מ בביצה יא, א. ולהעיר משו"ת אבנ"ז או"ח סת"ז. וכו"ה לענין שלמי שמחה – צ"ח פסחים עא, א ד"ה וכן תימא. שפ"א ר"ה ה, א. ועוד. וי"א לאכול בשר לשבוע (ראה פירש"י חגיגה ז, ב. וראה אבני המקום חגיגה סמ"ח. וי"ל, שזהו רק מצד אכילת קדשים), והיינו כביצה).

ויוצא ידי חובתו גם בבשר שני ימים ויליה אחד משחיתו. (ראה הדעות בב"י או"ח סתקנ"ב. והעירו בזה בכ"מ לגבי שמחת יו"ט (וראה לענין עירוב תבשילין בכלבו הל' ע"ת ס"ט ובאר"ח ס"ב) – ראה כבוד שור חולין פג, א. שו"ת חו"י סי' קעה, הובא בפת"ש יו"ד ס"א סק"א. שו"ת תנינא ח"ב סוסי' י. ש"ד מערכת יו"ט ס"א סק"י"ב. שם דברי חכמים סי' קל. והובא במנחת יו"ט סצ"ח סקע"ב. והנה, אף לדעת התוס' תענית ל, א וסמ"ק שהובא בב"י שם שמונים משעת השחיטה ולא משעת מליחתו, וגם לפרישה שם סק"א שגם אם הוא ללא מלח אחר ב' ימים פקעה מעלתו (ודלא כגבורת ארי תענית שם שכתב איפכא שללא מלח איכא שמחה גם אח"כ) – הרי כתבו התוס' שם, הביאו בב"י, שלדין גם מליח זמן מרובה בכלל בשר המשמח. וכש"כ בימינו שנמצא במקרו ולא חלף והלך טעמו כלל. (אבל להעיר שבמהרה"ל על הטור שם, שאף אם אין שמחה מ"מ איכא עונג). ועוד, שגם בשהה במלחו ג' ימים יש קצת שמחה – ראה לבוש או"ח סתקנ"א ס"י. וגם י"ל לד"ד דין אכילת בשר בסעודה המפסקת (שהוא גם מחמת שנתבטלו קרבנות וממילא צ"ל דומה לשלמים) לדין שמחה באכילת בשר ביו"ט. וגם דין שמחה באונן ל"ד לשמחת יו"ט. ובכלל, עיקר השמחה בבשר היא מחמת הסעודה דלא מיקרי סעודה בלא אכילת בשר – ראה יש"ש ביצה ס"ה. מחה"ש סרמ"ט סק"י. וליקוט הגרשוני שם סק"ב. עשרים גרה סי"ב).

קדשים), עייש באורך¹⁷⁸. לקיצור דיני אכילת קדשים, ראה בסוף הלוח.

נוהגין קצת בני אדם למעט באכילת מצה ביום ראשון כדי לאכול בליל שני לתיאבון.

יש להימנע מלקבוע סעודה משעה עשירית ולמעלה (בשעה 4:19), בכדי שיוכל לאכול סעודת יום טוב שני לתיאבון. ואם שכח או עבר ולא אכל סעודת יום טוב קודם שעה עשירית, יאכלנה אחר כך.

משחק האגוזים¹⁷⁹: אסור לשחוק באגוזים¹⁸⁰ כדי להרויח¹⁸¹, אפילו בשוחק בתם וחסר [=זוג או פרט¹⁸²], מפני שדומה למקח וממכר. ומכל מקום אין למחות בנשים וקטנים לפי שבדאי לא ישמעו ומוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים.

מנחה: תפלה לשלש רגלים. לא לשכוח "מוריד הטל".

178) וידועה החקירה אם המצוה רק באכילה או גם בהקרבה. ולדעת הצ"ח – הובא שם הע' 35 – המצוה להקריב פעם א' בחג. ועוד מצוה באכילה במשך החג. וז"ח בשיחת אחש"פ תשכ"ד. אבל להעיר משיחת פורים תשכ"ה (בסרט הקלטת) ש"ע דין קרבים כבר מעיו"ט (וקאי רק אחיגה ושמחה, כפשוטו). ומשמע שם שמה שאצל זביחה בשעת שמחה מהני גם למצות הקרבה, או דקאי כהסבדא שיש רק מצות אכילה. והאריכו בדיוקים מראשונים לכאן ולכאן. ובכמה אחרונים מצינו שנקטו להדיא שיש גם מצות הקרבה – ראה בכ"ז ב"ח או"ח סי' תקטב (הובא שם ע' 64). צ"ח שם ופסחים ע"א, א. שו"ת חת"ס ח"ז סכ"ח. מנ"ח מצוה תפח. הגהות אמרי ברוך לטו"א תגיגה ו, ב. שפ"א ר"ה א, ה. חסדי דוד תגיגה פ"א ה"ה. ועוד. ולכא"ו נ"ל לה"ר דתרווייהו איתנהו, מרמב"ם חגיגה פ"ב ה"ד, ממה שהצריך ב' הטעמים. ומצאתי בס' קול בו לוי ס"ג ד"ה ואת זה (בדפ"ח – ח, ק"ג, א ואילך) שעמד בזה. וראה גם חת"ס שם. משנת יעבץ או"ח סמ"א סק"ו. וי"ל ב"ע במפתחות ברמב"ם פרנקל ואינו תח"י כעת. שוב עיינתי שם וראיתי שלא הביאו כלום זולת ל"ד קול לוי הנ"ל. ומ"מ י"ל שכיון שהמצוה שיהא בשר קרבן צ"ל ראוי לביאה. והרי אצל זביחה בשעת שמחה. וא"ש גם הקושיא שקל"ל נאכלין בכל העיר (ראה מפתחות הנ"ל). ואכ"מ כעת].

179) המנהג לשחוק באגוזים (בפסח, הובא בכמה ספרים, ונתנו טעמים לדבר – ראה אוצר כל מנהגי ישורון ע' 151. אמרי יואל (הערצאג – לאנדאן, תרפ"ד) ויקרא בסופו (א, א). ועוד. וראה גם מפיק מרגליות (הורוויץ – וילנא תר"ג) אות יו"ד (א, א) שהתירע על המנהג. ובאמת, מקורו קדום מאד – ראה תפ"ח ר"י טוב עלם שבהגהות מרדכי סנהדרין סתש"ג, שלא הותרה שחיכת [= משחק] אגוזים אלא לתינוקות ביו"ט הראשון של פסח בלבד, כדנתיא מחלקים להם אגוזים כדי שישאלו. ועוד לפני"ז, בתשובות ופסקים מאת חכמי אשכנז וצרפת (ירושלים תשל"ג) בנספח ב' לסס"ג (ע' 315) בתשובה לרגמ"ה (כנראה – ראה שם סס"ד – ע' 109 – בהערות המהדיר): ושולתה על הקהילות שרואין ביו"ט של פסח משחקין בשחוק זה ושותקין להם וכו'. ועיי"ש שאולי נשתלשל ממה שמחלקים לתינוקות קליות ואגוזים כדי שישאלו, כנ"ל. [להעיר מבעי"ז שאר"ב סוסי' תריא שנהגו התינוקות לשחוק ביו"כ באגוזים ואין למחות בידם ונשתרבו המנהג מדין הפצעת אגוזים מן המנחה ולמעלה]. ועוד שם, שמה שהוקנים רואים ושותקים כשקלי הדעת מתערבים עם התינוקות ומשחקים עמהם (ואף שיש בו כמה איסורים, ראה שם בפירוט) – מתוך שביו"ט שמחה יתירה היא דכתיב ושמתח בחגך, ובאותה שעה מצוה היא בתינוקות, אמרנו הנח להם שיהו שוגגים ואל יהיו מזידים, עיי"ש בארוכה. [וראה או"ז עירובין סר"ט] ששיחוק בפסח בביצים].

180) וגם בשוחק דרך צחוק בעלמא (שאר"ב משום מו"מ), אין שוחקין על גבי קרקע גזירה שמא יבואו להשוות גומות שבקרקע במתכוון, ואפילו בקרקע המרוצף אסור גזירה משום שאינו מרוצף. [ואף ברוב בתי העיר מרוצפים אסור – ראה שבה"ש חורש סכ"ח. קצוה"ש סי' קמו בבדה"ש סוף סק"ס (ע' קלא). שו"ת שבה"ל ח"ט סע"ח ד"ה בענין. ועוד. וכש"כ במשחק ברחוב מחוץ לבית. ואכ"מ]. אבל מותר לשחוק על גבי השלחן או על גבי מחצלת.

אמנם, בפשטות מיירי הם רק בשחוק שמגלגלין האגוזים ע"ג קרקע (כפירש"י עירובין קד, א ד"ה משחקות וד"ה לאשוויי. וכוות' נקטו רוב הראשונים. וז"ה דעת אד"ה סע"ח ס"ו), ולא בוריקתן מעל הקרקע, או אפי' עליו אבל לא בדרך לגלגל. (אבל ראה פיר"ח עירובין שם – באו"א. אמנם, גם לפיר"ח מוכח בתוס' שם ד"ה הכי דס"ל להיתרא, ממש"כ שבאגוזים ע"י זריקה ל"ש אשוויי גומות). וראה גם מקו"ח בקיצור הלכות ש"ח סמ"ה (שהמתירין לשחוק בכדור היינו ע"י זריקה). משנ"ב שם ס"ק קנח. שו"ת שלמת חיים (מהדורת תש"ה) סרפ"ח. וז"ה בשו"ת זקני יהודה (לר"א די מודינא) ס"כ"ב שבשחוק הראקטיא ל"ש חשש השוואת גומות. וצ"ע"ל בשר"ת באר עשק ספ"א (צג, ב) דמשמע קצת שגם במשחק הרקטי"ה דמיא לאגוזים (שאינו משווה גומות מדאורייתא, ומשמע דברגני טפיו אסור. ויל"ד). וכ"ז דלא כמשנה הלכה סע"ח סקמ"ה. שם סע"ח סק"ה.

181) ראה ערוה"ש שם. ועוד.

182) ומצד משחק בקוביא – הנה לדעת שלה"ג (עירובין לה, ב – בדפי הר"ף, והב"ד בב"ח או"ח סע"ח ד"ה כתב ב"י, ובמ"א שש"כ סק"ה) כיון שהמשחק תלוי בחכמה אי"ב משום משחק בקוביא, וחלק שם על ריא"ז שאסר, עיי"ש. וכ"מ בתוס' (סנהדרין כה, ב ד"ה כל כי. ב"מ ע"ד, א ד"ה הכא), ושבקוביא לאו בידו הוא כלל. (וראה מש"ה על שלה"ג עירובין בתשו' רא"ש סוביני, הביאו בפחד יצחק ערך שבועה שלא לשחוק. ושם: וכמדומה לי שבעל שלה"ג לא ישב בסוד משחקים כי לא בהמה טמון חלקו). אלא שהיתר זה מתאים רק במשחקים התלויים בחכמה (ובכשתוק השקא"ק הנוכח שם. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' ד"שסח. וע"ג), אבל יש ממשחקי אגוזים הנהוגים התלויים במזל וגורל, ולכאורה ליתסרי. וכ"כ בשו"ת תורת אמת למהר"א ששון סי' קפ (הובא במ"א סע"ח סק"ה) בדעת ריא"ז, שמשחק האגוזים אין בה חכמה או אי"ב משום אסמכתא. ולכאורה נראה מדבריו שחלקו ריא"ז ובעל שלה"ג בהא גופא אם משחק האגוזים בגרד חכמה או לא.

אמנם, לאידך, איפכא מצינו במרדכי ב"מ שש"כ"ב בשם הראב"ה (והובא בהגמ"י מכירה פ"א ה"ג (אות ח), והביאם בב"י חו"מ סר"ז ד"ה וכתב המרדכי (בהוצאת מכון ירושלים – ע' פא). אבל ראה שו"ת הראב"ה סתתקצ"ז דמשמע קצת כשלה"ג. אלא שהיא תשו' רבינו אפרים. ואינה שלו. וראה גם שם סתתקצ"ו), שכל שאינו תלוי בחכמתו גמרי ומקני אהדי, אבל במשחק בקוביא אמר אבא יענא דענא בקישיא טפי והוה אסמכתא. ולדבריו, דוקא במשחק התלוי בחכמה איכא אסורא. וכ"כ כמה ראשונים (ראה רמב"ן ב"ב קסח, ב. ר"ן שם. ר"ן סנהדרין כד, ב. נמוק"י סנהדרין כד, ב. שו"ת הריטב"א סכ"ב הובא בב"י חו"מ שם ד"ה כתב הריטב"א (שם ע' סח). וכ"מ בב"מ שאסמכתא היינו דבבר התלוי בחכמתו דוקא. וכ"כ השלה"ג עצמו בסנהדרין (ד, ב – בדפי הר"ף) שכל שחוק תלוי בחכמה אסור משום גול ושחוק שאינו תלוי בידו ובחכמתו שרי דגמרו ומקני. (וראה שו"ת זקני יהודה שם סע"ח שסברא נכונה היא. אלא שבעלה"ג שם הביא חולקים, מטעם אחר, ולא

אסור להכין שום דבר לצורך יום שני של חג עד לשעה 8:28. ולדעת אדה"ז - גם ע"י נכרי אסור¹⁸³.

אין להוציא בשר וכדומה מהמקפיא ביום ראשון להפשיר עבור יום שני של חג¹⁸⁴. כשמבשלים עבור יום הראשון, יש לוודא שהמאכלים מוכנים וראויים לאכילה - ויש שהות לאוכלם - בו ביום לפני שקיעת החמה (7:44).

ליל רביעי, ט"ז ניסן, ליל ב' דחג המצות, אחד לעומר

הדלקת נרות (אחרי השעה 8:28) מאש הדלוקה לפני החג. באם שכחו להדליק הגז וכיו"ב מערב יו"ט, אפשר לבקש מגוי שידליק אש מוכן עבור היהודי. למנהגנו, ניתן להדליק מיד בזמן הנ"ל, ואין מקום וסיבה להמתין בדוקא שלא להדליק עד לפני קידוש.

מדליקים הנרות לפני הברכה כבשבת. בהדלקת נרות שתי ברכות: ברכת להדליק נר של יום טוב, שהחיינו. טענה הברכה או שכחה "שהחיינו" ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אין לכבות הגפרור אלא יניחו ויכבה מאליו.

מחמת דבר התלוי בחכמה עדיף טפי מגורל. וראה משה"ק ע"ז בשו"ת רב פעלים יו"ד ח"ב ס"ל, שבשבת קמט, ב, מוכח להדיא דגורל (מנה גדולה כנגד מנה קטנה) הוי אסמכתא. וכן נפסק לדינא בטושו"ע או"ח ששכ"ב ס"ו, ושתק לה הרמ"א. ומכיון שכן כתב שם לחלק, שגם למדכי ודעמי שבדבר התלוי בגורל ליכא אסמכתא, איסורא מיהא איכא. ודוחק קצת. וראה שו"ת תפלה למשה ח"ה חו"מ ס"ח סק"ד. שם סני"ט. יב"א ח"ז חו"מ ס"ז סק"ב. ודבריהם צ"ב. ופשטות ד' המרדכי בשם ראב"ה שגם למ"ד לאסור משחק בקוביא בכל אופן (גם ביש לו אומנויות אחרת) כשאינו תלוי בחכמתו אוני בכלל האיסור. וכן אין ליישב, דמייירק כשהמעות על הדף (כדלקמן) דהא לא מה"ט קאתי עלה. ויותר נראה (כעין ד' רב פעלים, אבל באו"א) דס"ל שבמטיל גורל מנה גדולה כנגד מנה קטנה שאני, שנראה כמשחק בקוביא וחומרו לטול ממון חבירו - ראה שלה"ג שבת שם (סד, א - בדפי ה"ר) בשם ריא"ז. או דשאני גורל דהתם שאינו מרצונו, משא"כ בשנים שהמרו זא"ז). ומכיון שכן צ"ב ההיתר בהנהוג לשחק באגוזים במשחקי החכמה. וכבר כתב בד"ח חו"מ סר"ז סק"י מהנהגות מרדכי הנ"ל, שכל שחוק דין אחד להם אפי' לשחוק באגוזים. וראה כנה"ג חו"מ סש"ע בהגה"ט סק"ה.

ואכן בהגמ"ר ובש"ע אדה"ז ועוד הביאו רק לשחוק באגוזים וק' לתינוקות ביו"ט ראשון של פסח, כנ"ל. וכ"ה בתשו' רגמ"ה הנ"ל, שאסור משום משחק בקוביא. ובב"ח או"ח ששל"ח (בד"ה כתב ב"ו) אכן פ' בדעת האגור שטעם האיסור לשחוק בתם וחסר הוא משום דמי לקוביא ואף בחול אסור. והב"ד בשכנה"ג שם בהגב"ס סק"ב. וכן הביאו לדינא בעו"ש שם סק"ה הביאו לדינא. וכ"כ מד"ע במור וקצינה שם. (וראה ערוה"ש שם ס"ג שכתב ללמד זכות דליכא משום מקח וממכר, כיון שהוא אסמכתא דלא קניא, וה"ז מתנה בעלמא).

אבל בהגמ"ר ובש"ע אדה"ז ועוד הביאו רק לשחוק ביו"ט ראשון של פסח, כנ"ל. וכן פתרו להדיא בשבה"ל ס"י קכא (וכנראה לא ה' חלק זה בשבה"ל תח"י הב"ו והב"ח. וכבר העירו בזה). אלא שאין הכרח שחולקים לדינא, ומייירי הכא רק מצד דיני שבת. והרי כיוצא בדבר ראינו ברמב"ם, שהביא בה"ל שבת (פכ"ג ה"ז) האיסור לשחק בקוביא בשבת משום מקח וממכר, אף שהביא ד"ז ממש גם בה"ל גזילה (פ"ו ה"ז) משום גזל מדבריהם. וכ"ה בשו"ע או"ח ששכ"ב ס"ו. וכן מצינו בפמ"ג ששל"ח בא"א סק"ה, שכתב בנדוד"ל לענין שחוק האישקאק"י, דאף בחול אסור משום מוכש לפני. (והארכונו בזה בשו"ת שבת באתרא דרב שם. ואכ"מ). ושו"ת שהעיר שם בשו"ת שלמת חיים שם סרצ"ט, וכתב ליישב שמה שלא נזכר האיסור לשחק באגוזים גם בחול, שבשבת האיסור פשוט יותר מבחול.

והנה, במשחקים הנהוגים ה"ז כמעט שהם על הדף, ולרמ"א חו"מ סר"ז סי"ג וסש"ע ס"ג ליכא בהכי משום אסמכתא. אמנם, אדה"ז בה"ל גזילה ס"א הביא ב' הדעות ולא הכריע. ואף הוסיף במסגרת שאעפ"כ איסור יש בדבר. ומקורו ממג"א ששכ"ב שם. וראה משנ"ב שם בשע"צ סק"כ. ואכן בירושב"א שבת שם כבר כתב, דקוביא לאו גזל הוא אפי' מדברנו, דלאו אסמכתא הוא, ומ"מ אסור לעשותו שאין לאדם לזכות בממון חברו שלא ברצונו. ועוד שמה ילמוד לעשות בקבע ולא יעוסק ביישוב של תעלם. (וראה גם שו"ת רב פעלים שם בדעת הרמ"א, שמש"כ שפשט המנהג להקל היינו שאינו פסול לעדות אבל איסורא איכא. וכ"כ בביהגר"א חו"מ סוסי' רג. ועצ"ע בל' הרמ"א שכתב ש"פשט המנהג כסבא האחרונה לשחוק בקוביא").

183 ראה שו"ע אדה"ז סעי' ט"ח. ששכ"א ס"ו. סתני"ה ס"ד. סתני"ט ס"ב. וראה בפמ"ג סתק"ג בא"א סק"א (נסתפקנו). דע"ת למהרש"ם ס"א (ממתבר להקל. אבל מש"כ בן בדעת הפמ"ג, צ"ע - ראה פמ"ג סתמ"ד בא"א סק"ה. ובעוד כ"מ, נסמנו לקמן).

שו"ת לבושי מרדכי מהדו"ת או"ח סע"ו (אפשר דשרי וצ"ל ע"כ).

ולהעיר משו"ת נוב"י מהדו"ת סמ"ד ששבות דשבות במקום מצוה הותר רק בשבות קרובה ולא רחוקה. וכבר כתב בן בשו"ת תשב"ץ ח"ב סוסי' קצז. וכ"מ בט"ו סתנ"ה סק"ב - ראה מחה"ש שש"ז סק"ח. וראה א"ר סתנ"ה סק"ג שראוי להחמיר (וצ"ע בא"ר סרנ"ב סק"יב. ע"ז סק"י). בכור"י שם. ערוה"ש שם ס"ג. וכ"פ בחי"א כלל קמח ס"ח. [ובדעת המג"א - ראה סתנ"ה סק"א. סרנ"ב סק"י"ד (ואדה"ז שם ס"ג ופמ"ג שם) וסק"ב סתנ"ה סק"ד. סתנ"ה סק"ד (ואדה"ז שם ס"ב). ושם ההיתר משום שבות בביה"ש במקום מצוה. וראה פמ"ג שם. סתנ"ט סק"יב. תק"י סק"יג (ובפמ"ג שם). סתקכ"ז סק"ג (ואדה"ז שם בקו"א סק"ד). מחה"ש שש"א סק"ה כבוננת מג"א שם. סתנ"ה סק"י"ב בסופו כבוננת מג"א שם סק"א. וראה שו"ת רב פעלים ח"ד ס"א מש"כ ליישב. ועי"ל - ראה מהר"ם בירסק ח"ב סע"ז]. וראה שו"ת כת"ס או"ח ס"י קטז. מנחת פתים יו"ד שש"כ. פמ"ג סתקמ"ד בא"א סק"ב. (וראה מנחת פתים שם. תורת חיים סופר או"ח סרמ"ד ס"ד (ד. ו). משנ"ב סרנ"ד סקמ"ד (ואסקמ"ג שם, תעלם. היתר במידי דפלוגתא). שם שש"ג סקנ"ו. שם שש"ג סק"י ויא. וראה מילואים לשו"ת דברי רננה סכ"ו. והעיר שם מראב"ה הל' עירובין ששצ"א (בראב"ה השלם - ע' שלו). ולהעיר שבש"ע אדה"ז שש"ז ס"ג השמיט מלת "בשבת". ושק"ט בזה. ואכ"מ.

184 אבל באם מוציאו בעוד היום גדול שיהא ראוי לאכילה בו ביום, אחרי שיופשר, אפשר להתיר (ע"פ שו"ע אדה"ז ס"י תק"ב. וראה קובץ הער"ב שבועות תשע"ד. הערות הת' ואנ"ש 770 סוכות תשע"ה. ואכ"מ).

יש מחמירים שלא להשתמש בנר של יום טוב כדי להדליק עמו נר אחר של חול או להדליק את הגז.

אסור לחמם נר ולדבוק בפמוט גזירה שמא ימרח (שישפשפנו להחליקו על פני שטח הפמוט). גם **אסור להתוך שולי הנר** בכדי שיוכל לתוקעו בנקב הפמוט, משום אסור מחתך. אבל מותר לתחוב נר בתוך הפמוט לצורך הדלקת נרות יום טוב, אף שהנר נשחק מעט ואין בזה משום מחתך.

אם הפמוט מלא בשיירי נרות, אף שמותר לנקות את הפמוט, ואין בזה משום תיקון כלי, וכן המשתמשים בנרונים בתוך כוסיות זכוכית, שמותר להם לנקות את הכוסית מדיסקית המתכת של הנרונים שנדבקה לתחתית כוסית-הזכוכית בכדי להניח במקומה נר חדש – מכל מקום, שיירי הנרות וכן הדיסקית שבנרונים, דינם כמוקצה ואסורים בטלטול¹⁸⁵. ולכן, יניח מעט שמן בפמוט, ואז מותר לטלטלו, ויטלטלו עד מקום האשפה, וישליך השיירים באופן ששיירי הנר יפלו ישר לאשפה. בנרונים, שהדיסקית נדבקה לתחתית הכוסית, ולא שייך להוציאם אלא ע"י כלי – אסור לנקותם ולגררם ע"י סכין, כיון שהסכין נעשה לו כיד ארוכה. והעצה לזה, להניח מעט שמן או מים בכוסית בערב יו"ט, שהדיסקית לא תידבק, ואז יכול ביום טוב לטלטל הכוסית כנ"ל עד מקום האשפה, וינער הכוסית באופן שהדיסקית תפול ישר לאשפה¹⁸⁶.

ערבית

מעריב כדאמול.

ספירת העומר

מתחילין לספור ספירת-העומר תיכף אחר תפילת ערבית [כלומר, אחרי הלל שלם וקדיש תתקבל] ("היום יום אחד לעומר", "חסד שבחסד", עם שאר הכוונות המפורטות בסידור¹⁸⁷).

המצוה דכל לילה היא לא רק לספור ולדעת שהוא יום א' וכו' לעומר, אלא גם לדעת (לכוון – כחלק מקיום המצוה, ע"ד הידיעה שזהו יום א' וכו' לעומר) שזהו חלק מ(ספירת) ז' שבועות¹⁸⁸.

מותר לספור בכל לשון שמבין, אבל אם אינו מבין הלשון שסופר בו אפילו ספר בלשון הקודש אם אינו מבינו לא יצא דכיון שאינו יודע המנין אין זו ספירה כלל¹⁸⁹.

עלינו אחרי ספירת העומר. ואם מתפלל במקום שנוהגין לספור אחרי עלינו, יאמר עלינו עם הציבור וספירת העומר לאח"ז.

מי שלא ספר בלילה, סופר ביום ללא ברכה, ושאר הלילות סופר בברכה. וגם אם נזכר למחרתו בין

185 בזמנינו שאינם עומדים לתשמיש אחר. וגם בזמנם, כתב אדה"ז, שאף שמעיקר הדין אינם מוקצה, נכון לזהר שלא לטלטלם כי אם לצורך הרבה. וגם אין להתיר לטלטלם משום צורך אוכל נפש מכמה טעמים. ואכ"מ.

186 והנה, יש שכתבו להקל שבדברים קטנים שא"ר לכולם ואין להם חשיבות אין דין מוקצה – ראה קצוה"ש סי' קטז בבדה"ש שק"י. אבל ה"ע כתב שזהו דבר חדש. וצ"ע שברעי הותר מדין גש"ר ולא מטעמו – ראה הקדמת הבי"ל לסע"ח. ויש להעיר גם מדין כיבוד הבית – ראה שו"ע אדה"ז סע"ז סי"ב. וכן בכ"מ מוכח דלא כסברא זו. וראה נתיב הקודש מוקצה ברונר סי"ב. אוצר נחמד גל' ט ע' לב ואילך בארוכה. ואכ"מ עוד.

187 במשנת חסידים מס' העומר פ"ח מ"ב משמע שהכוונות צ"ל בשעת אמירת המזמורים. וכן גם בסידור האריז"ל לר"ש מרשקוב בסדר ספה"ע (כו, ג) ובסידור ר"י קאפיל בכוונות ספה"ע (קצט, א). ועוד. וכ"כ בכה"ח סתפ"ט סק"ח. אמנם, בסה"ש תנש"א ח"א ע' 453 הע' 48 ובשו"ג שם (וכן בלקו"ש ח"ל ע' 11 ה' 34 ובשוה"ג) משמע שהכוונות **קשורות** גם להברכה.

[ויש שהורו לכוון בעת הספירה גופא. ולאידך, מפי השמועה במעשה רב לכוון לפני הברכה. ואינו יודע מי גילה להם רז זה, שהרי אפ"ל שההסתכלות בסידור על ספירת הלילה שייכת להידיעה והכוונה "איזה יום הוא מהספירה כדי שידע על מה הוא מברך" (שו"ע אדה"ז סתפ"ט סי"ט), ומאן ספין לפרש כנ"ל, או להעיד שראה בעליל שהסתכל על תיבות ה"ל, שכמעט ואא"פ לעמוד עליו בבירור. והנה, יש מי שפ"ל בל' אדה"ז "יכוון לספירה של אותו הלילה" דקאי על מנין ספירת היום, ולא על ספירה השייכת לאותו הלילה ע"ד הקבלה (ז' מדות הכלולות מז'), ועכצ"ל דמירי לפני הברכה, ומה בא לחדש שבהכרח שגם שאר הכוונות צ"ל לפני הברכה. ולדידי, עיקר יסודו צריכה רבה, וגם אם יניח כדבריו, הרי אין הכרח דכחדא ניהו].

188 לקו"ש ח"ב ע' 235 בהערה: ושם לכאורה המצוה וכו' אבל לע"ע לא מצאתי זה בשום מקום.

189 ובש"ת מהרי"ל דיסקין קו"א סי"ה סקנ"ה, דאם הוא יודע כמה ימים היום בספירה והוא יודע שאומר זה עכשיו בלשון הקודש יצא (אף שאינו יודע פירוש המלות). ונסתפק שם, בזמן שצריך למנות שבועות וימים ואינו יודע באיזו תיבות הוא מונה השבועות ובאיזו מונה הימים, שיתכן דגרע ולא יצא.

השמשות וספר אז, יספור מכאן ולהבא בברכה¹⁹⁰. ואם לא ספר גם ביום (כולל בין השמשות, כנ"ל), יספור שאר הלילות בלא ברכה. המסופק אם חיסר יום, סופר שאר הלילות בברכה.

בשיחת אחרון של פסח תש"ח¹⁹¹: אין ליובאוויטש האט מען גערופן די טעג בין פסח לשבועות מיט די נעמען פון די ספירות. און מען איז געווען נזהר אין די ימי הספירה צו דערמאנען די ספירות חג"ת נהי"מ, עס זאל ניט זיין קיין חשש צו ברכת הספירה.

הלכתא למשיחא: קצירת העומר בעסק גדול, וכל הלילה כשר לקצירה¹⁹².

סדר השני

פרטי ליל הסדר – ראה לעיל בליל א' (חוץ מזמן אכילת אפיקומן וסיום הסדר, כדלהלן).

בשיחת ליל ב' דחה"פ תשי"א: כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר שאביו כ"ק אדנ"ע היה נוהג להתחיל את הסדר השני בשעה התשיעית ולסיימו כמה שעות לאחר חצות. וכיון שחייב אדם לומר בלשון רבו . . צריכים כל התלמידים המקושרים והשייכים אל הרבי – להתנהג בסדר ההנהגה של הרבי. ובנידון דידן, בנוגע לעריכת הסדר השני – שיש להתחיל בשעה התשיעית ולסיים כמה שעות לאחר חצות. בסדר הראשון היה כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע מדייק לאכול את האפיקומן לפני חצות, אבל בסדר השני לא היה מדייק בזה, והיה אוכל את האפיקומן לאחר חצות. וכן היה נוהג כ"ק מו"ח אדמו"ר וכיון שכן נהגו כ"ק מו"ח אדמו"ר וכ"ק אדנ"ע, מובן שכן נהגו גם רבותינו נשיאינו שלפנ"ז. – על-פי גלגה בשו"ע כו', לא מצינו טעם לחלק בזמן אכילת האפיקומן בין הסדר הראשון לסדר השני, אבל, מובן וגם פשוט שכיון שכך נהגו רבותינו נשיאינו, בודאי היה להם טעם על זה על-פי פנימיות הענינים. ומלבד הטעמים הפנימיים שבזה, ישנו גם הטעם הפשוט – שבסדר השני היו נוהגים להאריך בביאור ההגדה, ובמילא היתה מתאחרת אכילת האפיקומן עד לאחר חצות¹⁹³.

אחרי כורך של סדר השני אפשר לאכול מכל המינים הנכנסים בחרוסת ומרור.

בספר השיחות¹⁹⁴ מובא שיש נוהגין לומר ולקרות שיר השירים בזמנים מסויימים במשך השנה. ולפי מנהג חב"ד – אין אומרים זה (אפילו בלי ברכה) [מלבד יוצא מן הכלל שיש נוהגין לומר שה"ש בליל הסדר, ובפרט בליל שני – כפי שנהג אאמו"ר ז"ל].

ליל ב' דחג המצות קריאת שמע שעל המטה כמו בכל יום טוב.

יום רביעי, ט"ז ניסן, ב' דחג המצות, אחד לעומר

סוף זמן קריאת שמע היום בשעה 9:26.

שחרית (עם "מוריד הטל") ומוסף כדאמול (מלבד תפילת טל).

קידוש כדאמול.

טוב לעשות איזה דבר בסעודה ביום שני לזכר לסעודת אסתר שהיתה ביום זה שבו ביום נתלה המן¹⁹⁵. מסופר שבסעודת חג הפסח תשכ"ט אמר כ"ק אד"ש שאין הכוונה לשינוי אלא להוספה, וכששאלו במה מתבטאת ההוספה, באכילה, בניגון או באמירת "לחיים", ענה: יכולים אתם לעשות את כל השלושה...

הלכתא למשיחא: הקרבת קרבן עומר¹⁹⁶.

190) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' ג'תתעב. ושנ"ת.

191) סה"ש תש"ח ע' 223.

192) פרטים ברמב"ם הלכות תמידין ומוספין פרק ז.

193) למעשה, הנהגת כ"ק אד"ש גם בליל ב' להקפיד שאכילת אפיקומן תהא לפני חצות, כמפורסם.

194) תש"נ ח"ב ע' 664 בהערה.

בנוגע להנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע – ראה ר"ד ליל ב' דחה"פ תשכ"ה. סעודת יום א' דחה"פ תשכ"ז. יום ב' דחה"פ תשכ"ט.

195) ונתבאר בארוכה בלקוטי שיחות כרך ג ע' 1016.

196) פרטי ברמב"ם הל' תמידין ומוספין שם.

ומה שאין מזכירים בקריאת התורה ובמוספי היום פרשת קרבן עומר (לבד בחו"ל ביו"ט"ש בפרשת שור או כשב), וכן פרשת שתה"ל

אם שכח ולא ספר בלילה סופר ביום בלא ברכה.

מסכת סוטה, דף ליום. היום הראשון לעומר מכוון לדרך השער של המסכת "שאי קורא ולומד שמה של המסכת ב"דף-השער", ומחליט ומכריז שלמחרתו מתחיל ללמוד דף ליום דף ליום"¹⁹⁷. במנחה כדאמתול.

מוצאי יום טוב בשעה 8:21.

בתפלת ערבית: אתה חוננתנו, (בנוסף ל"מוריד הטל" מתחילים הלילה לומר: "ותן ברכה", יעלה ויבא. קדיש שלם. ספירת העומר. עלינו.

שכח ואמר "ותן טל ומטר" ודין המסופק, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שכח הלילה ולא אמר "יעלה ויבא", וכן אם שכח בשאר תפילות חול המועד, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בהבדלה: נוסח ההבדלה כרגיל, רק ללא ברכת הבשמים והגר. "המבדיל בין קדש לחול" ולא "בין קדש לקדש". טעה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שכח ולא הבדיל במוצאי יום טוב, נחלקו הפוסקים אם יכול להבדיל למחרתו, וספק ברכות להקל. בברכת המזון [וכן בכל ימי חול המועד]: יעלה ויבוא. שכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אין אומרים הרחמן של יו"ט.

בסיום ברכת המזון אומרים: "מגדול [ולא "מגדיל"] ישועות מלכו".

חול המועד פסח

האנשים אין יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט אלא ב[רביעית] יין בכל יום¹⁹⁸. כ"ק אדמו"ר (מהר"י"צ) נ"ע שמה רביעית יין בכל סעודה. והקטנים נותן להם קליות ואגוזים משום שמחת יום טוב.

בחול המועד אינו חייב לאכול פת אבל לכתחילה מצוה לאכול פת. גם בחול המועד – מצוה באכילת בשר משום שמחת יו"ט¹⁹⁹.

אכילת מצה²⁰⁰ בששת ימים רשות: "כמו שתפילת ערבית רשות, כך מצה²⁰¹ . . . לפי זה מובן דגם רשות יש בו קצת מצוה²⁰² . . . טוב יותר לאוכלה, ולא לאכול פירות ושאר דברים שאינן מצה

בחה"ש, נתבאר בארוכה בכינוס תורה אסרו חגה"ש תשע"ד.

197) נתבאר בשיחות קודש: ערב חגה"ש תשמ"ג. ש"פ במדבר תשמ"ה. ש"פ קדושים תשמ"ו.

198) ובכ"מ העירו מדברי רש"י (עירובין מ, ב ד"ה מ"מ וסוכה מז, ב ד"ה מ"מ) שאין כוס של יין מצוי לאדם בחוה"מ. וכבר כתבו ליישב בכמה אנפי. וראה קובץ תשובות ח"א ס"ז. משנה ח"ה ס"ז ע"ח. וראה בפני אפרים בומבאך או"ח סי' קפב דהיינו שחין מכוס ברהמ"ז אין להם יין אחר. והרי יוצא גם בכוס ש"ב. וראה בארוכה האוצר גל' יד. ואכ"מ כעת. ולהעיר שבכמה כת"ל ל"ג הכי שם. גם ל"ל שאינו מחוייב ללוות ולקנות יין. (ותלוי בהשק"ט אם חייב בשמחה גם כשאין ידו משגת – ראה אצלנו בלוח לחגה"ש תשפ"ב בענין בגדי יו"ט). ועי"ל ובהקדם, דמוכח בכ"מ דקיי"לן שבחוו"מ מותר להתענות מה"ת (ראה פמ"ג סתקע"ב בא"א סק"ג אלא שג"ז בפלוגתא תליא. וראה שו"ת התעוררות תשובה ח"ג ספס"ו), ואי בעי לא אכיל. והרי חייב מדאורייתא לשנות יין משום שמחה. (ובדוחק י"ל שיכול לשנות מבערב לפני התענית שביום. אלא ש"לא שהחייב גם ביום). וא"ש להדעות שבחוו"מ א"צ שיהא חציו לכם (ראה בעה"מ פסחים סח, ב). ובהכי ינחא גם בפירש"י הנ"ל דאתאי כדעות הנ"ל. אבל כשאינו עושה כולו לה' צריך לשנות יין. (ולהעיר מהשק"ט במה שגם בליל הסדר אינו חוזר בשבח להזכיר פסח בברכת מעין שלש דאי בעי לא אכיל, אף שחייב בשתיית יין משום ד' כוסות. וליכא למימר דשאני ד' כוסות שאינו משום יו"ט – כדמוכח בתוס' סוכה כז, א ד"ה אי ובכמה ראשונים דס"ל שרק בליל א' דפסח וסוכות חוזר אף שהאכילה אינה מחמת דין יו"ט. וכן מהדעות שבישכח ר"ח בשבת ר"ח חוזה, אף שחובת האכילה מחמת שבת ולא ר"ח. וכן בשו"ת רעק"א ס"א ששנים אינן חוזרות רק בליל א' דפסח מחמת חובת מצה אף שאינה מדין יו"ט. איברא, שבד' כוסות אפשר בחמר מדינה ובמלא לוגמיו. משא"כ בחובת יין דחווה"מ משום שמחת יו"ט. ולכאז"צ שבמע"ג אף לחזור שמעיקרא נחלקו אם חייב בהזכרה). ולהעיר גם שבגמ' שם משמע שאילו הי' יין מצוי מברכים עליו שהחיינו, ומינה שבאמת חייב ביין, שהרי לא מסתבר שיש לסדר שהחיינו על הכוס בכוס של רשות.

199) ראה אר"ח ה' חוה"מ ס"ד. וכן מוכח מל' אדה"ז בשו"ע סתקע"ט ס"ו-ז. וראה גם שו"ת בא"מ ח"ז ס"ג סק"ב. וראה שיחת הושע"ר תש"נ.

200) ופשוט דהיינו בשיעור כזית דוקא. ולאחרונה נתפרסם מענה בכתי"ק "ימציא להם עכ"פ 6 מצות שמורה וישתדל שבכ"י מימי חה"פ (נוסף על הסדרים) תאכל אחותו עכ"פ כזית מהשמורה".

201) וראה פיר"ח סוכה כז, א (לענין סוכה שהקושה לאכילת מצה): מכאן ואילך רשות דמצוה. ולהעיר מפ"י הרע"ב ביצה פ"ה מ"ב: משום רשות – שיש בו קצת מצוה אבל לא מצוה גדולה וקובץ הוא להיות דבר הרשות. וראה משנ"ב סתע"ה סקמ"ה.

202) וראה שו"ע אדה"ז סת"ג ס"ד: לשם מצות שבעת ימים תאכלו מצות. אבל ראה אג"ק ח"ט ע' רלז. וראה שם סתע"ה סל"ב בגדר

כלל". ענין רשות אין זה שאין כאן עבודה כלל כ"א אדרבא היא עבודה נעלית יותר ולזאת צ"ל אכילת מצה גם בהשגה ימים ויש בזה קצת מצוה. . שצריכים לאכול מצה ולא רק שאר דברים כמו פירות וכו"ג²⁰³.

חול המועד חייב לכבדו במאכל ומשתה ובכסות נקיה כשאר ימי טוב, שלא ינהג בהן מנהג חול. ולובשים בגדי שבת ויום טוב²⁰⁴. והמבזה את המועדות (עושה בו מלאכה או שנוהג בו מנהג חול באכילה ושתייה) אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק וכו' וכאילו עובד וכו'.

דוגמאות למלאכות האסורות בחול המועד: פרקמטיא, קניות (שאינן לצורך המועד), תפירה, כביסה (חוץ מבגדי תינוקות המלכלכים בגדיהם תדיר), כתיבה (אלא אם צורך המועד. והמנהג לעשות בשינוי קל), הדפסה, נטילת צפרניים, ותספורת. הוצאה והבערה מותרים. אסור לבשל בכונה בחול המועד בכמות גדולה בכדי שישאר ממנו אחר החג. כל שאסור לעשותו במועד אסור גם לומר לנכרי לעשותו.

גם מלאכות שאין בה טורח ושיהיו אסורות (לכמה דעות), אא"כ ה"ז לצורך המועד. באופן כללי הותרו רק המלאכות שהן מעשה הדיוט ולצורך המועד [אא"כ בצרכי אוכל נפש ועוד יוצאים מהכלל. ואכ"מ]. בהגדרת "מעשה הדיוט" ו"לצורך המועד" כמה פרטים וחילוקי דינים בזה²⁰⁵. ולהלן עיקרי הדברים: גם מלאכה שהתוצאה שלה היא אומנותית, מותרת אם היא מעשה הדיוט, והיינו שאינה דורשת אימון ידים וכיוון גדול. אבל כשהפעולה היא בגדר מעשה אומן אסורה גם כשנעשית ע"י מי שאינו אומן, וגם כשרוב בני אדם יודעים לעשותה. בכמה מקומות מצינו שדבר שאפשר בקל בלעדיו, או שאפשר לעשותו לאחר המועד, אינו בגדר צורך המועד²⁰⁶.

המצוה "שלא רוצה לאכול פת שנילושה במים יזהר שלא תבוא לידי חימוץ". ושם סת"ה ס"טז: מצה שאינה של מצוה שהיא קרובה לדבר הרשות שהרשות בידו שלא לאכול מצה כל ימי הפסח. וראה שו"ת אבנ"ז או"ח סשע"ז סק"ד.

וראה שו"ת דברי יציב או"ח ס"ו שר"ל שצריך כוונה במצוה זו, ול"ד למצות אכילת מצה בלילה ראשונה. וכ"כ בשו"ת מגדנות אליהו ח"ד סל"ה. וראה קובץ אור ישראל גל' עו' ע' קט ואילך.

203) ובכ"מ בדא"ח שעי"א אכילת מצה "ששת ימים" נמשך הגילוי דשביעי של פסח. וראה לקו"ש ח"ו ע' 275 שמה שאין מברכין "על אכילת מצה" לאחרי לילה הראשון הוא דוגמת מה שאין מברכים על תש"ר לפי שא"א להמשיך בו. וראה שיחת אהש"פ תשל"ח.

204) ראה מג"א ס' תקל סק"א. משנ"ב שבעה"צ סק"ד. נימוקי או"ח שם סק"ג. ולהעיר מר"ד ג' דוחה"מ תש"מ בהוספות לשיחות קודש.

205) ונתבאר בארוכה בכינוס תורה חוה"מ פסח תשע"ז.

206) ומצ"ב מה שכתבנו בנושא זה במענה לא' הרבנים שליט"א: בקיצור נמרץ ממש, הנה הלכות מועד עקורות ואין למדות זו מזו. וכל אופן מצדו כמה הגדרות בפרטים שלא כל דבר שהוא מעשה הדיוט הותר כשנהנה במועד. ולהעיר מפמ"ג תקלא, מ"ז ב בגזירת גילוח גם משום מלאכה שאינו יפוי כ"כ. ובנוב"ז קמא יג או נסתפר כבר קודם הרגל שאינו צורך כ"כ). וכש"כ ביש בו טירחא כגון פניו חצר אפילו מכוונה לנאה. וכשאפשר באו"א או שאין הדרך כך – ראה מו"ק ט, ב, בתכשיטים לזקנה שאין דרכה כך. ואף דלא קייל"ן הכי – ראה מור קציעה ועירוה"ש תקמו בבחורה ולאיש. ואולי התם קאי גם בכוחלת שהיא מעשה אומן, ראה תורת האדם. וכן מצינו בתורת האדם מו"ק ח, ב לגבי עשיית נברכת שאפשר לכבס בלא הבריכות. וברית"ב א מו"ק ה, א – לחטוט בור לשת"י שיכול לקח מבור של רבים. ובתוס' הרא"ש מו"ק י, ב להתיר מעקה למרפסת ר' ג' טפחים. ובשו"ע תקלו, א בצרכי רכיבה רק אם לא ניסה ברגליו. ובמג"א תקמד, א – בתיקון מרחץ דאסור שאפשר שלא במרחץ ובשעה"צ שם ו, דהיינו גם במעשה הדיוט. שו"ת חיים שאל ב, מג להגי' ולתקן ס"ת של יחיד אף שהמנהג לקרוא בשלו לפי שאפשר בשל ציבור. שעה"צ תקיא, י לבקע עצים לחתיכות קטנות שאפשר לבשל בל"ז. והמנהג לשנות באגרות שלום ובפוסקים לחוש שאינו צורך המועד – ט"ז תקמה, לב ומג"א א ועירוה"ש יג (אבל במשנ"ב שם לב שהוא חשש מעשה אומן). א"ר תקמד, ו לבנות ספסל לצורך קריאה ליל הושע"ר גם במעשה הדיוט. שלחן עוצי שטים תופר ג, שרק אם אין לו מה ללבוש הותר תפירת בגד חדש. ואולי שם טירחא גדולה וקרוב הוא למעשה אומן. וכע"ז במג"א תקמא, ח פמ"ג שם ולבושי שרד שם ומשנ"ב שם יג שאסור לתפור לקטן לבית שאפשר לכרוך בשיראין. (אבל ראה א"ר שם ח, שרבי"ש רכו מיירי במעשה אומן ושאין להתיר משום כבוד הבריות).

וכן מצינו יש שהחמירו בקיפול טלית. ואולי ה"ט דהחומרא בצילום.

וכבר כתבנו שכן יש לבאר מש"כ בא"ר תס, ו בשם אמרכל שלא לצייר בדפוס בלחם – שאינו משום מעשה אומן, אלא שאינו צורך המועד.

והנה, במו"ק י, א: כיון דאפשר לממלייה במאני לא טרחינן. וכתבו התוספות – משמע דאין מותר אלא לצורך המועד. ולכא' כוונתם שאין מותר אלא בדבר שמוכרח המלאכה בשביל צורך המועד משא"כ באופן שאפשר את אותו צורך בלי המלאכה. אמנם, לא קייל"ן הכי לדינא. וגם התם הוא משום טירחא. ובמרמ"ן שם שההיתר לסרג משום מעשה הדיוט. ובדעת האוסר צ"ל משום טירחא.

ולהעיר בדברי התוס' דמשמע דקס"ד שהותר גם שלא לצורך המועד. ואולי כהשיטות שמלאכת הדיוט מותר שלא לצורך המועד. ובדאשונים משמע בכמה אנפי אם היתר משום דבר האבד, ולפ"ז משמע שהוא מעשה האומן, או משום צורך המועד או מכשירי או"ג – ראה רא"ש מו"ק א, יח. (שהוא דה"א. ואולי רק בשי"ר מ"מ אמרה, שהרי לר"י הותר רק ממתחין ולא מסרגין. ועכצ"ל דלא ס"ל דהוי דה"א. ואולי משום טירחא יתירה. וכ"ה בפ"י הר"ש בן היתום. וכ"ה בנשמ"ק א, א. וצ"ע אם הוא דה"א ולצורך המועד מדוע אסור במקום

בספר פלא יועץ²⁰⁷: "בענין חול המועד רבים עברו, ומחמת שהותרו איזה מלאכות יותר מיום טוב נעשו כל המלאכות כהיתר ואין מבקש לידע מהו אסור ומהו מותר. . והאיש הירא לנפשו ידרוש מעל ספר או מפי סופרים איזו מלאכה אסורה ואיזו מותרת ולא יעבור".

מבצע תורה: "כלום אסור לעשות מלאכה אלא כדי שיהיו אוכלים ושותים ושמחים ויגעים בתורה"²⁰⁸.

בשיחת ש"פ מצורע תשכ"ה²⁰⁹ נזכר שבהמאמרים בלקוטי תורה דשיר השירים מדובר בענינים של פסח, וממילא זה הזמן המוכשר ללמוד המאמרים דשיר השירים, בכדי לסיים כל הלקוטי תורה במשך השנה.

המנהג להקל בריקודים ומחולות ולשמוע כלי זמר (וכל שכן ללבוש בגדים חדשים) בימי חול המועד פסח, אף שהם בתוך ימי הספירה²¹⁰.

אם לא הגעיל כלים קודם זמן איסורו [=סוף זמן ביעור חמץ] יכול להגעיל רק עד הפסח²¹¹, אבל בתוך הפסח, פירוש בחולו של מועד²¹², אין להכשיר שום כלי אלא ע"י ליבון גמור באור²¹³.

להסיר מכשול: אוכל לבהמות הנמצא בגן החיות ברובו הוא **חמץ גמור!** ולכן, המבקרים בגן חיות בחול המועד, אסור להם לקנות האוכל, ולא להאכיל לבהמות, ויש בזה איסור דאורייתא ממש.

יום חמישי, י"ז ניסן, א' דחול המועד, שני לעומר

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:23.

שחרית: אין מניחים תפילין בחול המועד. שחרית לחול, אין אומרים "מזמור לתודה" (עד סוף החג). יעלה ויבוא. חצי הלל, קדיש תתקבל. שיר של יום, קדיש יתום.

מוציאין שני ספרי תורה. קריאת התורה. 4 עולים.

אחרי קריאת התורה בספר ראשון ("קדש") מניח ס"ת השני על הבימה [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות] מימין לס"ת הראשון. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון, שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה]. בס"ת השני, קוראים רביעי בפרשת המוספין שבפינחס ("הקרבתם"). ואח"כ חצי קדיש. [ועד"ז בשאר ימי חול המועד].

טירחא. ובשיטה שם משום עובדין דחול. וצ"ב. ר"ו הובא בב"י תקמא, ב. ריטב"א שם (מחמת הצורך לישן). רמב"ם י"ט ה, יג (שהובא בהדי דיני מכשירי או"ג. ולפ"ז הותר גם במעשה אומן לדידי. וצ"ע הא דשוין שאין מפשילין. ולר"ש בן היתום ונשמ"א משום טירחא). עוד דוגמא להמדובר לעיל – מג"א סוסי' תקלג שמספק לא טרחינן.

ויש שהגדירו שהוא כשאר צורך לעשותם דוקא במועד, או שנשארת התוצאה אחר המועד, ונראה שניקרו משום אחר המועד. במש"כ בנוגע לתלישת עשבים לזכר תח"מ – הרי למב"ט א, רנ אכן הוא צורך המועד. וי"מ גם בשו"ע דקאי לצורך בית הקברות ולא זכר לתח" – א"ר תקמו, יא. ולחולקים אכן מוכרח שלא כל דבר הנאה בגדר צורך.

ומש"כ מדין גבשושית – הרי מפריע להליכה. ובראשונים שהוא בכדי שלא יכשל במועד. ומש"כ בשם האג"מ בתקיעת מסמר – הרבה חולקים על הגר"מ פ. ויש שביאר דל"ד לגבשושית שמכווער בבית, וכאן הוי יפוי יתר. ובלא"ה, שם חשש שיכשל, כנ"ל

כן מצינו להתיר לאפות פת נקי' גם כשיש הדראה. ואיסור שכר חדש רק משום הערמה ולא בעצם. והאריכו בכ"ז בכמה מלקטים בנידי חוה"מ. וראה גם בשמירת המועד כהלכתו. וגם אגן בעניתיין הארכנו פעם בזה בדרשה בחוה"מ 770. (207) ערך חול המועד.

(208) ירושלמי.

(209) ובשינויים קלים, בתוכן קצר דד"ה שיר השירים תשכ"ה שנאמר אז.

(210) ראה שו"ת באתרא דרב ס' ג'תשי.

(211) שמליל ט"ו שחמץ אסור במשהו וגם נתן טעם לפגם אסור לפי מנהגנו אינו מועיל הגעלה לפי שחזור ובוולע.

(212) שביים טוב עצמו – אפילו בשאר יום טוב אסור להכשיר. ואין להכשיר כלים אלא על דרך שנתבאר בס' תקט עיין שם.

(213) שאז האיסור נשרף ונכלה לגמרי ואין לחוש שמה יחזור ויבלע בכלי. וראה שו"ת באתרא דרב ס' ג'תק"ז.

שכח ולא אמר יעלה ויבוא, דינו כמפורט בהטבלא שבסוף הלוח. אם נזכר לאחר שהתפלל מוסף, אינו חוזר ומתפלל שחרית.

אחר קריאת התורה אומרים אשרי, ובא לציון. יהללו. חצי קדיש. מוסף לשלש רגלים (אומרים פסוקי "והקרבתם" בכל יום, "ומנחתם ונסכייהם"). דיני הטועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח. שש זכירות.

שכח לברך "שהחיינו" בקידוש ליל שני, אפילו בירך כבר בליל ראשון, חייב לברך אימתי שנוזכר בכל שבעת ימי החג, דהיינו עד סוף יום טוב האחרון של גלויות.

היום מתחילים ללמוד מסכת סוטה, דף ב.

פרטי איסור חדש – ראה בשו"ע אדה"ז²¹⁴.

כינוס תורה²¹⁵: בבית חיינו "770" לאחר תפילת מעריב (8:30 לערך) בהשתתפות הרבנים חברי הבד"צ שליט"א.

יום ששי, י"ח (ח"י) ניסן, ב' דחול המועד, שלשה לעומר

יום הולדת הרה"ג הרה"ח המקובל הרב לוי יצחק שניאורסאהן נ"ע, ויום הברית של כ"ק אד"ש. סדר התפלה – כדאיתמו (לבד מהשינויים בקריאת התורה).

נטילת צפרנים: אף מי שנוטל צפרניו בכל ערב שבת, לא יטלן היום במספרים או בסכין כי אם בידי ובשיניו. אם נטל צפרניו בערב יום טוב (או שנטלן צפרניו לפני הרגל, ובערב יום טוב לא הי' לו מה ליטול ושוב גדלו בחול המועד), מותר ליטלן היום.

אין קוראים שנים מקרא ואחד תרגום היום, כפשוט²¹⁶.

במנחה: פתח אליהו (ואין אומרים הודו). ידיד נפש.

מצוה על כל אדם שימשמש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשיכה, שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת, בפרט שלבשו בגדי שבת ויום טוב במשך היום.

הדלקת נרות בשעה 7:29. הברכה: להדליק נר של שבת קודש.

ליל שבת קודש, י"ט ניסן, שבת חול המועד, ארבעה לעומר

קבלת שבת: מתחילים ממזמור לדוד. בבואי בשלום: "בשמחה ובצהלה" (אין אומרים "ברנה"). כגוונא. ערבית של שבת. יעלה ויבוא. ויכולו. ברכה מעין שבע. קדיש תתקבל. מזמור לדוד ה' רועי. חצי קדיש. ברכו בתרא. ספירת העומר. עלינו. קדיש יתום.

שכח יעלה ויבוא, או טעה והתפלל תפלת יו"ט – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

נהוג לאחל איש לרעהו: גוט שבת. ולהעיר משיחת ליל ו' דחגה"ס תשמ"ט שיש לפתוח בברכה, הן "גוט שבת", והן "גוט מועד"²¹⁷.

214 (סימן תפט. ולהעיר משיחת אחש"פ תשמ"מ. וראה שו"ת באתרא דרב סל' ט' תשעח).

215 (ראה שיחת אחש"פ תשמ"ט ע"ד הכינוס תורה שנערך בחגה"פ עצמו לאחר ימים הראשונים).

216 (וכמפורש גם בסה"ש תנש"א ח"א ע' 427 הערה 7. אבל להעיר משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ו שיש שנהגו בזה).

217 (ולהעיר שבשולחן ערוך אדמו"ר הזקן הובא שגם האומרים "במה מדליקין" בכל שבת (ובסיידור אדמו"ר הזקן לא הובא בכלל) – אין אומרים אותו ביו"ט (או בחוה"מ) שחל בשבת "כדי למהר בשמחת יו"ט").

שלוש עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד, דא היא סעודתא²¹⁸ – בלחש²¹⁹. קידוש לשבת.

הפת של עירובי חצרות [באם אין משתמשים בו לשאר שבתות השנה להתיר הטלטול] יש לבצוע עליו בשבת שחרית (ובחצאי-עיוגול מוסיף אדה"ז: או בסעודת הלילה אם סועד משחשכה ודאי²²⁰) והואיל ונעשית בו מצוה אחת יש לעשות בו ג"כ מצוה אחרת²²¹.

בברכת המזון: רצה ואחר כך יעלה ויבוא. דין הטועה או שוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח. הרחמן לשבת. אין אומרים הרחמן של יו"ט.

יום שבת קודש, י"ט ניסן, שבת חול המועד, ארבעה לעומר

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:24.

שחרית לשבת. יעלה ויבוא. טעה או שכח – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

חצי הלל²²². קדיש תתקבל. שיר של יום, קדיש יתום.

אין נוהגים בקריאת מגלת שיר השירים בציבור²²³.

קריאת התורה

מוציאין שני ספרי תורה.

סדר הקריאה: בס"ת הראשון קורא "פסל לך" שבעה קרואים. אחר גמר קריאת התורה בס"ת הראשון, מניח ס"ת השני על הבימה [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות] מימין לס"ת הראשון, ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון, שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה]. למפטיר, קורא בס"ת השני, בפרשת המוספין שבפינחס ("והקרבתם). הגבהה וגלילה לס"ת השני.

218 ולכאורה, הכוונה לומר בלחש עד גמירא, עד "לסעדה בהדה". (וראה גם אצלנו בלוח לליל א' דר"ה השתא). [וביו"ט שחל בשבת אומר אח"כ אתקינו ליו"ט בקול (ויש שכתב לדלג ולא לומר כלל נוסח אתקינו ליו"ט בקביעות שכזו)].

וכבר העירו, שבהיום יום לליל שבת חוה"מ פסח וסוכות נשמט לגמרי אתקינו סעודתא לשבת. וכן גם בס' המנהגים ע' 28 (לגבי יו"ט שחל בשבת). וכ"ה גם בר"ד שחוקמ"ס ומוציא ושחוקמ"ס תרצ"א ובהוצאות ראשונות דהיום יום לגבי ההוראה (דאז) שלא לאומר. (אבל בספר המנהגים ע' 56 קאי בראש השנה, שאין אומרים נוסח אתקינו ליו"ט). ואמנם, נראה פשוט שהכוונה גם לאתקינו סעודתא שאחריו, ור"ל "דא היא סעודתא וכו'" [וראה בס' המנהגים ע' 28 בהערה, שאינו מובן הכפל שהרי אומרים אותו תיכף עוה"פ, משא"כ בסעודה שני]. וראה בהערה למחר בקידוש היום.

[אבל יש שפי' בס' המנהגים הנ"ל, כפשטות משמעות הלשון, שר"ל לומר רק דא היא סעודתא דחלק תפוחין קדישין בלחש. ומיד לאח"ז אתקינו ליו"ט בקול (שלא לומר ב"פ נוסח "אתקינו סעודתא"). ולדבריהם צ"ל, שגם בסעודת היום יש לדלג ולהשמיט בקטע אתקינו סעודתא לשבת, ולומר רק חלקו (דא היא וכו'). אלא שאי"ז עולה יפה בל' שבהיום יום לגבי שבת חוה"מ, שלא נהגו בחוה"מ לומר אתקינו דיו"ט. והבחרו יבחר. (ולהעיר ממש"כ בס' דרכי חיים ושולם (מנהגי הרה"צ וכו' ממונקאטש) אות תקיד (ובכמה דפוסים נשמטו שם שורות אחדות. והכוונה מובנת)].

בנוגע לזמירות לשבת – אזמר שבבחי' וכו' – ביו"ט שחל בשבת, וכן בשבת חוה"מ לא שמענו מזה. וכמדומה ברור שלא נהגו בכך (והיינו גם הנהגים לאומרים בכל שבת, ראה בס' המנהגים ע' 29 ובהערה). וכן גם המנהג בכ"מ. לאידך, ראינו מעשה רב, וברבים, לומר "בני היכלא" בתנועות דיו"ט שני כשחל בשבת. וילע"ע.

219 בלחש – כ"ה הלשון (לענין שבת חוה"מ) בהיום יום (הוצאת תשי"ז ואילך) י"ט ניסן (כקביעות שנה זו) וי"ז תשרי. וכ"ה בס' המנהגים ע' 28 (לגבי יו"ט שחל בשבת). וראה שם ע' 56 (לגבי ר"ה שחל בשבת). וכ"כ הרי"ג ע"ה בהערות וצינונים לסידור עם דא"ח (בקידוש ר"ה, משא"כ בהערות לקידוש ליל שבת). ובכ"מ. אבל בליקוטי מנהגים שבמחזור חב"ד ושבסוף קונטרס ר"ה תשי" (נדפס בסה"מ תשי" ע' 26 – לענין ליל ר"ה שחל בשבת): בלחישא. וראה למען ידעו (שוסטערמאן) ע' 97 שכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע תיקן בכת"ק וכתב: בלחישא. וכ"ה (לגבי סעודת היום דר"ה) בס' המנהגים גופא ע' 57 (כמקורו בליקוטי מנהגים שם). ולא נתברר טעם השינוי מהכת"ק.

220 וראה בליקוטי שיחות (דלקמן – בהערה 41 שם) טעם הספק בזה.

221 וראה בליקוטי שיחות חלק טז בשיחה ד לפרשת בשלח טעם החילוק בין ערובי חצרות לערובי תבשילין בענין זה.

222 בנוגע לברכת הלל כשאין גומרין הלל – ראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשנ.

שכח ולא אמר הלל שלם בימים הראשונים, י"א שצריך לומר בחול המועד. אבל למעשה לא קיימא על הכי. וכן מוכח מלשון אדה"ז (שו"ע סת"צ ס"ו): כולו טפלים ליום טוב הראשון וכו' ובהתחלת המועד הוא שתקנו לקרותו. ונתבאר בשיחת אחש"פ תשכ"ג. וראה לקו"ש חל"ז ע' 17 (מישיחה הנ"ל).

223 בלשון הרב: "מעולם לא נהגו כן בחב"ד ובעוד כו"כ" [מקומות לקרוא מגלת רות בביהכ"נ] כלל. וגם לא שה"ש וקהלת. ולא שמעתי שילמדו (או יקראו) אותן ביחידות בבית וכיו"ב ביו"ט הנ"ל דוקא".

הפטרה: מפטירין "העצמות היבשות" ביחזקאל לפי שתחיית המתים עתידה להיות בניסן²²⁴.
אין מזכירין של יום טוב בברכת ההפטרה **ואין** חותמין "מקדש השבת וישראל והזמנים"²²⁵.

יקום פורקן. אין אומרים אב הרחמים.

מוסף לשלש רגלים, היינו אתה בחרתנו ומפני חטאינו וכו'. אלא שצריך להזכיר של שבת קודם ליום המאורע, דהיינו שיאמר ותתן לנו ה' אלקינו את יום השבת הזה ואת יום חג המצות הזה כו' ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה כו' (וכולל פסוקי שבת, "וביום השבת", ושל פסח, "הקרבתם"). ישמחו במלכותך. וסמוך לחתימה אומר שבת ומועדי קדשך, וחותרם מקדש השבת וישראל והזמנים.

דיני הטועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

על-פי הוראת כ"ק אדמו"ר (מהורי"צ) נ"ע אומרים "ולקחת סולת"²²⁶.

שש זכירות אחרי התפילה.

הלכתא למשיחא: שבת שבתוך החג חולקין כל המשמרות בשוה בלחם הפנים. [לחם הפנים אינו יכול להיות חמץ, כי אם מצה ("חלות מצות")²²⁷].

סדר הקידוש: בלוח כולל חב"ד נכתב שאומרים מזמור לדוד וכו' עד ויקדשהו בלחש²²⁸. סברי מרנן, בורא פרי הגפן.

האנשים אין יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט אלא ב[רביעית] יין **בכל יום**²²⁹. כ"ק אדמו"ר (מהורי"צ) נ"ע שתה רביעית יין **בכל סעודה**. והקטנים נותן להם קליות ואגוזים משום שמחת יום טוב. [אלא שבשבת "טוב למנוע מלאכול אגוזים" כשהם בקליפתם²³⁰]

מנחה: קריאת התורה (פרשת אחרי). מנחה של שבת, יעלה ויבוא. אין אומרים צדקתך.

מוצאי שבת קודש, ליל כ' ניסן, ליל ד' דחול המועד, חמשה לעומר

מוצאי שבת בשעה 8:33.

בתפלת ערבית: מוריד הטל, אתה חוננתנו, "ותן ברכה", יעלה ויבא. קדיש שלם. ספירת העומר. עלינו.

שכח ואמר "ותן טל ומטר" ודין המסופק, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שכח הלילה ולא אמר "יעלה ויבא", וכן אם שכח בשאר תפילות חול המועד, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

השוכח יעלה ויבוא הערב, וכל שכן בטעה ואמר מוריד הגשם או ותן טל ומטר, שתפלתו מקולקלת, וחוזר ומתפלל, יאמר אתה חוננתנו עוד הפעם.

אין אומרים "ויהי נועם" ו"ואתה קדוש".

224 וראה בשיחת אחש"פ תשל"ל. ש"פ אחרי תשמ"ו.

225 ביחיד יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע, פרשת אחרי. אבל אין קוראים שנים מקרא ואחד תרגום בערב שבת, כפשוט – ראה שם בהערה.

226 ראה שיחת ש"פ אחרי תשמ"ו. ולהעיר שבקטע זה ניתוספו כמה מלים בכת"ק.

227 ראה מנחות נב, ב (במשנה). רמב"ם מעשה הקרבנות פי"ב הי"ט. וראה שיחת ש"פ אחרי תשמ"ו.

228 ושם נתפרט: אומרים מזמור לדוד, אתקינו, ושמרו, אם תשיב, דא, זכור, על כן בלחש. (וכ"ה בספר המנהגים מנהגי ר"ה ע' 67 בהערה).

229 ראה בהערה בדיני חוה"מ.

230 ראה שו"ת באתרא דרב סי' ד'קצה.

ובי"ט לא נהגו להחמיר בזה. וכנראה לפי שמותר לברור כדרכו ביו"ט, כשאי אפשר מעיו"ט, והצרכו אותו לברור פסולת מאוכל כשהאוכל מרובה על הפסולת ויש יותר טורח בבירית האוכל מתוך הפסולת. וכן מותר לטלטל מוקצה לצורך אוכל נפש. וראה שבת כהלכה פי"ג הע' מב.

בהבדלה: נוסח ההבדלה כרגיל בכל מוצאי שבת. בנוגע לברכת הבשמים – מנהגו שאין משתמשים בצפורן לבשמים בפסח²³¹. "המבדיל בין קדש לחול" ולא "בין קדש לקדש". טעה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שכח ולא הבדיל במוצאי שבת, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

ויתן לך – בלחש.

מלוה מלכה.

בברכת המזון [וכן בכל ימי חול המועד]: יעלה ויבוא. שכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אין אומרים הרחמן של יו"ט.

בסיום ברכת המזון אומרים: "מגדול [ולא "מגדיל"] ישועות מלכו".

יום ראשון, כ' ניסן, ערב שביעי של פסח, חמשה לעומר

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:23.

סדר התפלה כבשאר ימי חול המועד [לבד מהשינויים בקריאת התורה].

שיעורי חומש ("חת"ת") דשבוע זה – פרשת אחרי, בפעם השני.

בערב שביעי של פסח מותר להקיז דם לפי שהכל רגל אחד הוא ואינו ערב יום טוב אלא אמצע ימים טובים הוא.

נטילת צפרנים: אף מי שנוטל צפרניו בכל ערב שבת ויו"ט, לא יטלן היום במספריים או בסכין כי אם בידיו ובשיניו. אם נטל צפרניו בערב יום טוב (או שנטלן צפרניו לפני הרגל, ובערב יום טוב לא הי' לו מה ליטול ושוב גדלו בחול המועד), מותר ליטלן היום²³².

יש להימנע מלקבוע סעודה משעה עשירית (4:21) ולמעלה, בכדי שיוכל לאכול סעודת יום טוב לתאבון.

לטהר עצמו ערב הרגל.

בספר השיחות תש"ג²³³ מובא: בא אוזנערע רביים האט מען געזען שש"פ גרויסע גילויים. דער סדר האט זיך אנגעהויבן פון נאך חצות היום ערב שש"פ. די טבילת טהרה פון ערב שש"פ איז געווען חלוק פון דער טבילת טהרה פון ערב שבת און ערב אנדערע מועדים, און אפילו פון דער טבילת טהרה פון ערב ש"ה וערב יום הכפורים (ראה שם בארונה, ועוד שם²³⁴). די טבילת טהרה פון ערב שביעי של פסח איז שטארק פארבונדן מיט די ענינים, וואס ווערן דורכגעפירט אין די ספירות פון עולמות העליונים און אין די מדריגות נשמה וואס בכל אחד מישראל.

יש לסדר היום אש דולקת [ואפשר אש מהגז] עבור הדלקת נרות בליל שני של יום טוב. פרטים בנוגע להכנת הנרות, ראה לעיל ערב פסח.

נר נשמה ליארצייט שחל ביום טוב, וכן אותם המדליקים נר עבור יזכור²³⁵, עדיף שידליקו היום בנר שדולק לשתי ימים, שכן לכמה דעות אסור להדליקם ביום טוב (אלא אם כן מדליקם ביחד עם

231) ע"ד חיוב בשמים במוצ"ש חוה"מ בכלל – כ"ה סתימת הפוסקים. ומפורש הוא במאירי פסחים קב, ב. וכן מוכח מהשק"ט בראשונים בהדס של מצוה להבדלה בסוכות במוצ"ש (ראה אבודרהם סדר מוצ"ש. שו"ת הרשב"א סקס"ז – הובא בב"י סתרנ"ג. או"ז ח"ב הלכות חנוכה סשכ"ח. ועוד. וכו' בדרה"ח סצה"ס ט"ב). וכ"כ במנהגי מהרא"ק סוכות סנה. וראה בארוכה בשו"ת עולת שמואל פלורנטיין סי"ב. וברוח חיים סתק"ל סק"ב הביאו, וכתב שכן נהגו בכל תפוצות ישראל. וצ"ל שחיוב שמחת יו"ט בחוה"מ אינו משיב הנפש כ"כ כביו"ט. אבל להעיר שא"צ לחזר אחריהם כדרך שמחזרים אחר המצות. וראה גם שו"ת זהב שבא סט"ז למנהגם. ולהעיר גם מלשון שו"ת הרדב"ז ח"ב סתר"כ. וראה בגניי חיים סתצ"א שהביא סברא שא"צ בשמים במוצו"ט לחוה"מ אף שהוא ג"כ מוצ"ש. וראה בהנסמן לקמן ע"ד כמה מנהגים בדבר – פסקי תשובות סתצ"א הע' 14. סרצ"ז הע' 11. שושנת יעקב רפפורט סכה.

232) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'שלא.

233) ע' 85.

234) ע' 87.

235) ואין כן מנהגנו.

שאר הנרות במקום ולצורך הסעודה, או כשמדליקים בבית הכנסת אצל עמוד התפלה לכבוד בית הכנסת)²³⁶.

ימשמש בבגדיו עם חשיכה (שלא יהא בהם מוקצה)²³⁷, בפרט שלבשו בגדי שבת ויום טוב במשך היום.

לתת צדקה עבור שני ימי החג.

הדלקת נרות יום טוב בשעה 7:31 (18 דקות לפני השקיעה). הברכה: להדליק נר של יום טוב. **אין אומרים** "שהחיינו".

הלכתא למשיחא: לענין תקיעות בערב יו"ט – ראה בהערה²³⁸.

ליל שני, ליל כ"א ניסן, שביעי של פסח, ששה לעומר

בספר השיחות תרח"ץ²³⁹: אמר אאמור"ר: "שביעי של פסח איז אָפּן פּאַר אלעמען, כמו שיש הזמנים של התגלות העצמות כמו חשף ה' את זרוע קדשו, הנה שביעי של פסח הוא אחד מהזמנים הללו, וואס יעדערער נעמט. מען דארף מייקר זיין מיט יעדער רגע". [וראה בר"ד ליל שש"פ תשכ"ט שהכוונה שאין שומרים ואפשר לפעול הכל, ושם שהוא ע"ד תפלת נעילה].

בכ"מ הובא פתגם הצמח צדק שביעי של פסח הוא ראש השנה למסירת נפש.

שמחת שביעי של פסח ואחרון של פסח גדולה משאר ימי הפסח.

ערבית: שיר המעלות. מעריב לשלוש רגלים. אין אומרים הלל. ספירת העומר. עלינו.

באם לא הדליקו נרות החג לפני השקיעה, ניתן להדליק בחג רק מאש הדולקת מערב החג.

בנוסח הקידוש מתחילים "אתקינו סעודתא..." (בנוסח המיוחד לשלוש רגלים) ואחר כך: סברי מרנן, בורא פרי הגפן, מקדש ישראל והזמנים, **ואין אומרים** שהחיינו. בכמה שיחות קודש²⁴⁰ הובאה הנהגת רבותינו נשיאנו שקודם הקידוש דשביעי של פסח²⁴¹ היו **מדברים** – מזכירים בדרך שאלה – אודות אי-אמירת "שהחיינו".

אודות אי-אמירת "שהחיינו" בימים האחרונים דפסח – ראה הנסמך בהערה²⁴².

בברכת המזון: יעלה ויבוא. שכת, ראה בטבלא שבסוף הלוח. הרחמן ליו"ט.

בר"ד משיחת אחש"פ תשכ"א: הנהגת רבותינו נשיאנו שבשביעי של פסח היו בתנועה של סילוק והבדלה ("אפגעטראגן"), והשמחה לא היתה כ"כ בהתגלות, משא"כ באחש"פ היתה השמחה בהתגלות מצד גילוי הארת המשיח באחש"פ. ובר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ג: ידוע שבשביעי של פסח היו רבותינו נשיאנו בתנועה של "אנגעצויגנקייט", ואילו באחרון של פסח היו בשמחה.

ניעורים כל הלילה

בלויבאוויטש היו נעורים ליל שביעי של פסח. וצריכים להתעסק בלימוד כל הלילה.

236 (וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'תקס. ולהעיר, שמנהגו גם שלא להדליק נר מיוחד להבדלה במוצ"ש שחל ביו"ט בכדי שיוכל להבדיל על אבוקה. (וראה שו"ת ריב"א אה"ע סי' קז).

237 ראה שו"ע אדה"ז ק"א לסרני"ב סק"ד.

238 שקו"ט בכ"מ, בנוגע לערב יו"ט (משא"כ בע"ש וערב פסח), אם תקועים גם להבטיל ממלאכה ולהבדיל בין קדש לחול, כבערב שבת (נוסח 21 שבכל יום), וכן בנוגע לערב יו"ט האחרון, בין חוה"מ ליו"ט – ראה פירש"י חולין כו, ב ד"ה תקיעה. פיר"ח שבת קטו, א בשם רה"א. פי' הרע"ב חולין פ"א מ"ו. ק"נ ביצה פ"ה סק"ו. שפ"א סוכה נד, ב. ועוד – נסמנו באוצר מפרשי התלמוד סוכה נג, ב. קובץ בית אהרן וישראל גל' צא. ושוב איקלע ליד שו"ת שיח יצחק ח"ב ש"ל ז"ע מכת", וראה שם סכ"ז מזה.

[בנוגע למספר שש תקיעות בחוה"מ שאין מניחין תפילין, ול"ש תקיעה לחלוץ תפילין – ראה שו"ת גדולי ציון הורוויץ ס"ד (ובהסכמה בראש הספר) ע"פ חי' הצ"צ לרי"ו (בפס"ד – שנו, ד)].

239 ע' 270.

240 ראה שיחת אחש"פ תשמ"ג.

241 כ"ה בשיחת אחש"פ תשכ"ג. ונת' שם בטעם שלא דיברו ע"ז באחש"פ. וראה גם שיחת אחש"פ תשל"ג. אחש"פ תשמ"ג.

242 ראה שיחת אחש"פ תשט"ו. תשכ"א. תשכ"ג. תשכ"ה. תשכ"ו. תשכ"ז. תשכ"ט. תשל"א. ועוד. לקוטי שיחות ח"ב ע' 545. חל"ז ע' 19

אדמו"ר מהר"ש אמר פעם בשביעי של פסח להיושבים (די זיצערס שלמדו בליובאוויטש אז) אז ביז נאך מקוה זאל מען ניט דרעמלען אפילו²⁴³.

אף על פי שאמרו שטוב להיות ניעור כל הלילה, מכל מקום אם רואה שחבלי שינה נופלים עליו, וחושש פן לא יוכל עמוד בתפילה ועל כן שוכב לנוח מעט סמוך לעלות השחר²⁴⁴ כדי שיוכל עמוד ותהא דעתו מיושבת עליו בתפילה למצוה תחשב לו להתפלל בזמנה ובכוונה שלימה ולהיות עינא פקיחא שלא יתנמנם בקריאת שמע ובעמידה ויצא שכרו בהפסדו.

כ"ק אדמו"ר (מהור"י צ) נ"ע אמר: לא שמעתי גם סברא לאמר תיקון [בדוגמת תיקון ליל שבועות] בשביעי של פסח.

קריאת שמע שעל המטה: אין ליובאוויטש איז געווען נעכט, וואס מען האט קיין קריאת שמע שעל המטה ניט געלייענט: שביעי של פסח וכו'. בכלל יעדע נאכט פלעגט זיך הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק נוהג זיין אז עס פלעגט קומען חצות לילה, האט ער געלייענט קר"ש, אפילו ווען ער פלעגט אויף זיין שפעטער, נאר מען האט עס ניט באמערקט²⁴⁵. אין די נעכט וואס ער פלעגט ניט לייענען קיין קרשע"ה – כנ"ל – איז אמאל פלעגט ער ריידן אין דעם ענין פון קר"ש און אמאל אין דעם פירוש המלות פון קר"ש²⁴⁶.

כמובן, אם הולך לישון קודם עלות השחר קורא ק"ש המטה עם המפיל, כרגיל.

אכילה: אסרו חכמים לאכול ולשתות לפני תפלת שחרית משהגיע זמן תפלה, היינו עלות השחר. אם אינו יכול לכוון דעתו בתפלתו עד שיאכל או שישתה, מותר לאכול ולשתות, אפילו עכשיו שאין מכוונים כל כך בתפלה. וידוע פתגם רבותינו נשיאינו בזה.

עוד איסור יש ע"פ קבלה משום תוספת כח בסטרא-אחרא, ונחלקו בזה אם זמן האיסור הוא גם כן משהגיע זמן התפילה, היינו עלות השחר, או לפני מחצות הלילה ואילך. וגם לדברי האוסרים מותר באם עושה לרפואה, לכוון דעתו כיו"ב. לדברי הכל, אין איסור לאכול קודם שעלה עלות השחר אם לא ישן עדיין, או שישן פחות משיעור ששים נשימות²⁴⁷.

עלות השחר בשעה 4:25 לפנות בוקר²⁴⁸.

יום שני, כ"א ניסן, יום שביעי של פסח, ששה לעומר

הכנה לתפלה: מה ששואל, אם להתפלל בהשכמה כשניעור כל הלילה, או לישון מעט מקודם כדי שיוכל להכון לקראת אלקיו – תלוי בזה עד כמה יכול להתחזק שלא תחטפנו שינה, הוראה לא שמעתי בזה, אבל, לפי דעתי כיון שיש כוונה בתפלה שהעדרה פוסל התפלה, הרי בכלל, טוב לאחוז בדרך השני, ובפרט חסידים ואנ"ש ששמעו או למדו בענין התפלה²⁴⁹.

מה שכותב שיש ב' סברות במי שה' ניעור כל הלילה אם להתפלל ואח"כ לילך לנוח או לישון

(243) ספר השיחות תרח"ץ ע' 274.

(244) ובדומה לדומה, להעיר מהיום יום כ"א ניסן (ע"ד אדמו"ר מהור"י צ בהיותו בן תשע): האב איך זיך ניט געליינט שלאפען. ונתבאר בפרטיות יותר, בהנחה דשיחת ליל שש"פ תש"א (בתשורה גארדאן רייניץ אדר תשע"ח): כבר לא יכולתי ללכת לישון (במטה?). הייתי שוכב על הספסל ובאמצע הלילה נופל למטה.

(245) וראה גם סה"ש תרצ"ו ע' 1 ע"ד פסק הלכה מאדמו"ר מהורש"ב נ"ע ע"פ כתבי האריז"ל (ראה נהר שלום (לרש"י) לג, ג. דברי שלום (לכנדו) מנהגי בית א"ל ס"י. שם סט, ג ואילך (ובמהדו"ח – ע' 233 ואילך)) לומר פ' ראשונה מכיון בחצות. ובשיחת ליל שמח"ת תשי"ד, שכן מובא בספרים לומר כל הג' פרשיות ולפחות פ' ראשונה. ולהעיר, שכאן נראה שמחלק שבלילות הנ"ל צ"ל ניעור א"צ לקרוא קשעהמ"ט כלל. וכ"ה בחמ"י חלק שבועות פ"ב (בדיני תפלת ערבית). אבל ראה בא"ח ש"א פ' פקודי סי"ד. שם פ' ברכה ס"ג (וראה שם פ' וארא ס"ב). כה"ת תרס"ד סק"ד.

(246) ספר השיחות תש"ב ע' 100.

(247) וראה בכל זה באג"ק כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ג ע' עה"ו. ועיי"ש שבאשל אברהם (להרה"צ מבוטשטש) סובר, שאם לא יה' ניעור מעלות השחר עד זמן התפלה אלא ילך לישון עוד הפעם קודם עלות, מותר לו לאכול. ובאשל אברהם משמע שגם אם ילך לישון לאחר עלות, מותר לאכול קודם נץ החמה.

(248) 72 דקות לחשבון 16.1 מעלות.

(249) אג"ק כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ג ע' תלד.

קודם איזה שעות ואח"כ להתפלל, הנה אי אפשר ליתן כללים בזה כי זהו תלוי בצלילת הדעת של כל אחד ואחד, שיש ותפלתו תהי' מיושבת יותר אם יישן בינתים, ויש שאדרבה שאם יישן רק איזה שעות ולא כדי צרכו הרי תתבלבל תפלתו אח"כ, וכיון שמלתא אלבושיהו יקירא הנה שמעתי פעם מכ"ק מו"ח אדמו"ר אשר לפעמים כ"ק אביו אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע בבקר אחרי ליל א שבועות ישן איזה משך זמן ואח"כ התפלל. אם הי' זה מנהגו תמיד או רק לפעמים, לא שמעתי²⁵⁰.

זמן קריאת שמע: כפשוטו, שיש לזיהר בבוקר בקריאת שמע בזמנה. ואם חלילה לא יקרא קריאת שמע בזמנה הרי ממש **יצא שכרו בהפסדו**, ועל כגון דא נאמר: החכם עיניו בראשו.

התחלת זמן קריאת שמע של שחרית מן התורה הוא משעלה עמוד השחר וחכמים עשו הרחקה וגדר ותקנו שלא יקרא לכתחלה עד שעה שדרכן של רוב בני אדם לקום ממטתם דהיינו שיאיר היום כל כך עד שיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירו והוא שרגיל עמו קצת. ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות זמניות מנץ החמה. ומי שהוא אנוס יכול לקרותה מיד שעלה עמוד השחר ואם קראה מיד שעלה עמוד השחר אע"פ שלא היה אנוס יצא שבדיעבד העמידוהו על דברי תורה בכל ענין.

התחלת זמן קריאת שמע של שחרית: 5:02 ("משיכיר". ומי שהוא אנוס יכול לקרוא מעלות השחר משעה 4:25). סוף זמן קריאת שמע: 9:22.

נחלקו הפוסקים²⁵¹ אם מותר ללכת לישון אחרי עלות השחר, כשאינו לו מי שיקצנו לקריאת שמע ותפלה. ואם כי להלכה נראה עיקר כדעת האומרים שאין איסור בדבר, פשוט שהיודע בעצמו שיש חשש שימשך בשינה ויעבור זמן ק"ש ותפלה, לא ילך לישון בלי **לסדר מישהו שיקצנו**.

וכדאי ונכון, לקרוא קריאת שמע מיד בעלות השחר **על-תנאי** שאם יעבור סוף זמן קריאת-שמע יצא ידי חובתו בקריאה זו, לפחות. וכדלעיל.

ברכות השחר: לענין ברכות "על נטילת ידים ו"אלקי נשמה" כשניעור כל הלילה (ולא ישן שיעור שיתין נשמי) - הוראה בחשאי לאומרם²⁵². ברכות השחר מברך אפילו לא נתחייב בהן כגון שניעור כל הלילה לא פשט בגדיו ולא לבש אחרים. אלא שאם ניעור כל הלילה ולא נתחייב בהן אינו מברך אלא אחר שיעלה עמוד השחר²⁵³. וכן ברכות התורה, אם ניעור כל הלילה מברך כשיאור היום כמו כל ברכות השחר. ברכת ציצית אינו מברך עד לאחרי זמן "משיכיר" (5:02).

ברכת התורה: צריך לזיהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך²⁵⁴. ואם

250 שם ח"ט ע' רלט.

251 ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב ס' כו"ט וע"ש.

252 ואם עשה צרכיו תחילה או הטיל מים ושפסף, עדיף טפי. וראה פמ"ג, הובא במשנ"ב ס"ד סק"ג. קצוה"ש ס"ה ס"ב. היכל מנחם ח"ב ע' ריג.

כמו כן, גם אפשרי כדאי לאומרו לאחר השינה - כי"מ מסבא. ושו"מ כע"ז במקו"ח סמ"ז סק"א לענין ברכה"ת. וכן מוכח בסידור יעב"ץ דיני שובעונו. והובא גם במנהג חת"ס החדש פ"א ס"ג (עיי"ש במנהג חת"ס כעני"ז). וראה גם ברכת הבית שלה"ה ס"ח. שם של"ו בשע"ב סק"ז. אבל ראה שו"ת מהר"ם שיק או"ח ס"א. וראה שו"ת מחזה אליהו פאלק ח"א ס"א ואילך. ועיי"ש לענין הישן לפני נה"ח. וראה גם שו"ת תשוה"ג ח"ה סוס"ל קס. ומצאתי אח"כ שהעלה כן בשו"ת פרי אליעזר פולק ח"ב ס"א עיי"ש בטו"ד.

253 בפ"י "ולא נתחייב בהן" - ראה מה שכתבנו בארוכה בשו"ת באתרא דרב ס' אלתקנו. וש"נ. וראה שם ס' ב'עד בנוגע לההידור להביא עצמו לידי חיוב. וראה לקמן בנוגע לברכת התורה בהערה.

254 בנוגע להמשיך ללמוד לאחר שעלה עה"ש ללא ברכה"ת - אף שיש מקילים (ראה תוספת חיים על חיי"א כלל ט סק"ו (כשהולך לישון. וראה שו"ת עמק התשובה ח"ג ס"ז עד"ז מ"ד"ע). שו"ת מהרש"ג ח"א סס"ב) (ש"לר"ת שצריך לברך גם בניעור, אין איסור ללמוד לפני ברכה"ת. ובפרט לפני נה"ח). ועדיף לברך ברכה"ת אחר שישן ואחר נה"ח). שו"ת לב אברהם ח"א ס"ו (לענין אמירת ק"ש). ועוד) - מציונו בכ"מ שכתבו להדיא לאיסור (ראה כף אחת (להחיד"א) פכ"ב (לענין ליל שבועות), שאחר עה"ש יזהר שלא יאמר שום פסוק עד שיברך ברכה"ת. והובא גם בשנות חיים (להגרא"ח ע"ה נאה) ס"א במקו"ח סקכ"ח. וכ"כ בבא"ח וישלח ש"א ס"ג. וראה שו"ת משיב דבר ח"א סמ"ז. שבה"ח ח"י סע"ז סק"ב). וכ"ה גם בלוח כולל חב"ד (ליל הושע"ה). ולהעיר גם מר"ד ליל ב' דחגה"ש תשכ"ז ע"ד ההנהגה בליובאוויטש. (וכבר העירו שצנ"ק בשה"ש תרצ"ג ע' 78 שכ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע לא אמר ברכה"ת עד שהאיר היום, וא"כ היאך למד אז פעה"ח (ראה שה"ש תרצ"א ע' 146. ועוד). ודוחק גדול לומר דקאי להדעות שעל חכמת הקבלה א"צ לברך (ראה מקו"ח סמ"ז ס"ב (בנוגע לס' דרוש רק כשיש פסוקים). ערוה"ש ס"ח. שלחן מלכים (לאנדא) ס"ז סק"ד. לקט הקמח החדש סמ"ז סק"ג. ובפרט שבעירוה"ש

שם כתב בדעת אדה"ז ס"ב שחייב בברכה"ל. וראה כה"ח סק"ג). וכן דוחק לפרש הטעם שה'ל' מתוך הרהור (וראה שו"ע אדה"ז מהדור"ב ס"א ס"ו. וראה ד"ד וגר יבדו ג'ר' אנוכי תשי"ג. שיחת ליל שמחת"ל תשט"ז. עקב תשכ"ח. מוצ"ש בשלח תשל"ז. שמות תשמ"ז. ליל ב' דחה"ש תשנ"ב), ובפרט שה'ל' מתוך הספר (ראה מחמת האהרן כלל ה סל"ז). מו"ק סמ"ד ס"ד וכתב הרד"א. פתה"ד ס"ב. אבל ראה ט"ז סק"ג. אבל אדה"ז השמיטו. וראה מקורות ועיונים להל' יומית אות רס). ואולי לאו בחדא מחתא נאמרו הדברים. ובלא"ה צ"ב בטעמא דמילתא שאמר ברכה"ת רק כשהתחיל להאיר (משא"כ בשאר ברכות השחר. ולהעיר מהחילוק שברכה"ש הן על מנהגו של עולם, אבל ברכה"ת אף שתיקנו רק פ"א ביום – היינו על הלימוד בפועל – ראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שעז). וראה לקמן מזה). ואולי מחמת שהיתה שינת ערואי. ולהעיר מהדעות בכה"ח סמ"ז סק"ז. וסרה הקושיא).

ומה שכתבו בכ"מ מסברא, בכללות בגדר דחובת ברכה"ת, שאין איסור ללמוד ללא ברכה"ת כ"א חובת ברכה – להעיר מל' אדה"ז בסידורו (נתקף כאן בפנים. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרב, ובמה שהובא שם משיחת אחש"פ תשל"א). ועד"ז הוא במש"ב סמ"ז סק"ג. ועוד. ולהעיר מל' המדרש בדב"ר פ"א, ו: אין מותר לו לקרות עד שלא יברך. וראה גם שו"ת שלמת חיים סמ"ח. כן יל"ע שפלפנ"ג, מוכרח הו' כגם מהמענה להרב הענט (נדפס בתורה הענט כסלו מלכות תשמ"ז ע' 144). ואכ"מ.

ובלא"ה, סמ"ז סק"ג, וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות רס"ו. וראה גם שו"ת שלמת חיים סמ"ח. כן יל"ע שפלפנ"ג, מוכרח הו' כגם מהמענה להרב הענט (נדפס בתורה הענט כסלו מלכות תשמ"ז ע' 144). ואכ"מ.

ולומר שכוין שבפועל מברך אה"כ לית לן בה. אבל להעיר מפמ"ג או"ח ס"ח במ"ז סק"ט. ועוד, דלא מהני מה שיברך אה"כ, שהרי דיו שיפקיע א"ע, וכל תיבה ותיבה מצוה באנפי נפשה היא (משא"כ בשאר מצות ש"י"ב שיהיו שהברכה חלה גם למפרע לפי שמצוה אחת היא – ראה לבוש ס"ח ס"א). או"י בדעתם, לדית לן משום ערום לא יתרום בברכה"ת, שהוא בגדר ברכת השבח לדעתם (ראה שו"ת מהרש"ג שם. ועוד). אבל בלוק"ש ח"ד ע"ג 148 הערה 6* (וראה גם בהמשך השיחה) שבברכה"ת יש גדר ברכת המצוות (נוסף לברכה על גוף נתינת התורה, מעין ברכת הנהנין. וראה גם אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שעז). וי"ל דחמיר טפי משאר ברכת המצוות, שהברכה שייכת לגוף המצוה, והברכה נכללת בגוף מצות ת"ת, והיינו שהברכה היא דין וגדר בלימוד התורה ולא משום דין ברכה קאיתנין עלה, ומעכבת המצוה. וראה שו"ת דבר אברהם ח"א סט"ז סק"ב. ובאורכה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרב הני"ל. ולהעיר מאג"ק ח"ט ע' שצ בטעם אמירת ברכה"ש בבית, מחמת שכלמה זמן בין הקימה לביאה"ג, ובנייתם אה"פ שלא יבטל דבר תורה.

ועוד יל"ע, והוא העיקר כאן, מל' החינוך מ' תל: כל שקרא בתורה בשחרית קודם שיברך הברכות המתוקנות בתורה ביטל מצוה דאורייתא. ומ' להדיא דלא מהני מה שיברך אה"כ, והוא מענות לא יוכל לתקון. וראה דברי חסידות עהר"ש ברכות פ"א ס"ג סק"ג ט, וראה שו"ת א"ת ש"מ שהיו מברכין אלא שלא הקפידו שלא ללמוד כלל קודם שיברך אבל כשכאב לימוד לידם למדו ואח"כ כשזכרו היו מברכים על הלימוד שאח"כ באפ"י קפידו קראו וקאמר שע"ז אדה הברך. ועד"ז הוא בב"ר רס"ו מ: בתחילת עסקם בתורה בכל יום. ולפ"ז אפשר שגם אותם שצידדו שאין איסור ללמוד ללא ברכה כנ"ל, מיירי במקום שאה"פ לברך מאיזה סיבה, או במקום ספק, שאין לימנע ממצות ת"ת מחמת ספק (ראה עד"ז בשו"ת גו"ר ס"ד לענין הישן שינת קבע ביום, שלא ראינו מי שזמנו לקרות מפני הספק שלא יוכל לברך. אבל ראה שו"ת גו"ר ס"ג). וי"ל, דמצות ת"ת שאני שמחויב בה תמיד ואין לבטל הימנה מחמת ספק בברכה, אדלת"ה הא ע"ז קאי הך דלא בירכו בתורה תחילה).

איברא, שיש המצדדים לקולא מכמה טעמים אחרים, שבספק אם עלה השחר יכול להקל, והרי כמה דעות בזמן עלוה"ש (אבל ראה בא"ש שם). ויש שהפליגו בדבר שעד נה"ח בספק קאי. ובאו"א, שכיון שנסתפקו הפוסקים אם חייב ברכה"ת בניעור כל הלילה, יכול לסמוך בענין זה על המקילים. [אלא שכ"ז רק להסברא שאין איסור עצמי בלימוד ללא ברכה"ת. אבל י"ל לאיך, שהאיסור הוא רק מחמת חייב הברכה וכשא"י לברך (מחמת ספק בזמן עלוה"ש, או בגוף החיוב) ליכא איסורא. וראה שיחת אחש"פ תשל"א. ועדיין הדברים תלויים ועומדים בהמשק"ט א' קי"ל"ו ס"ל בברכה"ת, שלכמה דעות ה"ל מה"ת, ונפק"מ בספק אם בירך ברכה"ת אם חייב לברך (והארכנו בהם במק"א. ואכ"מ). ועוד איכא בגווה, דאיכא להנדו בסברא הני"ל, דליכא איסורא כשא"י לברך, ד"ל דל"מ סברא הני"ל למ"ד דברכה"ת דאורייתא, וכדמוכח מב"ק שמבדק לאחרי כיון שהו"א דאורייתא, וא"ש ד' החינוך הני"ל. ולהעיר מאמרי ברכות ב, ב ד"ה יש בטעם שלא חייבו לבע"ק להרהר בברכה"ת לפני ק"ש].

אמנם, יל"ע בדעת כמה מהמקילים, דס"ל מעיקר הדין שביעור כל הלילה פטור מברכה, ורק בכדי לצאת ידי ספק כתבו שיש לשמוע מאחר ולהתכוון לצאת. ואמטו להכי, כשאין מי שיוציאנו, כן כי האי לא החמירו עליו ולבטל מדברי תורה, ושפיר יכול להמשיך בלימודו. אמנם, לדין שקייל"ן לעיקר שמבדק ועד כדי כך שלתחילה נוהגים בשופי לברך בעצמנו, וה"ט שדינו בברכות השחר (לפי שמעיקרא לא היה דעתו לפטור רק ליום ולילה, או מצד בר' חדשה, וכדלקמן), צ"ע להתיר להמשיך ללמוד בריחו. ובפרטיות יותר, שכיון שדעת אדה"ז סמ"ז ס"ז) שפטור ר"ת, שרק עלוה"ש שחייב בברכה"ת (אלא דס"ל בדעת ר"ת שגם המשכים לפני עלוה"ש מברך מיד), ואילו שינת קבע ביום וגם נמלך אינו מפסיק כלל, ממילא מוכרח לברך מיד (משא"כ בשיטת המג"א דס"ל שביעור כל הלילה חובת הברכה בעלוה"ש היא מחמת שדעתנו לפטור יום ולילה, שמקום לומר שבכאן דעתו לפטור גם על זמן שאחר עלוה"ש). וראה תה"ל סמ"ז סק"ג. ועוד להעיר, שגם לסברא שהניעור כל הלילה אינו חייב בברכה, היינו רק כשלא הסיח דעתו מללמוד, כמ"ש אדה"ז להדיא, ולא בו"ע צדיקי גמירי יבנהו.

ואכתי איכא למימר, שגם לדין שנתחייב בברכה"ת, חיוב הברכה מצד בריה חדשה (ראה גם שיחת יט"ב ש"פ וישב תשט"ז) הוא על הגברא (כמו כל ברכת השחר – ל' אדה"ז בסידורו. וכו"ו גם בשו"ע שלו סמ"ז ס"ז). וכמו שחזר השחר שנוהגין לברך אף על פי שלא נתחייב בה"ך. וראה מה שביארנו בזה בעניינותי במקורות להל' יומית אות שעז הני"ל), אבל עדיין יכול ללמוד על סמך ברכתו מיום שלפנ"ז. עוד יש לצרף באומרת תהלים מדין תחנונים (ראה א"א מבוטשאטש סמ"ו ס"ט – גו"ר ד), או באמירת מנין המצות, ללא טעמי ההלכות. ולחס מ"א צ"ב לברך לתלמוד למדש (ברכות יא, ב). ועיי"ש בר"ף. וראה גם במקורות ועיונים הני"ל).

ויש המביאים גם את"ל כלמקילם, צ"ע הסברא להקל ולא לברך, שע"כ לא מצאנו אלא באנוס או"י הובנו, או מאמרי הגה"ש לפנות בוקר, וקשה לה"ר מכל כיו"ב, ובפרט – באופן של ידיעת השלילה, ובהעדו ידיעת כל פרטי הדברים על ברויין, ואין למדין הלכה מפי מעשה. ולפום ריהטא, בעיוני בימונים וכלוחות כמה שנים נראה שכמ"פ ה' לפני זמן עלוה"ש הנקוב בלוחות, ואדרכה – ניכר שלמרות האיריות נגמרו בהדגשה סמוך ממש לעלוה"ש, ולא אח"כ. ועוד זאת, שכמה שיטות ישנן בזמן עלוה"ש (והארכנו במק"א ואכ"מ בבירור זמן עלוה"ש לשיטת אדה"ז). ובלא"ה, גם את"ל דלא ככל הני"ל, התם שאני משום ביטול ת"ת דרבים, ופשוט שאין להוכיח מזה.

ולהעיר, שגם את"ל כלמקילם, צ"ע הסברא להקל ולא לברך, שע"כ לא מצאנו אלא באנוס או"י הובנו, או מאמרי הגה"ש לפנות בוקר, וקשה לה"ר מכל כיו"ב, ובפרט – באופן של ידיעת השלילה, ובהעדו ידיעת כל פרטי הדברים על ברויין, ואין למדין הלכה מפי מעשה. ולפום ריהטא, בעיוני בימונים וכלוחות כמה שנים נראה שכמ"פ ה' לפני זמן עלוה"ש הנקוב בלוחות, ואדרכה – ניכר שלמרות האיריות נגמרו בהדגשה סמוך ממש לעלוה"ש, ולא אח"כ. ועוד זאת, שכמה שיטות ישנן בזמן עלוה"ש (והארכנו במק"א ואכ"מ בבירור זמן עלוה"ש לשיטת אדה"ז). ובלא"ה, גם את"ל דלא ככל הני"ל, התם שאני משום ביטול ת"ת דרבים, ופשוט שאין להוכיח מזה.

ולהעיר, שגם את"ל כלמקילם, צ"ע הסברא להקל ולא לברך, שע"כ לא מצאנו אלא באנוס או"י הובנו, או מאמרי הגה"ש לפנות בוקר, וקשה לה"ר מכל כיו"ב, ובפרט – באופן של ידיעת השלילה, ובהעדו ידיעת כל פרטי הדברים על ברויין, ואין למדין הלכה מפי מעשה. ולפום ריהטא, בעיוני בימונים וכלוחות כמה שנים נראה שכמ"פ ה' לפני זמן עלוה"ש הנקוב בלוחות, ואדרכה – ניכר שלמרות האיריות נגמרו בהדגשה סמוך ממש לעלוה"ש, ולא אח"כ. ועוד זאת, שכמה שיטות ישנן בזמן עלוה"ש (והארכנו במק"א ואכ"מ בבירור זמן עלוה"ש לשיטת אדה"ז). ובלא"ה, גם את"ל דלא ככל הני"ל, התם שאני משום ביטול ת"ת דרבים, ופשוט שאין להוכיח מזה.

ולהעיר, שגם את"ל כלמקילם, צ"ע הסברא להקל ולא לברך, שע"כ לא מצאנו אלא באנוס או"י הובנו, או מאמרי הגה"ש לפנות בוקר, וקשה לה"ר מכל כיו"ב, ובפרט – באופן של ידיעת השלילה, ובהעדו ידיעת כל פרטי הדברים על ברויין, ואין למדין הלכה מפי מעשה. ולפום ריהטא, בעיוני בימונים וכלוחות כמה שנים נראה שכמ"פ ה' לפני זמן עלוה"ש הנקוב בלוחות, ואדרכה – ניכר שלמרות האיריות נגמרו בהדגשה סמוך ממש לעלוה"ש, ולא אח"כ. ועוד זאת, שכמה שיטות ישנן בזמן עלוה"ש (והארכנו במק"א ואכ"מ בבירור זמן עלוה"ש לשיטת אדה"ז). ובלא"ה, גם את"ל דלא ככל הני"ל, התם שאני משום ביטול ת"ת דרבים, ופשוט שאין להוכיח מזה.

ולהעיר, שגם את"ל כלמקילם, צ"ע הסברא להקל ולא לברך, שע"כ לא מצאנו אלא באנוס או"י הובנו, או מאמרי הגה"ש לפנות בוקר, וקשה לה"ר מכל כיו"ב, ובפרט – באופן של ידיעת השלילה, ובהעדו ידיעת כל פרטי הדברים על ברויין, ואין למדין הלכה מפי מעשה. ולפום ריהטא, בעיוני בימונים וכלוחות כמה שנים נראה שכמ"פ ה' לפני זמן עלוה"ש הנקוב בלוחות, ואדרכה – ניכר שלמרות האיריות נגמרו בהדגשה סמוך ממש לעלוה"ש, ולא אח"כ. ועוד זאת, שכמה שיטות ישנן בזמן עלוה"ש (והארכנו במק"א ואכ"מ בבירור זמן עלוה"ש לשיטת אדה"ז). ובלא"ה, גם את"ל דלא ככל הני"ל, התם שאני משום ביטול ת"ת דרבים, ופשוט שאין להוכיח מזה.

ניעור כל הלילה מברך לכשיאור היום²⁵⁵.

צריכים לזהר שלא לברך על הטלית קטן שהיה לבוש בו בלילה. וטוב שיברך על טלית אחר ויפטור גם את זה שלן בו.

שחרית

המתפללים שחרית בהשכמה, יתעטפו בטלית אחרי השעה 5:02 ("משיכיר"), ויתחילו תפילת העמידה בנין החמה – 5:57.

שחרית לשלוש רגלים. חצי הלל. קדיש תתקבל. שיר של יום. קדיש יתום.

מוציאין שני ספרי תורה. י"ג מדות ו"רבונו של עולם". קריאת התורה. ראה פרטי דינים ביום ראשון של פסח.

בעת קריאת השירה – עומדים.

הפטרה: מפטיר בנביא בשמואל "וידבר דוד את דברי השירה הזאת וגו'" שהיא גם כן שירה כמו שירת הים שקראו בתורה וגם מדבר בה ביציאת מצרים "וישלח חיצים וגו' ויראו אפיקי ים וגו'".

מוסף לשלוש רגלים. אומרים פסוקי מוסף לימים אחרונים של פסח ("והקרבתם").

דיני הטועה בתפילת מוסף, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ: ברכת כהנים. ראה פרטי דינים ביום ראשון של פסח.

שש זכרות אחרי התפילה.

בברכה"ת (שבפשוט כ"ה מעיקר הדין אלא שהמנהג אינו כן), וכן שהניעור כל הלילה אינו מברך רק כשישן לפניו. ואף גם זאת, שגם למה שנהגו שלא לברך בשנית קבע ביום, מקום לומר שכ"ז רק ישן שינת קבע בלילה, שלגבי שינת הלילה ה"ז בגדר שינת עראי (ולהעיר מחיל' הרא"ה ברכות יא, ב בטעמא דמילתא שאינו מברך על שינת היום, שביום לאו זמן שינה היא. ועד"ז הוא בשבה"ל סוסי' ה). אבל בניעור כל הלילה שאני, ששינת היום היא שינת קבע שלו. אלא שהפוסקים סתמו בזה. (וכן אם נפרש ששינת היום אינה היסח הדעת גמור, הכא שאני. ותלוי בטעמי המנהג שלא לברך בשנית היום. וכן י"ל לסברת המג"א שם שדעתו שלא לפטור עד למחר, שבישן אח"כ דעתו שלא לפטור עד אחרי שינתו, ראה מהרש"ג שם. תוספת חיים שם. ועוד. ועוד זאת, שלסברת רעק"א שבהע' הבאה, בניעור כל הלילה וישן ביום שלאחריו, ממנ"פ מברך). ולאידך, נכון שיקרא ק"ש קודם שינתו, ואין לקרוא ק"ש ללא ברכה"ת לפני, ובפרט לפמשנ"ת אצלנו במק"א (נדפס בס' זרזון תפארת איש) שק"ש אינו בגדר תחנונים וחייב בברכה"ת לכו"ע (ולא נחלקו בגדר ק"ש רק לענין קריאתה אחר ברכת אהבת עולם שצ"ל "נראית ברכה לשם עסק התורה" (שו"ע אדה"ז סמ"ז ס"ו) ו"ק"ש ותפלה לא חשיבי לימוד לענין זה" (כל' הבי"ש)).

והחושש שישתקע בשניה, נכון שיברך ברכה"ת מיד ויקרא ק"ש, וליתר שאת יכוון אח"כ באהבת עולם לצאת ברכה"ת למד"ש שמברך על שינת היום.

255 סידור אדה"ז. והמשך לשונו: "כמו כל ברכות השחר". וצ"ע ששינה בלשונו שבנוגע לברכה"ש כ' "אחר שיעלה עמוד השחר". אבל פשוט שהכוונה כן לעלוה"ש דוקא. ודלא כמי שרצה להעמיס באו"א. וכ"ה הלשון במג"א סתצ"ד. וראה שו"ע אדה"ז סמ"ז ס"ו ואילך. והנה בשו"ע אדה"ז סמ"ז ס"ז הביא שהרוצה לצאת ידי פסק ישמע ברכה"ת מאחר ויתכוון לצאת יד"ח אם אפשר ואם לאו יברך בעצמו. ובסידור השמיטו. ולכאן ה"ט שהכריע במוחלט כסברא בתרייתא. וכדעת האריז"ל בשער הכוונות ברכת השחר (א, ג) ופע"ח שער הברכות פ"א. וכך הכריעו כל המקובלים. וכדרכו בקודש בסידור הכריע כמ"פ כדעת חכמי הקבלה. (וב"ה בנוגע לברכות השחר בכלל, שבשו"ע אדה"ז סמ"ו ס"ו כתב שלכתחילה טוב להביא עצמו לידי חיוב כל הברכות אם אפשר לו. ובסידור השמיטו ג"כ).

ואף שמקום לומר בזה "דכיון שאין זה אלא אם אפשר לא העתיקו בסידור" (ראה בכיו"ב הגש"פ עם לקו"ט ד"ה קדש. ולהעיר מכע"ז באג"ק חט"ו ע' קנו. ודעת לבנון נקל לחלק כך זה לשאר מקומות בסידור שהעתיק דינים עדי"ז), ובפרט בגדוד"ז שהוא רק להרוצה לצאת מכל ספק – ויתר נראה כנ"ל. וכן גם בקצוה"ש ס"ה ס"ח השמיט לגמרי מש"כ אדה"ז בשו"ע (אף שהביא כן שם ס"ו לגבי שאר ברכות השחר. וצ"ב החילוק. ולהעיר מהנהגת אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בסה"ש תרצ"ג (שבהע' הקודמת) שבירך כל ברכה"ש לבד ברכה"ת כשיניעור מיניתו. כן להעיר שחלוקים הם בטעמא דמילתא שמברך גם כשלא נתחייב, שבברכה"ש מברך כבי" מחמת מנהגו של עולם, אבל בברכה"ת הטעם באו"א (לפי שדעתו לפטור רק עד למחר או מצד בר' חדשה, ראה בהע' הקודמת). וי"ל בפשיטות, דבשאר ברכה"ש היחיד הוא להביא עצמו לידי חיוב, משא"כ בברכה"ת שההידור לשמוע מאחר ולא לברך בעצמו. [להעיר מהמסופר בהקדמת ס' אור מלא, בנוגע להמהדרים בשבועות בבוקר לשמוע מאחר]. והוא אנו קייל"ן שמברך בעצמו עדיף – ראה שו"ע אדה"ז סד"ג ס"ו. וכ"ה בכל המאה ברכות שלכתחילה אין לשמוע מאחרים (ראה ב"ח סמ"ו ד"ה ומ"ש אבל. הגהות חכמת שלמה שם). כן להעיר מהשק"ט לצאת ברכת השבח ע"י אחר – ראה אצלנו במקורות ועינינו להל' יומית אות שעני. ושם גם בנוגע לברכה"ת). ולמעשה, כן המנהג פשוט.

והרוצה להחמיר בדבר, יוכל לברך רק אחרי שינתו כאור הבוקר, ראה עדי"ז לעיל לענין ברכות השחר. כמו כן יוכל לכוון בברכה"ת דיום אתמול שלא לפטור רק עד למחר בבוקר, ובכגון דא ודאי מהני כיון שמפסיק מלימודו ביתיים (ראה שו"ת קרן לדוד סנ"ט. ויען יוסף סשט"ו. אבן ישראל ח"ט סס"א. ועוד). וכן אם ישן שינת קבע ביום בערב יו"ט מהני לכו"ע ממנ"פ (ראה הגהות רעק"א למג"א סמ"ז סק"ב), והובא במשנ"ב סקכ"ח. ויש שפקפקו בזה. גם צ"ע בעצם הענין, מ"ט עדיף לן לצאת יד"ח האומרים שלא לברך בניעור כל הלילה, ומחמת זה ליכנס לבית הספק בדין שינת קבע ביום. ולהעיר שאם עלה לתורה לאחר השינה נפטר מברכת אשר בחר. וגם כשלא נתכוון לכך (ובמק"א הארכנו שגם ברכת אהבת עולם פטורת שלא במתכוון). ומש"כ בכה"ח סי' קלט סקמ"ז – היינו שלכתחילה נכון לכוון לכך.

הלכתא למשיחא: אין מקריבים "שלמי שמחה בשביעי של פסח (צ"ע) לפי שבחינת השמחה של שביעי של פסח גדול כ"כ שאינו יכול לבוא לבחינת התגלות בבחי' פנימית שהוא בחי' אכילה" - לקוטי תורה ד"ה ששת ימים הב'. ואמר כ"ק אד"ש שה"צריך-עיון" הנכתב בסוגריים הוא מאדמו"ר הצמח צדק²⁵⁶.

קידוש: אתקיננו סעודתא (ליו"ט). אלה מועדי, בורא פרי הגפן.

מצות שמחת ועונג יום טוב - פורטו לעיל ביום ראשון של פסח.

תהלוכה: בספר השיחות ה'תנש"א מובא: נהוג מכ"כ שנים שבי"ט הולכים לבקר בני"י שבבתי-כנסיות ובתי מדרשות בכ"כ שכונות, כדי להוסיף בשמחת החג (ע"י ההתאחדות עם רבים מבני"י שבשאר שכונות), ובפרט ע"י אמירת דברי תורה ("פיקודי ה' ישרים משמחי לב"), נגלה דתורה ופנימיות התורה.

בשיחות קודש הובאו כמה ביטויים מיוחדים בקשר למעלת התהלוכה וענינה. וכן כמה הוראות ופרטים. להלן לקט חלקי מביטויים והוראות אלו²⁵⁷:

- "דאס איז דאך מיינע א שליחות".
- אני לא הלכתי רק אני מקנא אותם שהלכו ועל חשבון זה אומר גם אני לחיים. ובהזדמנות אחרת: אני לא הלכתי רק הי' לי תאוה ללכת ולכן על חשבון זה אומר לחיים.
- רבותינו נשיאנו שמו הדגשה מיוחדת על עניני רגל שבנשמה, ועד לרגל כפשוטו - ענינים שעושים ברגל.
- ע"י עלי' לרגל יזכו להגילוי של והדריך בנעלים, וכן הוא בכל מצוה שעושים ברגלים, ובפרט כאשר משתתפים בתהלוכה שיש בח טרחה יתירה ומהלך גדול.
- ההליכה למקום רחוק לשמח יהודים בשמחת מועדים לשמחה פועלת מטין רגלין ברגלין שע"ז מקימים השכינה מנפילתה, ועי"ז מגביהים כל סדר השתלשלות, ועד לביאת המשיח שעליו נאמר ועמדו רגליו על הר הזיתים, כיון שביאת המשיח תלוי בעבודת הרגל בזמן של מטין ברגלין.
- אלו שהלכו בתהלוכה ופעלו שמחה אצל הזולת, ועד שרקדו כפשוטו, יתקיים אצל ההולכים שלימוד התורה שלהם יהי' באופן מופלג למעלה מכל ענינים ארציים, וכן יהי' קיום המצוות שלהם באופן כזה.
- תבוא עליהם ברכה, ואצל כולם יתקיים ענין הליכה באופן דילכו מחיל אל חיל - עלי' שלא בערך מדרגא הקודמת, וברכה שבאין ערוך שיהיו מהלכים כל השנה בעלי' מחיל אל חיל.
- אשרי חלקם בזה ובבא. אשרי חלקם וגדול זכותם.
- ההליכה כשלעצמה היא ענין גדול.
- שלא יחשבו שהעיקר הוא המקום שהלכו משם והמקום שיגיעו לשם, אבל הדרך בינתיים הוא רק בהכרח, והיינו שנצרך לזה כדי להגיע ממקום למקום, על זה אומרים שמכל פסיעה ופסיעה נברא מלאך.
- יתכן שמקום זה ממתין מששת ימי בראשית שיהודי יעבור כדי לילך לדבר מצוה ולקיים רצון ה'.
- אין לחפש תירוצים להשתמט מהליכה לתהלוכה.
- לא שיעשה זה מחמת גזירה שגזרתי אלא מתוך שמחה ובאופן של שירה.
- שיהי' באופן דמתניכם חגורים לבוא בזמן ניט פארשפעטיקן.
- זכות מיוחדת לההולכים רחוק.
- המטרה לשמח יהודים, ולעוררם בעניני יהדות, כולל חיזוק האמונה בביאת המשיח.
- בכל מקום שמגיעים יש לומר חסידות, ויש לומר ענינים קלים.
- אין להסתיר שבאים בשליחות הרבי. יש לדבר בהרחבה ולא להתפעל, אך להיזהר שלא לפגוע.
- כשלא מניחים לדבר, אין להתיימש, אלא למצוא עצות שירשו לדבר.

256) שקו"ט בזה בריש שו"ת דברי נחמיה חאה"ע בליקוט. ונתבאר בארוכה - ביחית אחש"פ תשכ"ד.

257) רובם משיחות קודש ע"פ רשימות השומעים בלתי מוגה. חלקם נמצא בקונטרס "התהלוכה". וראה עוד שם.

יש להימנע מלקבוע סעודה משעה עשירית ולמעלה (4:21 לערך), בכדי שיוכל לאכול סעודת יום טוב שני לתיאבון. [ואם שכח או עבר ולא אכל סעודת יום טוב קודם שעה עשירית, יאכלנה אחר כך].

אסור להכין שום דבר לצורך יום שני של חג עד לשעה 8:35. (וגם ע"י נכרי – ראה לעיל ביום ראשון של פסח).

ליל שלישי, ליל כ"ב ניסן, ליל אחרון של פסח, שבעה לעומר

באחרון-של-פסח מאיר גילוי הארת משיח.

בשיחת אחש"פ תשד"מ: באחרון של פסח ראו אצל רבותינו נשיאינו גילויים נעלים ביותר כו', כולל הגילוי שהי' בתומכי תמימים בליובאוויטש באחרון של פסח דשנת תרס"ו, כידוע ומפורסם. והנה, מה שנעשה אצל הרביים בחדרם אין אנו יכולים לדעת, מלבד מן המעט שגילה וסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו. אמנם, באחרון של פסח ניתן ה' לראות גילויים נעלים כו' יותר מבשאר ימי הפסח²⁵⁸.

הדלקת נרות (אחרי השעה 8:35) מאש הדלוקה לפני החג. (למנהגנו, ניתן להדליק מיד בזמן הנ"ל, ואין מקום וסיבה להמתין בדוקא שלא להדליק עד לפני קידוש).

בהדלקת נרות: ברכת להדליק נר של יום טוב. **ואין אומרים** "שהחיינו".

פרטי דינים בענין הדלקה בליל יום טוב – פורטו לעיל בליל ב' דחג הפסח.

מעריב כדאמול. ספירת העומר ("היום שבעה ימים שהם שבוע אחד לעומר")²⁵⁹.

קידוש כדאמול.

בסעודת ליל אחרון של פסח נוהגין לאכול שרויה וכן בסעודת יום אחרון של פסח. **ומהדרין** לשרות. בלקוטי שיחות²⁶⁰: מ'האט געזען די הנהגה פון רבותינו נשיאינו אז זיי האבן מדייק געווען לשרות בכל מאכל ומאכל. ונתבאר שם בארוכה. ובר"ד משיחת אחש"פ תשמ"ח: ולא רק פעם אחת, כי אם ריבוי פעמים, "מ'האט געהאלטן אין איין בראקן", בכל מאכל ומאכל, הן בדגים והן במרק, וכיו"ב, ללא כל נפק"מ בסוג המאכל, כלומר, גם מאכל שבמשך כל השנה אין רגילים לשרות בו מצה וכיו"ב²⁶¹. ובר"ד משיחת ש"פ קדושים תשמ"א: געגעסן דגים – האט מען געגעסן שרוי, מרק ("סופ") – געגעסן שרוי, בשר – געגעסן שרוי, וכיו"ב. דעמולט האם מען ניט נאר מתיר געווען עסן שרוי, נאר מ'האט מזכה און מחייב געווען עסן שרוי. ובר"ד משיחת אחש"פ תשי"ב: אזוי האב איך געזעהן בא כ"ק מו"ח אדמו"ר, אז וואו נאר ער האט געקאנט האט ער ספעשעל אריינגעבראקט מצה, אין די פיש, אין די זוף – ניט באגנוגענט זיך מיט די קניידלאך וואס אין די זוף, אין די פלייש – די לחלוחית וואס אין די פלייש, און אין די קאמפאט. מנהגנו שאוכלים קניידלאך (ובלשון אדמו"ר הזקן "עייגולים")²⁶².

קניידלאך: מה שנוהגים בפסח לכתוש המצות לפירורין דקין מאד, וחוזרין וגובלין אותו במים חמין ובשומן ומי ביצים, ועל ידי זה נמוחו קצת ונעשו כעיסה, וכשלישין ועושין אותן כעייגולים (שקורין קניידליך או חרעמזליך) ואין עליהם תואר לחם אפוי, מברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג' לעולם, ואפילו לא נתבשלו אחר כך בקדירה אלא טיגנס במשקה.

258 ועיי"ש שענינים אלו שייכים לכאור"א מישראל.

259 ובישיחת ליל ערב חגה"ש תשל"ט ("ע"פ סרט הקלטה), שיש לחשוב או לומר האותיות שבר"ת באנא כבח, ונטוה יותר לאמון. ומשמעות הדברים דקאי בסופי השבוע. (ומש"כ שם בישיחה שלא שמע הוראה מכ"ק מו"ח אדמו"ר עד"ז – אף שנמצא כבר בהיום יום כ"ד אדר"ש – לכאור"ה חכונה, דשאני הכא, שנוגע להמספר דמ"ט ימים, שבל"ז חסר).

260 כרך כב ע' 31 ואילך.

261 ונתבאר שם הענין בזה, להורות על תנועה שלמעלה ממדידה והגבלה, עוד פעם ועוד פעם בלי מספר כו', שכן אף שבדאי נעשה הדבר במספר ובהגבלה, הרי זה רק מפני שבעוה"ז הגשמי לא שייך שיהי' הדבר באופן של בלי מספר, אבל מצד פנימיות ואמיתת הענין הרי זה ענין של בלי גבול כפי שנמשכת בעינינו של פועל ממש עד לאכילה ושתי' כפשוטה.

262 נתבאר בר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ז.

בכמה שיחות קודש²⁶³ שבנוגע לשאר ההידורים דפסח (מצה שמורה וכיו"ב) ה' הדיוק בזה באותו התוקף כבכל ימי הפסח.

במים אחרונים שוב מעבירין המים על השפתים.

בברכת המזון כדאתמול.

יום שלישי, כ"ב ניסן, אחרון של פסח, שבעה לעומר

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:22.

שחרית כדאתמול.

הפטרה: מפטיר "עוד היום בנוב לעמוד וגו'" לפי שבליל פסח היתה מפלתו של סנחריב. הטעם הפנימי, לפי שבהפטרה זו מבואר נצחונו של חזקיה שביקש הקב"ה לעשותו משיח ובאחרון של פסח מאיר גילוי הארת משיח.

אחרי ההפטרה וברכות' – הזכרת נשמות. [וגם יחיד שלא הלך לביהכ"נ אומר יזכור בביתו ביחידות²⁶⁴]. מדייקין²⁶⁵ לאחוז בעץ החיים בעת אמירת יזכור²⁶⁶.

יש לו אב ואם – יוצא מבית הכנסת בעת יזכור. ונהגו לסגור הדלת. בשנת האבילות נשאר בבית הכנסת, אבל אינו אומר יזכור.

מזכירים שם הנפטר ושם אמו²⁶⁷.

בר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ו: מ'זאגט דאך אויך יזכור פאר די נשמות שאינם צריכים כפרה, ווי ס'איז ידוע מנהג החסידים דערמאנען אויך דעם רבי'ן דעם שווער, און אויך די רביים שלפניו פאר די וואס האבן זיי געקענט, וואס דאס טוט אויף פאר דעם וואס זאגט דאס, מ'מוז אבער אויך זאגען אז דאס איז נותן כח אויף פאר די וועמען מ'איז מזכיר, כנוסח אמירת ההזכרה.

בר"ד משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ח: נהוג באמירת יזכור לנדב לצדקה, באופן סתמי או גם לפרש הסכום, נהרא נהרא ופשטי'.

אב הרחמים. "'אב הרחמים" – אם יאמרו גם אלו שאין מזכירים נשמות – איז ווי זיי ווילען. דאס איז הזכרת נשמות פון א כלל, ולכן אין אומרים ביום שאין אומרים תחנון. אבל ביום שמזכירים נשמות פרטיות – גם זה ויכול לומר²⁶⁸."

מוסף כדאתמול.

שש זכירות אחרי התפילה.

ב'לוח היום יום' לאחרון של פסח²⁶⁹: "ביום: מהדרין לקדש, אחר כך מתפללין תפלת המנחה ואחר כך סעודת יום טוב". בפועל אין נוהגים כן²⁷⁰.

263) ובשיחות קודש שהיו בזה שינויים במשך השנים. ואכ"מ. וראה סה"ש תרצ"א ע' 215 והנסמן שם.

264) וראה בשו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס.

265) ראה סה"ש תש"ע ע' 20. אג"ק ח"ג ע' רכ. ר"ד בעת הסעודה דיום אחש"פ תשכ"ט.

אמנם, מפי השמועה במעשה רב, שביי"כ כשלא עלה למפטיר, מאז שנת תשל"ט ואילך, לא נהג בזה ונשאר על מקומו. (ולפעמים גם בשנים שלפנ"ז נשאר על מקומו), משא"כ בשאר זמנים שאמרו יזכור שעלה למפטיר.

ולכאורה פשוט שאין הכוונה לכל הקהל, שהרי ל"ש במציאות. וגם יש בזה משום טירחא דציבורא, ולפעמים – גם אינו כבוד הציבור. ובכ"מ שהחזן מחזיק הס"ת (ראה בפמ"ג סי' קמא במ"ז סק"ג, הב"ד במשנ"ב סי' קמו בשעה"צ סק"ח. וראה ס' מטעמים פט"ו).

266) אבל אין מדייקין שמי שצריך להזכיר נשמות עולה לתורה באותו יום.

267) כ"ה בסידור תורה אור. וכ"ה באג"ק מתאריך י"א ניסן תש"ט (נתפרסם בקובץ העוב"ב ש"פ תשא תש"ע). וכ"ה בהערת כ"ק אד"ש לסידור תהלת ה' מהדורת תש"ז. וראה ר"ד בעת הסעודה ליל ב' דחגה"ש תשל"ו. וכ"כ בכה"ח סרפ"ד סקל"ז ע"פ הזהר (ח"א לו, א).

משמרת שלום קודיננו מהד"ב ס"י ס"ו. ועוד.

268) ר"ד משיחת אחש"פ תש"ב.

269) וב'ספר המנהגים – חב"ד ע' 43.

270) ונתבאר בעת סעודת ליל שש"פ תשכ"ט. וביומן אחש"פ תשי"א להר"ד ע"ה יוניק: אבער דא טוט מען אזוי און מ'קען דא סיי ווי ניט אויספירען.

קידוש כדאמול.

ברכת המזון כדאמול.

מנחה כדאמול.

סעודת משיח

הבעל שם טוב היה אוכל ג' סעודות באחרון של פסח.

סעודת אחרון של פסח היתה נקראת – אצל הבעל שם טוב – משיח'ס סעודה.

סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר אשר הבעש"ט באחש"פ היה אוכל ג' סעודות, וסעודה השלישית (שהיתה לפנות ערב) היתה נקראת "סעודת משיח", כי באחש"פ מאיר גילוי הארת משיח.

ב'לוח היום יום' לאחש"פ: בשנת תרס"ו התחיל הסדר, אשר תלמידי תומכי תמימים יאכלו יחד בחה"פ בהיכל הלימוד. . סעודת אחש"פ אכל אאמו"ר [מוהרש"ב] ביחד עם התלמידים, וציווה לתת לכל תלמיד ארבע כוסות. ואמר אז: דאס איז סעודת משיח. ובלקוטי שיחות²⁷¹: מובן, שההוראה היתה לא רק עבור שנה ההיא, כי אם, עבור כל השנים²⁷².

נהוג שנוטלים ידים לפני השקיעה, ואוכלים מצה²⁷³ (לפחות בשיעור "כביצה"²⁷⁴), שותים ד' כוסות, ומנגנים ניגוני רבותינו נשיאינו.

מברכים בורא פרי הגפן על יין שבתוך הסעודה. אבל אין מברכים על כל כוס וכוס²⁷⁵.

בכמה שיחות ניתנו הוראות שונות בנוגע לשתיית ד' כוסות בסעודה זו. להלן, ליקוט חלקי משיחות הנ"ל: להשתדל שיהיה דוקא מיין השייך להנהלת הישיבה. ובכמה שיחות קודש, שהנהלת הישיבה ובאי כוחם יתנו יין על חשבונם לכל המסובים. ובמק"א (בשנת תשכ"ב) שאפשר להקנות להנהלת הישיבה במתנה וליקח מהם. לשותות הד' כוסות שלא בבת אחת, ובבת אחת אינו יוצא, ולהפסיק לכל הפחות בניגון [אבל במק"א, שיכולים לשותות ד' כוסות עם הפסקות, או בלי הפסקות]. ובמק"א שאין אומרים שירה אלא על היין, ולכן צריך להיות ביחד עם שתיית ד' כוסות גם ענין של שירה, ובדאי ינגנו ניגון שמחה. לשותות ד' כוסות מלאים דוקא.

ולהעיר, שכן נהגו בליובאוויטש גם בשמ"ח (וראה ר"ד בעת סעודת אחש"פ תש"ל). וכנראה בכדי להמשיך ההתועדות לתוך הלילה. וכן נהג כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בכל שויו"ט. וקיים בזה ג' סעודות – ראה לקו"ש חכ"א ע' 84 הע' 7. ובפשוט, זוהי ג"כ הסיבה לההידור בזה באחש"פ (בכדי שיהיו ג' סעודות). ולהעיר, עפ"ז, שסעודת היום היתה סעודת משיח. אבל, בזמנינו נהוג שבלא"ה נוטלים ידים עוה"פ לפני השקיעה עבור סעודת משיח. וכ"מ ביומן הנ"ל. ולהעיר ממשנ"ת בשיחות קודש במעלת סעודה זו, סעודה שלישית, ושאוכלים בה רק מצה (ולא בשר ודגים וכו') – ראה שיחת אחש"פ תשמ"ו).

(271) כרך ד ע' 1299 (משנת תשט"ו).

(272) וראה בלקוטי שיחות כרך ז ע' 277, מדוע נתחדשה הוראה זו דווקא בשנת תרס"ו. ובאג"ק ח"ג ע' קכא: בענין אחש"פ וד' כוסות – נתבאר דעתי בהתועדות דש"ז [תשט"ז] אחש"פ שעתה שייך זה לרבים. ונימוקי בארוכה אז. וראה ר"ד ליל אחש"פ בעת הסעודה תשכ"ז ויום אחש"פ בעת הסעודה תשכ"ז דיון ע"ד מקור המנהג, ואם נתחדש ע"י כ"ק אד"ש. ובארוכה – בשיחת אחש"פ תשל"ג באופן השתלשלות המנהג, ובהוראה מזה שהתחלת הענין היתה בנוגע לתלמידי הישיבה. וראה גם שיחת אחש"פ תשמ"ו בשלבי התפשטות המנהג. ובכ"מ. וראה שיחת אחש"פ תשכ"ז בטעם שאין בזה משום בל תוסיף.

(273) וראה קשה לו ליטול ידיו לסעודה עוד פעם, לפחות יאכל מיני תרנימא, כמנהגנו בס"ג, או עכ"פ שתיית רביעית יין (שהרי בד' כוסות א"צ לשותות רביעית דוקא). וראה ביומן הנ"ל. ובשיחה שבעהרה הבאה: א ברכה אחרונה, ברכת המזון וכו'. ועוד בשיחה הנ"ל בטעם הל' "ד' סעודות", לפי שברביעית יין יוצא יד"ח קידוש במק"ס.

(274) ולהעיר מר"ד משיחת אחש"פ תשל"ט: עס דארף האבן דעם שיעור כדי מ'זאל קענען מאכן אויף דערזויף א ברכה אחרונה, ברכת המזון וכיו"ב. ובר"ד משיחת אחש"פ תשל"ח: מ'מעסט מיט זיי דעם זעלבן כזית אדער מער פון א כזית וכו'. (ושם: "אז מ'עסט צוזאמען מיט משיח'ן און דעם ויעש"ט און נשיא דורנו וואס האט געהאט מס"ג אויף הפצת המעיינות, און מ'זאגט מיט א ברייטקייט אז מ'עסט מיט זיי דעם זעלבן כזית אדער מער פון א כזית וכו' . . איז דאך אזוי מבואר איך די שיחות פון נשיא דורנו, ומה מובן אז אזוי איז דער אמת. ויהי רצון אז דאס זאל ממחר זיין מ'זאל עסן מיט משיח נשמה בנוף, און מ'זעט גיין בעגלא דידן מקבל זיין פני עצמות ומהות (אויף וויפל ס'איז שייכות דער ענין הקבלה דארטן, אבער אויף וויפל דאס איז יע שייך – זאל זיין די קבלה). ובעגלא דידן"). ובר"ד משיחת אחש"פ תשמ"ג: כזית. (ושם: מרגישים שכאז"א מישראל צריך להשתתף בסעודה זו, סעודתו של משיח, זוהי זכות הכי גדולה עבורו כו', והאת – מבלי הבט על מעמדו ומצבו, ומבלי לבדוק תחילה את אופן הנהגתו בעבודת ה', כולל הנהגתו ביום זה עצמו, וללא הקדמת נתאים מיוחדים – אלא כאז"א מישראל, בכל מעמד ומצב שהוא, צריך להשתתף בסעודתו של משיח, לאכול כזית מצה, מתוך שמחה וטוב לבב, ועד כדי כך שמדגיש בדיבור שסעודה זו קשורה עם משיח צדקנו!).

(275) טעם הפנימי נת' בשיחת אחש"פ תשל"ז ותשמ"מ.

וניתן להוסיף ולומר לחיים על כוס חמישי. ביחד עם זה, צריך להיות באופן דזהירות משכרות על ידי שתיית רוב כוס וכיוצא בזה. לא שמעתי שיהדרו לשתות כל הכוס, ואפשר לשתות רוב הכוס, ולהוסיף יין עבור כוס הבא (משא"כ בד' כוסות דלילות הראשונים דפסח). ובפרט שיכול לגרום לתוצאות בלתי רצויות, ואפילו אם בטוחים שלא יגרום לכך, לשם מה להיכנס לספיקות. ואם בכל זה יש צורך לשתות בדוקא ד' כוסות שלמים, אפשר לעשות כן ברוחניות, לחזור בע"פ ד' מאמרי חסידות, או ד' ענינים בינה של תורה. בכמה מקומות להשלים גם בשבת שלאחרי מכן. בסעודת משיח נקבע המנהג רק בנוגע לד' כוסות ולא בנוגע למצה ומרור והגדה – ראה בהערה²⁷⁶.

בד"ה והחרים תשמ"ט²⁷⁷: נוסף על זה שכל העניינים דתורה ומצוות (מעשינו ועבודתינו) מקרבים ומביאים גאולה העתידה, יש סגולה מיוחדת בעניינים אלה השייכים בגלוי יותר למשיח. ומהם, אכילת סעודת משיח באחרון של פסח ושתיית ד' כוסות בסעודה זו. דכמו שד' הכוסות שבלילות הראשונים דפסח הם כנגד ד' לשונות של גאולה (הגאולה דיציאת מצרים), עד"ז הוא גם בד' הכוסות דסעודת משיח באחרון של פסח שהם שייכים לגאולה העתידה. זה שבסעודת משיח הוא אותו מספר הכוסות שבלילות הראשונים דפסח הוא לרמז שבכח כ"א מישראל לבוא מיד מהגאולה דיציאת מצרים (ד' הכוסות דלילות הראשונים דפסח) לגאולה העתידה (ד' הכוסות דאחרון של פסח), גאולה בפשטות למטה מעשרה טפחים. ובהערה²⁷⁸ שם: באמירת המאמר הוסיף כאן בתור ענין בפ"ע: ובוודאי שכל אחד ישלים ד' הכוסות, וגם אלה שספק אצלם אם שתו כל ד הכוסות ככוונה זו (שזה שייך לגאולה העתידה) בוודאי ישלימו, דשתיית ד' הכוסות צריכה להיות באופן ודאי וברור, וכאמור, שע"ז מקרבים הגאולה העתידה. [וראה בשיחת אחש"פ תשט"ז שאף ששתיית יין קשורה עם הנאת הגוף, הרי כיון שמצות לאו ליהנות ניתנו, צ"ל הכוונה בזה רק כדי לקרב ביאת המשיח].

בלקוטי שיחות²⁷⁹: ע"ז גופא מה שבזמן הגלות עושים "סעודת משיח", שבזה מראים אז אידן אנערקענען ניט דעם גלות – פועלים שבקרוב ממש וועט מען פארברענען די ווענט פון גלות כפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר ויתגלה משיח ויוליכנו קוממיות לארצנו.

בהנחה משיחת אחש"פ תשי"ג: די סעודה האט א שייכות צו משיח'ן דארף דאך א ודאי זיין א שמחה גדולה, ווארום איצטער איז אסור לאדם שימלא פיו שחוק, משא"כ אויף לעתיד שטייט אז ימלא שחוק פינן. אזוי האט מען אויך געזעהן בא דעם רבי'ן, אז צו די סעודה (או שאמר אחש"פ) איז ער געווען "ספעשיל" אופגעלייגט, מער ווי א גאנצן פסח, אויסער די ערשטער נעכט צו די סדרים וואס יעמולט איז ער געווען "ספעשיל" אופגעלייגט, וויילע עס שטייט אין כתבי האריז"ל אז יעמולט דארף מען זיין בשמחה, אבער בכלל אין פסח, איז אחרון של פסח געווען א שמחה מיוחדת. זאגט לחיים, זאגט א פריילעכן ניגון!

ובהנחה משיחת אחש"פ תשי"ב: כ"ק מו"ח אדמו"ר הנהיג לרקוד באחרון של פסח ריקוד של משיח ("משיח'ס טאנץ"). מאמר זה – "משיח'ס טאנץ" – אפשר לפרש בשתי אופנים: (א) ריקוד ששייך ומהוה הכנה למשיח, (ב) ריקוד שמשיח עצמו משתתף בו. וכיון שהדבר תלוי בנו איך לפרש, נפרש כפי שכדאי לנו ("ווי עס לוינט אונדז") – כפירוש הב' – **שמשיח נמצא כבר ומשתתף ורוקד יחד עמנו הריקוד שלו**... ולכן, ינגנו עתה ניגון שמח – "ניע זשוריצי כלאפצי" ותחילה ינגנו הניגון של אדמו"ר הזקן ולאחריו "ניע זשוריצי כלאפצי" [כידוע שאצל כ"ק מו"ח אדמו"ר היו לפעמים מנגנים תחילה ניגון אדמו"ר הזקן ולאחריו "ניע זשוריצי כלאפצי", ולפעמים "ניע זשוריצי כלאפצי" תחילה ולאחריו ניגון אדמו"ר הזקן], וירקדו עם ניגון זה – "ניע זשוריצי כלאפצי" – "משיח'ס טאנץ". [כ"ק

276 בנוגע לענין ההגדה – הרי בברכת הקידוש דאחרון של פסח שאומרים "זכר ליציאת מצרים" נכלל כבר ענין ההגדה. ובפנימיות הענינים, ענין אמירת ההגדה ישנו גם בסעודה דאחרון של פסח – ע"י אמירת חסידות (שבימים הראשונים דחג הפסח שטייך ענינים הוא יציאת מצרים, ואילו הגאולה העתידה היא בהעלם, מסתפקים באמירת ההגדה מחלק האגדה שבתורה שסודות התורה גנוזין בה, משא"כ באחרון של פסח שאז ענין המשיח הוא בגילוי – ישנו הענין דאמירת חסידות בגלוי). ובנוגע למצה ומרור – לפי שכשקובעים ענין מסויים בתור דוגמא להמעמד ומצב שיה' בביאת המשיח, שאז תהי' הרחבה אמיתית, יש לעשות זאת ע"י ענינים המורים על הרחבה, ולכן לא קבעו בסעודת משיח ענין של מרור, וגם לא ענין של מצה, "לחם עוני", כי ענינים של מירות ועוני אינם יכולים להיות דוגמא להמעמד ומצב דביאת המשיח. וענין המצה כפי ששייך לביאת המשיח – הוא בבחי' מצה עשירה (ר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ב). ועד"ז בשיחת אחש"פ תשל"ג. ועוד).

277 ספר המאמרים – מלוקט כרך ג ע' קכח-קכט.

278 בהערה 20.

279 כרך ז ע' 274.

ארמו"ר שליט"א צוה לנגן "א הארציגן ניגון" בתור הקדמה לניגון אדמו"ר הזקן, ואח"כ ניגון אדמו"ר הזקן, ולכפול בבא הרביעית ח' פעמים. ואח"כ אמר: [ענה ינגנו "ניע זשוריצי כלאפצי", בשמחה רבה, ומתוך ריקוד – "משיח'ס טאנק". ובהתאם לב' הפירושים הנ"ל – יצייר כאו"א לעצמו, שמשח שגאמר בו "ירום ונשא וגבה מאד", למעלה גם מאדה"ר (ואפילו כפי שהיה קודם החטא) – רוקד יחד עמנו, וגם, שריקוד זה הוא הקדמה ויש לו שייכות למשיח. [ניגנו "ניע זשוריצי כלאפצי", וכ"ק אדמו"ר שליט"א רמז בידו הק' שכאו"א ירקוד במקומו, וגם כ"ק אדמו"ר שליט"א רקד על מקומו בשמחה עצומה].

בכמה שיחות קודש נזכר המנהג לנגן "האפ קאזאק" באחרון של פסח.

מי שנמשכה סעודתו במוצאי יום טוב האחרון של פסח עד לאחר צאת הכוכבים מותר לאכול חמץ בסעודה [וכמובן, לא בכלים של פסח] אף שעדיין לא התפלל ערבית ולא הבדיל כלל לפי שאיסור חמץ אינו תלוי בהבדלה כלל. ומזכיר בברכת המזון "ביום חג המצות הזה" (אא"כ הבדיל, קרא ק"ש²⁸⁰ או התפלל ערבית). [נתבאר בלקוטי שיחות²⁸¹. אבל בהנחה משיחה הנ"ל: איך האב דאס אבער פריער ניט געוואלט זאגען, ווארום דעמאלט וואלט מען מיר מזמין געווען צו דעם, און ביי רבותינו נשיאינו האב איך ניט געזען מען זאל זיך אזוי פירן, אבער ע"פ דין מען מען עסען חמץ כסעודת שלמה בשעתו פאר ברכת המזון, מתוך שמחה וטוב לבב].

בשיחת אחש"פ תשד"מ: ההוראה מאחרון של פסח, הממוצע בין חג הפסח לימי החול שלאחריו, שענינו לפעול חיבור בין חג הפסח לימי החול, עי"ז שמשפיע וממשיך את כל העילויים וההפלאות דחג הפסח על כל השנה כולה. ולכן אין ליהודי ליפול ברוחו כו', בידעו שכל עניני חג הפסח נמשכים על כל השנה כולה.

בשיחה הנ"ל: מצינו דבר פלא בהנהגת רבותינו נשיאינו, שמאמרי רבותינו נשיאינו שנאמרו באחרון של פסח, הנה רובם ככולם אינם שייכים להמשך המאמרים דתקופה זו. המאמרים דימים ראשונים דחג הפסח, וכן המאמר דשביעי של פסח, ואפילו המאמר בשבת שלאחרי חג הפסח, הם בהמשך אחד, משא"כ המאמר דאחרון של פסח – הנה רובם ככולם של המאמרים הם ענין בפ"ע ואינם שייכים ל"המשך". ויתירה מזו, כאשר ה' נהוג שהרביים היו נותנים את ה"כתב" לאחר אמירת המאמר – הנה, בנוגע למאמרים דימים ראשונים וכן שביעי של פסח היתה ההנהגה ע"ד הרגיל, משא"כ בנוגע למאמר דאחרון של פסח, שברובם ככולם לא ניתה ה"כתב" ע"י הרביים, ולכן ממאמרים אלו ישנם רק הנחות שנכתבו ע"י החסידים וכיו"ב (כפי שרואים בפועל בכל ספרי המאמרים שנדפסו). ויש לומר א' הטעמים לכך: כשם שיום השמיני דפסח הוא יום בפ"ע שלמעלה משבעת ימי ההיקף, שמיני מלשון שומן וכו' – מתבטא הדבר גם בעניני התורה דיום זה (ואדרבה – "אסתכל באורייתא וברא עלמא"), שמאמרי החסידות שנאמרו ביום זה הם ענין בפ"ע, כך שאינם מוכרחים לבוא בהמשך לשאר המאמרים דהתקופה זו. וכמו כן בנוגע לנתינת הכתב דמאמר זה – שלהיותו ענין בפ"ע באופן געלה יותר כו', הרי לאו דוקא שיבוא במדידה והגבלה דאותיות הכתב וכו'.

מוצאי יום טוב בשעה 8:37

ניתן ליהנות מהחמץ הנמכר לגוי **מיד** במוצאי החג, ואין צורך לחכות. מאז ומתמיד נוהגים הרבנים חברי הבד"צ לצאת באמצע ההתוועדות ב-770 כדי לקנות את החמץ מהגוי מיד במוצאי החג.

כבר נתפרסם קול קורא מהבד"צ, ושם בקשר להתוועדות קודש זו, שאין לצלם ולהסריט בכל אופן שהוא עד לאחר שהציבור מתפללים תפילת ערבית. ולשומעים יונעם.

בתפלת ערבית: "מוריד הטל", "אתה חוננתנו", "ותן ברכה". אחר שמו"ע, קדיש שלם. ספירת היום ("שמונה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד לעומר"). עלינו.

בהבדלה: נוסח ההבדלה כרגיל, רק ללא ברכת הבשמים והנר. שכח להבדיל במוצאי יו"ט – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

(280) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד'תשצג.
(281) כך עב' כ"ב ע"ג (משיחת אחש"פ תשכ"ו: ונוד).

יום רביעי, כ"ג ניסן, אסרו חג הפסח, שמונה לעומר

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:21.

הלכתא למשיחא: משעבר הרגל מעבירים כלי המקדש ממקומן להטבילין ולטהר את העזרה מטומאת עמי הארץ שנגעו בהן ברגל²⁸².

תזכורת: ברכת האילנות (למי שעדיין לא בירך בתחילת החודש).

בְּרוּךְ אַתָּה אֱ-לֹהֵינוּ מְלֶכֶּ הָעוֹלָם שְׁלֹא חָסַר בְּעוֹלָמוּ בְּלוֹם וּבָרָא בּו בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאֵילָנוֹת טוֹבוֹת לְיִהְיֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם.

חמץ שעבר עליו הפסח

חמץ דגן גמור של ישראל שעבר עליו הפסח בין שעבר עליו כל הפסח ובין שלא עבר עליו אלא מקצת הפסח הרי הוא אסור בהנאה לכל אדם מיישראל לפי שקנסוהו חכמים על שעבר עליו בבל יראה ובל ימצא ואסרוהו על כל אדם. ולא עוד אלא אפילו היה בעל החמץ אנוס שלא היה יכול לבערו או שלא היה יודע ממנו כלל עד לאחר הפסח אף על פי כן אסרוהו בהנאה. אבל חמצו של נכרי שעבר עליו הפסח מותר אפילו באכילה.

להסיר מכשול: אין לקנות בחנויות של יהודים שלא מכרו חמצם לפני הפסח²⁸³.

למען דעת: ישנם מוצרים רבים שנמכרים בסופרמרקטים עם תווית "אפוי אחרי פסח" וכדומה. כמה תוויות מציינים אפילו שהמוצר נאפה מקמח שנטחן לאחר פסח. הסיבה לתוויות אלה היא כי יש אנשים הנזהרים לא למכור חמץ גמור למשך הפסח, ולכן הם גם לא רוצים לקנות חמץ כזה לאחר פסח מאת מוכר שמכר אותו. עם זאת, המציאות היא כי אין חשש הלכתי במכירת חמץ גמור, וכל שכן שאין שום דבר לא בסדר עם קניית מוצרים שנאפו לפני פסח, כל עוד הם נמכרו בצורה הלכתית נכונה. במקרים רבים, יתכן כי למרות ההבטחות, פריטים אלה נאפו למעשה לפני פסח, ואם אכן הם היו אפויים לאחר פסח, לעתים קרובות הבצק היה מוכן הרבה לפני פסח ורק אפוי אחרי פסח, אשר אינו עושה הרבה הבדל מנקודת מבט הלכתית. ברוב המקרים, הקמח היה טחון לפני פסח – וקמח הוא לעתים קרובות חמץ גמור; גם אם הקמח היה טחון אחרי פסח והבצק הוכן אחרי חג הפסח, מוצרי המאפה כמעט תמיד מכילים תוספת גלוטן, משפר אפייה ותוספות רבות אחרות, כולן חמץ גמור שהיו ברשות המאפייה לפני פסח. כמוכן, כיון שכל הרעיון "אפוי אחרי פסח" לא מושרשת בהלכה, לא צריך להיות מודאג לגבי קמח או תוספים. יצוין גם כי ספקים רבים מוכרים את המוצרים "אפוי אחרי פסח" מיד לאחר פסח, ומוציאים את מוצרי "פסח" לשבועות הבאים²⁸⁴.

אסרו חג

כל העושה איסור (פירוש אגודה) לחג באכילה ושתייה דהיינו שמרבה קצת באכילה ושתייה ביום שלאחר החג ועושהו טפל לחג מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר אסרו חג בעבותים (פי' בהמות עבות ושמינות) עד קרנות המזבח לפיכך נוהגין במדינות אלו להרבות קצת באכילה ושתייה ביום שלאחר החג ואין מתעניין אפילו חתן וכלה ביום חופתם ולא תענית יום שמת בו אביו ואמו ואיסור זה [באסרו חג הפסח] אינו אלא מנהג אבל מעיקר הדין אין איסור כלל להתענות בו אלא שהמונע הרי זה משובח.

יש ליזהר להזדרז לשלם דמי הזכרת נשמות. ובכמה אגרות קודש הפליא אדה"ז בנוגע לחובת הזריזות בפרעון דמי הצדקה (נוסף לגדר "בל תאחר")²⁸⁵.

282 וראה לקו"ש חל"ז פרשת שמיני באורך.

283 אבל מותר לקנות אצל מי שלא מכר בערב קבלן – ראה שו"ת באתרא דרב דיד'תפא.

284 והארכנו בהסברת החומרא ושלילתה כנחלת הכלל במ"מ וציונים להלכה יומית אות רפח.

285 ולהעיר מס' לקט יושר הל' צדקה (יו"ד ס"ע 40) שבעל תרומת הדשן לא אכל בשחירת באסרו חג עד ששלח דמי הזכרת נשמות

כינוס תורה: בשיחת ב' דחה"ש תשמ"ט נאמר: המנהג שנקבע מכו"כ שנים ובכו"כ מקומות לערוך "כינוסי תורה" לאחריו ובסמיכות לכל א' משלש רגלים (שלש פעמים בשנה) . . וכפי שכבר הכריזו אודות הכינוס תורה כאן – בביהכ"נ וביהמ"ד זה, שמגדלין בו תורה ותפלה, בד' אמותיו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שבהם התפלל ולמד כו' במשך עשר שנים, וקדושה לא זה ממקומה – שיתקיים למחרת וכו', "אסרו חג". וכאן המקום להציע שישתדלו בפירסום מנהג זה בכל שאר המקומות שעדיין לא נהגו כן – שגם במקומות אלו יערכו "כינוסי תורה" כהמשך ובסמיכות להימים טובים, ב"אסרו חג" או בימים שלאח"ז, באופן שיוכל להיות ברוב עם, כפי תנאי המקום.

מספר הרב ישעיהו הרצל שליט"א: בשנת תשכ"ו בעמדי בחוץ בחצרו של הרבי שליט"א יחד עם חמי הרב יעקב ז"ל פרידמן בשעת הכינוס תורה באסרו חג דחה"ש פנה אלינו כ"ק אד"ש בשאלה: מדוע עומדים אתם בחוץ מהכנס תורה, ועל תשובתינו מפני חשיבות הענין מצד צרכי חתונה המתקרים ובאים לא התייחס כלל, אלא העיר עוד הפעם: הלא זה באמצע תורה, ובעניני החתונה צריכים לגזול מן השינה! מאז הוחדר בי החשיבות להשתתף בכינוסים אלו אפילו כשקשה קצת. כשסיפרתי כל זה בכנס תורה דחה"ש שמח מאוד הגאון הרב מנטליק ז"ל ואמר: למה השארתי דבר חשוב כזה לסיים הכנס?

יום ששי, ערב שבת קודש, כ"ה ניסן, עשרה לעומר

קריאת שמו"ת לפרשת אחרי.

בנוגע למנהג אפיית "שליסעל חלה" – ראה בהערה²⁸⁶.

חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשיכה [בפרט שלבשו בגדי שבת ויום טוב ביום טוב שהותרה הוצאה לצורך יום טוב].

זמן הדלקת נרות שבת קודש (18 דקות לפני השקיעה) 7:36.

שכחה להדליק נרות פעם אחת ביום טוב, תדליק מכאן ולהבא נר נוסף (על מספר הנרות שהיתה רגילה להדליק עד עכשיו) בכל יום טוב, אבל אינה צריכה להדליק נר נוסף לכבוד שבת²⁸⁷.

שבת קודש פרשת אחרי, כ"ו ניסן, י"א לעומר

קבלת שבת כרגיל. ערבית של שבת. ספירת העומר (אחד עשר יום, נצח שבגבורה).

להנוהגים לאפות "שליסעל חלה": יש אוסרין לשובור עוגה שיש בה כמין אותיות אע"פ שאין מתכוון למחקם אלא לאכלם. כמו כן, אם יש צורת מפתח על החלה, גם אם נעשית מגוף העיסה, נכון למנוע מלשובור. אבל מקום להתיר ליתן לתוך פיו ולאכול. ואם כל החלה היא בצורת מפתח מותר לשובור²⁸⁸.

שחרית: אומרים תהלים בהשכמה כבכל שבת מברכים.

סוף זמן קריאת שמע: 9:19.

הפטורה: הלא כבני כושיים.

בשו"ע אדה"ז הובא שנוהגים שלא לברך בה"ב בשבת שבתוך ניסן אלא ממתנין לשבת הבא. מברכים חודש אייר. נכון לידע המולד קודם שמברכין החודש. המולד ביום רביעי, 11:41 בבוקר 8- חלקים.

לגבאים.

286) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יד'רפב.

287) ראה צדדי הספק והשקו"ט בארוכה וצאלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'שפא. ועיי"ש בטעם ההכרעה כבפנים.

288) ראה שו"ת באתרא דרב סי' תקצד. שם סי' יג'קטו.

ראש חודש אייר ביום הרביעי וביום החמישי.

אין אומרים 'אב הרחמים' לפני מוסף.

יום התועדות.

בר"ד משיחת שבת מברכים אייר תשמ"ה: כאשר עומדים בסיום חודש ניסן, בשבת האחרונה דחודש ניסן – יתכן שמישהו יחשוב שמסתיימת כבר העבודה דחודש ניסן באופן של דילוג וקפיצה, ומתחילה עבודה באופן של סדר והדרגה, מדידה והגבלה. ועל זה באה ההוראה דשבת מברכים אייר – השבת המחבר את ב' החדשים ניסן ואייר (ככל שבת מברכים המחבר ב' חדשים) – שעבודת הדילוג דחודש ניסן נמשכת גם בחודש אייר, היינו שגם העבודה דחודש אייר (שמצד עצמה היא בסדר והדרגה) תהי' באופן של דילוג וקפיצה, ועל ידה – נמשך ענין של דילוג וקפיצה בכל השנה כולה, בדוגמת הענין דמ"ת שנפעל ע"י העבודה דחודש אייר (ספה"ע).

אין אומרים 'צדקתך' במנחה.

נוהגין לומר פרקי אבות פרק אחד בכל שבת שבין פסח לעצרת (שבועות) במנחה ואומרים לפני משנת כל ישראל ואחריו משנת רבי חנניא בן עקשיא. בשבת זו אומרים פרק ראשון.

בספר השיחות תרצ"ה²⁸⁹: תרנ"ה, ש"ק שאחר חהמ"צ, ביום, אחר הסעודה קראני אדנ"ע ואמר לי: פרק דארפען לערנען אין א וילנער גמרא. און ואס מעהר פירוש אלץ מעהר ענין. ניט דער פירוש זאל זיין א פירוש אויף זך נאר מ'זאל זיין א פירוש אויפ'ן פירוש. און עס זאל ניט נעמען קיין שעות ארוכות. כשתלמוד תכנס אלי.

בר"ד מש"פ אחרי – מבה"ח אייר – אחר תפלת מנחה תשי"א: (אחר תפלת המנחה אמר כ"ק אד"ש): איך בין אריין אמאל צום רבי'ן דער ערשטער שבת נאך פסח, האט ער מיר געזאגט אז יעצט דארף מען ארויסנעמען א ווילנא ש"ס און לערנען פרקי אבות, האב איך געזאגט דעם רבי'ן, א ווילנא ש"ס וועט געדויערן לאנג, האט דער רבי גענטפערט, ניט באריכות, אדער געזאגט אדער געלערנט. (וסיים כ"ק אד"ש): נו, מען דארף יעצט זאגן אדער לערנען פרקי אבות.

בספר השיחות תנש"א²⁹⁰: כדאי ונכון ביותר שכא"ו יקבל על עצמו שנוסף על אמירת פרקי אבות ("מילי דחסידותא") בכל שבת משבתות הקיץ, יוסף וילמד בעיון משנה אחת לכל הפחות) עם הפירושים דמפרשי המשנה, כל חד לפום שיעורא דילי'.

מוצאי שבת קודש בשעה: 8:41.

סיום חודש ניסן

תחנון: בכל חודש ניסן אין אומרים תחנון ולא והוא רחום בב' וה' ולא אב הרחמים לפני מוסף בשבת ולא צו"צ [=צדקתך] שבמנחה בשבת.

בימים שאין אומרים בהם תחנון ובמילא א"א למנצח גו' יענך, אומרים אחר התפלה לפני אמירת תהלים את המזמור למנצח יענך, אבל לא בתור סדר התפלה כי אם בסדר תחנונים.

תענית: אין מתענין בכל חודש ניסן אפילו תענית יחיד ואפילו בערב ר"ח אייר. ואפילו תענית יארצייט אין מתענין בכל החדש.

אין המנהג בניסן ללכת על בית החיים להתפלל על הקברים. ומי שיש לו יארצייט בניסן הולך אל קבר אבות בערב ראש חודש ניסן. ומי שלא הלך בערב ראש חודש ניסן ויש לו יארצייט בניסן יש להתיר לו לילך בניסן, אך לא יאמר כל התחינות שאומרים בשאר ימות השנה. אבל בקברי צדיקים (שאינן הולכים על הקבר להזכיר נשמתו ולהתפלל על שכיבתו שתהא במנוחה לתקן מנוחתו אלא להתפלל על החיים שיהי' מליץ יושר בעדם) המנהג לילך גם בימי ניסן²⁹¹.

(289) ע' 530. וראה שם ע' 542.

(290) ח"ב ע' 597. ושם ע' 560. ומה טוב – אז מ'זאל לערנען איין משנה (אדער עטלעכע משניות) בעיון, בהבנה והשגה.

(291) ראה שו"ת מלמד להועיל יו"ד סי' קמה. דבר יהושע ח"ב ס"פ. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'תרפג. שם סי' ג'תתמו. וש"נ.

נוהגין שלא לישא אשה ושלא להסתפר בין פסח לעצרת שמתאבלין על כ"ד אלפים מתלמידי רבי עקיבא שמתו בימים הללו. אבל מותר לעשות שידוכין בלא נשואין ומותר ג"כ לעשות סעודה לאחר השידוכין אבל לא יעשו ריקודין ומחולות ואין צריך לומר שלא יעשו ריקודין ומחולות של רשות אבל מותר לעשות סעודת הרשות כגון שמחת מריעות בלא ריקודין ומחולות ושמחות יתירות.

נוהגים שאין מברכים שהחיינו²⁹² בימי הספירה, מלבד ביום השבת, ובל"ג בעומר.

בהנחה משיחת ש"פ אחרי תשי"א: כ"ק מו"ח אדמו"ר הי' נוהג לברך (בתקופה זו) קיץ בריא ("א געזונטן זומער"). – בשנים הראשונות היה נוהג להקדים ולומר שבפולין נוהגים לברך קיץ בריא, אבל בשנים האחרונות לא היה אומר הקדמה או אמתלא, אלא היה מברך בפשטות: "קיץ בריא". ויש להוסיף, שהכוונה בזה היא לא רק בנוגע לענינים גשמיים, אלא גם בנוגע לענינים רוחניים: בנוהג שבעולם – וכן הוא גם אצל בני" – שבימות הקיץ עוסקים בענינים של הבראת הגוף. וכיון ש"היות הגוף בריא ושלם מדרכי (עבודת) ה' הוא" (כפס"ד הרמב"ם), מובן, שהבראת הגוף בימות הקיץ צריכה להיות באופן שיתוסף גם בנוגע לענינים רוחניים. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א): קיץ בריא בגשמיות וברוחניות.

א געזונטן זומער!

292) בסה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 745: על פרי חדש. [ולפנ"ז שם: יש מקומות שנוהגים לברך שהחיינו על פרי חדש, אבל לא על בגד חדש, ותלוי במנהג המקום]. ובהמשך: אמנם, אלה הנוהגים לברך גם בימי הספירה – בודאי אין למנוע מהם כיון שנהגו בכך, ואדרבה – ימשיכו ויברכו.

הלכתא למשיחא – נספח

אין אומרים "הא לחמא עניא" בזמן הבית, או עכ"פ אומרים בשינוי נוסח [וי"א שאומרים "כל דצריך ייתי ויפסח" מבעוד יום. ושקוט"ט בזה בשיחות קודש. בנוגע לאמירת "כל דכפין וכו'" - ראה הנסמן בהערה²⁹⁷].

בנוסח "מה נשתנה" שואל: "שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי".

בקטע "יכול מראש חודש", אומרים: "בשעה שיש פסח מצה ומרור מונחים לפניך"²⁹⁸.

בנוגע לדרשת "ארמי אובד אבי", שי"א שבזמן הבית מסיים ודורש גם פסוק "ויביאנו אל המקום הזה" שבסוף הפרשה - ראה בהערה²⁹⁹.

וראה סה"ש תשנ"ב ע' 247 הע' 32. ובכל אופן, בפשטות ההלכה ד"ה מצוה ללבוש, בא"ד ואף שמצוה, אות ו - ע' טו).

וכש"כ בנוגע לסיפור יצי"מ לביל פסח, שנמנה במנין המצוות, וממילא בהכרח שלא תתבטל (אלא שיש מהראשונים שלא מנו מצות סיפור יצי"מ). וכ"כ בחזון יחזקאל ברכות פ"א ה"ב. (וראה בשיחת י"א ניסן ואחש"פ תשמ"ב). וראה גבורות ה' למהר"ל פנ"ג. וכ"מ בפשטות בהגש"פ שם. וכ"ה בכ"מ שמצות סיפור יצי"מ דנפקא לן מקרא ד'והגדת לבנך' ל"ש לפלוגתא חכמים וכו'. (ודלא כשו"ת שאילת דוד או"ח ס"א). וכ"מ ברמב"ם הל' חומ"צ פ"ח שהביא סדר עשיית המצוות לביל ט"ו בזמן הבית, ונכלל שם גם סיפור יצי"מ (את"ל בדרכו של הרמב"ם שהעתיק הלכות שבוה"ב רק כשהוא גם הלכתא למשיחא לעת"ל) - ראה מנ"ח מ' רמו. שו"ת הרי בשמים ח"ג סע"ה. דברי ישראל ח"א סמ"ז בשם החת"ס. ובכ"מ).

אלא שבכ"מ הקשו דמסברא היינו הך. גם בשו"ת הרשב"א החדשות שס"ח שממע קצת דהא בהא תליא. וכ"מ באברבנאל בפ' ההגדה ד"ה הא לחמא ובברכת אשר גאלנו. וראה ישועות משיחו ח"ב פ"ד.

ונפק"מ גם בנוגע לקידוש שבביל פסח אומרים גם לעת"ל "זכר ליציאת מצרים", ובפרט שי"א שיוצא בזה יד"ח סיפור יצי"מ.

297 ראה סה"ש תשנ"ב ח"ב ע' 403 בהערה.

298 כ"ה בכ"מ בראשונים. ולהעיר מכלי יקר בא יב, כו.

299 כ"כ בשו"ת מלמד להויל ח"ג סס"ה. מאיר עין על סדר והגש"פ ע' 51. והחזון החזיקו אחרים כו"כ. וראה הנרשם בפסח דורות תבורי ע' צז הע' 2. (ואו"ג גם בל' הרמב"ם וכן הקדים וכתב "נוסח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות". וכן העירו על השינוי בלשונו "כל הפרשה", וכ"ה בנוסח המשנה בירושלמי וברי"ף, ולא כבמשנה שבבבלי "כל הפרשה כולה". אלא שבכמה כת"ל ליתא. ולכא"י יש לקשר גם עם הדעות ששותים כוס חמישי כנגד "והבאתי". וראה דעת זקנים לבעה"ת בא יב, ח. אבל לשאר הדעות אינו שייך לד' הכוסות - ראה הנסמן בלקו"ש חכ"ו ע' 44 הע' 16. וראה גם תורת למשה לחת"ס ס"פ שלח ד"ה מקושש. ד"ה וידבר אלקים ישו"ת. וראה הנסמן בהגדה שלימה כשר במבוא ע' 94. כרם אליעזר ורינוביץ פסח סי"ב. אלא שלא נתפרש בשום מקום שינוי במספר הכוסות בזה"מ מזה"ב. (אמנם, בנוגע לגאולה

הקנידה - ראה להלן). ואדרבה, י"א שד' כוסות נתקנו רק בזה"ג. וכ"מ בירושלמי פסחים פ"ה ה"א בדעת ר' לוי שהן כנגד ד' מלכויות.

וראה הר המלך ח"ח הל' חומ"צ פ"ח ה"י. אבל ברמב"ם נזכרו כל

רשימת שינויים לביל הסדר בימות המשיח²⁹³

סידור הקערה: בזמן שבית המקדש קיים צריך להביא גם את הפסח שיהא לפניו בשעת אמירת ההגדה²⁹⁴. בשו"ע אדה"ז - לא הובא שצריך להביא בשר חגיגה **בשעת אמירת ההגדה**²⁹⁵.

[באם הפסח מוגש חם לשולחן, מומלץ לעטוף את הפסח שבקערה בעטיפות חד פעמיות, לפי שטעם הבשר הנבלע בכלים דינו כנותר, כדלקמן].

בזמן הבית מביאים שני תבשילין (זרוע וביצה) מלבד טהורים בריאים שנמצאו בירושלים ונמנו על הפסח שמביאים הפסח עצמו.

לפי כמה דעות, יוצא שהחייבים בקרבן פסח, משתמשים למצה העליונה משלשת המצות בקערה ("כהן") בסופגנין [ראה לקמן].

סימני הסדר: ראה להלן ב"רצחה" לשינויים בסדר הדברים.

ורחץ: בנטילת ידים לכרפס, לכמה דעות, בזמן הבית נוטל ידיו ומברך (אף לפחות מכזית).

כרפס: מכוון בברכת בורא פרי האדמה להוציא רק המרור של כורך [כדלקמן, דמשמע שאוכלים מרור רק בכריכה].

יחץ: לכמה דעות, מניח חלק הגדול ל"כורך" וזוכרו במפה ומניחו בין הכרים, והקטן יניח בקערה לשם מצות הגדה על המצה.

מגיד: מצות סיפור יציאת מצרים היא גם לימות המשיח²⁹⁶.

293 "ונאלל שם מן הזבחים ומן הפסחים". וראה סה"ש תנש"א ח"א ע' 434 הערה 66 על אפשרות לאכול מן הזבחים והפסחים שהקריב אליהו הנביא.

פרטי דיני שחיטת, הקרבת וצליית הפסח, לא נזכרו כאן כ"א השייך לליל הסדר במיוחד. רשימה **חלקית** בלבד, ובכמה פרטים - **כמה וכמה** דעות, ולפעמים - שנוי במחלוקת הפוסקים מן הקצה אל הקצה. ותשבי יתרו ספיקות, ולכשיבוא - משה ואהרן עמהם. לא הובאו בכ"מ כל הדעות. ולפעמים - (משמעות) ההכרעה בדברי רבותינו נשיאנו לכאן או לכאן.

עוד שינויים מחמת שלעת"ל הלכה כב"ש - נט"י לפני קידוש ("רחץ") ואח"כ "קדש"), בקידוש - ברכת היום (מקדש ישראל והזמנים) קודם לברכת היין (בפה"ג), ואין אומרים בהלל שבמגיד "בצאת ישראל" רק אח"כ בהלל.

294 וצ"ע באופן סידור הקערה, בפרט לדעת האר"י"ל שהוא ע"פ סדר הספירות.

295 וראה יבין שמועה להרשב"ץ מאמר חמץ ספכ"ו.

296 יו"מ שלכו"ע (גם לבן זומא) מזכירין יצי"מ לימות המשיח.

בקטע "פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן וכו'" אומרים: "פסח זה שאנו אוכלים על שום מה". אינו מגביה כבש הפסח (לדעת הרמב"ם)³⁰⁰.

פשטות המשנה דתרתני קאמר, "מתחיל גנות וכו'", וקאי אשלפניו - "לפי דעתו של בן אביו מלמדו", ומוסיף בו' המוסיף "דורש מארמי". גם צ"ע לפי שבהגדה שלבן ביקש לעקור וכו' איזה גנות יש בזה (ומש"כ רש"י סוטה שם שאביהו לבן ה' רשע, אינו שייך להפי' בהגדה ש"אבי" לא קאי על לבן אלא על יעקב). ובכלל, הדרשה בספרי ע"פ³⁰¹ ויבאנו אינו מסוג הדרשות שבנוסח ההגדה. ונת' בארוכה בדרשה לשה"ג אשתקד (תשפ"ג). ויעקרי הדברים, שבשורות הכניסה לא"י ענין בפ"ע (ראה הנסמך בלקו"ש חכ"ו שם), ובכלל ט"ו שחיבי לראות כאילו יוצא כעת ממצרים אין מקום להוסיף ע"ד בשורת הכניסה לא"י שלא היתה בליל ט"ו. ומה"ט, אף שמישך שייכא לצי"מ, וברבינו פסוקים נז' שמטרת היציאה ממצרים להעלותו אל הארץ ההיא אל ארץ גו', מ"מ אי"ז שייך להגש"פ, ולכן לא נמצא כלל ד"ו בהגש"פ. (ומה ש"צריך שיאמר ואותנו הוציא משם" - הוא לכלול עצמו בהיציאה, "כאילו הוא יצא ממצרים", ולכן בגמ' לא נז' סיום הפסוק "למען פסח אותנו" (אלא שבפועל מסיים ואומר גם סוף הפסוק דכל פסוקא דל"פ משה ל"פ). ולהעיר מהשק"ט ע"ד³⁰² בנוגע להזכרת קרי"ם כחלק מזכירת יצי"מ בכו"ס וסיפור יצי"מ בליל פסח. אבל התם שאני שלא נשלמה גאולתו עד קרי"ם).

ולכן, אמירת "כמה מעלות טובות" שנו' בו הכניסה לא"י לא זכרו [הרמב"ם] בנוסח ההגדה וכו' לפי שהוא בלתי מפורסם בכל המדינות ולא הכרחי - מעיק"ש שם, והוא "מנהג שנהגו כל כל ישראל מדינות הראשונים" - ע"פ שו"ע אדה"ז סתע"ג סמ"ג. ונת', שדוקא אחרי החורבן, ובהתקרב יותר לזמן הגאולה, לא סגי בהזכרת וסיפור יצי"מ לחוד, ללא המטרה והתכלית, הכניסה לא"י בזמן הגאולה, וכסברת דעת זקנים הג"ל.

300) (כ"מ מה שכתב בן נמצה ומורו ולא בפסח. וראה כרוב ממשח לרמב"ם שם. ועוד. והארננו מזה במק"א (נעתק להלן). וראה עוד ת"י בסי' והארזי עינינו (פרדיליס) ע"צ.

אבל בחי' תל' הרשב"א פסחים קיד, א ד"ה ובמקדש מפורש שמגביהו. וכ"מ בפי"ר³⁰³ ורשב"ם ועוד פסחים קטז, ב.

ומועתק בזה שק"ט עם א' הרבנים שליט"א בדעת הרמב"ם: קראתי מש"כ לפי מיתל פסח. ואנא טרודנא כמילי דמתא למעלה ראש. ובימים אלו שאין הלבלר יוצא בקולמוסו - אין הזמ"ג להעיר כיז ה' הטובה עלינו - ויסלח לי אדוני לדבר הזה. ואני אמרתי בחפזי, בעיטוי של נחץ:

במש"כ שאין דרכו של הרמב"ם לכתוב דברים מחודשים - דוחק קצת לומר כן בגד"ז שכל דברי הרמב"ם בפרקין - בסדר עשיית המצות בזמן הבית - לא נזכרו להדיא בגמ' ומכללא איתמו. זאת ועוד אחרת: שבגד"ז אי"ז ידן מחודש כ"א סדר עשיית המצות וע"פ דברי הגמרא ממש. וד"ל. [להערתו]: אינו מפורש בגמ' שבזמן הבית אינו מגביר, ואדרבה - לשמעות הגמ' - להפך ממש, ממש"א שנראה כמקדיש קדשים. והאמת יורה דרכו שכפ"ג להרמב"ם נוסחא אחרת כאן. ואכ"מ].

ובמש"כ שלדעת הרמב"ם - שכל חבורה צ"ל בפ"ע א"י הקורא להגביה הפסח עבור כולם - לו י"ז כדבריו (שהחבורות התחלקו לאחרי ההגדה. ואכ"מ) - סו"ס יש מקום שיגבי' הפסח עבור עצמו וחבורתו. ולמה יגרע חלקם כיון שיש עוד חבורה אתו עמו.

ומה גם בגד"ז שכל עיקר ענין ההגבה הוא לחשב המצוה כמש"כ בפ"י הרשב"ם ועוד - וכ"פ סתע"ג שו"ע סתע"ג ס"א - ומה לנו אם אי"ז פסח של המסוכים.

ותירה מזו, שבמאיירי כתב שכל המסוכים מגביהם הפסח. ועיי"ש שם לדיד' ההגדה נאמרת ע"י קורא (ככ"מ) בראשונים - ושם, שהקורא מגבי' תחילה) ואכ"מ שפיר יכול להגבי' פסחו. והמנינים בחבורה אחרת יגביהו פסחם.

הכוסות כחלק מסדר ההגדה בזה"ב, וכן גם במשנה, ובחזקת מחתת עם שאלת כולו צלי. וראה הגדה שלימה שם ע' (רית).

אבל נדידת הגהות יעב"ץ פסחים קטז, א ש"כ"ל הפרשה" לאו דוקא. וראה יוצאיו אור שם, שהיא אשיגורא דלישנא במשנה בכורים פ"ג מ"ו. ובהכרח לומר כן שהרי בודאי אינו קורא פסוק ד"ועתה הנה הבאתי את ראשית גו". ומדויקים הדברים, שבהל' בכורים פ"ג ה"י כתב הרמב"ם בשינוי "שגומר כל הפרשה עד אשר נתת לי ה'", והיינו ללחלק בא דהתם באמת גומר כולו (ולת השגך הכתובים שאינו בכלל "וענית ואמרת", מתיבות והנחתו גו' כפשוטו. אמנם, לה"ע שבכ"מ משמע שמשלימים אח"כ ואומרים גם פסוק "השקיפה" שיבדו מעשרות - ראה תנחומא ר"פ תבא (אלא ששם לא נזכר להדיא שאומרים כן. ויש שהעתיקו בטעות "ואומר השקיפה" ולא "שגומר השקיפה"). וכ"כ להדיא בבפרישה א"ח ס' קח סק"א. ולכאן כ"מ בסה"מ פ"ה להרמב"ם מ"ע קלב "ולבקש ממנו להתמיד הברכה", וכע"ז בחינוך מ' תרו. (אבל בחינוך גופא כתב שקורא עד הנה הבאתי גו', והביא ד"ז רק בפרשי המצוה). וראה גם ברניו בתיבא כ"ב, ב וגם בבטע"מ משפטים (כב, כז) משמע שקרא דהשקיפה שייך למקרא בכורים. ולהעיר שבכ"מ נקרא "ידיו בכורים". ושק"ט ג' משום כל תוסין. וראה בזה כלי חמדה תבא ע"ו נח ס"ג. רשימות חו' קעה. והאריכו בזה. וראה. שיש שלום (והטלוי) ר"פ כי תבא, ודבריו דהשקיפה למענין. ואכ"מ).

גם צ"ב דאי איתא שיש חילוק בדבר בין זה"ב לזה"ג, הו"ל להרמב"ם לאפלוגי בהדיא. ולהעיר גם מל' הרמב"ם חומ"צ פ"ח ה"ג דקאי בזה"ג, ועכ"ז כתב "עד שגומר דרש פרשת ארמי אובד אבי כולה". ולהעיר מהשינוי בתל' חומ"צ פ"ז ה"ז: עד שגומר כל הפרשה, ובפ"ח ה"ג: שגומר דרש פרשת ארמי אובד אבי כולה).

וראה בינין שמועה לרשב"ץ בפ' ההגדה ד"ה כמה מעלות (והובא בלקו"ש ח"ז ע' 79 הע' 20), אף דס"ל שגם קרא ד"ויבאנו" בכלל מסיים בשבח"כ כתב שזוכירים שבח ההבאה לא"י באמירת "כמה מעלות טובות". (וא"ש גירסת הרשב"ץ שבמכילתא, שנמצא שם גם פיוט דיינו, ראה אצלו במגן אבות פ"ג מ"ד. וכל' בהמנהיג ס"ג. וכ"מ קצת בראב"ד בפ' ההגדה ב"ה ארמי. אבל בשבחה"ל בפיוט הג"ל משמע שנתחבר אחר החורבן. וכ"פ לאברבנאל, הווא בהגש"פ עם לקו"ש שייקא כמה מעלות, שחיברו ר"ע). וראה גם הגש"פ חלקת מחוקק (פראג, שס"ו) שכ"כ מד"ע. אלא שנוסח הג"ל אינו ברמב"ם (אף שנהג לומר כן, ראה מעיק"ש נוסח ההגדה בשם הר"ל בנו של הרמב"ם).

גם מה שחידש במלמד להויעל שבוה"ב להתחלה בגנות היא מארמי אובד אבי (ע"פ פירש"י סוטה לב, ב ד"ה גנותו. וראה גם סידור מקור הברכות ע' 96), וה"ט לפי שאז הסיום בשבח הוא ג"כ בפסוקי ארמי אובד אבי, והיינו בפסוק דיביאנו, עיי"ש - לא א"ש ברמב"ם - שלא חילק בדבר. ופשטות דבריו שההתחלה מ"עבדים היינו" או מ"מתחילה היו" היא גם בזה"ב. [ואכ"מ בטעם שבכלל דורש ארמי אובד אבי ולא פסוקי עבדים היינו וכדומה]. (אלם, קצת שיעתא לדבריו מלשון הרמב"ם חומ"צ פ"ז שם "והוא שידורש מארמי" משמע שהדברים תלויים בז"ז. וכן מש"כ "וכל הירעה שנמלנו" נמצא אך בפ' ארמי אובד אבי ולא בעבדים היינו. ויש ליישב בקל. ובפרט להשיטות שדרשת ארמי אובד אבי היא היא הסיום בשבח. וראה לקו"ש ח"ז שם הע' 16. וראה גם פי' דברי סופרים (ליבו) להגש"פ בבירור הלכה לרמב"ם שם. משמרת ליל שימורים סל"ה סק"ג).

ואף שיש למצוא סימוכין לדבריו מסדר ר"ע גאון שכתב בסדר הגדה של פסח "ומתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובד אבי עד שגומר כל הפרשה וזה הוא גנות" - לא מצינו כן בשום מקום. ובכל הראשונים נראה ברור שאין שייכות בין הדרשה דארמי אובד להתחלה בגנות או להסיום בשבח (ופירושו הא דמסיים בשבח בכמה אנפ, ולא רמזו לכל לדבריו המחודשים במה שנהגו בזה"ב). וגם בדברי רע"א אפ"ל בדוחק דקאי אשלאחריו - "זה הוא גנות וכך היא ההגדה והדרישה עבדים היינו וכו'". וכן גם

"מוציא" ל"שלחן עורך"), **שלחן עורך**, קרבן חגיגה ("על אכילת³⁰⁴ הזבח", בשיעור כדי שביעה), **כורך** (כזית פסח, כזית מצה³⁰⁵ [החלק הגדול ממצה האמצעית ("לוי") שהונח בין הכרים³⁰⁶]. וכזית מרור מטובל בחרוסת ומנער החרוסת מיד). ומברך "על אכילת פסח, מצה ומרור"³⁰⁷.

בזמן שהפסח נאכל, גם הפטור מפסח, חייב במצה ומרור מה"ת ואוכלן ביחד בכריכה.

אין מתחילין שולחן עורך באכילת הביצה (שהיא זכר לאבלות החורבן).

ברך: מים אחרונים - גם לעתיד לבא.

הלל: נהגו לאומרו על הגגות. י"א שבזמן הפסח, חייב לגמור ההלל קודם חצות.

בכ"מ משמע שישתו כוס חמישי לעת³⁰⁸ ל³⁰⁹.

פרטי מצות אכילת קרבן פסח ודיניהם³⁰⁹

סתם ידים צריכים טבילה לקדשים³¹⁰. מחנכים גם קטנים באכילת הפסח, כל שיכול לאכול כזית צלי. ומותר להאכיל פסח לקטן שהגיע לחינוך, אע"פ שלא נמנה עליו, ואינו בר מינוי, כיון שמתכוין לחנכו במצות. בלע כזית קרבן פסח יצא³¹¹. אכילת כל הקדשים, וקרבן פסח וחגיגה

(304) וי"א: "לאכול".

(305) מטובל בחרוסת - ראה צפע"ז על הרמב"ם חומ"צ פ"ח ה"ח (שכ"ה אף קלדעת הרמב"ם, בזמן הבית). וראה בארוכה לקו"ש חל"ב ע' 44 ואילך.

(306) וכדאי להשתמש גם בכזית ממצה השלישית השלימה, לקיים בה מצות מצה. ועוד, ש"י"א שמברך ברכת המצה על השלימה.

(307) עוד גירסאות ושיטות: "לאכול"; "פסחים"; "אכילת פסח על מצה ומרור". וי"א שמברך ברכה נפרדת על כו"א.

(308) וכ"כ הדרש והעיון וארא מאמר מג. שופטים מאמר קכט. וראה גם שער ישכר (להרה"צ וכו' ממונקאטש) מאמרי חודש ניסן מאמר ראשון לחודש השנה אות כד. (אלא שדבריהם הם להסביר שכוס של אליהו שייך לכוס חמישי. ועד"ז כתבו כו"ב. אבל ראה בארוכה לקו"ש חל"ז ע' 52 ואילך). וכ"ה בכ"מ. ובתיקון שלמה שפריצר דרוש לשבח"ג דרוש סה בסופו, שכוס חמישי הוא כנגד תח"מ. וראה לבוש סתפ"א ס"א. ולהעיר משיחת ליל ב' דחנה"פ תשכ"ט. וראה גם שיחת ליל י"ב סיון תשד"מ.

ולפ"ז, יאמרו הגדול על כוס חמישי. וי"א שיתוספו עוד ב' כוסות לעת"ל - ראה תורת משה לחת"ס ר"פ וראד ד"ה והוצאתי.

(309) ראה להלן - לדיני אכילת קדשים בכלל.

ולפ"ז, יאמרו הגדול על כוס חמישי.

וי"א שיתוספו עוד ב' כוסות לעת"ל - ראה תורת משה לחת"ס ר"פ וראד ד"ה והוצאתי.

(310) וכבר העירו (מקדש דוד טהרות סמ"ה) שלא נזכר ברמב"ם (חומ"צ פ"ח ב' ב"סדר עשיית מצות אלו בליל ט"ו). וראה מה שכתבו ליישב בכמה אנפי בס' והאר עינינו (הג"ל) ע' 19.

(311) מנ"ח מצוה ו. וראה אבן יעקב מעסקין מגילה ס"ז.

בסדר ההגדה להרמב"ם, בזמן הבית, אומר "מרור זה" לפני "מצה זו"³⁰¹.

בברכת "אשר גאלנו", מסיים במלים: "והגיענו הלילה הזה לאכול בו [פסח] מצה ומרור.

סדר הדברים מ"רחצה" ואילך³⁰²: **רחצה** (על נטילת ידים), **מוציא** ("המוציא לחם מן הארץ", על סופגנין. ויחזיק מצה השלישית בידו (משום לחם משנה)³⁰³. ואין נזהרין מהפסק שיחה בין

[ולהערת: אכן המסובים יוצאים יד"ח מדין שומע כעונה. וכמפורש גם בשו"ע אדה"ו. אבל, מהי השייכות להגבתה הפסח שאין בזה דין שלחוח ושומע כעונה וכו'. וכנ"ל, שאין גדר הלכתי בהגבתה כ"א חיוב המצוה בעיני המסובין. ומאי איכפת לן מזה שאי"ז פסחם.

ואדרבה, לדבריו תיקשי לי' בגוף האמירה ד"פסח זה", שהרי לכאו"א מהחבורות - פסח אחר. ואת"ל כדבריו, הרי גם בכוותנו באמירת פסח זה י"ב משום שקו' וכו'. ואולי כוונתו דמיחזי כשיקרא. וגז"צ"ב אצלי.

ובלא"ה, כבר כתבתי שהחבורות התחלקו לפני ההגדה. ומפורש בכ"מ לשון (ודין) חבורה בסיפור יצ"מ ג"כ. וה"נ מסתבר בשכל הפשוט. ועוד, שבהכרח לומר כן להשי' שאמירת פסח מצה ומרור הוא דין בק"פ גופא. ואפושי פלוגתא במציאות למ"ל.

וכבר כתבתי שבד' המאירי נ' ברור שכאו"א הגבי' פסחו. וא"כ הה"נ שו"ל כן להרמב"ם. ולא הבנתי מש"כ גברא אנברא וכו' - שהרי הרמב"ם לא כתב שאין כאו"א מגבי' המצה והמרור (משא"כ הפסח שגם בעה"ב אינו מגבי'). ועיקר כוונתי, שאם חושש ל"שיקרא", הרי אפשר לעשות באופן כזה. וד"ל. (ולהעיר שכמדומני שהרמב"ם לא הביא הכרעה בהפלוגתא אי מצה ומרור לפני כאו"א. ואכ"מ).

ומיש הו"א ליישב דבריו שר"ל שיש דין הגבה משום "בעבור זה" - ואי"כ כשאינו פסחו א"י בזה דין בעבור זה.

אלא לכאו"א מ' להרמב"ם אין דין אמירת הגדה על הפסח. ולהעיר שלא הביא הנוסחה שפסח מצה ומרור מונחים (ויתכן שזהו רק בנוסח ההגדה דזמן הגלות). ועוד, שמחזירים השולחן לאחרי ההגדה. וא"כ גם המצה אינו מונחים לפניך כפשוטו בשעת ההגדה.

בנוגע לשי' הרמב"ם בפ' "לא יצא יד"ח" - הנה בלקו"ש (בחט"ז ע' 216. ח"ז ע' 79. חל"ב ע' 48) קט בדעת הרמב"ם דהיינו לענין מצות סיפור יצ"מ.

להסביר שא"צ להגבי' מצד הטיורחא - מהיכא יתתי שמביאים לפניו הפסח שלם. (אף שכן מ' קצת מהל' גופו של פסח).

ולהחשש שמא יסבר - לא מצינו בשום מקום שיש איסור וגזירה לטלטל הפסח לאחר צליתו שמא יעבר.

(301) וכבר העיר בזה מהר"ל בסדר ההגדה. אבל ראה רבינו מנוח לרמב"ם חומ"צ פ"ח ה"ג וכו"מ שם ה"ד. וראה שו"ת כנסת יחזקאל סי' קי. כתר המלך לרמב"ם שם. ועוד.

(302) כמה דעות בזה. וי"א כדלקמן. וכן משמע דעת אדה"ז.

שיטה אחרת: שמברך על מצה מיד בתחילת הסעודה ועולה לו גם למצה שבכוך. וי"א שאוכל גם בתחילה אחר המצה מהפסח ומברך עליו אז. ועוד כמה דעות בזה. ואכ"מ.

(303) וי"א שמברך המוציא על פרוסת סופגנין, שברכת המוציא היא על הפרוסה (משום לחם עוני). ולא ימלא כריסו מזה, בכדי שייאכל כזית מצה באחרונה לתיאבון. ולמנהג מדינות אלו שאין אוכלין סופגנין בפסח - על מיני בצקות של נכרים שנאפו לשם פסח אבל אינן שמורות לשם מצה [וכמבואר בראשונים. וראה בספר המנהגי].

להוציא בשר הפסח מהבית ומהחבורה. בשר הפסח שיצא חוץ לחבורה נאסר באכילה. שתי חבורות האוכלות בבית אחד – יעשו מחיצה ביניהם, וכל חבורה הופכת פני' לכיוון אחר שלא יראו מעורבים (לדעת הרמב"ם). אסור להאכיל מבשר הפסח לשלא למנויו [וערלים, וגרי תושב, ומומרים. ומילתו ומילת בניו ועבדיו מעכבתו מלאכול הפסח]. זמן אכילתו עד חצות (ואם איחר, מחלוקת הפוסקים אם לאוכלו, בלא ברכת הפסח עכ"פ³¹⁴). אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. צריך להשתדל שלא ישאיר ממנו עד חצות [וי"א: עד הבוקר]. אם גמר אכילתו, י"א שיכול להניח אחרים האוכלים, ואינו עובר בלאו דנותר, כיון שסומך עליהם. אבל אין לסמוך על קטנים, ועליו מטל להשיגח שלא יוותר. הפסח לאחר חצות [וי"א כשיעלה עמוד השחר] מטמא את הידים. ואין חייבים עליו משום נותר עד שיעלה עמוד השחר [וי"א שמחצות נעשה נותר]. לאחר זמן אכילתו דינו כמוקצה. מצוות לינה בירושלים בליל ראשון של יו"ט [נוסף למצוות לינה במוצאי יו"ט ראשון. וי"א – כל שבעת ימי הפסח³¹⁵]. חגיגה נאכלת לשני ימים ולילה אחד (עד סוף יום ט"ו בניסן. ולכתחילה, עיקר מצותו ביום הראשון ובלילה שלאחריו), אבל אם עלה על השולחן עם הפסח, מתבערים עמו, וכן כל התבשילים העולים עם הפסח [כמו: מצה, ומורו. וי"א רק תבשילי בשר]. וגם הם אין נאכלים אלא עד חצות. הנותר מצותו בשריפה. זמן שריפה הוא רק בבקר, ואין שורפין בלילה. ואין שריפתו דוחה יום טוב. לפיכך, הנותר והגידים והעצמות (גם כשאין בהם מוח) של פסח נשרפים בירושלים בחצרותיהם בט"ז ניסן [יום א' דחול המועד, באה"ק]. כלים שהשתמשו בהם לבשר הפסח והחגיגה בעודם חמים צריכים מריקה ושטיפה והגעלה בירושלים. וכלי חרס צריך שבירה. בכלי זכוכית, יש מחמירים לשוברו ולא לסמוך על מריקה ושטיפה. ובכלי פלסטיק ועטיפות פלסטיק, מחלוקת אם צריך מריקה ושטיפה או שבירה.

314) וראה מה שכתבנו בארוכה בבירור הלכה בענין אכילת מצה אחר חצות (נדפס בפ"ע – בלוח יומי לפסח דשנת תשע"ח בסוף החוברת).

315) ושק"ט בזה מצד מצות שלמי שמחה שגם בזה צריך לינה. והאריך בזה בקובץ הערות דיישית חזון אליהו תל אביב יט"ב תשע"ט ע' 42 ואילך.

בכלל, צריך להיות דרך חשיבות וגדולה ("למשחה לגדולה") כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים. מותר לטבל קרבן פסח במשקין ומי פירות או "קטשופ" (הכשר לפסח, כמובן), ואדרבה – הרי זה כדרך שהמלכים אוכלים. אבל, כשכורכו עם מצה ומרור אין לעשות כן. בכלל, אחרי שנצלה הפסח כל צרכו מותר ליתנו על הפלטה לחממו, אבל לא יבשלו במים. קדשים קלים, והפסח והחגיגה בכלל, נאכלים בכל העיר ירושלים [וי"א: רק בקומת קרקע של ירושלים]. אסור לשבור עצם בקרבן פסח, ויש ליזהר בזה בעת חתיכתו, וכן שלא לעשות בעצם אפילו פגימה כחגירת הצפורן. כל שסופו להקשות, אע"פ שכעת הוארך ("כל שאינו נאכל בשור הגדול אחר שיתבטל"), אין לאוכלו בקרבן פסח. דבר שאין דרך לאוכלו אין צריך לאכול³¹⁶. לכמה דעות, נהגו איסור בשמנו של גיד הנשה [ואינו איסור דרבנן ממש] אף במקום מ"ע דאכילת פסח ולא דנותר³¹⁷. אסור לאכול מבשר הפסח **קודם** הלילה [צאת הכוכבים, ג' כוכבים קטנים]. לכמה דעות, הפסח צריך הסיבה [וכל שכן, שאין לאוכלו בעמידה]. ליזהר שלא לאוכלו אכילה גסה. מבחינה פרקטית, מומלץ לאכול הפסח והחגיגה המוגשים חמים לשולחן בכלי מתכות או בכלים חד-פעמיים [שטעם הבשר הנבלע בכלים דינו כנותר, כדלקמן. וכן מומלץ לנקות את השולחן מכלים אחרים]. אסור לאכול הפסח בשני מקומות. נתנמנם באמצע האכילה – דינו כדין אפיקומן בזמן הזה. אסור

312) לגבי הרוטב היוצא מהבשר – בתוס' (פסחים עו, א ד"ה אלא) משמע שמצוה באכילת הרוטב (וישנו בבל תאכל נא וא"כ ישנו בקום אכול צלי). וכל"מ בפירש"י שם עה, ב ד"ה נטף. וראה שו"ת שבה"ל ח"ה סנ"ה מה שהוכיח כן ע"פ חו"ד סצ"ה סק"ד (אבל שם מייירי בבישול שלמים במים. ולא בליחה היוצאת מהבשר). ויל"ע בדעת הרמב"ם ק"פ פ"ח ה"ב, שכתב שאינו צלי. ומשמע שאינו מצות אכילה. וראה קר"א נדרים נב, ב.

ולכו"ע עיינו וי"א ד"ה אכילת פסח כשאכל רק הרוטב, שאינו מצטרף לכזית – ראה קר"א שם. קובץ שיעורים דלקמן. שו"ת שבה"ל שם.

[ולכא"ו י"ל ולחלק, ד"קפ שאני, ושבשאר קרבנות אי"ב מצוה כלל – ראה זבחים לה, א. רמב"ם פסוהמ"ק פ"ה ה"ז וה"ח. שו"ת בי"צ סי' קי קט"ד. שם סי' קכא. ובקובץ שיעורים פסחים סי' קפח לא נחית לזה. והתם, מייירי בליחה היוצאת מהבשר ולא ברוטב שנתבשל עמו (וא"ש משה"ק בקובץ שיעורים שם). אבל י"ל דרק לענין גזול לא חשיב, ומ"מ מקיים ע"ז מצוה, כבשר חי, ראה מנחות צט, ב – במשנה. פסחים מא, ב (שמקיים מצות אכילת קדשים (וק"פ) ולא מצות צלי אש)].

313) ולפ"ז, צ"ע בנוגע למנהג בני אשכנז בחלק האחרונים. וי"א, שכשאינו ראו לאכילה מחמת איזה טעם, כיון דאינו עושה מחמת עצלות המצוה אינו בכלל נותר.

אכילת כל הקדשים, גם קדשים קלים, צריך להיות דרך חשיבות וגדולה ("למשחה לגדולה") כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים, וצריך להיות צלי בחרדל³¹⁶.

קדשים קלים, ושלמי שמחה בכלל, נאכלים בכל העיר ירושלים ו"א: רק בקומת קרקע של ירושלים].

מבחינה פרקטית, מומלץ לאכול השלמים המוגשים חמים לשולחן בכלי מתכות או בכלים חד-פעמיים [שטעם הבשר הנבלע בכלים דינו כנותר, כדלקמן. וכן מומלץ לנקות את השולחן מכלים אחרים].

נותר צריך להשתדל שלא ישאיר ממנו אחרי סוף זמן אכילתו³¹⁷.

אם גמר אכילתו, י"א שיכול להניח אחרים האוכלים, ואינו עובר בלא דנותר, כיון שסומך עליהם. אבל אין לסמוך על קטנים, ועליו מוטל להשגיח שלא יוותר.

לאחר סוף זמן האכילה מטמא את הידים.

מצוות לינה בירושלים בליל ראשון של יו"ט [נוסף למצוות לינה במוצאי יו"ט ראשון, ויש בזה ב' אופנים - משום הרגל או משום הקרבן. במדרש עה"פ במגילת רות "באשר תליני אלי", משמע שמצוות לינה שייכת גם בנשים, בקרבנות שלהן].

שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד, היינו ביום הזריקה וכל הלילה וכל יום המחרת עד שתשקע החמה (ובנדון דידן, כשהוקרב בט"ו ניסן, עד סוף יום ט"ז ניסן).

הנותר מצותו בשריפה. זמן שריפה הוא רק בבקר, ואין שורפין בלילה.

כלי מתכת שהשתמשו בהם לבשר השלמים בעודם חמים צריכים מריקה ושטיפה והגעלה בירושלים. **וכלי חרס** צריך שבירה. **בכלי זכוכית**, יש מחמירים לשוברו ולא לסמוך על מריקה ושטיפה. **ובכלי פלסטיק** ועטיפות פלסטיק, מחלוקת אם צריך מריקה ושטיפה או שבירה.

316 ולדעת התוס' באם ערב לו באופן אחר - רשאי לשנות באכילתו. ובמק"א - בקבוץ הללו עבדי ה' - הארכנו בדעת הרמב"ם. בדרשה לחגה"ש תשע"ה (ב-770) שקו"ט במי שלא הכין חרדל לשלמים, אם מותר להוציא מרשות לרשות, או לכבות בגחלת של מתכת למתקו ביו"ט, כיון שאכילת חרדל אינו שוה לכל נפש. (319 לגבי הרוטב - ראה לעיל בדיני קרבן פסח בהערה.

קצת דיני אכילת קדשים³¹⁶

זהירות מטומאה: כבר נזכר לעיל שהכל חייבים לטהר עצמם ברגל³¹⁷.

י"א שברגל לא נכנסו לבתים בירושלים מחשש טומאת אהל, ולנו ברחוב. [ואולי ברגל שכולם מטהרים את עצמם אין מקום לחשש]. ואיך שיהי', בודאי צריך ליזהר לא להיכנס לבית שיש חשש טומאה.

באם נמצא בבית כלי שהי' באהל המת, אפי' הבנין גבוה כמה קומות, אין לשהות שם. כמו כן, יזהר שלא לנגוע בבגד מטה וכסא שאינם בדוקים מטומאה, שמא נגעה בהם נדה וכדומה.

ניתן לישוב על כסא פלסטיק, או מזרון מגומי וכדומה. כן, ניתן לאכול אוכלים שלא הוכשרו לקבל טומאה.

מעלה תיקנו בקדשים שסתם ידים צריכים טבילה בארבעים סאה לקדשים.

אכילת קדשים: אין לאכול השלמים קודם ההקטרה, שהאימורים מתירים הבשר באכילה. אבל אם נטמאו או שאבדו, אינם מעכבים את האכילה, ומותר לאכול הבשר אחר זריקה.

אכילת קדשים מצוה גם לבעלים ולא רק לכהנים. ומברכים על האכילה: אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח/על אכילת שלמים.

מצות אכילת קדשים בכזית, ושאר הבשר אוכל בכדי שלא יהא נותר. וי"א שיש מצוה באכילת כולו.

עוד מצוה בחג, אכילת השלמים משום שמחת יו"ט, כנ"ל. ומצוה זו מתקיימת בכזית (וי"א שצ"ל לשובע - בכביצה).

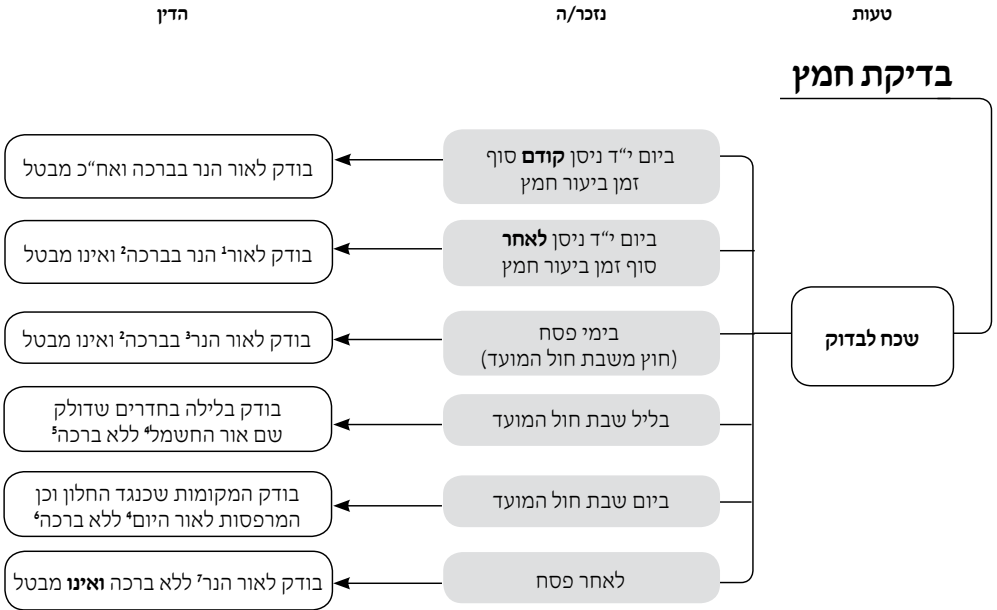
אשה: בעלה משמחה שמקריב קרבן ונותן לה לאכול. [ויש חולקים].

קטנים: פטורים מאכילת שלמי שמחה.

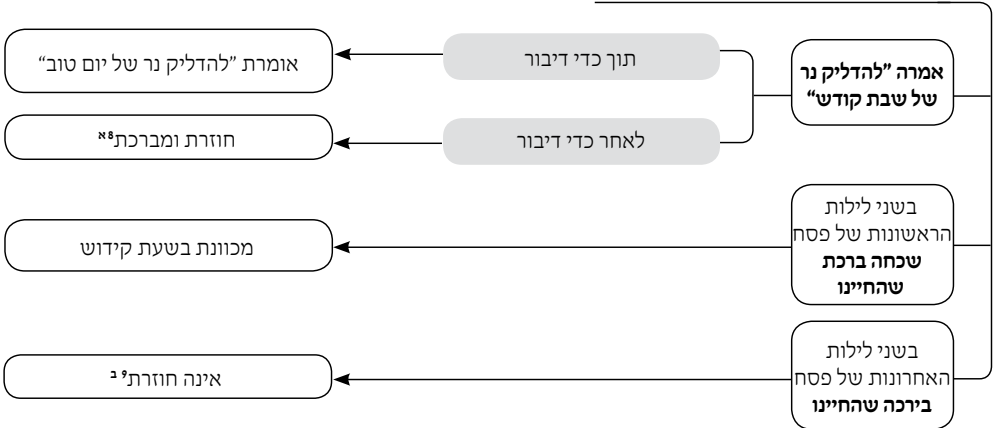
316 פרטי דיני שחיטת, הקרבת והכנת השלמים, לא נזכרו כאן כ"א השייך לאכילה בחג במיוחד. רשימה חלקית בלבד, ובכמה פרטים - כמה וכמה דעות, ולפעמים - שנוי במחלוקת הפוסקים מן הקצה אל הקצה. ותשבי יתרוץ ספיקות, ולכשיבוא - משה ואהרן עמהם. לא הובאו בכ"מ כל הדעות. ולפעמים - (משמעות) ההכרעה בדברי רבותינו נשיאנו לכאן או לכאן.
317 לענין קיום מצות עונה ביו"ט מצד חובת שלמי שמחה - ראה הגהות חשק שלמה ערכין ג. ב. שו"ת מנחת ברוך רס"י עז. העמק שאלה ס"ל סק"ד. ועוד. ולהעיר מנחל קדומים (לחיד"א) סו"פ מצורע בישוב קושיית ברכת הזבח (הובא במג"א סו"פ) לענין עונה בשבת לאוכלי חולין בטהרה. והה"ג הבא.

קיצור דיני שכחה וטעות

לחג הפסח תשפ"ד

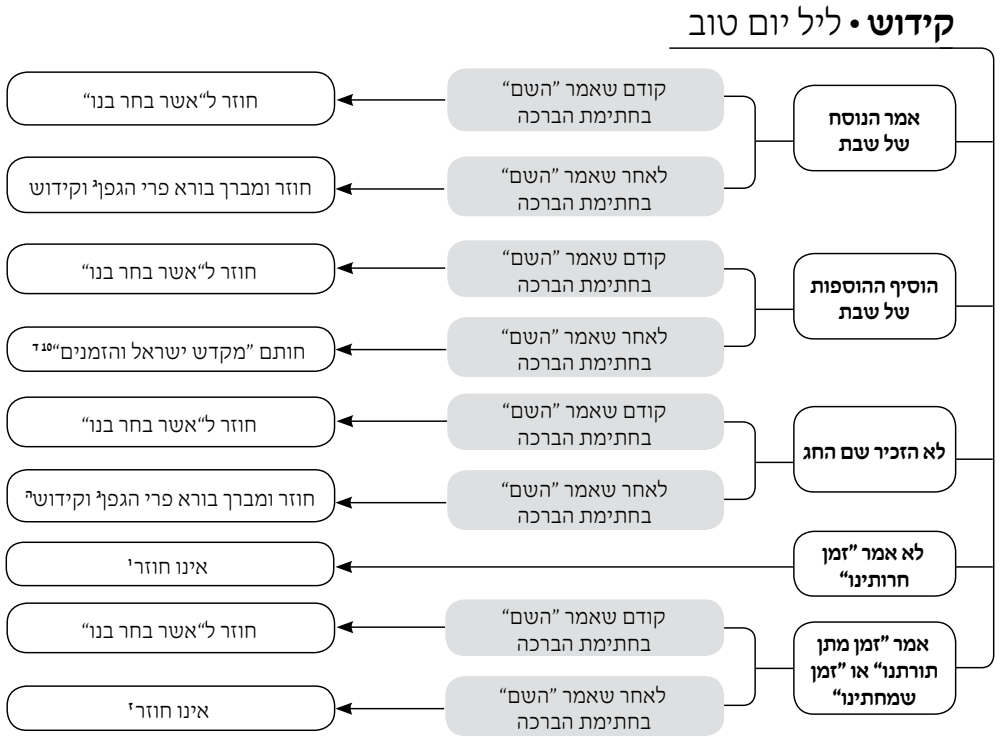
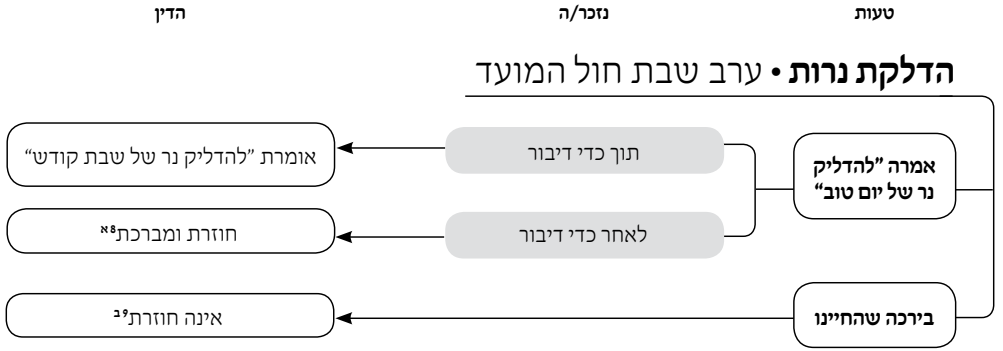

הדלקת נרות • ליל יום טוב

הערות

1. אם מצא חמץ, מבערו מן העולם מיד.
2. אם מכר חמצו ישאל שאלת רב אם לבדוק בברכה (כיון שבכ"כ נוסחאות שטרות מכירה בימינו כותבים שמוכרים גם חמץ שאינו במקומות המסומנים).
3. אם מצא חמץ ביו"ט, כופה עליו כלי לכסותו מן העין שלא יראנו, ושלא יבוא לאוכלו (ויכול לטלטלו בגופו ולא בידיו למקום מוצנע), ובמוצאי יום טוב יבערנו. ואם מצא חמץ בחוה"מ מבערו מן העולם מיד.
4. אם מצא חמץ, כופה עליו כלי לכסותו מן העין שלא יראנו, ושלא יבוא לאוכלו (ויכול לטלטלו בגופו ולא בידיו למקום מוצנע), ובמוצאי שבת לאור הנר.
5. המקומות שכנגד החלון וכן המרפסות בודק למחר לאור היום. שאר המקומות בודק במוצאי שבת לאור הנר.
6. שאר המקומות בודק במוצאי שבת לאור הנר.
7. אם מצא חמץ, מבערו מן העולם לגמרי.
8. כל זמן שהנרות דולקות.
9. ונכון שלאחר שנהנית מן האור תאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

הערות

10. אבל אם חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור לתחילת הברכה (וחוזר ומברך בורא פרי הגפן).
 – אומר "מקדש ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר

הדין

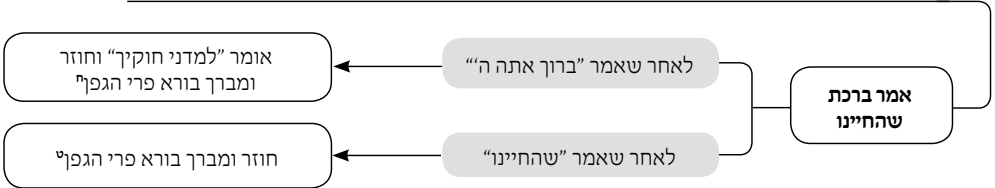
נזכר/ה

טעות

קידוש • שני לילות הראשונות של פסח

קידוש • ליל שבת חול המועד ושני לילות האחרונות של פסח

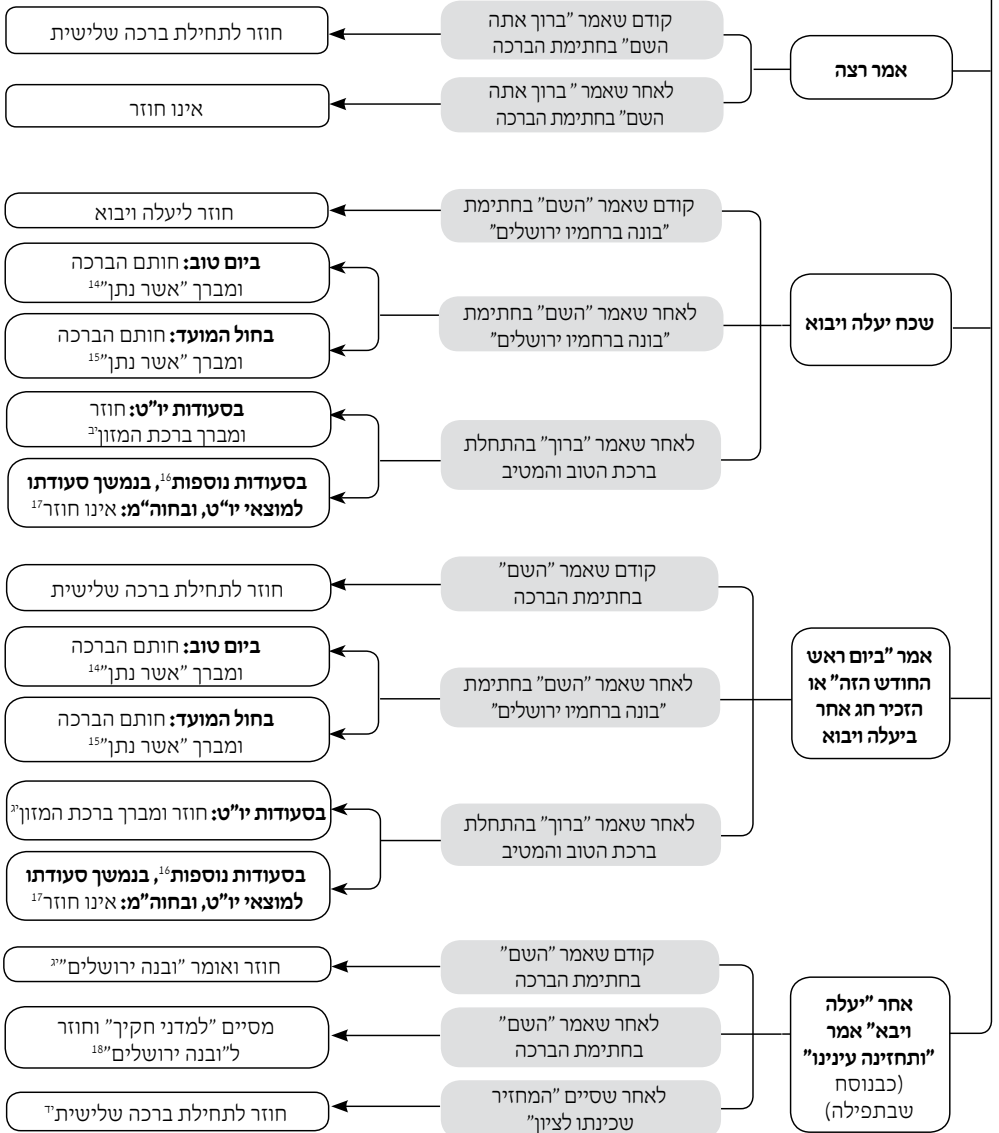
קידוש • ליל שבת חול המועד

הערות

11. אפילו שכח רק בליל ב' של יום טוב.
12. אבל אינו מברך בורא פרי הגפן. אלא אם כן שבועה שבירך על כוס של והזמנים" ויצא.
13. לאחר כדי דיבור, אבל תוך כדי דיבור אומר "מקדש השבת וישראל קידוש היה דעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה ולא קודם הסעודה.

ברכת המזון • ביום טוב וחול המועד

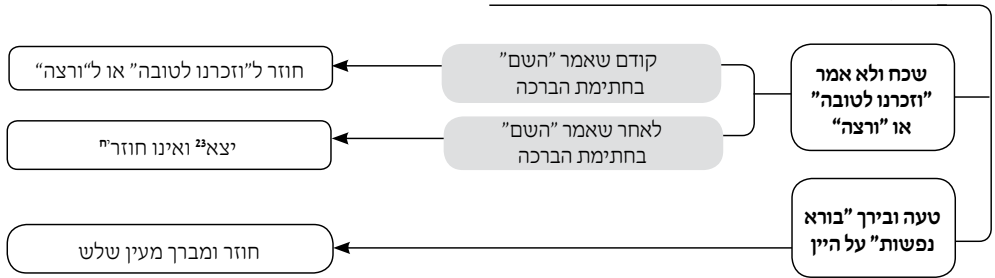

הערות

14. כנוסח שבסידור: ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל ולשמחה את יום חג המצות הזה בא"י מקדש ישראל והזמנים.
15. כנוסח שבסידור: ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן מועדים לעמו ישראל ולשמחה את יום חג המצות הזה ואינו חותם.
16. לאחר שיצא י"ח בשתי סעודות של פת בלילה וביום.
17. אם טעה וסבר שיע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.
18. אם סיים ואמר "בונה ברחמי ירושלים" יצא.

מעין שלש • ביום טוב וחול המועד

הערות

19. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה השם אלוהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה השם מקדש השבת".
20. ואם שכח גם יעלה ויבוא מברך: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ומועדים לששון ולשמחה את יום חג המצות הזה בא" מקדש השבת וישראל והזמנים".
21. וצריך לומר "יעלה ויבוא" שוב²¹.
22. ואפשר שגם בנוצר אחרי שאמר "ביום חג המצות הזה", וגם אם סיים יעלה ויבוא, יש להדר ולומר רצה ואח"כ יעלה ויבוא עוד פעם.
23. אפילו ב"על המחיי" על פת הבאה בכיסנין וכדומה". אבל מי שאין לו פת ויוצא סעודת יום טוב במיני מזונות, חוזר ומברך "על המחיי".
24. אבל אם שכח גם יעלה ויבוא מברך: ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ומועדים לששון

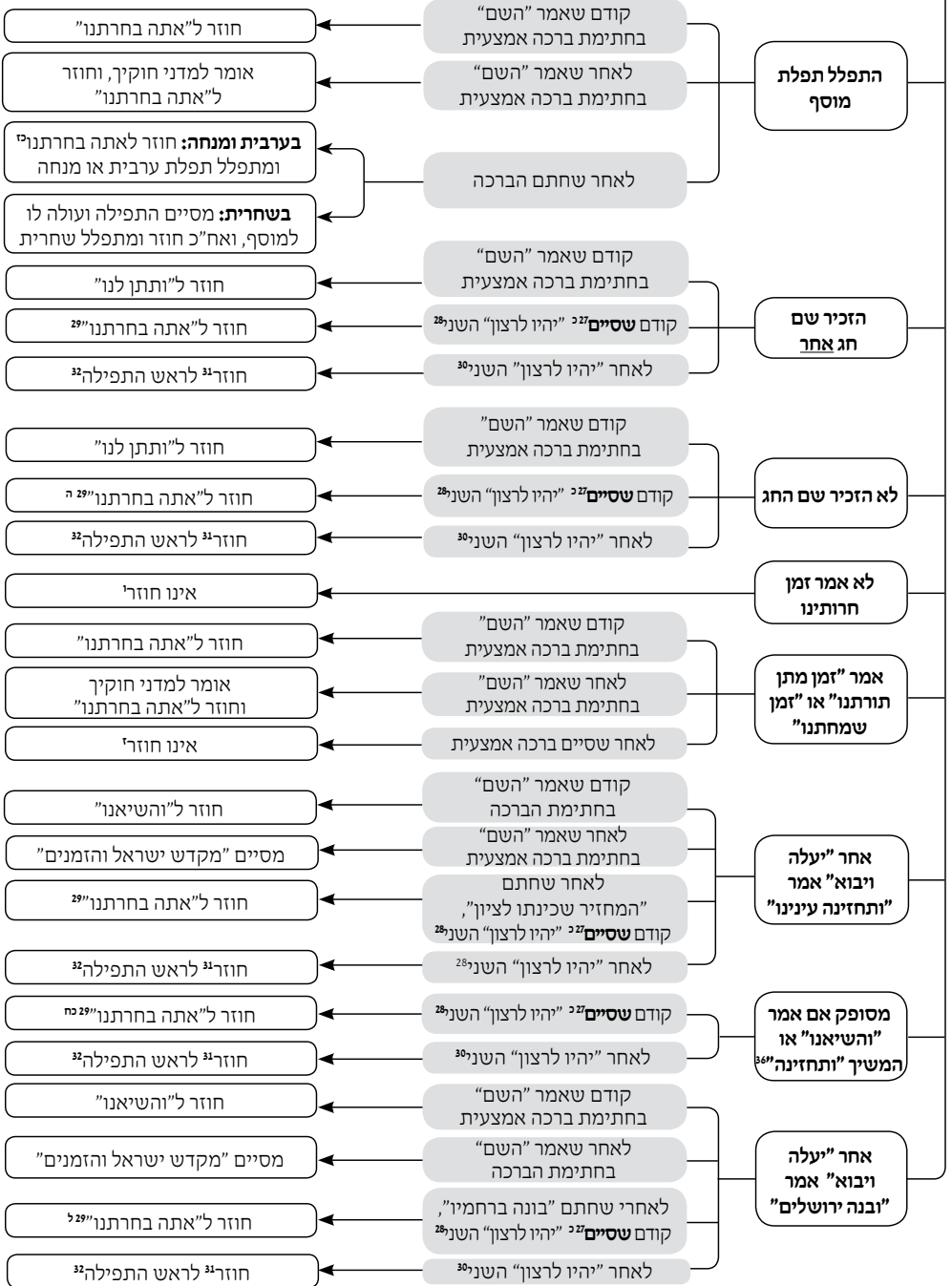

טעות

נזכרה

הדין

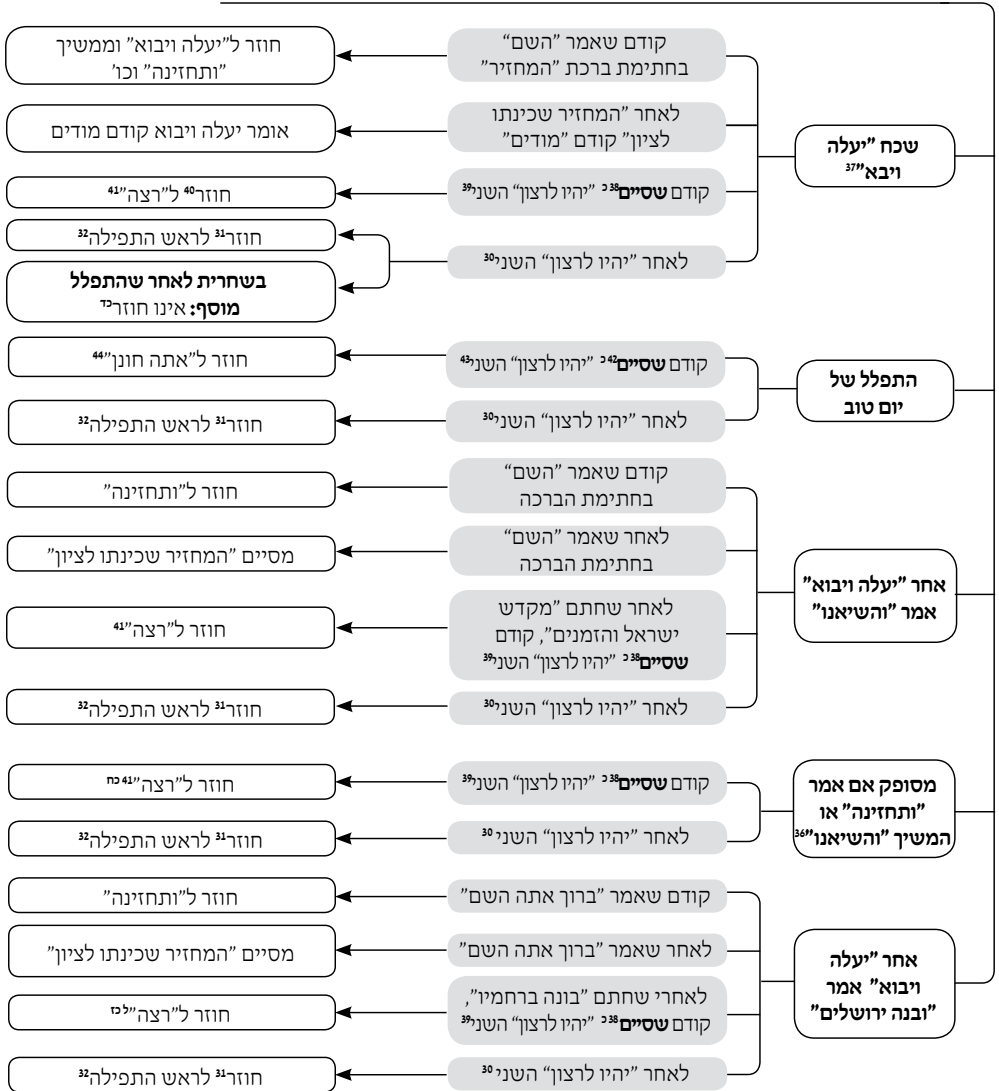
תפילת העמידה - ערבית שחרית ומנחה • ביום טוב

הערות

35. אם חתם "מקדש ישראל והזמנים". וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי אומר "מקדש ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר חובתו. אם חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור - ל"אתה בחרתנו".

תפילת העמידה - ערבית שחרית ומנחה • בחול המועד

הערות

36. אם אינו מתפלל מתוך הסידור.

37. וכן הדין אם מסופק³⁶.

38. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"רצה"³⁷.

39. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"רצה"³⁸.

40. טעה ואמר יעו"י וסיים ותחזינה עינינו וכו' יצא³⁹.

41. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את

עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"רצה".

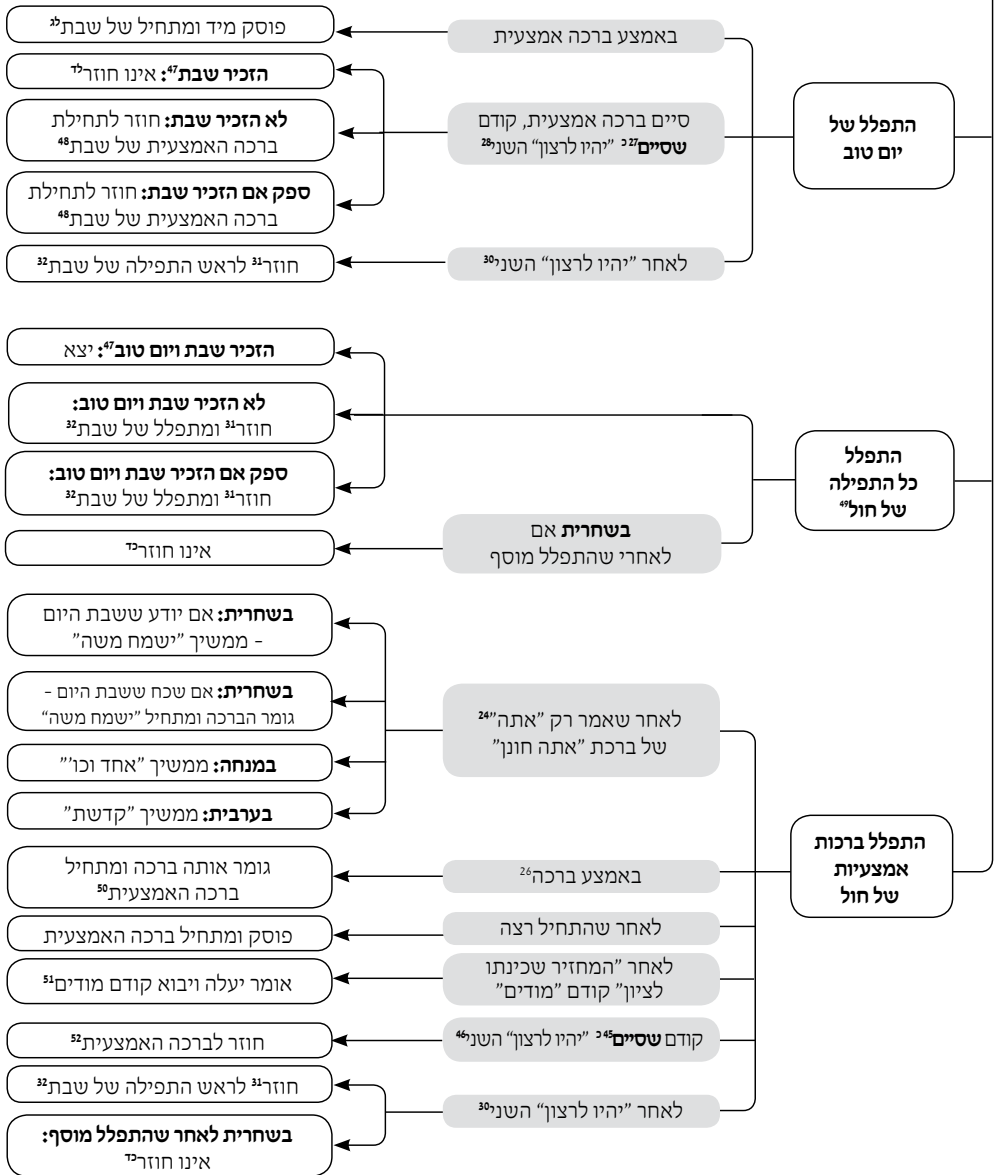
42. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"אתה חונן"⁴⁰.

43. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"אתה חונן"⁴¹.

44. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת אחד מהברכות אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה חונן".

45. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר

תפילת העמידה - ערבית שחרית ומנחה • בשבת חול המועד

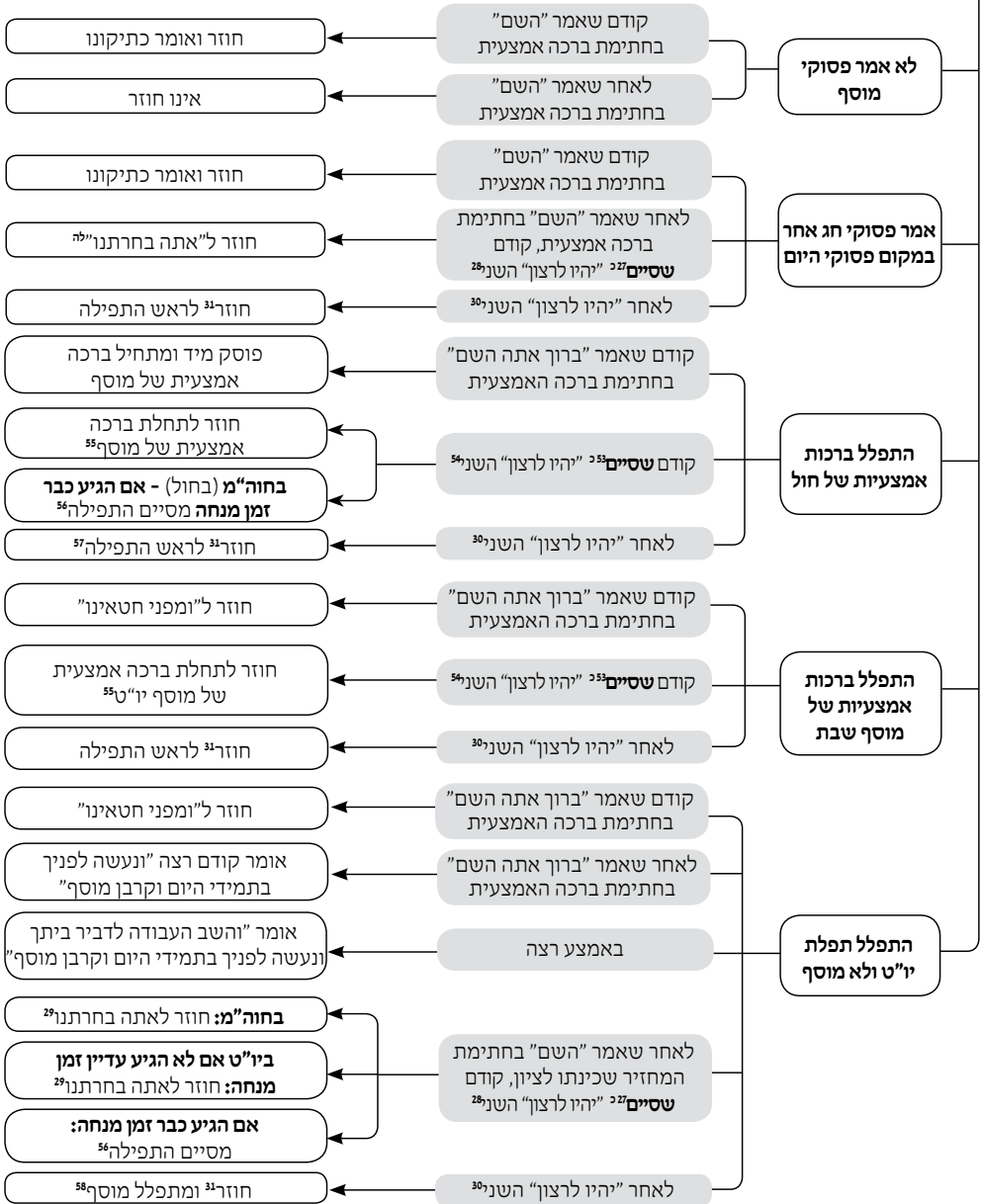

הערות

49. ואם מסופק אם התפלל של חול או של שבת יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ן ויוצא ידי חובתו.
 50. אם לא גמר ברכה של חול אלא הפסיק באמצע הברכה ואמר ברכה האמצעית של שבת ונזכר אחרי שגמר "מקדש השבת" אינו חוזר.
 51. בנוסח: **ביום השבת הזה וביום חג המצות הזה, זכרו וכו'.**
 52. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת הברכה האמצעית, "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת.

לתחילת ברכה האמצעית של שבת.
 46. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת.
 47. בין אם הזכיר של שבת רק בחתימה בין אם הזכיר בתוך הברכה ולא בחתימה.
 48. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת הברכה האמצעית, "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת.

תפילת מוסף • יום טוב וחול המועד

הערות

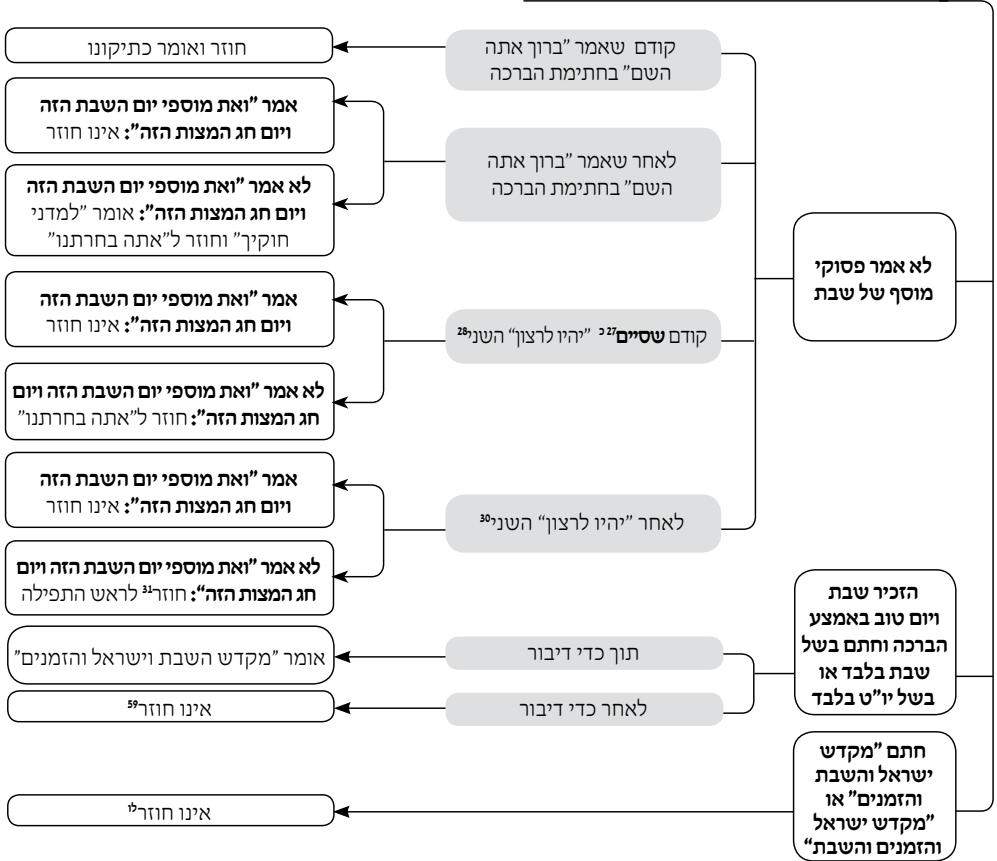
53. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה" צווי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של מוסף.
 54. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לתחילת ברכה האמצעית של מוסף.
 55. ועלתה לו למנחה. ויחזור ויתפלל מוסף.
 56. ובחול המועד (בחול) אם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.
 57. ובחול המועד (בחול) אם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.
 58. וביו"ט אם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.

הדין

נזכרה

טעות

תפילת מוסף • שבת חול המועד

תפילת עמידה • בימות החמה ממוסף יום ראשון של פסח עד שחרית שמיני עצרת

הערות

63. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין.

ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפילה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפילה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

59. וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויצא ידי חובתו.

60. אכן ובמסופק, עד שלשים יום (תפלת ערבית אור לט"ו אייר).⁶¹

61. בדיעבד, אם תיקן תוך כדי דיבור וכבר אמר השם שבחתימת הברכה, לא יחזור. ויכול להתפלל תפלת נדבה, באם אירע בימות החול.

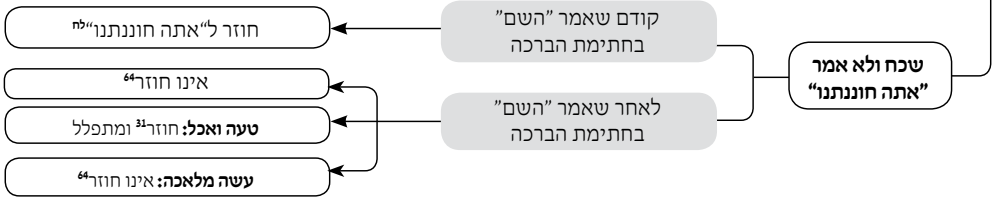
62. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת אחד מהברכות אומר "למדני חוקיך", וחוזר לראש התפילה.

הדין

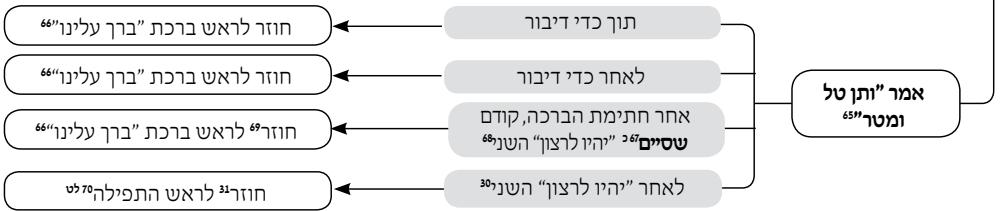
זכר/ה

טעות

תפילת עמידה - ערבית • מוצאי שבת חול המועד ומוצאי יו"ט

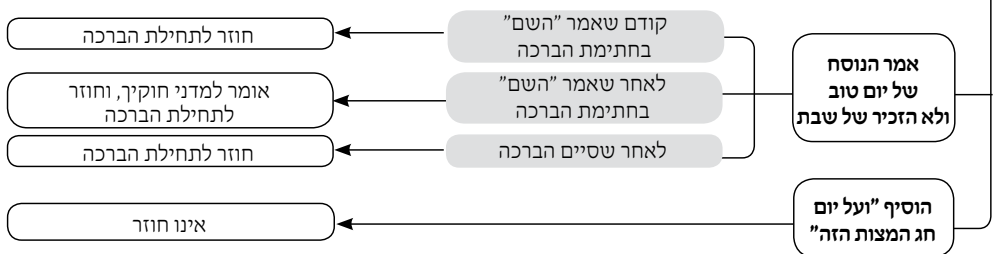
תפילת עמידה • בימות החמה מתפילת ערבית אור ל"ז ניסן עד מנחה לפני ס' יום אחר תקופת תשרי

ברכת הפטורה • ביום טוב

ברכת הפטורה • בשבת חול המועד

הערות

64. אבל עדיין אסור במלאכה עד שיבדיל בין קדש לחול.

65. וכן אם מסופק, עד שלשים יום (תפלת ערבית אור ל"ז אייה)⁶.

66. בדיעבד, אם תיקן תוך כדי דיבור ו**כבר** אמר השם שבחתימת הברכה, גומר תפילתו ומתפלל תפילת נדבה.

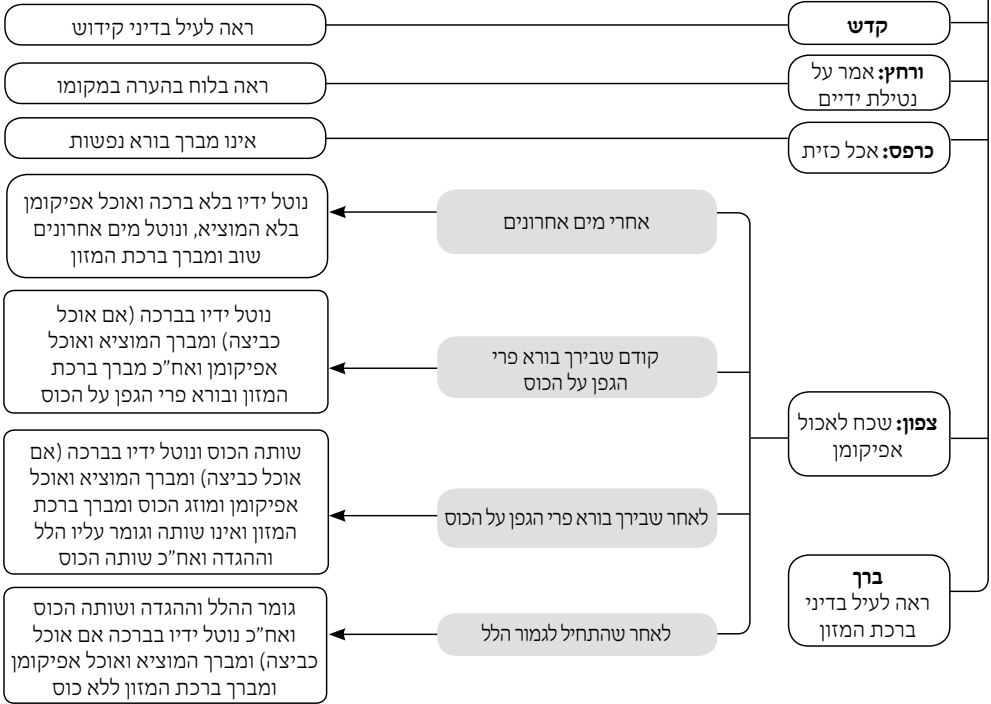
67. ואפילו כבר אמר שם השם (ה' צור') פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"ברך

עלינו⁷².

68. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"פ אח"כ חוזר ל"ברך עלינו"⁷³.

69. אם נזכר אחר שאמר השם שבחתימת הברכה (וכן אם נזכר אחר שאמר השם שבחתימת שאר כל הברכות), אומר למדני חוקיך וחוזר לראש ברכת

ליל הסדר

הבדלה

הערות

71. אבל אם חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור – חוזר לתחילת הברכה.

72. באם אין לו אחר לשמוע ממנו הבדלה יחזור ויבדיל בעצמו. וחוזר ומברך בורא פרי הגפן⁷¹.

"ברך עלינו".

70. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. טעה במנחת ערב שבת ויו"ט, מתפלל בערבית (ליל שבת או יו"ט) שתיים בתורת נדבה.

ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

מקורות וציונים

בכוס ש"ב (רק שלא תהא נראית ברכת בפה"ג לבטלה) שוב אי"ז הפסק - חדא שג"ז בפלוגתא תליא. ועוד שבקידוש (בשונה משאר כוס ש"ב) ודאי חייב לשתות. ובלא"ה, כיון שבפועל שותה הרי זקוק הוא לברכת בפה"ג לפני. ואין לומר דדמיא למי שטעה באמצע ברכת הקידוש שאינו הפסק, דהתם עלתה לו ברכה זו לקידוש, שאין שיחה בדברים אחרים פוסלת ברכת הקידוש, ולכן ל"ש דין מאורע שלא בזמנו בקידוש, וממילא אחי ל' גם לגבי ברכת היין. אבל כשכל עיקר ברכתו היא לבטלה כבנדו"ד, ה"ז הפסק גמור ואינו מענין ברכת בפה"ג, וכברכה שלא בזמנה. וכאשר הארכנו במקורות ועיונים שם. ואם נפשך לומר בסברא מחודשת שבבירך על המים אינו הפסק לפי שבה"ג וקידוש כחדא מילתא ניהו, וכחדא ברכתא - דבר שזקוק לסיוד וביתא אב בראשונים וקשה לחדש כן ללא מקור, ובפרט שד"ז לא יועיל לגבי ברכת הנר על נר שלא שבת ובשמים של ע"ז, ראה מקורות ועיונים שם - ל"ש לומר כן כשאין הקידוש עולה לו, ורק בקידוש שאין פסולו בגופו אלא דבר אחר גרם לו שלא יעלה לו לחובה כיון שלא הי' על היין וכו', אבל כשעיקר הקידוש הוא שלא כמטבע שטבעו ה"ז ככל ברכה שלא בזמנה. ודומה למי שבבירך שהחיינו באחש"פ וכן מי שברכה שהחיינו בהדלקת נרות ובירכה עוד הפעם בקידוש - ראה מש"כ להלן עירה - ראה מש"כ להלן הערה ט. וכן ראיתי שהעלה בקובץ אור ישראל ח' מא ע' סז (מטעם אחר). וי"ל גם בסגנון אחר, דשאני התם בקידוש על מים, שאותה ברכה בעצמה אינה יכולה להיות הפסק, וכל שתקנו שיקדש אין הקידוש מהווה הפסק לגבי קידוש השני (וראה עד"ז בשש"כ פמ"ז הע' ריח בבירך ברכת היין ב"פ זאח"ז אם השני הפסק, אלא שיש לחלק דהתם אם נאמר שהוא הפסק יצטרך לברך אותה ברכה פעם שלישית. ועוד, דהתם דנים על ברכת השני" שתהא הפסק בין ברכה ראשונה לשתי, אבל בקידוש על המים, השקו"ט על קידוש הראשון שתהא הפסק בין בפה"ג לשתי. וראה אצלנו במקורות ועיונים שם בגוף השאלה), משא"כ בנדו"ד שבירך ברכה אחרת לחלוטין. ואף שאין סברא זו עיקר, המסקנה שוה. ול"ד למי שטעה בספה"ע שנתעסק בדבר שבבירך עליו שלא עלה כהוגן (ראה שו"ע אדה"ז סתפ"ט סכ"ב), דהתם מייירי בברכת המצוות שנתעסק במצוה זו גופא. אבל כאן הטעם שאינו הפסק הוא לפי שקידוש הוא מענין בפה"ג, לפי שלא קידוש אסור בשתי, או שכך התקנה (וע"ד ברכות אחרות שמסדרים על הכוס כברכת הנר ובשמים ושהחיינו. והביאו ראי' מיקנה"ז לענין כיסוי הדם בראשונים שם), ובנדו"ז אינו בגדר קידוש.

וכ"ה בנוגע לטעות בנוסח הבדלה. ובפרט שאומר "בין קדש לקדש" במקום "בין קדש לחול", "דהוא שקר" (כל המג"א סרצ"ט סק"ט).

וראה בשו"ת שבה"ל ח"ח סקי"ח שמתפק בטעה ואמר בין קדש לחול, שמא ההבדלה בין קדש לחול היא גם מענין הברכה, שהרי נמנית במנין ההבדלות. וראה עד"ז שש"כ פס"ב סכ"א. ויש להוסיף, שידוס ההבדלה מצ"ע בין קדש לחול, אלא שטבעו חכמים לומר בדוקא בין קדש לקדש (ומה"ט יוצא יד"ח בשכח להבדיל במוצ"ש בהבדלת בין קדש לחול

א. ע"פ קו"א לשו"ע אדה"ז סרס"ג סק"ג וסק"ד. [וראה גם בקונטרס באתרא דרב ח' ג הע' 45 ואילך. והארכנו בזה בכינוס תורה חוהמ"פ תשע"ט. וצע"ק מש"כ מפי השמועה בס' הרב אשכנזי].

ב. כבר שקו"ט במנהג נשים צדקניות לומר תחינות אחרי ההלקה והברכה לפני שנהנית מאור הנרות. ועכ"פ, רוב הסברות שנת"ב בה שייכות גם בנדו"ד.

ג. שהקידוש הפסק, כיון שאינו מענין הברכה שצריך לברך, ואינו בגדר קידוש כלל. ובקידוש על כוס מים והי' בדעתו לשתות יין - ראה מג"א סרע"א סקל"ב ובשו"ע אדה"ז שם סכ"ח (ודלא כרעק"א שם בהגהות שם עה"ג. וראה הגהות רעק"א למג"א סרצ"ט סק"ו) - אין הקידוש הפסק, לפי ששם קידוש עלה, אלא שלא יצא יד"ח כיון שלא הי' על יין. ושו"ר כסברא זו באפיקי מגינים סכ"ה בביאורים סקט"ו שהחסרון הוא מצד אחר. אבל הכא פטומי מילי בעלמא ניהו ואינו בגדר קידוש. וראה כע"ז בשו"ע אדה"ז סרצ"ט ס"ט. והרי כמה אחרונים יצאו לפקפק בדברי המג"א מדין הפסק (נוסף לרעק"א - בחמד משה סר"ט סק"ד, ושם שכך דעת תרוה"ד, במנוה"ט סרע"א בקני המנורה סקכ"ט, ועוד). ואף דאנן בתר דברי המג"א ואדה"ז גרירין, אפושי פלוגתא לא מפשינן, גם ככה"ג שאינו מענין הקידוש כלל. ול"ד כלל לגביל לתורי וזכור שכבר נתנו לה לאכול (ראה עד"ז בשו"ת מנח"ש ח"א ס"כ. וקדמו בשו"ת משפטי צדק להר"ש גרמייזאן סצ"ד) - ראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרז.

ולא גרע משהחיינו בליל ב' דר"ה, ש"יא דהוה הפסק - שו"ת רשב"ש סתל"ב. ולדידן שאין חוששים לזה, ה"ט שמחמת הספק מברך, כאשר הארכנו בכ"ז וכו"ב במקורות ועיונים שם, משא"כ בברכה שאינה מן הענין כלל. וע"ד הסברא בברכת בשמים במוצאי יו"כ שחל בשבת (ס' הבתים הל' שבת פכ"ט הי"ד. ט"ז סתרכ"ד סק"ב. גו"ר כלא א ס"ח, הובא בהגהות רעק"א לט"ז שם. ולדידן ה"ט דמברכין דס"ל שכן עיקר, נוסף להטעם דעדיף לצאת כל הדעות מלחוש להפסק כיון שיוצא הבדלה ממנ"פ, כבט"ש שם. וראה א"ר שם סק"ב דאכתי ברכה לבטלה היא וגם שותה יין ללא ברכה. ואולי כוונת הט"ז במש"כ "דעדיף טפי לצאת ידי כל הדעות מלחוש להפסק", שכיון שלכמה דעות מברך על השבמים ממילא אין בזה משום הפסק). וראה שו"ת מרש"ם ח"א סר"ט בנוגע ברכת על אכילת מצה בין המוציא לאכילה בסעודת היום. וגם למ"ד שברכה אינה בגדר הפסק (וכמשמעות הרא"ש חולין פ"ו ס"ד בכיסוי הדם וברכתו בין שחיטה לשחיטה. ועד"ז הוא באר"ח דיני כיסוי הדם ס"א. ויתר על כן ברי"מ מלנויל חולין פו, ב דשאני דיבור של מצוה משיחת חולין) - הנה נוסף לה דלא קייל"ן הכי, וגם קדיש וקדושה מיקרי הפסק (וראה שו"ת פלא יועץ סט"ז), וגם ברכות הן בגדר הפסק, ושאינו כיסוי הדם שמצרכי שחיטה היא (כבר"ן חולין כח, ב (בדפי הרי"ף). ועד"ז בעיטור ש"ב הל' שחיטה (מו, ד) דענינא דשחיטה היא) - עוד זאת דאפי' את"ל דכללא כיילו לן בנוגע לברכות בכלל, היינו רק כשהיא ברכה ראוי' ולא כשלא יצא יד"ח ברכה.

ופשוט שאין מקום לומר שכיון שלחד מ"ד א"צ לשתות הכוס

(וראה לקו"ש חל"ז ע' 51 הע' 21 של' אדה"ז צ"ע) - מ"מ משום ספק ברכות קשה להורות לקדש שוב בכה"ג. וראה סימוכין לדברי אדה"ז אצלנו בקובץ מבית חיינו חו' ט הע' 3.

וחזי לאצטרופי הדעות שהפסק בטעות ומענין המצוה אינו הפסק. וראה הסברות שהבאנו במי שהוסיף ההוספות של שבת בקידוש (בהע"ג), ובין השאר שם שבמקום שיש ספק צריך לברך ליכא משום הפסק, וע"ד שהחיינו על הפרי בליל ב' דר"ה, קחנו משם. ומצינו במאירי ברכות יב, א ד"ה והריני, בנקט כסא דשיכרא ופתח בשיכרא וחתם בחמרא, דליכא הפסק שהוא מעין הברכה וע"ד טול בריך הביאו לפתן וגביל לתורי. ומצינו כע"ז באחרונים (ראה שו"ת התעוררות תשובה מהדו"ח או"ח ח"ג ששצ"ה. קובץ המועדים שם ע' שעב. חדושים וביאורים מנחת הל' תפלין ס"ג סק"ה) לגבי שהחיינו בליל ב' דר"ה, שגם לראשונים שאינו חוזר ומברך שהחיינו בליל ב' דכיומא אריכתא דמי, היינו שנפטר בברכת שהחיינו בליל א', אבל ברכת שהחיינו מצ"ע שייכת שוב בליל ב', ולהכי כשלוקח פרי חדש עולה לו גם בשביל הי"ט. ולהעיר גם מהסברא שברכת שהחיינו בי"ט היא פעולה נמשכת שכל רגע ורגע חייב בברכה אלא שהברכה בליל ראשון פוטרת כל החג כולו - לקו"ש שם ע' 61. ואף שאין כאן פרי חדש ובודאי אין חיוב לברך עוד פעם, אבל עכ"פ דינו בסברא זו לומר שאין להצריך לחזור ולקדש, שאין כאן הפסק, מחמת ששייך לקידוש (וע"ד סברת הט"ז או"ח ס' קח סקי"ב בהבדיל בשתייהן יצא לפי שבאמת זמן הבדלה הוא אלא שהוא שלא לצורך כיון שכבר הבדיל - אף דהתם קאי בתפלה דוקא, משא"כ בהפסק בין ברכה לאכילה. ודלא שו"ת משנה"ח סרכ"ב ד"ה וקצת שהרי י"א שמעיקר הדין חייבת שוב בשהחיינו. ולהעיר גם משיחת ליל שמח"ת תשמ"ט שגם אותם שעשו קידוש ובירכו כבר שהחיינו בעצמם עולה להם ברכת שהחיינו שישמעו בקידוש. כן מצינו בהנהגת מהרש"ל שביך שהחיינו בליל ב' דחנוכה על מנורה חדשה ולא חש להפסק בין ברכה להדלקה. והארכנו בכיו"ב בלוח שכחה וטעות לחנוכה, בדין טעה ובירך שהחיינו בליל ב' דחנוכה.

ח. ראה באתרא דרב סי' יז'תריג.

ט. לפי שה"ז הפסק גמור. ועד כאן לא מצינו שטעות בברכה אינה בגדר הפסק, כי אם בבירך ברכה הנצרכת לו כעת, אלא שלא עלתה בידו, כגון בקידוש על היין ונמצא מים, ויין מוכן לפניו לשתותו, שאין ברכת הקידוש הפסק בין בפה"ג לשתית היין, אבל בנדונונו שצ"ע לברך שהחיינו או לישיב בסוכה שהרי כבר בירך, ה"ז הפסק. ואינו דומה למש"כ הט"ז או"ח סי' קח סקי"ב בדין הבדיל בשתייהן יצא לפי שבאמת זמן הבדלה הוא אלא שהוא שלא לצורך כיון שכבר הבדיל, דשאני התם בדין הפסק בתפלה שהעיקר ששייך לתפלה. משא"כ בהפסק בין ברכה לאכילה. והוא דלא כשו"ת מנחת שלמה ח"א סי"ח. וכפי שהארכנו בכיו"ב במקורות ועיונים להל' יזמית אות תרז.

י. ולא יאמרנו בין ברכה (הגפן או ברכת קידוש) לטעימה מחשש הפסק. וראה שש"כ פנ"ב הערה פה. ובברכת הבית

שבמוצאי יו"ט - ראה מש"כ בקיצור דיני שכחה וטעות שי"ל לקראת סוכות השתא). ומ"מ כיון שלדינא לא יצא, לא חל עליו גדר הבדלה. ואף הם לא כתבו כך רק כמסתפקים. והבוחר יבחר.

ז. דומיא לברהמ"ז, שגם בשח באמצע אינו חוזר ומברך. וראה מש"כ לקמן גבי ברכת ההפטורה. ועד"ז הוא בתפלה, ראה להלן הע' כב-כג.

ה. כדעת אדה"ז שהזכרת שם חג פלוני מעכבת. ונת' באורך בקובץ באתרא דרב חו' ו ס"ד ובהערות לשם. ואם הזכיר זמן מתן תורתנו ולא שם החג לא מהני. דפשוט שאי"ז ענינו של יום. ואפילו בשבועות לא יצא דינו ענינו של יום כדעת אדה"ז סתצ"ד שם, דלא כשלמי חגיגה הל' יו"ט דיני תפלת המועדות ס"ג סק"ב. וכש"ז זמן שמחתינו שאינו ענינו של יום.

ו. א"צ להזכיר ראה אדה"ז סתפ"ז ס"ב שאצ"ל אתה בחרתנו. ומס' סופרים לא נזכר כלל וכן בנוסחאות קדומות אמרו "זמן שמחתינו" בכל המועדים.

ז. כ"כ בשיח מרדכי וייסמאן ס"ב ספ"ז. ובשש"כ פמ"ז הע' רז נסתפק.

ז*. אף שלכתחילה ודאי אין לברך שהחיינו עוה"פ - בדיעבד אפשר לסמוך שאין כאן הפסק, ובהקדם שידוע השקו"ט בעניית אמן על שהחיינו בקידוש משום הפסק כשבירכה כבר לפני"ז (וראה אצלנו בלוח יומי במקומו). וכבר כתבו ליישב בכמה אנפי, ומהם שעדיין שייך גדר שהחיינו על מצות הלילה אם הדליקה מבע"י, וכדומה. (וכ"פ באלפסי זוטא ר"ה ספ"ג במקדש ליל פסח לאחרים שאומר אח"כ זמן כשמקדש לעצמו דברכת שהחיינו שייכא נמי לאכילת מצה. וראה שו"ת שבה"ל ח"ג סס"ט. מנח"ש ח"ב סנ"ח סוסק"ב - לגבי ליל פסח. משנת חנוך גרוסברג סכ"ג. שלמי תודה יו"ט ס"ז סק"ד. אמנם, סברא זו לא מהני לר"ה, שמע"צ ושבוועות. ובאו"א, בתשו"ב בעל אמירה לבית יעקב הובאה אצל נכדו בשו"ת זכר שמחה סל"ד - לענינו. ודן מזה בשו"ת צ"א ח"י סי"ט. ולדברי ברכת שהחיינו בהדלקת נרות היא רק על מצות ההדלקה ולא גוף הי"ט. וראה חו"מ ע' לבעל מעיל שמואל בקובץ המועדים יו"ט וחו"מ ע' שע ואילך. והוא פלאי. וראה שם ע' שע. ע' (שעו). ולהעיר גם מהסברא שברכת שהחיינו בהדלקת נרות היא על קדושה כללית שבימים טובים, ובקידוש הברכה על הקדושה הפרטית שבכל חג (ראה שערי תפלה ומנהג אשכנזי ח"ב סס"ב סק"ה - ע' 113 ואילך - לפי דרכו. ולדבריו ל"ד למש"כ הפוסקים להזהיר להמברכות שהחיינו בהדלקת נרות ביו"כ שלא לברך שוב בביהכ"ס - ראה מט"א סתרי"ט ס"יב. חיי"א כלל קמד ס"ד. משנ"ב בשעה"צ סק"ז. ובס' המנהגים חב"ד ע' 36 שמצוה לפרסם - עיי"ש מש"כ לחלק. אמנם, מצינו כה"ג באחרונים גם לגבי קידוש די"ט. והובא אצלנו בלוח במקומו).

וכש"כ למש"כ בשו"ע אדה"ז סתרמ"א ס"ג שברכת שהחיינו קאי על מצוות קידוש היום שהיא מצוה הבאה מזמן לזמן.

ואף שאין לנו לעשות מעשה לחדש ברכת שהחיינו מה"ט

בנוגע לקידושא רבה הנהוג אחרי מוסף שאוכלים מזונות לפני סעודת פת. [ומה שבפוסקים נזכר רק בס"ג שלא לחזור, דמיירי במי שכל אכילתו היא פת. ועוד, שבס"ג שאני, די"א דאי בעי לא אכיל אפילו מלחם שאין קובעים עליהן סעודה, וגם לא מעשה קדירה כ"א פירות וכיו"ב].

אבל בקצוה"ש סמ"ז בבדה"ש סק"ח כתב דהיינו רק בנתכוון לצאת בו יד"ח סעודה. וראה גם תורת חיים סופר סקפ"ח סק"ד. ברכת הבית שי"ז, כט. שלחן שלמה (להגרשו"א) סרפ"ט ס"א סק"ד.

איברא, דלכא' צ"ע בדבר, דהא אנו קיילין שמצות אצ"כ בדרבנן (וממילא גם בלא ידע שהיום שבת או יו"ט או שאוכל פת יצא - ראה שו"ע אדה"א סתע"ה סכ"ט). וגם למ"ד שמצ"כ בדרבנן, ובפרט במצות שמדברי קבלה, וכן למ"ד שעונג שבת עיקרו מה"ת (וכן שמחת יו"ט באכילת פת - ראה שו"ע אדה"א סי' קפח שם), הרי יש בה הנאת הגוף, ובמצות התלויות באכילה יצא גם ללא כוונה. (וראה בית הלוי פ' תרומה ד"ה איתא במדרש. ושם כתב לחלק בין עונג שבת שכל שכונתו לתענוג יצא, לשמחת יו"ט שלא יצא. אמנם לא נחית לדין מצ"כ, ומיירי רק מצד גוף הענין שאין כוונתו לשם מצוה. כן צ"ב במש"כ שבי"ט א כתוב עונג. ואולי כוונתו רק בלישנא דקרא. אבל ראה שו"ע סת"ס או"ח סל"ט ד"ה וע"פ דברינו, שכתב שבאוכל בשבת לייש אכילה גסה לא יצא כלל. (וראה) גם שם סוס"י קז. אבל התם מייירי לענין מצות אנשים מלומדה ולא מצד חובת המצוה. וראה גם שם סע"ח). וכ"כ בשו"ת פרי השדה ח"ב סי' ס סק"ה ד"ה והנה. ולהעיר מערה"ש סרצ"א ס"ו). ויש שתירצו, שה"ז כהיפך כוונה, ומעשיו מוכיחים שאינו רוצה לצאת, שאינו לוקח לח"מ וכו' (אף שיש המהדרים גם בזה, כנ"ל). ועצ"ב להסוברים שבמצוות שיעקרו התוצאה, גם בכוונה הפכית, יצא יד"ח - ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 203.

[ולהעיר מדוגמתו דקילין שיצא יד"ח קידוש בתפלה אף שלא נתכוון לכך, ואדרבה דעתו ורצונו לקדש אח"כ על הכוס. ודלא כמאן דס"ל שאינו יוצא בתפלה לפי שמצ"כ, ובפרט שכל אדם דעתו לקיים המצוה כתקנת חז"ל על הכוס - ראה תוס"ש סרע"א סק"ג, הב"ד במנוה"ט שם בקנה"מ סק"א, ובהגהות רעק"א או"ח סרע"ג לט"ז סק"ב. שו"ת חת"ס או"ח סט"ו. שם ס"ז. סכ"א. הגהותיו לשו"ע או"ח סרע"א למג"א סק"ט. שו"ת שו"מ משיאש ס"ז. משנ"ב סרע"א סק"ב. ועוד. וצ"ל, דכוונה לתפלה סגי, שסו"ס מתכוונים להזכיר שבת - ראה מחה"ש סרע"א סק"ב. ישוע"י שם סק"ב. שו"ת ר"י מסלוצק ס"ז. מהר"ם שיק מצוה לא. ועוד. ועוד איכא בגוהו שי"א עיקר המצוה לקדש בשניהם בתפלה ועל הכוס - ראה בה"ג ריש הל' קידוש. פני" צל"ח וראש יוסף ברכות לג, א. קצוה"ש סע"ט בבדה"ש סק"א]. ומצינו כה"ג במג"א סתרצ"א סק"ט שבאכל סעודה אחת בפורים אינו חוזר בשכח להזכיר ועה"נ, לפי שכבר יצא יד"ח סעודת פורים. וכ"ה בט"ז סתרצ"א סק"ב. ובאמת, בסעודת פורים חמיר טפי, שלפמ"ג סתרצ"א במ"ז סק"א בעי כוונה זכר לנס. וגם בזה, ה"ז ע"ד היפוך כוונה, שיעקר הסעודה כדבעי הוא אח"כ אחרי מנחה. ונראה, דשאני פורים שאין כאן כוונה שלא לצאת לפי שרוצה לצאת גם בראשונה, שמצוה להרבות בסעודת פורים. אבל בסעודת שבת רצונו רק לקיים קידוש במקום סעודה, שבה גם רביעית יין מועיל, ולא לשם

שמו" ס"ט ר"ל שאי"ב הפסק. אבל שוב חזר בו בלוח התיקון שבסוה"ס. וכ"ה בשו"ת שבת קהתי ח"ג סי' ק, ודלא כמ"ש שם ח"ה סער"ד.

יא. לכאורה י"ל דל"ד לתפלה דתליא בפלוגתא אם צ"ל הזכרה גם באמצע הברכה, והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב סי' לקב, עיי"ש באורך - דהכא לכ"ע לא יצא, וכבכל ברכה שבמטבע ארוך כשאמר רק החתימה ושינה בפתיחה, וכפס"ד אדה"א ס"ט ס"א. אבל תפלה ה"ז מדין הזכרת מעין המאורע, שהרי חובת תפלה אינה משום שבת ויו"ט, ובעצם ה"ל ראוי להתפלל י"ח ורק להזכיר של שבת, וכל שהזכיר המאורע באיזהו מקומן מקום לומר שיצא. אבל כאן כל עיקר הברכה הוא בשביל שבת ויו"ט, ולא בייך הברכה כהוגן. וכן מצינו לרעק"א סתפ"ז ס"א לגבי הפטרה.

אמנם, מצינו שנחלקו הפוסקים בברכת מעין שלש על כמה מינים שלא הזכיר כולם בתוך הברכה, והצבנו ציונים לזה בדברינו שם. ואף בנדוד"ד דמיה לה. והרי איכא למימר שטופס הברכה היא של שבת ורק שמוסיף להזכיר של יו"ט (או איפכא. ואכ"מ), וכל שקידש שבת ויו"ט בדברים על הכוס, וגם חתם כהוגן, עלתה לו. והה"נ לגבי הפטרה.

אמנם, אם לא הזכיר יו"ט באמצע ברכה גרע טפי שהרי צריך להזכיר שם חג פלוני, כאשר הארכנו שם.

ואחרי שאמר למדני חוקין אינו חוזר לראש הברכה, כבשח באמצע שאר ברכה ארוכה. ואף שלכתחילה עליו לתקן בכל מאי דאפשר, בנדוד"ד שהתחלת הברכה היא בא"י, אין לו להכנס לחשב ברכה לבטלה מחמת זה. וראה קצוה"ש סמ"ז סק"ה. ואף כשאמר למדני חוקין אין לנו לחוש משום הפסק לגבי ברכת פה"ג, כיון שהקידוש עלתה לו, והארכנו בהחילוק בין האופנים בדין יו"ט שחל בשבת וחתם רק בא' מהן.

יב. סידור. ראה שעה"כ פל"ד ס"א. ולדעת רוב האחרונים - כ"ה גם בנוגע לנשים. ובפרט למש"כ אדה"א סי' קפח ס"י שחייב אכילת פת משום שמחה. וראה הגש"פ ע"ב לקו"ט ד"ה מצה. ולענין חיוב שמחה אצל נשים - לרוה"פ חייבת בעצמה. וראה מש"כ אצלנו בלוח יומי בהערה, לענין גדר שמחת יו"ט בנשים. ואכ"מ.

יג. כבשח באמצע ברכת המזון שחוזר למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצוה"ש סמ"ז סק"ה מטעם אחר, עיי"ש.

יד. וראה חשוקי חמד בכורות נ, א בארוכה.

טו. ראה קצוה"ש סמ"ז סק"ד. ונשאר בצ"ע. ולכא' מוכרח הוא לפמ"ש בהגה בשו"ע אדה"א סי' קפח ס"יג. אבל פשוט שאינו חותם. ובקצוה"ש לא נחית לזה.

טז. ראה שו"ע אדה"א סקפ"ח סי"ג-יד. ס' המנהגים ע' 60.

יז. נתקשו רבים בכגון דא, דכיון שלכמה ראשונים יוצא יד"ח סעודת שבת ויו"ט במיני תרגימא (וכ"כ מהר"ל בהגה על שו"ע אדה"א סי' קפח ס"י, בנוגע למיני לחמים שאין קובעים עליהם סעודה שאדה"ז חזר בו בסוף ימיו ולא הצריך לאכול כשיעור סעודה), וא"כ יצטרך לחזור ולר"ח גם במעין ג'. ולאידך, עפ"ז מקום לומר שלא יחזור בשכח יעו"ז בסעודה שלאחרי, לפי שכבר יצא סעודת יו"ט לפני", וממילא לא עדיפא מס"ג בשבת שאינו חוזר. ושקו"ט בזה גם בכל שבת,

מצות סעודת שבת.

אדה"ז, חדא דהתם מיירי רק במיני לחמים שאין קב"ס, והמנהג גם לאכול מעשה קדרה וכיו"ב. ועוד, שלפ"ז נמצא שדוקא בס"ג הידר לאכול פת ולא בס"ב, וד"ר חוקק מהסברא. ובפרט, שהמנהג אצלו בס"ג בטעימת איזה דבר ולא בפת), שוב אינו חוזר בשכח להזכיר כשאוכל פה"ב שבקידוש לפי שדינה כס"ג. אלא שבב"ט ל"ש לומר כן שאין חובת ס"ג. (ובכלל, מקום לומר שמש"כ מהר"ל בשם אדה"ז קאי רק לענין עונג שבת ולא לענין שמחת יו"ט. אבל לא מסתבר לחלק בהכי. וסתימת דבריו דקאי על תרומיהו).

ולמעשה מצינו שכן הכרעת הפוסקים, שרק במי שלא הי' לו פת לס"ב ואכל פה"ב ככתבו שלא יחזור בס"ג, וטעמם שהי' בדעתו שלא לאכול פת ונתכוון לצאת בזה. (ראה שו"ת דברי דוד מילדולה ספ"ו, הב"ד בעיקרי הד"ט ס"ג ס"ד, ובבית מנוחה דיני ס"ג ס"ג, ובחסל"א סרצ"א סק"א. והובא לדינא בכה"ח ס"י קפח סק"מ. אר"ח ספינקא שם סק"א. תורת חיים סופר שם. ברכת הבית שם. קצוה"ש שם. ולהעיר, שבדברי דוד לא מיירי בפה"ב כדייקא). אבל בלא"ה נקטינן שכיון שבדעתו לאכול פת אח"כ חוזר בסעודת פת ולא בסעודת פה"ב כ. (אבל ראה שיורי טהרה מע' ב סקנ"ז, ובספרו יוקח נא סרצ"ג סק"ה שלא חילק בין נתכוון לסעודה או לא. וחולק על מח"ב הנ"ל. ואין דבריו מכריעים).

ולכא' נפק"מ לפ"ז בשבעת ימי המשתה, דקיי"לן שבס"ג א"צ פנים חדשות (אא"כ לאלו שהכריעו כהדעה שגם בס"ג א"צ פ"ח ואפי' ללא דרשה. ואכ"מ), שאם אכלו בקידושא רבה אחרי התפלה נצריך פנים חדשות בסעודה שלאחמ"כ אח"כ כדן ס"ג (שהרי בטעם שאין מברכים ז"ב בס"ג ללא פ"ח, כיון שאינה עיקר כ"כ - שו"ת מהר"י ווייל ס' קטו. ב"י אה"ע סס"ב. אבל לפמש"ב בב"ח שם לפי שבס"ג אין דרך להרבות במנות, וכ"ה בט"ז שם סק"ה, ודאי אינה בגדר ס"ג). ומעולם לא שמענו שזיהרו בזה. ועכצ"ל כנ"ל, כיון שדעתם בעת הקידוש לאכול סעודת פת אח"כ.

יח. מג"א סר"ח, סק"י. משנ"ב שם סקנ"ח. כפה"ח שם סקס"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין השוכח ועל הניסים ס"ט.

יט. אמירת יעו"י מהני גם לכתחילה בנזכר אחרי רצה - כ"כ בה"ח ס' קיא ס"א, והב"ד במקרא קודש (אויורבאך) ס"יח ס"ד, ובכה"ח סתפ"ו סק"ו. ודלא כח"י"א כלל כח ס"ו, הב"ד בפת"ש סרס"ח ס"ד ובפת"ע שם סק"ד ובארחות חיים ספינקא שם סק"ה ובמשנ"ב שם סק"ג ובכה"ח שם סק"ה (וסותר ד"ע ממש"כ בסתפ"ז לגבי יו"ט. ודוחק לחלק בין שבת ליו"ט, כיון שנוסח יעו"י ל"ש לשבת (ראה כע"ז בדעת הח"י"א בתהל"ד סרס"ח סק"ו). ולהעיר ממחה"ש סרס"ח סק"ה שר"ל בדעת הרא"ש לחלק עז"ז בין שבת ליו"ט) - שהרי יכול להזכיר קדושת היום באו"א באמירת "רצה נא במונותנו ביום השבת הזה" וכדומה. ובח"י"א גופי' כ"כ גם בנוגע ליו"ט).

[ולהעיר שבדרה"ח שם סע"ד ס"ו נשאר בצ"ע. אבל מתו"ד בס"י קיא נראה שהוקשה לו רק כשכבר התחיל מודים. ואולי יל"פ באו"א, דפשיטא ל' רק כשנזכר קודם מודים, משא"כ כשנזכר אחרי התחלת רצה. ולכא' כשנזכר אחרי סיום רצה, אם יאמר ברכה אמצעית של שבת יצטרך לחזור על ברכת

עוד ראיתי למיסבר סברא, שלא יצא גדר סעודה ללא בשר, וממילא רק סעודת פת נחשבת כסעודת שבת (ראה פשט ועיון ברכות מט, ב). או כלך לדרך זה, שהכל כסעודה אחת דמיא (שו"ת תשובה"ג להנ"ל ח"ה סע"ט). ודבריהם מחודשים, ואין להם בית אב ומשענת חזקה בפוסקים. [ופשוט לדידי ולדכוותי שגמר הסעודה לענין זה תלוי בברכה אחרונה או בשיעור עיכול כשכבר אינו יכול לברך, דאלת"ה, נימא שיצא ס"ג גם באמצע סעודה שני' כשאוכל מיני תרגימא בסוף הסעודה].

וני"ל בפשיטות בטעמא דמילתא שבאינו מתכוון לשם סעודה אינו חוזר, כיון דאי בעי לא אכיל כיסנין עתה, שהרי בדעתו לאכול פת אח"כ, והדר דינא כסעודת הרשות. משא"כ באין דעתו לאכול פת עוד, שמוכרח לאכול עתה. ואף שזה גופא תלוי ברצונו, אם יאכל פת אח"כ או לא, דנים רק על ההווה אם מוכרח באכילתו עתה או לא, דאלת"ה הרי גם כל עיקר המצוה תלוי' בדעת האדם, שכשאינו עונג עבורו פטור, וכן מותר להתענות תענית חלום בשבת (וראה שו"ע אדה"ז סתצ"ה בקו"א סק"ה). ועכצ"ל, שכיון שעונג הוא לו, ורצונו ודעתו לאכול פת, אי"ז בגדר "אי בעי לא אכיל". אמנם, בחי' תלמיד הרשב"א פסחים קא, א, כתב שאף שא"צ לאכול סעודה ראשונה בלילה, כיון שעלתה לו לחובתו ונפטרה מחמתה חוזר. אבל אין לה"ר מזה, דהתם שאני שאכלה לחובתו.

[ויש שכתבו להסתפק בד"ז מטעם אחר שכיון שנחלקו הדעות בגדר פה"ב, שמא דינה כפת וחוזר (וכמובן, ד"ז שייך רק בדבר שהוא ספק לחם גמור). אבל אינו, שהרי לפ"ז מצריכים אנו שיהזור מעי"ג, וה"ז תרתי דסתרי לומר שדינו כפת, ושיחזור ויברך מעי"ג ולא ברהמ"ז. ורק בסעודה שלאחרי' בשכח להזכיר שייך לומר שמא יצא יד"ח בסעודה שלפני' מחמת הספק שדינה כפת ולא יחזור לברך. אמנם, באם הוא תוך שיעור עיכול לאכילת פה"ב, י"ל שבלא"ה צריך לחזור, שהרי אנו קיי"לן שלא יצא חובת ברהמ"ז בברכת מעי"ג (ואכ"מ), וממנ"פ אם אין דינה כפת לא קיים מצות סעודה (למ"ד שצ"ל פת דייקא), וחוזר מחמת סעודה זו, ואם דינה כפת עדיין מוטלת חובת ברהמ"ז עליו.

ועוד להעיר בגוף הענין, שבלא"ה מקום לומר שלא יחזור בשכח מעין המאורע בברכת מעי"ג, שהרי י"א שא"צ להזכיר מעין המאורע במעי"ג. אמנם, לאו כו"ע מודו בהכי. ובנתכוון לשם מצות סעודת שויר"ט נראה שלמסקנת אדה"ז צריך לחזור גם בברכת מעי"ג. וראה פמ"ג ס' קפח בא"א סק"ט. שו"ת מהר"ם בריסק ח"א ס"י"ד. קצוה"ש שם].

עוד יל"ע מטעם אחר, שבאינו אוכל בזמן הסעודה, תו אין דינה כס"ג (ראה מח"ב סרצ"א סק"ד. משנ"ב שם סק"ו). אבל ראה פמ"ג ס' קפח בא"א סק"ט. משנ"ב שם סק"ו. ולכא' סותר ד"ע, ומזכה שטרא לכי תרי). איברא, הכא קיימין באוכל אחר חצות, וה"ז זמן ס"ג.

והנה, למש"כ בלקו"ש חט"ז ע' 284 הע' 7, במנהג אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, שבאכילת מזונות אחרי קידושא רבה, אוכלים ס"ג לפני ס"ב (וכנראה לא ס"ל שהוא ע"פ מהר"ל הנ"ל בשם

בירך י"ח אין מקום להורות לו להחמיר לברך ברכה בפ"ע, שאי"ז חומרא אלא קולא. [לאידך, פשוט שאי"ז לכתחילה להתפלל מעיקרא י"ח ולהזכיר של שבת, וכל כל הפוסקים (ואבוהון דכולהו - בשו"ע סרס"ח ס"ד) "צא", דהיינו בדיעבד, ומפורש כן בשו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ג, ואף אנו במאי עסקינן כשכבר התפלל י"ח. וק"ל. וכבר האריכו לתווח הטעם שלא הטריחוהו משום כבוד שבת כנ"ל עם הטעם שבידושלמי ברכות פ"ה סוף ה"ב שאסור משום בקשת צרכיו. וכ"ה בשו"ע אדה"ז סרצ"ד ס"א. ואף אנו בעניינין תכבנו מה - ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב (כת"י) סי' יב'א. ולהעיר מפני ברכות כט, א בפ"ה הגמ' שם "הני שבע דשבתא כנגד מ", דמשמע דס"ל שהיתה תקנה מיוחדת לברך ברכה בפ"ע, ודלא כנ"ל. אבל ראה יד דוד זיצנהיים ברכות כט, א. (ולהעיר ממש"כ שם כא, א). וגם בד' הפני"א אפשר להעמיס כדברינו, שכ"ז רק כשאינו מתפלל י"ח, אבל במתפלל י"ח חוזר לעיקר הדין, והפני"א ר"ל שכיון שפטרואו מלומר ח"י ברכות, ממילא נזקקו לתקן ברכה בפ"ע בכדי שיהיו במספר שבע, אבל אין כאן חובת ברכה מצ"ע. וראה גם בצ"ח ברכות לג, א ד"ה בתחלה קבעוהו. ויתר על כן, מציונו בברכ"י סי' קכד סק"ג (וראה בשלמי חגיגה הל' יו"ט ס"א ס"ב בהערת הרב המג"ל) למיסבר סברא להורות לכתחילה לכן חול' ביו"ט"ש להתפלל של חול ולהזכיר של יו"ט בעבודה בכדי להוציא בני א"י, עיי"ש בנדון דידי'.

ובלא"ה, כיון שבדיעבד לכו"ע יוצא, ונחלקו האחרונים, הרי במקום ספק נקטינן דסב"ל. (אבל לפוס סברא הנ"ל, שכיון שכבר התפלל ברכות של חול אין טעם שיחזור, הרי גם בנוכר אחרי ברכת ש"ת יש להורות שימשך ויאמר רצה ויזכיר מעין המאורע ברצה, שהרי כבר גמר ברכות אמצעיות של חול. ולא הכרענו כן בפנים, שהרי גם אם יזכיר ברכה בפ"ע לקדושת היום לא הפסיד שאין כאן ברכה לבטלה, משא"כ בנוכר אחרי שגמר רצה.)

וצ"ע לסברא זו, כשנוכר אחרי מודים, מדוע יחזור לברכה אמצעית (שכ"מ מסתימת ההלכה בשו"ע סרס"ח ס"ה ובשו"ע אדה"ז ס"ח) ולא יזכיר שם. ואולי אכן כצ"ל, ורק כשגמר כל הברכות וסיים תפלתו אלא שלא עקר רגליו לא מהני הזכרת שבת. ובאמת בהכי מיירי בשו"ע שם, וכן גם במקור הדברים בסמ"ק ס"א, שסיים תפלתו, ולא נתפרש להדיא באופן שנוכר לפני"ז. ובל' הלוש סרס"ח ס"ה (ובא בהמשך לס"ד, עיי"ש) מדוייק עוד יותר, שרק בסיים תפלתו אלא שלא עקר רגליו אמרו שיחזור לברכה אמצעית, עיי"ש. ויל"ד. אבל בדעה"ח גופא בס"י קיא מפורש שגם לדעתו בנוכר אחרי מודים מורנין ל"ל לחזור לברכה אמצעית (אלא שנתקשה בטעם הדבר. וראה שם סרס"ח ס"ב).

ולמעשה, כיון שי"א דלא מהני הזכרת שויו"ט רק בברכות אמצעיות או בעבודה ולא בברכות אחרונות (ושקול"ט בזה. ואכ"מ), יש להורות שכשנוכר אחר מודים יחזור לברכה אמצעית, והרי גם הדרה"ח נקט לעשות כן (אף שהוקשה לו בטעמא דמילתא). ולאידך, בנוכר יודים מודים יאמרה שם, שלא ליכנס לברכה לבטלה בחזרת רצה עוה"פ. ומה גם שיל"פ כן גם בדעת החי"א. והרי הזכרת שויו"ט ברצה עדיף טפי מהזכרה בברכה אחרת, שהרי מעיקרא כך ה' ראוי לאומרה

רצה עוה"פ וה"ז ברכה לבטלה, וממילא מורנין ל"ל שיאמר יעו"י שם. אבל כשלא גמר רצה, פוסק באמצע הברכה (שבברכות אחרונות לא אמרו שייגמו הברכה, כפשוטו. וכן מפורש בדעה"ח סרס"ז ס"ב. קיצור שו"ע ס"עו ס"י"ח. ועוד. וראה תהל"ד סרס"ח סק"ז. ובאמת לעיקב קמניצקי סרס"ח ס"ב עלה ונסתפק בד"ז ואישתמיטת' כל הנ"ל), חוזר ומתחיל ברכה אמצעית של שבת (אף שנמצא מברך יו"ט ברכות). וכ"מ קצת בשו"ת ר' אברהם בן הרמב"ם סע"ט סק"ו שבנוכר אחרי שומע תפלה חוזר לאתה קדשת ולא מהני שיאמר מעין המאורע שם. (אלא שיל"מ בדעתו ובדעת אביו הרמב"ם שבדיעבד יצא בהתפלל של חול בשבת גם בלא הזכיר מעין המאורע כלל. ואכ"מ). וצ"ע.

ובעיקר הקושיא שהקשה בדעה"ח - ראה חכמ"ש סרס"ח ס"ד. ומה שתי' שזה משנה מוטבע שטבעו - צע"ג לדידי ולדכוותי, שהרי לכו"ע יצא יד"ח בדיעבד. וראה גם שו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ב שאי"ז שינוי מוטבע שטבעו חכמים שהרי מן הדין ראוי ה' לעשות כן. ושומ"מ שנתקשה בזה בשו"ת עמק התשובה ח"א ס"ד סק"א.

ולאידך, בדעת החי"א מקום לפרש דקאי רק כשנוכר בברכת רצה, אבל בנוכר לאחמ"כ יודה שיאמר יעו"י שם, שלא לגרום לברכה לבטלה. ותו, שהרי עיקר טעמו שהזכרת מעין המאורע מהני רק בדיעבד אבל לכתחילה צ"ל ברכה בפ"ע לקדושת היום, וכל שסיים כבר רצה כבדיעבד דמאי, שלא להצריכו לחזור ולברך ברכת רצה. (ועפ"ז, אולי מקום לומר יתירה מזו בדעת החי"א, שאם הזכיר כבר של שבת ברצה, אין לו לחזור לאחר המעשה, גם כשלא סיים הברכה). אבל לשונו "דאפי' נזכר קודם מודים לא מהני" משמע דבכל גוונא מיירי. ואדרבה, נקט הדוגמא דנזכר קודם מודים, שבפשטות הכוונה שסיים כבר רצה, ולרבותא נקטי'. ואולי כוונתו להשמיענו שאפי' בברכת רצה שהיא מקום הזכרת יעו"י לא מהני. ועדיין יל"ע אם ס"ל שגם אחרי שכבר הזכיר של שבת חוזר ומברך ברכה בפ"ע.]

וראה ברכת הבית ח"ב שמ"א סכ"א ובשע"ב לשם ובהגהת המחבר שם. וכן העלה בשו"ת אול"צ ח"ב פ"ט ס"ב לחלוק על החי"א, ונראה מדבריו שר"ל שכל עיקר הטעם שתקינו ברכה בפ"ע דלא אטרוהו להתפלל י"ח, אבל כשכבר התפלל ברכות של חול, אין טעם שיחזור. ועו"ל בסגנון אחר, שהעיקרא לא תיקנו חובת ברכה בפ"ע לשבת, וסגי בהזכרה לחודה, ורק כיון שפטרואו מלהתפלל י"ח ברכות ממילא נזקקו לתקן ברכה לשבת, אבל גם אחרי התקנה אי"ז תקנת ברכה כ"א חובת הזכרה, ואמטו להכי, באופן שהתפלל כבר י"ח הדינין לעיקר הדין ומזכיר של שבת בעבודה. (ואה"ו שלש' ב"ש ביו"ט שחל בשבת שמברך שתי ברכות בפ"ע לקדושת היום (ביצה יז, א) משמע שאחרי שלא הטריחוהו כבר תיקנו חובת ברכה, אבל אנו בדעת ב"ה איירינה הכי. ויל"ע בדעת הפר"ח סתפ"ז ס"א שבי"ט שחל בשבת וחתם באחד מהן לא יצא, אי ס"ל שאחרי התקנה ה"ז חובת ברכה, או"י שאף שנשארה חובת הזכרה לחוד, מ"מ משנה מוטבע שטבעו במתפלל (שבע). ועוד, שכיון שמן הדין ראוי להתפלל כך, "אלא שהחכמים הקילו על האדם" (כל' הרא"ש ברכות פ"ג סוסי"ז. אדה"ז סתפ"ז ס"ב), נמצא שאין כאן תקנה לברך ברכה בפ"ע, אלא קולא שלא לברך י"ח. וכל שכבר

הוא. ובמכת"כ מזה שלכמה דעות אסור לענות קדושה וחיוב לחזור לתקן תפילתו. ואף להחולקים - יש לחלק טובא.

כא. בכ"מ נסתפקו אם לענות מאחר שע"ז מופסקת תפלתו ויצטרך לחזור לראש. אבל בפשטות אין טעם שיצטרך לחזור לראש, דלא שנה מאמירת תחנונים שאין תפלתו מופסקת עי"ז. וכן נקטו כמה אחרונים - ראה א"א מבוטשאטש סת"כ ס"א (ונשמט בשו"ע מהדו"ח) שאף שנסתפק בדבר, לזה דעתו נוטה. וכן הביא בשו"ת מתת ידו ח"ב סט"ו בשם האור גדול ממניסק (אלא שחלק). וכ"כ ביריעות האהל על האהל מועד ח"א סא, א. שו"ת יגל יעקב או"ח סכ"ב. אג"מ ח"ג סנ"ו. הליכות שלמה תפלה פ"ח סל"ט. ועוד. [וכבר כתבו בשו"ת שו"מ קמא ח"ג סס"ט - קאי בע"א, במי שנוהג שאומר יהיו לרצון רק פ"א, ואמרו בכדי שיכול לענות קדושה, וסברתו שגוף אמירת יהיו לרצון הוא כהיסה"ד. וראה כה"ח סי' קקב סקי"ג].

והסברא שהוא כאילו עומד במקום שהוא צריך לחזור, שכיון שדינו לחזור ה"ז עדיין כעומד לפני המלך (כ"מ שנקט בשו"ת מתת ידו שם. וראה עמק ברכה פומרנציק תפלה ס"א) - לא מציינו לזה מקור. ולדבריהם יצטרך להפסיק באמצע אלקי נצור ואסור לו לסיים פסוק וכו', ולא מציינו כן בשום מקום. (אבל ראה אפיקי מגינים סקי"ז בביאורים סק"ג). ואם נאמר שבטעה הוי כמאן דלא צלי (למאן דס"ל הכי), ונימא דמה"ט הו"ל כעומד במקום שהוא צריך לחזור (ראה שו"ת אר"צ ח"א סכ"ד ד"ה עוד יש) - פשוט דלאו לכל מילי איתמר, ובודאי שם תפלה עלה. ואדרבה, י"א שכיון שטעה הו"ל כאילו תפלתו מופסקת כבר מחמת שצריך לחזור לתקן תפלתו, ומותר גם לענות קדושה. (ובכ"מ הנדוד בזה. וראה קובץ כינוס תורה חו' כ' ע' קט ואילך בדעת אדה"ז בה"ל).

ומה שי"א דאמירת קדושה הו"ל כהסיח דעתו - לא מציינו כן בשום מקום, וכן לא אישתמיט בשום מקום לומר שאחרי עניית קדושה מותר לענות אמן על כל הברכות. ואדרבה, קי"ל דבהיסה"ד לא סגי וצ"ל גם אמירת פסוק יהיו לרצון. וראה באר יעקב קרויזו סק"ב סק"ג. לקט הקמח החדש שם סק"ט.

ומפורש מציינו בשו"ת הרשב"א ח"ז סת"ה בביאור ד"ז שברגיל לומר תחנונים עונה קדושה ועכ"ז דינו כאילו לא גמר תפלתו לגבי דין מי שטעה בתפלתו "התם הוא שהקלו דכיון שרגיל לומר תחנונים הרי הוא כמתפלל עדיין ואין צריך לתזור לראש אבל שניתן לתחנונים אלו דין חומר עיקר תפלה שלא להפסיק לקדיש ולמודים לא" - הרי לנו דלא מילי סתראי נינהו (אף שברשב"א אינו מוכרח דקאי בחד גוונא. במי שטעה וגם ענה קדושה. וראה שו"ת שבה"ל ח"י סי"ז). ועוד ראינו, שאפי' בטעה ודינו לחזור לא אמרינן שהוא עדיין כעומד לפני המלך, ושאסור להפסיק.

כב. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.

כג. שוע"ר סי' קח ס"ז.

כד. והנה, בשו"ע אדה"ז סי' קכו ס"ג סתם הדברים, שבנוגע לש"צ הכריע שסומך על תפלת מוסף לכתחילה לא רק בר"ח אלא גם בשו"י"ט. אמנם, בנוגע לדין היחיד שבנוצר בדיעבד אחרי מוסף אינו חוזר - הביא ד"ר רק בנוגע לר"ח ולא בנוגע

בעבודה לולא כבוד שו"י"ט (אדה"ז סרס"ח ס"א. אבל בסתפ"ז ס"ב כתב בסתמא "בברכה אחת מה"ן), אלא שיוצא יד"ח באיזה ברכה שיהי' (אדה"ז סרס"ח ס"ז). ומפורש יותר בסתפ"ז שם. ואולי קאי רק בברכות אמצעיות או בעבודה. וראה שו"ת עמק התשובה שם סק"ט בכונת אדה"ז לגבי הזכרת קרבנות מוסף. ואכ"מ). אבל כשנוצר אחרי שו"ת, וכן באם התחיל רצה ולא סיימה, יחזור לברכה אמצעית, שאין בכך הפסד. ובפרט שכ"מ דעת ר"א בן הרמב"ם כנ"ל. (וראה שו"ת מתת ידו ח"ב סוס"ד שנקט בפשיטות שאחרי שו"ת חוזר לשל שבת, אבל לא נחית לכ"ז). וכן ראיתי שכתב בפשיטות בכרם שלמה האס דיני תפלת יו"ט (נדפסו אחרי סתק"ט), וכן במעשה בראשית (בן אדהאן - מגדולי רבני המערב, נלב"ע בשנת תרפ"ו) ח"ג מצוה תלג (ע' 36 - במהדו"ח). וראה מ"ש בדעת האול"צ במור"ל ניסן תשע"ט ומה שהשיגו באדני שלמה סרס"ח ס"ה. ושניהם לא נחתו לכמה מהפרטים לדלעיל.

כ. כ"מ במג"א סת"כ"ב סק"ג. ועוד יותר בפמ"ג בא"א שם ובמשנ"ב שם סק"ז ובשעה"צ סק"ח. וה"ט שגמר התפלה הוא אחרי סיום הפסוק, וכל שלא סיים מכלל תחנונים הוא. וכן נקטו כמה אחרונים זמננו. ואף למש"כ בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג, שהסיח דעת כמי שעקר את רגליו, והובא ברשב"א ברכות כט, ב ובמג"א שם, וכ"כ בשו"ע אדה"ז סקי"ז ס"ה "שבאמירת פסוק זה עשה היסח הדעת מלומר עוד תחנונים ונשלמה תפלתו" - אין לומר שההיסה"ד הוא בהתחלת הפסוק, וממילא בתחילתו דינו כבר כעקר רגליו, אלא מוסף שם דלא סגי בגוף סיום התפלה אלא צ"ל גם היסה"ד, אבל ודאי שגם הפסוק גופא הוא מכלל התחנונים. וכ"ה גם משמעות המג"א שם, לאידך גיסא, דלא סגי בהיסה"ד וצ"ל גם אמירת הפסוק. אמנם, אפשר שההיסה"ד הוא כבר בתחילת הפסוק, וממילא אין לומר שכל שלא סיים הפסוק אכתו לא הסיח דעתו, ונימא שיכול לחזור לתפלתו. ועכ"פ, הא ברירא לן שאחרי שהסיח דעתו אין לומר שיכול לחזור בו מהיסה"ד.

ומה שכתבנו שכ"ה גם באמר שם ה' - ה"ט שמעיקר הדין א"צ לסיים הפסוק אפילו אחרי שאמר שם ה', הן מצד ש"ש לבטלה (ראה חסל"א סרט"ו סק"ק. חיי"א כלל ה' ס"ב. שו"ת צי"א חיי"ב ס"מ. וכבר העירו שמש"כ בכונת החיי"א - צ"ע, ורצונו שם בחיי"א כדברי החסל"א. וראה גם אצלנו בביאור הלכה בענין מי ששכח ועה"ב בשוה"ג הא' להע"ד. וש"ת), והן מצד כל פסוקא דל"פ משה (ראה בכל הנה"ל, ומשמע מחמת שכוונתו להשלים הפסוק, ואף גם בנדו"ד בפעם הב' ישלים. ואם נפשך לחלק - עוד טעמי אחריתי איכא לחלק, בסדליק ענינא וביחיד ובאקראי, ובפרט בתהלים (ראה כלבו הובא מג"א סת"כ"ב סק"א. מור וקציעה סנ"א. אבל ראה נשמ"א שם משה"ק. וגם לדבריו בנדו"ד ה"ז דרך בקשה ושאיני, ועיקר הדין בקריה"ת), וכן כשיש סיבה וליכא למיטעי - ראה שו"ת שבט הקהתי ח"א סס"ח סק"ט, וכש"כ בנדו"ז שטעם גדול בדבר, והיכי דלא אפשר פסקינן - ראה שו"ת חלקי"ק או"ח סק"א).

ויש שהטעימו וכתבו שכל שלא סיים הפסוק ה"ז כאילו עומד עדיין במקום שהוא צריך לחזור. ולדעתנו בלאו האי טעמא, הכי

בית דין צדק דק"ק קראון הייטס | צה

אבל במשנ"ב סי' ככו בה"ל לס"ג ד"ה והכי נהגו מבואר דלא כנ"ל. וראה מה שהאריך בזה בקובץ קול התורה גל' סח ע' קכה ובמעדני כהן קופשיץ ח"ה סי'.

כה. וא"צ לחזור לראש התפלה, אף שה"ז שקר מוחלט. ראה תהל"ד סרס"ח סק"ט ואילך. ואכ"מ.

כו. ה"ז בגדר מזכיר מאורע שלא בזמנו שנחלקו הפוסקים. ולמעשה, גומר תפלתו ומתפלל תפלת נדבה. אבל בשו"ט שאין מתפללים נדבה בהכרח שיגמור תפלתו. אמנם, בנזכר קודם חתימת הברכה ודאי יחזור לראש הברכה לאפוקי נפשי' מפלוגתא ושתהא תפלתו כהוגן אליבא דכו"ע. וגם באמר כבר שם השם - כיון שי"א שמחזירין אותו, חותם למדני חוקיק.

כז. ולא מהני שיחזור ותתן לנו לפי שקלקל הברכה שהזכיר שקר לפני המקום - הקרבת קרבן מוסף.

כח. ע"פ שו"ת גוו"ר או"ח כ"ל ד סי"ט - הובא בהגהות רעק"א סתפ"ז סי"א. ערוה"ש שם סי"ד. כה"ח שם סק"ל. וראה תשובות הפוסקים (כ"ץ) סכ"ג - באו"א. והנלע"ד כתבנו.

כט. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.

ל. ראה קצוה"ש סמ"ז סי"ב. לקט הקמח החדש סי' קכ סק"ב (השני). חשוקי חמד בכורות נ, א בארוכה.

לא. כך נקטו רוה"פ וכ"ה הכרעה למעשה במג"א סי' תכב סק"ד. וכ"ה בלוח כולל חב"ד בדיני חול המועד סוכות. וקצות השלחן סי' מז ס"ה (לענין ברכת המזון ביו"ט שחוזר). וכ"ה בפשיטות בסידור תהילת ה' במקומו, והוא מהדה"ח. ולא הובא שם כלל מש"כ בנתיב החיים להעיר על הדה"ח. ודלא כמי שכתב שלדעת אדה"ז בסי' רסח סי"ט שגם בספק אם אמר יעלה ויבוא יש להסתפק אם צריך לחזור (ויתפלל בתורת נדבה ובשו"ט אינו חוזר).

דהנה, בשו"ע אדה"ז סי' רסח סי"ט הביא מה שכתוב בכל בו סי' יא שאם הוא מסופק אם הזכיר של שבת יש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל. אבל שם גופא מחלק בין אם התפלל י"ח ברכות ומסופק אם הזכיר שבת שאין ספק שצריך לחזור ולהתפלל שמן הסתם לא הזכיר כיון שאין כן הרגלו של אדם, למי שמסופק אם התפלל י"ח ברכות של חול או ז' ברכות של שבת שאז יש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל. ולכן אין להביא ראי' משם לנדוד"ז במי שמסופק אם אמר יעו"י שספק אם חוזר (כ"ל), שאדרבה יש לומר שההרגל הוא שאין אומרים יעו"י בתפלת י"ח וחזקה מה שהוא למוד מזכיר. ואף שיש לפקפק בסברא זו כמ"ש המג"א בתחילת דבריו שם בשם הדרכי משה דלא אמרינן חזקה שאמר כמו שהוא רגיל אלא בדבר שנתרגל בו הרבה משא"כ ביעו"י דלעולם לא מצינו ל' יום שאינו מזכיר יעו"י לא מקרי הרגל, מ"מ למעשה המסקנא במג"א שם ושאר הפוסקים שחוזר שענינו ראות שההרגל להתפלל בלא יעו"י. וכן האריך בשו"ט צ"צ או"ח סי' ג סק"ז לא רק מטעם שחזקה מה שהוא למוד מזכיר, אלא גם שמצד הספק גופא חוזר ומתפלל, עיין שם בארוכה.

וצל"ע על מש"כ בנתיב החיים על דה"ח שיתפלל בתורת נדבה, ולא הביא מקור לדבריו אף שסתימת רופ"ה שחוזר ומתפלל

לשויו"ט. וטעמא בעי. וסבור הייתי לומר, שבאמת ה"ה בשויו"ט, ולא נצרכה להדגשה עוד פעם, דהיינו הך, שה"ה והוא הטעם, דלא גרע בדיעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. ואדרבה, בר"ח (כשחל בחול) יש מקום להורות לו שיתפלל נדבה. אבל בשבת ל"ש להתפלל נדבה. וכ"כ בפמ"ג סי' ככו בא"א סק"ג. (אבל ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כ'ותלג שביארנו בדברי הפמ"ג באו"א, עיי"ש). והנה, בפמ"ג סת"ב בא"א סק"ג נחית לשקו"ט בדין היחיד בשויו"ט, דספק שמא אין דנים יחיד מש"צ, וספק בששויו"ט ש"צ נמי חוזר. ועכ"ז העלה שלא להחמיר. וכש"כ לדידן שאדה"ז השמיט כלל הספק בדין היחיד. והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב שם. ומה גם לדעת אדה"ז בסידורו (בל"מ ואכ"מ) להחמיר גם בס"ס בברכות. ובקצוה"ש טע"ח ס"ג ובבדה"ש סק"ט פסק נמי דה"ה בשבת. וכ"כ במנחת שבת על קש"ע סע"ו סק"ה.

אמנם בכלים של שלמה גאלדמאן סי' ככו שם, כתב להכריע בשויו"ט שחוזר, ומשני טעמים, חדא מה שהביא בשו"ב סי' ככו סק"א, שאחרי הגלות נגלות שו"ת הרשב"א כת"י שכתב לפסוק לחזור, ואילו הו"ו שמיע לוח הו"ו הדרי בהו, ועוד מחמת דקדוק לשון אדה"ז, וממילא כתב שדיינו לפסוק כן בר"ח. ואף וכתב שבר"ח וחוש"מ בודאי אין לזוז מפסק אדמו"ר ואינו חוזר, אבל בשויו"ט נראה שחוזר, עכת"ד.

אמנם אנו בעניינותי הארכנו שם שאין להוכיח מאומה משו"ת הרשב"א, ואא"פ לכפול הדברים כאן, קחנו משם. ועוד נת' אצלנו שם כנ"ל שאדה"ז השמיט כל עיקר ד"ז שיש מקום לספק בדיון היחיד.

ועכ"ז, אכתי לא ביריא לן מילתא, שיש מקום לומר דשאני שויו"ט שלא יצא כלל חובת תפלה של שבת, ול"ד לר"ח דחסר לו רק הזכרת מעין המאורע. ושאני ש"צ שמקילים גם בשויו"ט דאיכא נמי משום טיחא דציבורא. אבל ז"א, חדא דלכמה דעות גם בר"ח הו"ו כמאן דלא צלי. ולאידך, גם בשויו"ט י"א שהוא רק בגדר מעיו המאורע. ותלוי בב' הדעות באם מתפלל שוב כשלא ירויח בתפלתו שוב, שנחלקו בזה בין מנחת שויו"ט שהתפלל של חול, והן במנחת ר"ח כשלא הזכיר יעו"י - ראה שו"ע סי' קח סי"א. אדה"ז שם סי"ז). ולאחרי כל ההסברות דבבר, דוחק גדול לחלק בוד"ז בין שויו"ט לר"ח. ועוד, שגם בש"צ זקוקים אנו לב' הטעמים טורח ציבור ושפתלת מוסף לפניו, ועל כרחך דסגי במוסף גם לשויו"ט. ועכ"צל דסברי רבנן שגם אם דינו כלא התפלל, מ"מ סגי לה"ש' בתפלת מוסף מאיזה סיבה שתהי'. (ויש שביארו דבבר שאחרי שמתפלל מוסף כדון שע"י תפלת מוסף כדון מצטרפת ההזכרה במוסף לתפלת שחרית, וחזר הדין בנוגע לתפלת שחרית דהוי כהתפלל כראוי). וחזרנו לתחילת הדין דלא גרע בדיעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. וראה קובץ אסיפת חכמים חו"י י"ד ע' קפח ואילך. ולחנם האריך בזה. (ובשאר דבריו שם בעיקר הדין - ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב שם).

איברא, שיש להסתפק בטעה והתפלל תפלת חג אחר, או ביו"ט שחל בשבת, והזכיר רק א' מהן, אם אפ"ל חוזר בנזכר אחרי מוסף, וכן בש"צ כשנזכר לפני מוסף, שיל' דהוי כלא התפלל כלל, כיון שאמר קדושת היום ולא אמרו כדבעי, ולא דמי למי שהתפלל תפלה שלימה של חול ולא הזכיר מעין המאורע.

לג. וא"צ לחזור לראש התפלה, אף שה"ז שקר מוחלט. ראה תהל"ד סרס"ח סק"ט ואילך. ואכ"מ. ובלא"ה, בנדו"ז אינו שקר כיון שחנה"מ מישך שייא לתפלת יו"ט, וכדלקמן בהערה שלאח"ז.

לד. כמפורש בראשונים - ראה מט"מ סת"ע"ט בשם שבה"ל סוסי' ריט. תניא רבתי סוסי' נג. והובא בכ"מ - פר"ח סת"צ ס"ז. שכנה"ג שם בהגה"ט סק"ו. א"ר שם סק"ח. מקו"ח שם ס"ט. חק יוסף שם סק"ב. שולחן גבוה סק"יט. שלמי ציבור (רמא, ד). והו"ד בכה"ח שם סק"ו ובסרס"ח סק"יח. ודלא כשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סכ"א סק"ג. ובתשו' שם גופא כ' להדיא שלא עיין בספרים ואם ימצאו באיזה ספר שלא כדבריו יודיעוהו. ולפלא על כמה מלקטים שלא הרגישו בד"ז. ופטוט, שכ"ז ל"ש בחוה"מ שחל בימות החול שצריך להתפלל י"ח ברכות.

לה. נחלקו הפוסקים ודעת האחרונים שאינו יוצא נזכרה בפשטות (ובסתמא) בשיחת ש"פ נצו"י תשמ"ז (בלתי מוגה). ושם, שאף שבלא הזכיר פסוקי קרבנות בכלל יצא - במזכיר קרבן אחר קלקל וגרע טפי. וע"ד הדין שבהתחיל לומר פסוקים צריך לומר כולם. וכש"כ בשינה וקילקל. ועד"ו כתבו כמה אחרונים (דלקמן). וראה אצלנו בקובץ "באתרא דרב" (מהדו"ב) גליון ג עמ' 26 בכ"ו"ב. ושי"ג. [י"ל דוגמא: אמירת "מוסף" ולא "מוספי" ביום א' ד"ה שחזור - ראה הגהות רעק"א לתקצ"א סק"ג. מט"א ס"ה. שעת"ש שם בשם הלק"ט. אבל במשנ"ב בשעה"צ סק"ו שחזור רק בלא סיים הברכה. ובדה"ח ס' קנא ס"ב, שאינו חוזר כיון שאומר "מלבד עולת החדש" ואומר ג"כ "ושני שעירים". ועד"ו, במוסף שבת ר"ח והזכיר של שבת ולא של ר"ח (או ביו"ט שחל בשבת - של שבת ולא של יו"ט), דלא סגי במש"א ונעשה לפניך קרבנות וכו', שכיון שפירט פסוקי שבת ולא ר"ח גרע - ראה שו"ת תשובה מאהבה ח"א ס' קס. וראה מה שכתבנו בענין זה בלוח יומי לחנוכה תשע"ו (יום שבת ר"ח). אבל ראה בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סכ"א סק"ג מש"כ לחלק. ושם, אפי' הזכיר של שבת בהברכה. אבל, נ' פשוט שאם אמר "ואת מוספי יום השבת" ולא אמר פסוקי שבת, דיצא. וכ"מ מסתימת האחרונים].

אמנם, דעת רוב הפוסקים שלא יחזור (וכמה מהם כתבו להדיא דל"ג ממי שלא הזכיר פסוקי מוספין כלל) - ראה בכור"י סתרנ"ט סק"א. חיי"א כלל כח סט"ז. משנ"ב סי קח סק"ח. סתפ"ח סק"י. ועוד. וכפ' בשו"ת חבלים בניעימים ח"ב המאסף לחאו"ח סק"ג. מנח"ל ח"ח סמ"ט. שבה"ל ח"ד סס"ג. חיי"א או"ח סי"ז שאלה ט (עיי"ש החילוק מקריה"ת שבקרא קרבנות אחרים לא יצא. ועצ"ב. וראה בשו"ת שו"מ שתיאתה סכ"ב דאזיל בתר איפכא).

אבל ראה עולת שמואל סי' קג. שו"מ רביעאה ח"ב סי' קח (לחזור כיון שהזכיר מאורע שלא בזמנו. וס"ל דמ"ד דליה הפסק הוא רק בתפלת תשלומין. וילה"ע, שלרופ"ג גם בתפלה עיקרית שייך לומר הכי, ולמעשה מתפלל נדבה. אמנם, ביו"ט ל"ש להתפלל נדבה). פת"ש לסי' תרסג (שבסוכות שקרבנות מעכבים זא"ז חוזר. וראה הנסמן שם. ובשו"ת שבה"ל ח"ד שם העיר מפסק הרמב"ם (תו"מ פ"ח ה"ב) שמוספין אין מעכבין זא"ז. וכבר הקטו (ראה מ"ח מ' שכ) שד' הרמב"ם הם נגד פשטות הגמ' (מנחות מז, ב) לחלק בין סוכות לשאר המועדים.

בתורת חובה. [וגם לדעת נתיב החיים פשוט שצריך להתנות שאם לא הזכרתי יעו"י תהא לחובתי ואם הזכרתי תהא לנדבה]. ונפק"מ מזה, בשויו"ט שאין מתפללים נדבה, שבדאי צריך לחזור.

ורא"י לזה, שהרי במג"א ס' תכב כ"ל העלה שחזור ועכ"ז בסי' רסח הביא הספק שבכל בו. ועיין שם שצ"י גם למש"כ בסי' תכב. ויש מקום לפרש בדברי המג"א שמצ"י לדבריו בסי' תכב לומר שלמעשה גם בשבת חוזר. אבל בדעת אדה"ז א"א לומר כן, שהרי העלה הדבר בספק בסי' רסח. ע"כ צ"ל בדעת אדה"ז שיש לחלק בין ר"ח שפסק המג"א לדינה שחזור לדין שבת שנשאר בספק. גם בכל בו גופא מוכרח שיש חילוק בין שויו"ט לר"ח, שכתב שם בנוגע לשויו"ט שאין מקום לספק לפי שהוא ברכה בפנ"ע. ועיין בב"ח מה שפירש בדבריו. ואכמ"ע.

לב. שאין התחלת הברכה בנוסח רצה מעכבת. וגם אם התחיל מ"ותחזינה", שם ברכה עלה. וכ"מ בשו"ע אדה"ז ס' קיד סוס"ח. וכש"כ בנדו"ז שהתחיל מיעו"י, שגם אם נאמר שהזכרת הקרבנות מעכבת בברכת רצה (ראה הליכות שלמה ר"ח פ"א ס"ב. תפלה פט"ו ס"ה. וראה שו"ת דברי שלום מזרחי ח"ה בהערות והנהגות סנ"ג - ע' תלו - ע"פ תשוה"ג ס"ג) - הרי ביעו"י מזכיר גם שירצה וישמע זכרון ירושלים. וראה פירש"י שבת כד, א ד"ה ואומר. אבודרהם סדר תפלות הפסח. ובכלל, עיקר תוכן הברכה קבלת התפלות שג"ז נכלל ביעו"י.

ויש שנהגו שהתחילו מואשי ישראל - ראה טור או"ח כק. וראה הנסמן בסידור רע"ג מהדורת שי' נספח לתפלת חול ע' 674. ובמשנ"ב שם סק"א שגם בדיק רצה אי"ז שינוי מטבע. ולכ"כ בתורת חיים סופר שם סק"א, הביאו בכה"ח סק"ג. וכ"ה בבני ציון סק"א. וגם לפמ"ג במ"ז שם סק"א - הרי בנדו"ז כבר אמר רצה בפעם הראשונה. ומסתבר כוונת הפמ"ג שהוא ע"ד הקורא שלא כפי המסורה (ראה שו"ע או"ח סי' קמג ס"ח) ולא שמעב מצ"ע, וכדמוכח ממש"כ כן דוקא בעשה במזיד. אלא שהתחילת דבריו משמע שגם בשוגג צריך לחזור לראש הברכה עכ"פ. אבל ראה תו"ח ועוד שם. וראה ספר הבינונו (נתי' אות ז ע' כו ואילך). ולכ"כ בעובדות והנהגות לבית בריסק ח"ג ע' ש בשם הגר"ח שיעו"י במקום רצה. וראה עמק ברכה תפלה ס"ד. שו"ת שאלת רב ח"א ע' שדמ. מבית לוי ח"ו ע' כה. קובץ בית אהרן וישראל גל' קעג סיון תשע"ד. קול התורה תשרי תשע"ג ע' קפו. משברי ים תפלה סוסי' ג. גנת אגוז אלטמאן ע' צד. מגדל צופים ח"ח סל"ז, וחזי לאצטרופי הדעות דמהני הזכרת יעו"י בהודאה. ולצל"ח ברכות כט, ב, גם בשכח בעבודה ונזכר קודם חתימה חוזר לותחזינה.

וראה מרדכי ואגודה ברכות ספ"ד בשם ראב"ה שבלא התחיל ברכה שלאחר' ס"ל לומר יעו"י ותחזינה ויסיים וא"צ לחזור לרצה. ומשמע שבלא"ה מוכרח לחזור לרצה. ויל"ד היתם מיירי לכתחילה. אבל אין רא"י שמעב. (ובכלל, ראה בראב"ה השלם ספ"ה בהערות המהדיר שהוכיח שנשמטו מפני הדילוג כמה שורות בדברי ראב"ה). ומה שמצ"י בכ"מ דלא מהני הזכרת טל ומטר אחרי שהתחיל רצה, היתם שאני שכיון שהתחיל ברכה שלאחר' אף שאינו מעכב נעקר כבר משומע תפלה. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ב ס"ד בנידון דידי'.

כל שלא סיים הברכה, יחזור לתחילת הברכה לתקן ברכתו, כיון שאין כאן חשש ברכה לבטלה - ראה קצוה"ש סמ"ז סי"ג ובבדה"ש קכ"ה.

מא. ראה שע"ת רס"ל תצא. וגדולי הפוסקים (ראה ברכ"י שם סק"א. ובספרו מח"ב סרצ"ט סק"א, חסל"א שם סק"ב. בא"ח ויצא סכ"ג. כה"ח סרצ"ט סקכ"ד) העלו להלכה שא"י להבדיל למחרתו. גם אדה"ז לא הזכיר שיכול להבדיל למחרתו, אלא שבד"כ ממעט להביא דינים מחודשים.

אמנם, במשנ"ב סרצ"ט סקט"ז אחר שהב"ד לשון חכמים שאין תשלומין להבדלת יו"ט, הב"ד רעק"א שמצדד להבדיל כל יום ראשון אחר יו"ט. אלא שנ' מד' המשנ"ב דלא פשיטא לי' למסקנא, יעו"ט. ודייק בלשונו, שגם רעק"א ל"כ כך למעשה, כ"א בדרך "ציוד", שפתח דבריו (סק"ד) יאיר שכ' בסתמא שאין תשלומין. ומביא מלשון חכמים ש"כן הסכימו להקת רבני חכמי פראג". וגם לאחר שהביא הסברא ("עדיין יל"ל") להשלים למחרתו, סיים עלה (בסד"י), שד' בה"ג (ס"ב) עומד לנגדו קצת.

ועוד זאת, שד' רעק"א בנויים על היסוד שהיום הולך אחר הלילה, ויום ראשון בכלל זמן הבדלה, והביא סימוכין מדין המצפה שיהא לו יין למחר. אבל, אדה"ז כת"ש (סרצ"ד ס"ד וס"ו) בטעמא דמילתא שמסתמא אין דעתו להתענות כ"כ, וא"כ אין ראי' ליסוד הנ"ל, ונפל היסוד ונפל הבנין.

ועוד, שבלקו"ש חל"א ע' 401 מאריך בדעת אדה"ז שאין לחלק בין יום א' ליום ב' וגו' ושי"כולם בכלל זמן הבדלה".

והן אמנם מצינו בראשונים דמהני תשלומין להבדלת יו"ט (אגרות הרמ"ה ע' קמח וע' קנב). ועוד - נסמנו באנציקלופדיא תלמודית ערך יו"ט ש' ע' כב הע' 202. ועיי"ש ערך הבדלה). אבל עיי"ש באגרות הרמ"ה שתי' גם באו"א. ואולי הני תרי אנפי תליין בהפלותא אי מהני תשלומין להבדלת יו"ט. [ויש שהוכיחו מדעת רב אסי גופא של"ח לזלזול יו"ט, והבדיל בין יו"ט לחבירו, והו"ל להבדיל במוצאי יו"ט - שאין תשלומין להבדלה. ושייך ג"כ לפלוגתא לקט הקמח והיעב"ץ בנן א"י שנמצא בחו"ל ביו"ט שני. וביעב"ץ שם שכל ג"י זמנה. אלא שכת"ש שהי' במוצ"ט. והארכנו מזה בקובץ באתרא דרב חו' ג]. וגם הובא לעיל מד' בה"ג שעומד לנגד סברא זו. ועכ"פ לא נפיק מפלוגתא. וסב"ל ושוא"ת עדיף. [ומה גם שמה"ת יצא בהבדלה בתפלה]. וראה גם שד"ח אס"ד מערכת ה סקט"ו שאין דעתו נוחה לפסוק כ' רעק"א הנ"ל, מאחר שרבים ושלמים לא ס"ל הכי.

מב. נתבאר באריכות בנינוס תורה דחווה"פ תשע"ד וי"ל בקובץ "באתרא דרב" גליון ג.

ובשו"ת מנח"י העיר לנכון מחי"א כלל כח בנשמ"א סק"א שבמצאו עוד באמצע היום חייבים להקריב, וא"כ הנה"נ בתפלה, עיי"ש מש"כ). הנסמן בארוחות חיים סתרס"ג סק"א. דע"ת שם (נוטה שיחזור גם בגרע ממספר הקרבנות). משמרת שלום קידינו בהדרת שלום הוספה לסמ"ג. שו"ת עמק התשובה ח"א ס"ב. ח"ו סי' רל. תשוה"נ ח"א שספ"ח. בצה"ח ח"ב סס"ח. רבבות אפרים ח"ו סד"מ. שו"ת להורות נתן ח"ח סכ"ז (רק כשהוסיף במספר הקרבנות).

וקצת ראי' (ראה עד"ז בשו"ת רבבות אפרים שם) ממה שבספרד ל"א פסוקי מוספין דילמא אתי למיטעי, ועדיפא להו לבטל לכתחילה מנהג קריאת הפסוקים, אף שיוצא רק בדיעבד (ו"א שגם בדיעבד ל"י), ולכא' צ"ל הטעם שטבע גם בדיעבד לא יצא. אבל בשו"ע אדה"ז סי' תקצא ס"ה הוסיף: ותבלבל תפלתם. ומ' שבזה שיש חשש טעות לחוד לא סגי לבטל קריאת הפסוקים.

ובטעה בספיאק דיומא, לכ"ע יצא כשהזכיר יומו, דאנן בקיאיןן בקביעא דירחא.

ולכאורה מקום לומר, שכשהחליף פסוקי יו"ט אחד בחבירו, והזכיר שם חג אחר להדיא בפסוקי הקרבנות ("פסח לה", וביום הבכורים" בפסח וסוכות, וכדומה), דלא יצא, כמו בהזכיר יו"ט אחר בתפלתו. (ולהעיר משו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ב). ואין לומר שכיון שהזכיר במקומו, לא איכפת לו, ועכ"פ ה"ז כמזכיר מאורע שלא בזמנו - שה"ז שקר גמור, דלדין חוזר ומתפלל נדבה (ואכ"מ), וד"ל ש"ש במוסף.

אבל, עפ"ז לכא' נראה שגם באינו מזכיר שם חג אחר, כ"א יום אחר מימי החג, או תאריך אחר בחודש, ה"ז שקר. ומדוע לחלק בכ"ז. ויתירה מזו, מסתבר שגם הזכרת קרבנות אחרים ה"ז שקר, שאומר "זאת מוספי יום חג פלוני נעשה ונקריב וכו' כאמור", ומסיים בענין אחר. והדרינן לסברא קמייא. ראה בעיקרי הד"ט או"ח ס"יא. ובשו"ת מנח"י שם בסו"ד ר"ל דל"ה שקר כיון שהיא טעות דמוכה. וצ"ב. וראה גם בשו"ת משנה" ח"ז סע"ג באו"א. ועד"ז בשו"ת שרה"מ ח"ג סוסי' לא. ועצ"ע בכ"ז].

לז. ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ל'תרמו.

לז. בנוגע לאופן חשבון שלושים יום, נתבאר בארוכה במכתב חודש טבת תשע"ה, וי"ל בע"ה בגליון "באתרא דרב".

לח. שו"ע אדה"ז סרצ"ד ס"ו. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין שכח לומר ועל הנסים בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג. בענין הזכרת השמות שלא לצורך. ואכ"מ.

לט. ראה קצוה"ש סכ"ח סק"ב, ובהערות שבסוה"ס.

מ. בבברכת הפטרה - לא הזכיר של יום טוב רק בחתימה לא יצא. וראה א"א מבוטשטאט שרפ"ד שאם התחיל מעל הכל ולא הזכיר שבת בפתיחת הברכה לא סגי. וכן מוכח מהגהות רעק"א סתפ"ז ס"א לגבי ברכת הפטורה בשמע"צ שחל בשבת, עיי"ש. אף ש"יא שאם הזכיר מאורע שלא בזמנו חוזר ומתפלל, היינו משום הפסק, אבל בברכת הפטורה שאני, ודמיא לברהמ"ז, שגם בשח באמצע אינו חוזר ומברך. וראה משנ"ב ס"ה סק"א. וילקט יוסף שנה שמינית קונט"ז סס"ח. ומ"מ

THE 4 QUESTIONS NO CHILD SHOULD HAVE TO ASK THIS PESACH.

1 Are the chocolate lebens too expensive?

2 Will I get a new Yom Tov outfit?

3 Is there enough for me to get my own Ka'ara?

4 Why does mommy look so worried?

Your Maos Chitim is his answer!

Help you neighbor's celebrate Pesach with joy and dignity.

KERENANASH.NET

Zelle: KerenAnash@770shul.org

PayPal: MaosChitim@770shul.com